

במהלך

זכור ימות עולם

קובץ זכרונות

Digitized by Touro College Libraries
For Project Zikaron
www.zikaron.tourolib.org
2020

כל הזכויות שמורות

הערות והארות
נא לפנות למחבר
צבי זאב פרידמן הי"ו
03-5703616

סדר ועימוד:
ר. רוז - א. ברגר

לוחות והדפסה: דפוס אלון 02-5388938

הקדמה

ישמחו הבנים ויגילו הנכדים בהגישי להם תקרובת דלה זו ובה תיאור קצר ותמציתי על כל ההרפתקאות דעדם עלי, והמאורעות ההיסטוריים שהתרחשו בימי מיום היותי על האדמה ועד היום.

ולשאלה מה ראיתי על כך ומה הניאני על זאת, הנה ידוע ומפורסם שהימים בהם אנו חיים היום שונים הם בתכלית השינוי מהימים שהיו רק לפני כשישים שנה, זה עולם אחר ושונה לחלוטין בטוחני שבאלף השנים שלפנינו לא היה שינוי כזה. כמו שאמרו חז"ל על נח שראה שלש עולמות. העולם שלפני המבול, המבול עצמו, והעולם שלאחר המבול, שהיה עולם אחר ושונה לגמרי. הבריות, בעלי החיים הצומח, וכו'. הכל השתנה לחלוטין, רק כנראה שהדומם לא השתנה, כמו כן בדורנו אנו. לכן ראיתי לנכון לתאר ולו במקצת את הווי החיים שלפני המלחמה, כדי שיתקבל מושג כלשהו על אורח החיים דאז.

וכן מצאנו בתורתנו הקדושה, כתוב "שאל אביך ויגדך זקנך ויאמרו לך". שצריכים להתבונן בשורש המשפחה, צור מחצבתו של האדם.

אברהם אבינו בחיר האבות, שהפיל עצמו לכבשן האש, ועקד את בנו יחידו על גבי המזבח ונתנסה בעשר נסיונות, וכשהקב"ה רוצה להגיד גדלותו של אברהם אבינו, מה הוא אומר, "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" וגו'. מזה אנו רואים, את גודל יקר ערך נחיצות ענין צוואת אב לבניו ולביתו שילכו בדרך ה' ולשמור חוקיו ומצוותיו.

ותודה לה' יתברך אשר זיכני בבנים ונכדים ההולכים בדרך ה' ודבקים בתורה וראת שמים וחסידות, ואין אני רואה את עצמי ראוי והגון להדריכם ולצוותם, כי עולים הם עלי עשרת מונים וקוטנם עבה ממותני. ומה יודע אני שהם לא יודעים, אבל, בדבר אחד אוכל בעזהשי"ת לקיים את מצות הצווי לבנים, כי תודה לה' יתברך, זכותי אני מה שלא זכו הם, והוא, להסתופף בצילא דמהימנותא בהיותי עייל בלא בר אצל כ"ק

מִן זֵיע"א בַּמִּשְׁךְ כִּמָּה וְכִמָּה שָׁנִים. וְזוֹ עֵיקַר מִטְרִיתִי בְּקוֹבֵץ זֶה, לְהַקְנוֹת מוֹשֵׁג מֵהַ עַל רַבְּנוּ הַקְדוֹשׁ זֵיע"א, שְׁזָכִיתִי לְהַסְתוֹפֵף בְּצִילוֹ.

רַבִּינוּ הַקְדוֹשׁ עִיר וְקֹדֶשׁ מִן שְׁמִיָּא כְּנַחֲתִית, שְׁדוּרָנוּ, דּוֹר הַשְּׁפֶל, זָכָה לִרְאוֹתוֹ וּלְהִתְבַּשֵּׁם בְּקִדּוּשְׁתּוֹ. צְדִיק אֲשֶׁר גְּדוּלִים וְקִדּוּשִׁים הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁאֵפִילוּ לוֹ הִיָּה חַי לִפְנֵי חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה הִיָּה בְּגֵדֵר חִידוּשׁ. מֵלֶאכֶּה ה' צְבָא-וֹת שֶׁהִיָּה בְּבַחֲנֵית סוּלָם מוֹצֵב אֶרֶצָה וּרְאִשׁוֹ מִגִּיעַ הַשְּׁמִימָה. הוּא הַגִּבֵּר הוֹקֵם עַל לִבְנוֹת וּלְקוֹמָם הַהִרְסוֹת אַחֲרֵי הַחֹרְבָן הַנּוֹרָא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, "כִּי לֹא מֶשֶׁה בַּחֲרִירוֹ עֵמֵד בְּפֶרֶץ לִפְנֵי הַשֵּׁיב חֲמַתּוֹ מִהַשְׁחִית", (תְּהִלִּים קו, כד).

מִלַּחֲמַת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה הַשְּׁאִירָה אַחֲרֵיהָ חֹרְבָן אִיּוֹם וְנוֹרָא הֵן מִבְּחִינָה גִשְׁמִית וּבִיּוֹתֵר מִבְּחִינָה רוּחֲנִית, מִמֶּשׁ יְמוּטוֹ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל, מִרְכְּזֵי הַתּוֹרָה וְהַחֲסִידוֹת נַחֲרָבוּ חֹרְבָן אִיּוֹם וְנוֹרָא, מִלִּיּוֹנִים מֵאֲחִינוּ הוּבְלוּ לְטִבַּח, נִשְׁאָרוּ מִתִּי מַעֲט, מִמֶּשׁ אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנָיִים מִמִּשְׁכָּחָה. וְהַנִּשְׁאָרִים, אֹדִים מוֹצְלִים מֵאֵשׁ, הָרוּסִים וּשְׁבוּרִים בְּרוּחַם וּבְנַפְשָׁם, נִעִים וְנָדִים מִמְּקוֹם לְמְקוֹם בְּלֹא מִצּוֹא מְנוּחַ לְכַף רַגְלָם, נִמְקִים בְּמַחֲנוֹת הָעֵקוּרִים, בִּארְצוֹת אִירֹחָה. שְׁעָרֵי אֶרֶצְנוּ הַקְדוּשָׁה נְעוּלִים בְּפִנְיָהֶם בְּגִזְרַת הַשְּׁלִטוֹן הַבְּרִיטִי, וְאֵלּוּ שִׁזְכּוּ לְעֵלּוֹת, אַחֲרֵי תִלְאוֹת רַבּוֹת וְקִשּׁוֹת, מִצְאוּ כִּי כִמְעַט וְאֵין מוֹסְדוֹת תּוֹרָה, הִישִׁיבוּת הַקְדוּשׁוֹת נִהְרָסוּ, וְהַצִּיּוֹנִים עוֹטִים עַל הַפְּלִיטִים לְשִׁלּוֹל שִׁלָּל וּלְבוֹז בָּז, לְהַעֲבִיר מִדֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, וְהַמִּצֵּב נִרְאָה חֲלִילָה כְּאַחֲרֵי יָאוֹשׁ.

רַבִּינוּ הַקְדוֹשׁ, הַהוֹלֵךְ לִפְנֵי הַמַּחֲנֶה, מֵרַעִיף טַלְלִים שֶׁל נַחֲמָה וּמֵרַעִישׁ עוֹלָמוֹת בְּתַפִּילוֹתָיו, וּבְקִדּוּשְׁתּוֹ הָעִילָאִית מִשְׁפִּיעַ שְׁפַע קְדוּשָׁה וְטַהֲרָה וּמֵרַעִיף טַלְלֵי תַחִיהָ עַל הָעֲצָמוֹת הַיְּבֻשּׁוֹת.

לֹא חָ"ו לֹא זָכִינוּ לְהַצֵּלֶת רַבִּינוּ הַקְדוֹשׁ הִיתָה תּוֹרַת הַחֲסִידוֹת מִשְׁתַּכַּחַת לַגִּמְרִי, וְהִיתָה נִרְשַׁמֶּת כְּפֶרֶק נוֹסֵף בְּהִיסְטוֹרִיָּה. אֶךְ בְּחִמְלַת ה' עָלֵינוּ זָכִינוּ, וּמִן צוֹק"ל נִיצַל מִגִּיא הַתּוֹפֶת וְהַמִּשְׁיֵךְ כָּאֵן בִּארְצְנוּ הַקְדוּשָׁה לְהַפִּיץ אֶת תּוֹרַת הַחֲסִידוֹת.

וְכִּי זָכִיתִי גַם אֲנִי לְהַכִּיר צְדִיק אֱמִיתִי, מִמִּשְׁיֵךְ דְּרָכָם שֶׁל הַבַּעַשׂ"ט וְתַלְמִידָיו וְכְמוֹ שֶׁתִּמִּיד רִגְלִי הִיִּיתִי לּוֹמֵר לִילְדִי, אִם תִּשְׁמַעוּ אִי פֶּעַם סִיפּוֹר חֲסִידִי מֵאִיזָה צְדִיק, זֶה

יראה לכם כגוזמה וכדבר בלתי אפשרי, תמיד תאמינו, כי גם אם הסיפור הספציפי הזה אינו אמת הוא יכול להיות אמת, משום שאני זכיתי להכיר צדיק אמיתי שיכול היה להראות כל זאת ואפילו דברים שאי אפשר להעלותם על הדעת.

אין אני מתיימר ח"ו להראות בקובץ זה כאילו הבנתי את דרכי מרן זיע"א, חלילה וחלילה, לא יעלה זאת על הדעת, כי כולנו עמדנו שם כגלמים בלי להבין ולדעת. אך זאת ידענו, כי חוסים אנו בצילו של צדיק קדוש ונורא אש לזהבת שלהבת, אשר כולו דבוק בהש"ת, כל שעה וכל רגע, עשרים וארבע שעות ביממה בלי הפסק כלל. ואת זאת כוונתי להעביר ליוצאי חלצי בקובץ זה. וידעו ויכירו לאיזו דרגה גבוהה ועילאית יכול ילוד אשה להגיע. ובזה אקיים גם מצוות הציווי לבנים ולבני הבית. ואפלו אם רק אחד מיוצאי חלצי יתרגש מענינים המוזכרים כאן, יוסיף בחסידות ויראת שמים והיה זה שכרי.

פרק א

מוצא משפחתנו הוא מהכפר עטשעד אשר בהונגריה. כפי שידוע לי, התישבו במקום זה אבי אבי זקני, הרה"ח ר' מאיר הלוי ווייס, אביו של זקני הרה"ח ר' חיים ווייס, ואבי אבי זקני הרה"ג רבי משה ישעי' שוורץ זצ"ל. אשר היו ממייסדי הישוב היהודי בכפר עטשעד. באותם השנים היתה הגירה מאסיבית מפולין וגליציה להונגריה, כי בפולין מצב הפרנסה היה קשה מאוד, וגם האנטישמיות היתה חזקה יותר בפולניה ובגליציה מאשר בהונגריה.

מאחר שהאיזור בהונגריה שנקרא "אונטרלאנד", עדיין לא היה כל כך מיושב, והפריצים, אדוני המקום, וגם הממשלה המרכזית, היו מאוד מעונינים לפתח את המחוזות הנחשלים. נמשכו היהודים להתישב באותם איזורים. וכך הלכו והתפתחו העיירות והכפרים באונטרלאנד, ויושבו ביהודים שהתנהגו בדרך החסידות. כך נוצר הבדל ניכר ומשמעותי בין שני חלקי הונגריה, החלק שנקרא הגליל העליון "אויבערלאנד", אשר היהודים שהתגוררו שם התנהגו כמנהגי יהודי אשכנז, חלק זה היווה את הישוב היהודי הותיק בהונגריה. עוד מימי הראשונים ידוע לנו שהיה ישוב יהודי באותם הגלילות, מה שאין כן בגליל התחתון, שנקרא "אונטרלאנד" אשר בחבל ארץ זה התישבו היהודים רק במאות השנים האחרונות, ורוב היהודים שישבו שם הגרו מארצות פולין ורוסיה. לכן נהגו כמנהגי יהודי פולין, והלכו לאור תורת הבעש"ט.

גם ראשי משפחתנו הגיעו להונגריה מארצות שסביבה. הסבא הרה"ג רבי משה ישעי' שוורץ זצ"ל, בעמח"ס "הלכה למשה", בן הרה"ג רבי שמואל שוורץ בן הרה"ג רבי משה, נולד בדינוב או בקליינוורדן. והוריו באו לגור בקליינוורדן מהעיר דינוב אשר במדינת גליציה. הסבא, רבי משה ישעי', היה תלמיד מובהק של הרה"ק רבי שמעלקא מסעליש בעל "צרור החיים". ורבי שמעלקא הנ"ל, היה תלמיד מובהק של בעל "החתם סופר" זי"ע. אך לא ידוע לנו הזמן המדויק אשר בו הגיע הסבא מצד אימי ע"ה, הרה"ח רבי מאיר ווייס ז"ל, אבי הסבא הרה"ח רבי חיים ווייס ז"ל.

מפי אחי, הרה"ח רבי יצחק שרגא נ"י, קבלתי את הפרטים הבאים. הסבא רבי משה ישעי' זצ"ל, נולד בשנת תקצ"ח או תקצ"ט לאביו רבי שמואל ולאמו מרת גיטל ע"ה, בת מוהר"ר רבי ישעי' מדינוב. בזיווג ראשון היה חתנו של הרה"ג רבי אברהם יצחק וינברגר בעל ה"מילל לאברהם" אבדק"ק קליינוורדן. ונולדו בנו מוהר"ר שמואל, שנפטר בצעירותו, ובנו השני הרה"ג רבי מרדכי, שהיה ת"ח חריף ועצום, חתנו של בעל ה"קול אריה" מבערעגסאס. אבל לצערנו הרב, הוא נפטר בצעירותו ולא הותיר אחריו צאצאים, אבל נשאו ממנו הרבה כתבי יד, חדושים עצומים על הש"ס. אחיו הדפיס חלק מהכתבים בשם "זרע מרדכי". הבן השלישי, הרה"ג רבי מנחם מנדל שוורץ, (אשר חותם לפעמים בשם שפירא), הוא היה חתן הגביר המפורסם משועי הארץ רבי יוסף מרדכי כהנא מהעיר דרגמערשט, ובת בשם מרת חיה ובעלה ר' משה שוורץ, שהתגוררו בעטשעד. גם היא נפטרה בלי להשאיר צאצאים.

מסיבות אשר אינן ידועות לנו התגרש הסבא רבי משה ישעי' מאשתו הראשונה, ונשא בזיווג שני את מרת גענענדל בת הגאון המקובל רבי קלמן שוורץ זצ"ל, בן הגאון המקובל האלוקי רבי מנדל הענדלס, שהיה מפורסם כראש החבר"א קדישא דחסידי אושווער. חברי"א קדישתא דא היו חבורה מיוחדת במינה. כולם, בלי יוצא מהכלל, היו אנשים גדולים בעלי שיעור קומה בתורה וחסידות.

כפי שכתב הרה"ק מקומרנא בספרו "היכל הברכה" בסוף פרשת מטות, שבהיותו באונגריין פגש את הסבא רבי מנדל הנדלס, והרה"ק מקומרנא מעיד עליו שכל כתבי האר"י הקדוש היו שגורים על פיו. בני חבורא קדישתא דא צדיקים קדושי עליון היו אבל לא התנהגו ברבנות ולא ניהלו עדה. אלא להפך, רובם היו כפופים להרה"ק רבי אייזיק מקאליב זי"ע. בקובץ "צפונות" מובא, שרבי מנדל הנדלס היה בעל אטליז לממכר בשר, אבל במשפחתנו עוברת מסורת שהוא היה סוחר בדים. וכמו ששמעתי מאמאמו"ר ז"ל שעל אמת המדה שלו היה חקוק שם הווי'.

החברי"א כולה התגוררה בכפר אושווער שע"י העיירה קאליב, וגם שם מנ"כ ושמעתי אומרים שמאוד הקפידו לא לגשת לציון קדשו, רק התקרבו למרחק של ארבע אמות, ומי שנגש קרוב יותר ניזוק. במקום היה תלוי שלט אשר בו נכתב: "אל

תגש הלום, של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא". אבל מאמי מורתי ע"ה שמעתי שהנכדים יוצ"ח הורשו לגשת לציון ממש. אצל חמי ז"ל ראיתי כתב התקשרות שכל החבריא קדישא שחתמו עליו, החותם הראשון היה רבי שאול מקאליב זי"ע, והחותם השני היה רבי מנדל הנדלס זי"ע, ואחרי פטירתו של חמי ז"ל נעלם הכתב הזה ולא נודע אנא בא וחבל על דאבדן.

אחרי נשואיו בזיוג שני, עבר הסבא רבי משה ישעי' לגור בעטשעד, שם נולדו לו ארבע בנות. הראשונה רחל, השניה שרה, השלישית רבקה סבתנו, והרביעית פייגא. הסבא רבי משה ישעי' זצ"ל נפטר שם טוב ביום ה' לסדר ויקרא אדר ב' תרנ"א ומנוחתו כבוד בעטשעד. רבי משה ישעי' ובנו רבי מנדל מדראגמרעשט מוזכרים בספר חכמי טרנסלווניה עמוד 295.

לא הרבה ידוע לנו על הסבא רבי מאיר הלוי ווייס ז"ל, אביו של הסבא רבי חיים ז"ל. רק מה ששמעתי מאמי ע"ה, שהסבא רבי מאיר היה ת"ח מופלג ובעל אחוזה עשיר. היות שעיקר העבודה בשדות האחוזה התרכזת בחודשי הקיץ, ובחודשי החורף היו שובתים מעבודה. היה הסבא רבי מאיר רותם את עגלתו בתחילת החורף, ממלא אותה מכל טוב שדותיו, וגם צרור כספו לוקח עמו, ונוסע למדינת גליציה. שם הסתופף במשך כל חודשי החורף בצל צדיקי עולם. בתקופות אלו שהה ברופשיץ, בצאנז, בבעלזא, בדינוב וכו'. לקראת חג הפסח היה שב הביתה, וכך נהג מדי שנה בשנה. זמן פטירתו של הסבא רבי מאיר לא ידוע לנו. בית העלמין בעטשעד, אשר שם מקום קבורתו, קיים, אבל לצערנו, לא נותרו בו מצבות שלמות.

יהודי מכובד היה הסבא רבי חיים הלוי ווייס ז"ל חתנו של הסבא רבי משה ישעי' זצ"ל, תורה וגדולה התאחדו על שולחנו. מחד ת"ח מופלג, ומאידך סוחר מצליח ובעל נכסים, שעשה תמיד מלאכתו ארעי ותורתו קבע. היה חסיד גדול, בעיקר התאבק בעפר הצדיקים לבית סיגט, אבל נסע גם מידי פעם בפעם לסב"ק מויז'ניץ וכן דבק בשאר צדיקים. הסבא רבי חיים נולד בשנת תר"ל ונפטר בש"ט י"ד שבט תרצ"ח ומנו"כ בעטשעד.

פרק ב

הכפר עטשעד אשר נמצא במחוז סאטמר היה כפר הונגרי טיפוסי. כפר פרימיטיבי מאוד אפילו לפי המושגים של הימים ההם. ברוב הבתים לא היה חשמל, ועל מים זורמים בבתים אפילו לא חלמו. בור מרכזי היה במרכז הכפר שנקרא "בור ארטעזי", בבור הזה שתמיד זרמו בו מים, שימש את בני הכפר לצרכי שתיה ובישול. בכל עת נראו ליד הבור איכרים אשר מילאו את כדיהם ודלייהם במים. לשאר הצרכים נועדו המים אשר נשאבו מבור מים שהיה בחצר הבית. את מלאכת שטיפת הרצפות חסכו, כי לא היו בבתים מרצפות, רק רצפה חולית אשר בכל ערב שבת היו מפזרים עליה חול נקי לכבוד שבת.

עד כמה חיינו באוירה הפרימיטיבית יעיד הספור הבא, במרחק כשבעה ק"מ מעטשעד נמצאת העיירה מאטעי סאלקא. בעיר זו התגורר דודנו ר' יצחק שוורץ גיסו של אבינו ז"ל. בשנת תרצ"ז נסעה אחותי לילי להתארח אצל הדוד לשבת, כאשר חזרה מהביקור היו בפיה ספורי נפלאות אשר ספורי אלף לילה ולילה התגמדו לעומתם. למשל ספור אשר כאילו נלקח מהדמיון, על מים היוצאים מהקיר וחוזרים ונבלעים בו. אין בור ארטעזי ואין בור רגיל, רק פשוט בתכלית הפשטות, רוצים מים, מסובבים משהו בקיר ויוצאים מים. צחקנו לה ואמרנו שספורי דמיון כאלו אי אפשר בשום אופן שיהיו נכונים, ואילו היא חזרה וטענה שרק אמת בפיה. וכך נמשך הויכוח והלך, עד שאבא ז"ל שמע, והסביר לנו שיש צנורות בתוך הקיר אשר מוליכים את המים ואין כאן מעשה ניסים כלל.

מאמי ע"ה שמעתי ספור עוד יותר נפלא ומענין על רמתם התרבותית של תושביה הגויים של עטשעד. ומעשה שהיה כך היה. לפנות בוקר, יום קיץ רגיל והאיכרים יוצאים לעבודת יומם, אך התחילו בעבודת השדה ופתאום קול זעקה מסמרת שיער נשמע מפי אחד האיכרים והוא צועק מרה "הצילו הצילו" כאשר שמעו האיכרים את הצעקות הנוראות רצו אל המקום מי בקלשונו ומי בגרזנו, והנה רואים

הם איכר גברתן חיזור כסיד, אשר כוח הדיבור ניטל ממנו מרוב אימה ופחד. בחרדה גדולה מצביע האיש על חפץ עגול ומשונה, שהשמיע קול תקתוק מפחיד.

כאשר ראה האיש את אחיו האכרים שנתקבצו סביבו, אזר אומץ ודיבורו שב אליו, בקול רועד הוא מספר לאיכרים העומדים סביבו, שכאשר התחיל בחרישת חלקת האדמה נחרד לראות לפניו "שד מתקתק". וממשיך האכר ומספר: "אזרתי עוז, רציתי לראות איזה מין שד הוא זה, נגעתי בו בקצה קלשוני ואז השמיע השד קול צלצול מחריד. נבהלתי, ופתחתי בצעקות 'הצילו', וכעת, נראה מי מכם יאזור כגבור חלצו וילחם עם השד המתקתק הזה". כולם עמדו נדהמים ואובדי עצות ולא ידעו להחליט מה יעשו, איך יתגברו על הצרה הצרורה הזאת שבאה עליהם בפתע פתאום, כרעם ביום בהיר. חלק מהאנשים טענו שיש לפנות לכומר הכפר אולי בידו הפתרון, אולי יוכל הוא להתגבר על השד האיום והנורא הזה. אז אזר עוז אחד האיכרים הצעירים שרוחו היתה ללא חת, ובגבורה עילאית אחז בקלשונו החד והתחיל להכות בשד הנורא עד שהצליח לרסקו לרסיסים.

שמחה עצומה פרצה בקהל האיכרים, והגבור הנועז גישא על כתפי האיכרים למרכז הכפר, כולם כאחד הריעו לו כמי שהצליח להתגבר על השד המתקתק. ומי באמת היה השד הנורא הזה? לא אמתח אתכם יותר מדי, זה היה פשוט שעון מעורר שאבד לאחד מהעוברים והשבים במקום ועדיין המשיך לתקתק. אימי ע"ה הכירה את אותו גבור חיל שהצליח להתגבר על "השד". סיפור זה אופייני לרמתם של הגוים שרובם היו איכרים נבערים מדעת שקועים באמונות טפלות. אבל לעומתם, רמתם הרוחנית והתרבותית של היהודים תושבי הכפר, אשר מנו בערך כמאה ועשרים ראשי בית אב, היתה גבוהה לעין ערוך.

לכן לא היו צריכים להסביר לנו את משמעות הברכה "שלא עשנו גווי", דבר זה היה בולט ומובן מאליו, כי היהודי, העם הארץ והנבער מדעת, היה בדרך כלל הרבה יותר אינטלקטואלי ומשכיל מהגוי המלומד ביותר.

חלק גדול מהתושבים היהודים היו בעלי מלאכה, כגון נגרים, פחחים, סנדלים, חייטים וכדו'. פרנסתם של בעלי מלאכה אלו היתה פחות או יותר מצויה (לפי מושגי

הימים ההם). חלק קטן מן היהודים היו סוחרים, היינו "בעלי'בטישע יודן", חלקם התפרנס ממסחר מזדמן, אלא שהמסחר הזה לא תמיד הזדמן, ורובם היו עניים מרודים. אך כל זה לא הורגש במעמדם הרוחני, כולם היו שומרי תורה ומצוות ויראי שמים, אפילו עמי הארצות שבהם. בימים ההם לא היה מקובל שהבחורים הצעירים ילמדו בישיבות עד בגרותם. רק היהודים שבעצמם היו תלמידי חכמים ובעלי השגה שלחו את בניהם לישיבות. יתר בני העם הסתפקו בלימודים ב"חדר" עד גיל בר מצוה, אז יצאו לשוק העבודה. רוב הנערים הצעירים עבדו כשוליות אצל בעלי המלאכה.

הלימודים בישיבה בימים ההם היו כרוכים במסירות נפש של ממש. ראשית, כי ברוב הישיבות לא היה בית תבשיל שנקרא "מענזע". בחור הישיבה היה אוכל "ימים" אצל בעלי הבתים. כל בעל בית היה מנדב יום או יומים מימי השבוע ומארח בחור ישיבה לארוחה. הבחור שזכה לשבוע מלא היה מן המאושרים, כי לרוב של הבחורים היו רק יומים או שלושה ימים בשבוע, שבהם היה מוזמן לארוחה, כך שהוא אכל וצם לסירוגין. היה מעוט קטן של בחורים שנקראו "בעלי'בטישע בחורים" שהיה באפשרותם לקנות לעצמם אוכל. כי בחלק מהישיבות היה בית תבשיל, "מענזע", לבחורים, ששלמו תמורת המזון תשלום מלא. וכך חברו להם מצד אחד עוניים של ההורים, שלא אפשר להם לתמוך בבניהם במשך שהותם בישיבה בלחם לאכול ובגד ללבוש, ומאידך, חסרה להורים ההכנסה שהבנים הביאו להם להשלמת פרנסתם שלא היתה בריוח.

וכך היה שאותם בחורים שלמרות כל הקשיים הנ"ל, גלו למקום תורה והלכו ללמוד בישיבות, היו בעלי מוטיבציה גבוהה ולמדו בהתמדה רבה, ממש יומם ולילה. לא קיים אז בכלל המושג של בחור "ליידיג גייער". כי אמנם לרוב הבחורים לא מפרע להיות ליידיג גייער, אבל לחיות חיי צער ולפעמים גם לרעוב ללחם זו כבר לא מטרה ראויה. לכן רובם ככולם של בוגרי הישיבות היו תלמידי חכמים מופלגים בתורה וביראת שמים.

גם הסדרים בישיבות היו שונים בתכלית השנוי לעומת ימינו אלה. המושגים מג"ש, שואל ומשיב וכדו' לא היו קיימים. ראש הישיבה אמר שעור לכל התלמידים, והבחורים

הגדולים היו חוזרים עם הבחורים הצעירים יותר, בחורים אלו נקראו "חזר בחור". פעם בשבוע, היה ראש הישיבה בוחן את כל הבחורים, ומדי פעם בפעם היו בחורים נכנסים לראש הישיבה ללבן ולברר סוגיות מוקשות. כך ידע ראש הישיבה והכיר בכל בחור את דרגתו בלימוד. אם רצית לדעת על יהודי מסוים אם הוא תלמיד חכם, היה עליך לשאול, תלמידו של מי הוא, ואז ידעת אם תלמיד חכם הוא או לא. כך למשל, בדורות הקודמים כאשר אמרו על מאן דהוא, שהוא תלמיד ה"חת"ם סופר", אמרת כבר גם שהוא תלמיד חכם מופלג, וגם על ה"כתב סופר" או תלמידי המהר"ם שייך וכדו'.

בדורנו היו תלמידי הגה"ק בעל "ערוגת הבושם" ידועים כתלמידי חכמים מופלגים. הסיבה פשוטה מאוד. ראשית, הוא בעצמו היה גאון הגאונים אשר כל רח לא אניס לו. ושנית, הוא דרש מתלמידיו את המקסימום ועוד יותר. למשל, אבא היה רגיל לספר, כי בזמנו לא היו נמצא ספרי הראשונים והאחרונים, ומפרשי הש"ס. בביתו של הרב נמצאו ספרים רבים, ואם בחור מהישיבה רצה לעיין או לברר ענין בספרי הראשונים היה נכנס לביתו של הרב, אך הזמן המיועד לכך היה בין השעות שתיים לארבע לפנות בוקר. רק אז יכלו תלמידי הישיבה להכנס לבית הרב ולעיין בספרים או לברר דבר המוקשה. היה זה מובן מאליו שגם הלילה מיועד ללימוד תורה, וממילא הלא ידוע מאמר חז"ל, אם יגעת ולא מצאת אל תאמין, ומסבירים: אל תאמין שהיתה יגיעה. כי אם היתה יגיעה אי אפשר שלא תמצא. והם אכן מצאו ומצאו, רובם ככולם של תלמידי בעל "ערוגת הבושם" היו ידועים כתלמידי חכמים מופלגים.

פרק ג

על משפחת אבא ז"ל לא ידוע לי הרבה. המעט ששמעתי מאחי, הרה"ח רבי יצחק שרגא נ"י וגם מעט ששמעתי מדודי הרה"ח יהודה פרידמן נ"י מושינגטון. הסבא של הסבא רבי נתן ז"ל נקרא בשם רבי יעקב קאליאנסקי, אבא ז"ל סיפר שהסבא בא מרוסיא לאחר שנמלט משם בגלל עבודת הצבא. הוא התישב בכפר ליניץ בגליל אונגוואר, הוא היה תלמיד חכם מופלג ובעל הוראה. באותו זמן שימש ברבנות אונגוואר הגאון מהר"ם אש זצ"ל, שהיה רב הגליל.

באותם הזמנים לא היתה אפשרות למנות רב לכל ישוב בגלל חוסר אמצעים כלכליים. לכן שימש רב העיר הגדולה כרב הגליל, והיה מבקר מדי פעם בעיירות ובכפרים הנמצאים בגליל, ובני הכפרים היו באים אל הרב לשמוע את פסקי ההלכה בכל השאלות שהתעוררו. ומעת בואו של הסבא רבי יעקב לכפר ליניץ הורה המהר"ם אש לתושבי ליניץ לא לפנות אליו יותר בשאלותיהם, כי רבי יעקב יפסוק להם את בכל השאלות שיתעוררו. מנ"כ בעיירה ליניץ, הדוד רבי יהודא נ"י סיפר לי שהוא ביקר שם וראה את המצבה על קברו.

לרבי יעקב ז"ל היו שני בנים. בנו האחד, רבי מנחם מנדל הוא אביו של הסבא רבי נתן. שמו של הבן השני לא ידוע לנו. הסבא רבי מנחם מנדל שינה את שם משפחתו לפרידמן בגלל בריחתו מעבודת הצבא. האח השני שינה שמו לגרוסמן לכן יש לנו קרובים רחוקים בשם גרוסמן. הסבא רבי מנחם מנדל התגורר בעיירה באטער, ושם נולדו שלושה בנים. הראשון הסבא רבי נתן. השני, רבי בן ציון שבמקצועו היה שו"ב, בתו היא הגברת לוק שבני משפחתה מתגוררים כעת בנתניה. הבן השלישי רבי חיים שהיה אופה במקצועו, בנו, רבי יצחק המתגורר בניו יורק. הסבא רבי מנחם מנדל, מנ"כ בעיירה באטער.

הסבא רבי נתן נולד בערך בשנת תר"ל. לא ידוע לנו על שנות נעוריו ובאיזה ישיבות למד. הוא היה מקושר לאדמו"רים מטאש ולבעל "דרכי תשובה" ממונקאץ'. בשנת תר"נ לערך לקחו הרה"ח רבי יצחק ווייס זצ"ל מהיישוב אוקוריטו כחתן לבתו המושלמת פייגא ע"ה, הסבא רבי יצחק היה תלמיד חכם מופלג, תלמיד ה"כתב סופר" והמהר"ם שיק זצ"ל. הוא השאיר אחריו צוואה בה הורה ליוצ"ח ללכת בדרך התורה והחסידות. בשעתו נדפסה הצוואה יחד עם הספר "רחמי אב" שיצא לאור ע"י נכדו הרה"ח רבי שמעון עוזר ווייס ז"ל. כעת נדפסה הצוואה בספר "הלכה למשה" מהסבא רבי משה ישעי' זצ"ל.

אבינו הרה"ח רבי יוסף ז"ל נולד בשנת תרנ"א. שנות ילדותו היו קשים ומרים. אמו, מרת פייגא ע"ה, חלתה מיד אחרי נישואיה ונפטרה בר"ח תמוז תרנ"ד. אבינו נשאר יתום בגיל שנתיים וחצי בערך. גם עד שנפטרה אמו לא קיבל את הטפול הרגיל שכל ילד מקבל. כי אמו היתה חולנית והסבא ז"ל השקיע כוחות אדירים ולא חס על ממון ומאמץ כדי לרפאותה. הוא לקח אותה לעיר המלוכה וינה שהיתה ידועה ברופאיה המומחים, אך שערי תפילות ננעלו, והיא שבקה חיים לכל חי בהיותה בערך בשנת העשרים וחמש לחייה ונקברה בעיירא אוקוריטו. מובן שכל זה השפיע על התפתחותו הגופנית של אבינו כי בעודו ילד רך, תינוק הזקוק לאמו, לא היה מי שיטפל בו כראוי. לכן היה ילד חלש, ובגיל שלוש עדיין לא הלך על רגליו.

אחרי עבור ימי האבל התחתן הסבא רבי נתן שנית. זוגתו מרת אסתר ע"ה גידלה את אבינו כבנה ממש, ואבינו התיחס אליה כמו לאם. אחותי אסתר ע"ה נקראת על שמה, ואבי גם שמר את יום ה"יארצייט" שלה כמו אחרי אמא ממש. הסבא רבי יצחק ווייס ז"ל רצה לקחת את נכדו, היתום הקטן, ולגדלו אצלו. אך כמובן מאליו, שאביו הסבא רבי נתן, לא הסכים לכך. לכן גבה טורא מעט ביניהם, ובהגיע אבינו ז"ל לגיל

שתים עשרה, שלחו אביו רבי נתן לסבא, להבחין אצלו על שמונים דף גפ"ת, בכדי שהסבא יראה שנכדו היתום קיבל את החנוך הראוי והמתאים.

כשנה אחרי הבר מצוה עלה אבינו והתעלה ללמוד בישיבה הרוממה בעיר חוסט, אצל הגה"ק בעל "ערוגת הבושם" זצ"ל. הוא למד אצלו עד הסתלקותו של רבו בז' אדר תר"ע, ועוד שנה למד אצל בנו מ"מ הגאון רבי אברהם יוסף גרינוולד זצ"ל עד בואו בברית נשואין עם אמנו מרת מרים ע"ה.

יום החתונה היה י' באלול תרע"א, בישיבת חוסט בצל רבו האדם הגדול בענקים. שם התגבשה אישיותו של אבינו ושם עלה ונתעלה לדרגות גבוהות בלימוד התורה וביר"ש וחסידות. ושם, בצל רבו הגדול גם התקרב לחסידות בעלזא.

פרק ד

על הגה"ק בעל "ערוגת הבושם" לא אאריך את הדבור, כי הוא היה ידוע ומפורסם כענק התורה והיראה. אבל מה שלא ידוע כדאי להודיע, בעת שהגה"ק מבילגורייא בא בברית האירוסין עם זוגתו בד"ש, הלא היא אמו של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, התחילו לספר על יחוסה של הכלה שהיא נכדת אחיו של בעל ה"ערוגת הבושם" זצ"ל, אמר כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל בזה"ל, בעל ה"ערוגת הבושם" היה תלמיד מובהק של אאמו"ר זצ"ל, אי לזאת נחשב בעל ה"ערוגת הבושם" כאחד מתלמידי הבעש"ט זי"ע.

ואמנם ידועה ומפורסמת הדבקות הגדולה שדבק בעל "ערוגת הבושם" באדמו"ר הקדוש מהרי"ד זי"ע, ישב לפניו שפוף כתלמיד בפני רבו, באימה, ביראה, ברדת ובזיע. כי מי עוד כמוהו היה מבין בגדולתו של מרן זי"ע. וגם מרן מהרי"ד השיב לו אהבה והערכה כערכו. שמעתי מפי הרה"ק מבילגוריי, שפעם הזדמנו יחדיו בבעלזא, הגה"ק בעל ה"צור יעקב" מפחביז'נה, הגה"ק מטארנופול והגה"ק בעל "ערוגת הבושם". הם התוועדו יחדיו בחדר הקדמי אצל מרן מהרי"ד וכמובן שהתפתח ביניהם ויכוח תורני. זה בונה וזה מפרק, זה מקשה וזה מתרץ, וידוע שהרב בעל "צור יעקב" היה חריף עצום, ומרן זצ"ל הרגיש בחדרו בקודש פנימה כאילו ידו של הרב בעל "צור יעקב" על העליונה בווכוח התורני והפלפול העצום שהיה ביניהם. יצא מרן זצ"ל מחדרו והתערב בפלפול התורני, להעמיד דברי הרב בעל "ערוגת הבושם" על תילם, נגד דברי הרב בעל ה"צור יעקב".

אחר כך אמר מרן זצ"ל לבנו הרב מבילגוריי, חששתי שלרב בעל "ערוגת הבושם" תהיה חלישות הדעת, וזה יכול היה להזיק להרב בעל "צור יעקב", לכן התערבתי כדי למנוע חלישות הדעת מהרב בעל "ערוגת הבושם", וחלילה נזק להרב בעל "צור יעקב" מהקפדתו של בעל ה"ערוגת הבושם".

על גדלותו של בעל "ערוגת הבושם", ונקודת האמת שלו, שמעתי מאבי ז"ל. בשנת התר"ס התעוררה מחלוקת קשה בין חסידות סיגט לחסידות ויז'ניץ בענין הכולל שיסדו חסידי ויז'ניץ למען תושבי ארה"ק. כי חסידות סיגט ששלטה עד אז בכולל, רצתה למנוע הקמת כולל חדש של חסידי ויז'ניץ, בטענה ששניהם נמצאים בערך באותם המקומות. וזאת לדעת כי באותם שנים, לכל חבל ארץ היה כולל שתמך בתושבי ארה"ק שנתמכו מכספי החלוקה. היו כמה וכמה כוללים כאלו. ואז הקימו חסידי ויז'ניץ את כולל מרמרוש אשר חסידי סיגט התנגדו להקמתו בטענה שזו היא השגת גבול. התבערה ללהבה יצאה, וכל גולת מרמרוש וסיגט היתה למדורת אש.

בהתערבות גדולי ומנהיגי הדור הוחלט להביא את הענין לפני ד"ת, ובבחר בד"ץ מיוחד לענין הזה. הרב בעל "ערוגת הבושם" היה הראב"ד, הדיונים של הבד"ץ התקיימו בעיר חוסט מקום מגורי הרב בעל "ערוגת הבושם". כמה שבועות נמשכו הדיונים, בין תלמידי הישיבה היו גם בחורים שהשתייכו לחסידות סיגט, וכשרחרחו באויר שדעת הבד"ץ נוטה לטובת ויז'ניץ, השתמע מדברי אחד מהתלמידים החשובים, שאח"כ היה רב גדול ומפורסם, כי הרב בעל "ערוגת הבושם" קיבל שוחד מוויז'ניץ לכן מובן למה הוא נוטה לטובת ויז'ניץ.

בדרך כלשהי נודעו הדברים לרבנו בעל "ערוגת הבושם", ובשעור שאמר לפני התלמידים, אמר להם, אספר לכם ספור מרבנו בעל החת"ם סופר, מן החת"ם סופר היה רגיל להכין את השעור שיאמר לפני התלמידים עם שני תלמידים. הם למדו בצוותא חדא ומובן שבחורים חשובים אלו היו תלמידי חכמים שרבנו החת"ם סופר בחר בהם להכין את השעור ביחד אתם.

באחד הימים התעמק רבנו החת"ם סופר בלימודו, שני התלמידים אשר חשבו שרבה נרדם, התירו את חרצובות לשונם ואחד מהם אמר, אם יזמן כעת אחד מהבעלי בתים של פרסבורג הוא יחשוב שרבה עוסק כל הלילה בתורה עד שמרוב עייפות הוא נרדם באמצע הכנת השעור. נענה השני לעומתו ואמר, תראה את רמת

החיים שבה חי רבנו, האם רמת חיים כזו אפשרית מהמשכורת שהוא מקבל מהקהילה, אין זה אלא שהוא מקבל מעט שוחד מהצד.

כה ליהגו ביניהם הבחורים וחשבו שרבים ישן. בעת השיעור, נענה רבנו החת"ם סופר ואמר, יש מי שאומר שאין אני מספיק מתמיד בלימודי וישן כל הלילה, נו מילא, עשו בני קהילת פרסבורג מקח טעות בקבלם עליהם רב שאינו מתמיד בלימודו, אבל מי שאומר שאני מקבל שוחד, על כך לא אשתוק. סוף דבר, הבחור שאמר שהחת"ם סופר ישן בלילות יצא מדעתו והשתגע, והבחור שאמר שהחת"ם סופר לוקח שוחד יצא מדתו ונעשה מומר שהצר לישראל.

כך סיפר רבנו בעל "ערוגת הבושם" והוסיף, גם עלי אומרים כאילו אני מקבל שוחד, דעו שגם אני לא אשתוק על כך. הבחורים שדברו ביניהם הבינו את הרמז, ונכנסו לרבנו ובקשו מחילה. הם קבלו עליהם נזיפה ורבנו מחל להם. ביום מתן פסק הדין שהיה באמת לטובת ויז'ניץ, התאספו מאות אנשים ומהם רבים מחסידי סיגט והיה חשש גדול שהם ירצו לפגוע בכבודו של הרבי בעל "ערוגת הבושם". המקורבים אמרו שבכדי למנוע אי נעימות, יצא רבנו מדלת צדדית אחרי קריאת הפסק דין, בכדי שלא יעבור בתוך הקהל. רבנו לא נענה להם ויצא לקהל לקרוא את פסק הדין. אחרי קריאת פסק הדין אמר רבנו לקהל, התורה"ק ציותה עלינו לא תגורו מפני איש, ורק האמת היא נר לרגלנו. רבנו הלך בתוך הקהל ולא יצא מהדלת הצדדית שהכינו לו, ועל כל הקהל נפל פחד ואימה ואף אחד לא העיז לומר ולו מילה אחת.

פרק ה

משימה קשה היא מאד בעיני, לבוא ולתאר את אישיותו של אאמו"ר ז"ל. מצד אחד היה אבא ז"ל יהודי נחבא אל הכלים, תמיד הלך בצידי דרכים, נמנע מלהתבלט למרות היותו תלמיד חכם מופלג בעל שעור קומה וחסיד נלהב, דבוק בצדיקי הדור והולך בנתיבותם במסירות נפש ממש, זך הרעיון ובעל השקפה טהורה, מקפיד על קלה כחמורה כקוצו של יוד בלי שום פשרות והתרים. כל זה רק בינו ובין קונו, אבל כלפי האנשים כאמור, נמנע מלהתבלט ואף פעם לא ישב בראש השולחן רק בתוך עמי אנוכי יושבת.

שבועות מספר לפני פטירתו, והוא מחלים מאחת ההתקפות החמורות שמהם סבל בשנתו האחרונה אמר לי תוך כדי שיחה, הנה ידעתי שטבע הילדים שרוצים להתפאר באביהם שהיה ת"ח, חסיד וכדו', אי לזאת אני אומר לך, שאין דעתי נוחה מכך. אבקשך בכל לשון של בקשה, לא להפריז בתארים על המצבה, כי תמיד נמנעתי מדברי שקר ובפרט כשהולך אני לעולם האמת, ואתם פה תכתבו שבחים שאני רחוק מהם, שתי רעות אתם עושים בזה, האחת כי יתבעוני בעולם העליון על דברי השקרים שכתבתם, והשניה, כי יענישוני כאילו רימיתי את האנשים בעוה"ז שחשבוני לאיש מורם מעם.

וכן אחרי פטירתו השתדלתי וכתבתי רק כמה משפטים שהיתי בטוח שדברים אלו לא יהיו למורת רוחו. לכן חיל ורעדה אחזוני, אולי יהיה זה למורת רוחו של אבא ז"ל. אבל אחרי מחשבה שניה, שמתי על לב, הנה הגמרא במס' סנהדרין דנה בענין הספיידא אם זה יקרא דחייא או יקרא דשכבא, ומסקנת הגמרא היא דהספיידא הוא יקרא דשיכבא. נשאלת השאלה, מה כבוד ויקר יכול כבר להיות לבר מינן בזה שמספידים אותו כראוי הלא הוא כבר רחוק מכל עניני כבוד וכדו'.

אלא אפשר לומר בכוונת חז"ל, ביקרא דשיכבא אין כוונתם על הכבוד והשבח שמרעיפים על הנפטר. אלא על ידי כל דברי השבח וספור דרכי התנהגותו בהתמדת

לימוד התורה, דרכו בעבודת השם ויראת השמים של הנפטר, החי יתן אל לבו כי גם הוא ישתדל ללכת בדרכו של הנפטר. ואפילו אם יקבל על עצמו ולו אפילו קבלה אחת, להיטיב דרכו אין לך יקרא דשיכבא יותר מכך. כמו שנפסק בשו"ע יו"ד בהלכות צדקה שאסור לפרסם נתינת צדקה והמפרסם כאילו לא קיים מצוות צדקה, אבל אם ע"י הפרסום גם אנשים נוספים יתרמו לצדקה אזי מצוה לפרסם.

בפרט בדור שלנו, כשאנשים כאבא ז"ל אינם בנמצא כלל, הטפוס הזה של יהודי ת"ח מופלג, העושה מלאכתו עראי ותורתו קבע. כל רגע ורגע של היום, וחלק גדול של הלילה הם קודש ללימוד התורה, ואין לו בעולמו רק תורה ויראת שמים. ויהודי זה לא נקרא "בן תורה", אלא יהודי בעל בית פשוט. לכן אני רואה חובה לעצמי לתאר ולו במקצת את דרכי התנהגותו של אבא ז"ל, בכדי שתהיה לנו, יוצ"ח בניו נכדיו וניניו, דוגמא לחיקוי. ולכל הפחות נגיע למצב של "מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי", כמו שמפרשים הספרים, שנגיע לפחות למצב של נגיעה. ואם כך יהיה, והיה זה שכרי.

אבא ז"ל בא בברית הנשואין עם אמנו ע"ה בשנת תרע"א. שנתיים בערך ישב סמוך על שולחן חותנו הסבא ז"ל, וכבר נולדו לו שתי בנות, בשנת תרע"ב נולדה אחותי הבכירה מרת פייגא תחי', ובשנת תרע"ג נולדה אחותי גענדל ע"ה. אז עברה המשפחה להתגורר בכפר הסמוך לעטשעד שנקרא בשם פאביהאז. בכספי הנדוניה שקיבל פתח לו בית מסחר, "כל בו" כפרי, בית מסחר כזה אשר הכל נמכר בו, מחוט ועד שרוך נעל, נפט, מלח וסוכר, מבדים שונים ועד ארונות קבורה לגוים, כמו שאומרים הכל בכל מכל. כן רכש מהגוים מתנובת השדה, וההצלחה האירה לו פנים באופן בלתי רגיל. בתוך תקופה קצרה הצליח לצבור הון רב, וכבר הפקיד בבנק סך של שלושים אלף כתרם כנדוניה לשלושת בנותיו הפעוטות, סכום זה היה הון עתק בימים ההם.

בשנת תרע"ד פרצה מלחמת העולם הראשונה. אבי ז"ל שהיה בגיל הגיוס עשה כל מאמץ להתחמק מעבודת הצבא, משום שאברך חסידי יר"ש לא יכול היה לשרת בצבא. גם האנטישמיות ששררה לא הטיבה עם היהודים המשרתים בצבא. ובאותו

זמן הגיע כ"ק מרן אדמו"ר מהרי"ד זי"ע להונגריה כפליט מלחמה, והתגורר בעיר ראצפערט.

אבי ז"ל פנה למרן זצ"ל והגיש קויטל ובו בקשה שישוחרר מהצבא. מרן זצ"ל אמר לו, אתה לא תשרת, (בלשון קודשו, "דיא וועסט נישט דינען"). אבא ז"ל ביקש שוב, הוא רוצה ברכה שישתחרר. מרן זצ"ל פנה בכעס לגבאי ר' אהרן יושע ואמר לו, "וואס ויל פון מיר דער אונגארישער יונגער מאן איך האב דאך דיר שוין געזאגט אז דיא וועסט נישט דינען". ובאמת כאשר אמר כן היה. אבא ז"ל קיבל צו התייצבות, אך הוא לא התייצב. במשך כל זמן המלחמה היה "טמיר ונעלם", בכפר מגוריו היו כל אנשי השררה "קנויים", הם ידעו שהוא משתמט מהצבא אבל העלימו עין, ולא עוד, אלא בכל פעם שבאו מפקחים מאנשי השלטון המרכזי לבדוק את מצב המתגייסים, היו הם מודיעים לאבא ז"ל שאמורה להיות בקורת, ואז היה אבא נעלם מהכפר לימים אחדים עד יעבור זעם.

פלא גדול וממש נס מן השמים היה זה, וכל זאת בברכתו של אותו צדיק, כי אע"פ שאבא ז"ל היה רשום אצל השלטונות כעריק מן הצבא, אף פעם במשך כל שנות המלחמה והשנים שאחריה, הוא לא נחקר ולא נשאל אודות שרותו הצבאי. רק כמה שבועות אחרי שעזבנו את עטשעד בשנת תרצ"ט גזכרו בו השלטונות וחפשו אותו בתור עריק מהצבא. אנו יכולים רק לתאר לעצמנו, מה היה קורא לו ח"ו היו מקדימים לחפשו כמה שבועות קודם. כך עברו עליו ימי המלחמה בפחד והסתתרויות, אבל בצבא הוא לא שירת, ניהל את עסקיו וגם ראה הרבה ברכה בעמלו.

פרק ו

בשנת תרע"ח הסתיימה המלחמה. אם בתחילת המלחמה נתקיים הפסוק "ותרעש ותגעש הארץ", הרי בסוף המלחמה נתקיים הפסוק "ימוטו כל מוסדות הארץ". האימפריה ההאבסבורגית האדירה אשר שלטה על רוב ארצות אירופה במשך יותר מאלף שנה התפוררה, ואנדרלמוסיה מוחלטת השתלטה על כל המדינות שהיו תחת שלטון ההאבסבורגים. בהונגריה השתרר אחרי המלחמה מצב של אנארכיה מוחלטת, גדודי הצבא, שנשארו ללא פקוד עליון, הפכו לפלוגות שודדים שחמסו וגזלו מכל הבא ליד, כך גם השתלטו כוחות צבא רומניים על חלק מהונגריה, וגם הם לא טמנו ידם בצלחת, שדדו וגזלו מכל הבא ליד, וחיי האנשים היו הפקר.

ובאותו זמן, התקיים בהורינו ז"ל הפסוק, לקינו בכפליים. כל רכושם נשדד, מכל הרכוש העצום שכלל מחסנים מלאים סחורה ואסמים מלאים בר, לא נשאר אפילו מחוט ועד שרוך נעל, הכל נשדד. בחסדי השם המרובים נשארו להם נפשתיים לשלל. נחמתם היחידה היתה הסכום הגדול שהפקידו בזמנו בבנק. סכום זה של 30,000 כתרם היה הון עתק, הם חשבו שבסכום הזה יוכלו להשתקם, ולבנות את העסק מחדש. אך גם חלום זה נגז, האינפלציה הגדולה שפרצה אחרי המלחמה גרמה לכך שהכסף הרב איבד את ערכו, ואי אפשר היה לקנות בו אפילו קופסת גפרורים אחת.

מצבם הכלכלי של ההורים באותה עת היה ממש כלאחר יאוש. הם נשארו ממש בעירום ובחוסר כל, פשוטו כמשמעו בלי כל מליצות. צריכים היו להתחיל הכל מחדש, אבל כבר טפלא תלויה ביה, וגם אמא ע"ה היתה חולנית ומצב בריאותה היה מאוד רופף. ונקודה נוספת, אבא ז"ל היה תמיד מספר שלפני המלחמה דרך מזלו באופן מופלא. כל עסק ששלח בו את ידו הצליח, ובכל מה שנגע נהפך בידו לזהב. כך הצליח תוך תקופה של כמה שנים לצבור הון רב כל כך. והיפוכו של דבר ארע אחר המלחמה, בכל מסחר שעסק היו לו רק אכזבות, עגמת נפש ונזקים.

במצוקתם החליטו לעבור לגור בעטשעד, בחינת משנה מקום משנה מזל. תחילה שכרו חדר בחצרו של גוי כי לא היה באפשרותם לשלם שכר דירה, וגם היתה מצוקת

דיור קשה במקום מאחר שבשנות המלחמה לא בנו בתים. גם במקום זה הם חיו חיים של דוחק ומצוקה. אחרי כמה שנות סבל, לקח אבא ז"ל הלוואה בבנק, ורכש לו חלקת קרקע עליה בנה בית בן שני חדרים, חנות בחזית הבית ומחסן גדול לתבואות. אבא ז"ל פתח שם חנות מכולת, כעין כל בו כפרי במתכונת העסק שהיה לו בפאביהאז. כמו כן התחיל לסחור בתבואות שקנה מהגוים, מצב הפרסה השתפר במקצת. אך גם אז עדיין לא ליקקו דבש, נטל המשכנתא לבנק היה כבד, אבל איך שהוא התנהלו הדברים כסדרם. מצב זה נמשך עד שנת תרפ"ט-תר"צ. אבא ז"ל קנה אז כמות גדולה של תבואה מהגוים, המשבר הכלכלי ששרר אז בעולם גרם לירידה דרסטית במחיר התבואה, ואבא ז"ל היה צריך לשלם לגוים את המחיר שבו קנה מהם את התבואה. הוא מכר את התבואה במחירי הפסד וממילא לא היה יכול לעמוד בתשלומים לבנק.

הבנק עיקל את הבית והעמידו למכירה פומבית. הנוהג היה שהבנק הוציא מכרז, וכל המרבה במחיר זכה בבית. הגוים בכפר, אשר ידעו את מצבו של אבא ז"ל, באו ושאלוהו אם הוא מסכים שיגישו הצעת מחיר לבית. אבא ז"ל ביקשם שלא יעשו כך, כי במקרה שלא יהיה קונה לבית, הבנק יגיע להסדר אתו, והבית ישאר ברשותו. אבל כבר נאמר, "מהרסייך ומחריבייך ממך יצאו", ובן דוד ראשון של אמא, ולא אף אחד אחר, הגיש הצעה, זכה במכרז, וההורים נאלצו לפנות את הבית. המעשה המחפיר הזה, שנעשה ע"י יהודי חסידי ת"ח ויר"ש, עורר סערה גדולה בקרב הקהילה היהודית.

בכדי לכפר מעט על הפעולה הנבזית שעשה, מסר האיש להורים את בית הוריו ששווי היה בערך רבע משווי הבית שרכש מהבנק. לאחר זמן, בא אביו של הקונה לאבא ז"ל בחלום, וביקש, שאבא ז"ל ימחל לבנו, כי אין לו מנוחה בעולם העליון בגלל מעשה בנו. אבא ז"ל ענה לו בחלום בכל מה ששייך אלי, אני מוחל, אבל על צער אשתי וילדי הרכים אינני יכול למחול. את זאת שמעתי מאחי ר' יצחק שרגא נ"י.

בעברם לגור בדירה החדשה התחילו ימי המחסור והעוני. הורי הגיעו עד פת לחם ממש בלי כל גוזמה. כי בדירה הקודמת היו לאבא חנות ומחסן גדול, בו אכסן תבואות שקנה מגווי הכפר. אמנם המצב היה דחוק, אבל פרנסה בדוחק נמצאה להם. כעת, ממש נשבר מטה לחמם. לאבא ז"ל היתה ספריה עשירה, לאט לאט התחיל למכור את הספרים בכדי שיהיה לו במה להאכיל את בני ביתו. למרות שהיתה

לנו משפחה רחבה משני הצדדים, אף אחד לא הושיט יד עוזרת ותומכת. אולי הסיבה לכך היתה, כי הורי היו אנשים מאוד צנועים, ובאותה תקופה העוני היה חרפה, ואין אדם מן הישוב מוציא חרפתו לראש חוצות.

זכורני כמה וכמה פעמים, כשכבר התגוררנו בבני ברק, לא היה מה לבשל, אמי ע"ה הדליקה את הפתיליה, ושפתה קדירה מלאה מים, כדי שהשכנה שהיתה רגילה להכנס הביתה, לא תראה שהיא אינה מבשלת ארוחת צהריים למשפחתה. כך התנהגו גם בעטשעד, הם לא רצו להזדקק למתנת בשר ודם. כל זה היה כאמור, כדי להכין את הדרך לעלותנו לארה"ק ולהנצל מהשואה האיומה.

אחי, רבי יצחק שרגא שליט"א, סיפר לי ששאל פעם את אחותנו פייגא תחי', הלא אבא היה אדם מוכשר וכשרוני, למה לא עזב את עטשעד ועבר להתגורר באחד הערים. שם היה לבטח מוצא פרנסה, כי אפשרויות הפרנסה היו מצויזות יותר בעיר הגדולה מאשר בכפר. פייגא תחי' ענתה ואמרה, שאבא ז"ל לא רצה לעזוב את הכפר כי חשש לחנוך ילדיו, בעיר כבר נשבו רוחות זרות שהיו יכולות לפגוע בחנוך הקדוש והטהור שאבא ז"ל העניק לילדיו.

באחד השנים, לא ידוע לנו התאריך המדויק, אבל זה היה בעת שכבר התגוררנו בדירה החדשה, חלמה אמא ע"ה חלום גורא. בחלום עומד אבא לפני בי"ד של מעלה, ורוצים להוציא פסק דין שעליו להפטר מהעולם, אז אמרה אמי ז"ל בחלום, רבש"ע, יש לי ארבעים אווזות, שיהיו האווזות כפרה תחת בעלי, כי יש לי ילדים קטנים שזקוקים לאבא. היא התעוררה אז לקול בכיו של אבא, הוא סיפר לה שחלם חלום בו הוא עומד לדין לפני בי"ד של מעלה, רוצים לקחת את נפשו. הוא התחנן לפנייהם שהוא אבא לילדים קטנים, והילדים זקוקים לאבא. אימי ע"ה ספרה לו, כי גם היא חלמה חלום דומה.

לפנות בוקר יצאו לראות את האווזים. כולם, בלי יוצא מהכלל, היו פגרים מתים. אבא ז"ל אמר, היות והם כופר נפש אזי אסור להנות מהם כלל. כי גם הנוצות היו שוות כסף רב. מיד חפרו בור וקברו את כל האווזים, ויהי לפלא. ההורים ספרו את הדבר לסבא רבי חיים ז"ל, והוא אמר להם, שלא יפרסמו את הדבר בעודם בחיים, רק לנו הילדים ספרו זאת בהיותנו פה בארה"ק.

פרק ז

למרות קשיי הפרנסה שמהם סבל אבא ז"ל רבות, מאום לא השפיע על עבודתו הרוחנית. להיפך, מצב זה עוד הוסיף לו רצון ותשוקה לפעול למען חזוק התורה. אבא ז"ל היה מתלמידי החכמים המיוחדים בעטשעד, ומהחשובים שבהם, באפשרותו היה לשבת ולקבל כבוד בבית המדרש, ולהיות מהיושבים ראשונה במלכות. אבל הוא ברח מכל זה כמטחוי קשת. כאמור, היו בעטשעד כמאה ועשרים בעב"ת, ומהם, קבוצה גדולה של בערך ארבעים בעב"ת שלא היו תלמידי חכמים ועסקו במלאכות שונות לפרנסתם כגון נגרים, רצענים, פחחים, בעלי עגלות וכדו', אנשים קשי יום.

אבא ז"ל יסד בעבורם בית מדרש מיוחד שנקרא "חברת תהילים". בבית מדרש זה התפללו בצוותא חדא, ואבא ז"ל מסר להם שעורים בהלכה, משניות, עין יעקב ופרשת השבוע. השיעורים היו כפי דרגתם כדי שיוכלו להבין ולהנות מדברי התורה. אבא ז"ל היה ממש מנהיגם הרוחני, ערך אתם סעודה שלישית ומלוא מלכה, תמיד חזקם ועודדם, והכניס בהם מלוא חפניים אהבת תורה ויראת שמים. עד שרבים מהם שלחו את בניהם ללמוד בישיבות, ומסרו נפשם ממש על כך, כי רצו שבניהם יגדלו לתלמידי חכמים.

כל זה נעשה מתוך אהבה והתבטלות ובלי שום התנשאות, להפך, אבא ז"ל תמיד נתן להם את ההרגשה שהוא חלק בלתי נפרד מהם. ואמנם גם המה השיבו לו אהבה וידידות. וכשנפרד אבא מהם, בעזבו את עטשעד הם ממש בכו בדמעות שליש ואמרו, רבי יוסף, על מי אתם עוזבים אותנו.

גם מצרכי צבור לא משך את ידו, כמו שאומרים, במקום שאין איש השתדל להיות איש. חוק הלימודים בהונגריה כלל השתתפות במסגרת חצי צבאית לנוער שנקראה בשם "לעוונטה". אחרי גמר הלימודים בבית הספר העממי היה צריך כל נער להשתתף בפעילות זו. כמובן שהצעירים היהודים לא לקקו שם דבש, אבל לא היתה שום ברירה, והם היו מוכרחים להשתתף במסגרת זו. יום אחד, החליט מנהל בית

הספר ששימש גם כמפקד ה"לעוונטה" שהפעילות תתבצע ביום השבת. כמובן שהפעילות שם היתה כרוכה בחלול שבת. ובדרך כלל היו הילדים היהודים פטורים מכתובה ומפעילות שכרוכה בחלול שבת.

לפני התחלת התפילה ראה אבא ז"ל, שהצעירים היהודים צועדים בסך ל"לעוונטה". מיד הזעיק אבא ז"ל את ראשי הקהילה, בכדי שילכו למחות על הפרצה הנוראה הזאת. אבל כולם קבלו פיק ברכיים, ראשי הקהילה טענו שהמנהל הוא רשע מפורסם, ועל ידי פניה אליו יכולים רק לקלקל ולא לתקן. אבא ז"ל אזר עוז ותעצומות דקדושה ובעודו עטוף בטלית פנה ישר למנהל בית הספר, ובסערת רוחו כי רבה, טען כנגדו שהוא פועל נגד חוק המדינה, והודיע לו שאם לא יבטל את פעילות ה"לעוונטה" ביום השבת, הוא יתלונן נגדו במשרד החנוך בבודאפעסט.

אותו רשע, המנהל, לא היה רגיל לכך שיהודי, ובפרט יהודי עטוף בטלית, ידבר אתו בצורה חריפה כזאת. הוא היה רגיל שיהודים מדברים אליו בהכנעה ובהתבטלות, ולא בשפה נחרצת כל כך. בתחילה ענה לאבא, "מי אתה, שאתה מעז לדבר כך עם נציג השלטון, האם אינך יודע שאני יכול להורות מיד שיאסרו אותך בעוון העלבת פקיד ממלכתי?" ואבא ז"ל ענה לו, "על שאלתך מי אני, אענה לך: אני אזרח הונגרי גאה, כמה וכמה דורות שאני ואבותי נלחמנו ושפכנו את דמנו למען המולדת, אבל לפני כן אשאל אותך, מי אתה ומה תרמת למען המולדת?" בשמעו דברים אלו שנאמרו בתוקף ועוז, מיד שינה המנהל את טעמו ואמר, "אדוני הנכבד, למה לך להתרגז, ננסה להסדיר את הענין בהדברות בינינו". אמר לו אבא ז"ל, "יתכן שלא היית מודע לכך שהפעילות ב"לעוונטה" כרוכה בחלול חוקי דתנו אם הם נעשים ביום השבת, ובטוחני כי אם היית יודע זאת, לא היית קובע את יום הפעילות ליום השבת". ואכן מיד נענה אותו רשע, הוא הורה מידית לשנות את יום הפעילות. כל היהודים נשלחו לביתם ומאז נקבע שיום הפעילות של ה"לעוונטה" לא יהיה ביום השבת.

פרק ח

בשנת תרצ"ב ביקר אדמו"ר צדיק גדול בעטשעד (ההורים לא זכרו את שם הצדיק), הורי הלכו אליו עם קויטל ופדיון. אבא ז"ל כתב בקויטל שהוא מחוסר פרנסה, והרבי אמר לאבא, תביא הנה את בתך געננדל. ואכן אבא הלך מיד לקרוא לה, כאשר באה ועמדה לפני הרבי, הרבי סרב לקבל את דמי הפדיון ואמר, דע לך, ע"י הבת הזאת תהיה לך ישועה.

ואכן, כאשר חזה כן הית. הדודה מרים אחות אבי עלתה לארץ ישראל, היא נהלה את משק ביתו של הרב הורוביץ, שהיה דמות ידועה ומפורסמת בירושלים. הרב הורוביץ היה ראש כולל הו"ד, היינו הולנד ודויטשלאנד. כולל זה היה מהכוללים העשירים, הם בנו את בתי מחסה בעיר העתיקה, ועזרו גם בבניית ביה"ח "שערי צדק", שנקרא בפי כל "ד"ר וואלך'ס שפיטאל".

מאחר שהרב הורוביץ עמד לנסוע לחו"ל, הוא סגר את ביתו. היות שהיה ידיד ובן בית אצל הד"ר וואלך, הוא סיפר לד"ר וואלך על הבחורה המיוחדת שעובדת אצלו בתור מנהלת משק הבית, והמליץ לו להעסיק אותה במשק ביתו. הדודה מרים מאוד מצאה חן בעיני הד"ר וואלך, היא ניהלה את משק ביתו ביושר ובבעל'בתישקייט. הד"ר וואלך היה רווק, אישיות מאוד מכובדת, הן אצל אחב"י החרדים לדבר השם, והן אצל שאר העם. גם על השלטונות הבריטיים היה מקובל מאד. פעמים רבות התארחו בביתו אנשים חשובים, והדודה מרים ע"ה היתה ממונה על האירוח, והנהיגה את ביתו בטוב טעם ודעת לשביעות רצונם המלאה של הד"ר וואלך והצוות של ביה"ח.

כשהדודה מרים התארסה, שאל אותה הד"ר וואלך, אולי יש מבין קרובי משפחתה בחורה מוכשרת חרדית, שתוכל למלאות את מקומה ושתענה על הדרישות הקפדניות הנדרשות מבעלת משרה כזו. היא ידעה את המצב הכלכלי הקשה שבו נמצאת המשפחה, ולכן, עלה בדעתה הרעיון להציע את אחת הבנות של אחיה.

אבא ז"ל התלבט מאוד אם לשלוח את בתו לארץ, לעבוד בבית חולים. בפרט כשמנהל בית החולים הוא יהודי מגרמניה. הוא שלח מכתבים לרבנים בא"י, וקיבל מהם אינפורמציה על הד"ר וואלך, שהוא יהודי חרדי, ובביתו מתנהגים בכל החומרות שנוהגים בהם יהודי ירושלים החרדים לדבר השם.

אחותי געננדל ע"ה עלתה לארץ בשנת תרצ"ד, ומיד בבואה התחילה לעבוד אצל הד"ר וואלך. משכורתה לא היתה גבוהה ביותר כי ניכו לה ממשכורתה שכר מגורים ואוכל, אך את החלק הארי ממשכורתה שלחה להורים, ע"י כך הוקל מעט המחסור ששרר בבית. אחרי שנה עלתה גם אחותי הבכירה פייגא תחי', ובשנת תרצ"ז עלתה אחותי אסתר ע"ה, כולן עבדו בבית החולים של ד"ר וואלך.

בשנת תרצ"ח ביקשה אחותי געננדל ע"ה חופשה לכמה שבועות, כדי לבקר את ההורים כי געגועיה גברו עליה. הד"ר וואלך הציע לה במקום זאת להביא את הוריה לארץ ישראל. אחותי געננדל ע"ה שמחה מאד על ההצעה, הורינו גם כן שמחו מאד על הרעיון הזה מאחר ומצבם הכלכלי לא הוטב.

פרק ט

כאן החלה מסכת התלאות והקשיים שהערימו הציונים עד שזכינו לעלות לארץ.

אחד השקרים הגדולים של התעמולה הציונית המרושעת, שהיהודים החרדים לא עלו ארצה מפני שהאדמו"רים וגדולי הרבנים שללו את הציונות, ולא הרשו לחסידיהם לעלות לארץ. ובגלל סרובם של גדולי ישראל להרשות את עלייתם של המוני עם ישראל לארץ, נספו בשואה האיומה ששה מליון יהודים. התעמולה הזאת הלכה והתחזקה בכל כלי התקשורת, במטרה לנגח את היהדות החרדית. ובעיקר, בכדי לכסות ע"י תעמולה כוזבת ומרושעת זו על מחדליהם הנפשעים בהצלת יהדות אירופה, ועל שיתוף הפעולה ההדוק שהיה להם עם הגרמנים הארורים ימ"ש. בכדי להזים ולו במעט את השקר הנתעב הזה, אכתוב את התלאות שאנו עברנו עד שזכינו לחונן את אדמת ארה"ק למרות הציונים הארורים אשר עשו כל מאמץ בכדי למנוע את עליתנו לארץ.

מדיניות הספר הלבן סגרה את שערי הארץ בפני היהודים שרצו לעלות אליה. רק שתי אפשרויות היו לפני מי שרצה לעלות ארצה, לקנות רשיון עליה שנקרא "סרטיפיקאט" בסכום של אלף לירות שטרלינג, או לקבל סרטיפיקאט מהמכסה שהקציבו שלטונות המנדט לסוכנות היהודית. ממכסת הסרטיפיקאטים הזאת הקציבה הסוכנות לאגודת ישראל שייצגה את כל היהדות החרדית בעולם, ששה אחוזים ולא יותר. היהדות החרדית שמנתה לפני המלחמה, לפי אומדן זהיר, כשישים אחוז מכלל האוכלוסייה, קיבלה רק ששה אחוזים ממכסת העליה לארץ! וגם על ששת האחוזים האלו הערימו כל מיני קשיים בכדי להכשיל את עלייתם של יהודים חרדים.

עבודה לא קלה, בלשון המעטה, היתה לד"ר וואלך בקבלו על עצמו משימה כבדה כל כך, להעלות משפחה חרדית לא ציונית לארץ. למרות שהד"ר וואלך היה אישיות

מאוד חשובה ומכובדת, וכולם, בלי יוצא מהכלל, העריכו את אישיותו הכבירה. אדם שממש מסר את נפשו לרפואתם של תושבי הארץ בכלל וליהודים בפרט. זו גם היתה הסיבה שהוא לא התחתן, כי רצה להקדיש את כל חייו למען כלל ישראל. לבד מזאת הוא גם היה ממנהיגי הבולטים של "אגודת ישראל", הודות לכך הוא הצליח לקבל סרטיפיקאט מהמכסה של אגודת ישראל. בשנת תר"ץ נשלח הסרטיפיקאט למשרד הארצישראלי של הסוכנות היהודית, למרות שראש המשרד היה יהודי דתי אבל ציוני, אנשי הסוכנות מסרו את הסרטיפיקאט לאדם אחר, ציוני מאנשי שלומו. ראש המשרד הזה אמר לאבא ז"ל, בבירור, בלי כל בושה, יהודים כמוכם לא רצויים בארץ.

אחרי התכתבויות מרובות, נשלח סרטיפיקאט שני לקונסוליה הבריטית בבודאפעסט. אבל סרטיפיקאט הזה היה מיועד לחקלאי, אבא ז"ל היה אז בן 49, ורשיון עליה לחקלאי היה על פי החוק רק עד גיל 48, ולכן נלקח הסרטיפיקאט שוב. הד"ר וואלך בעצמו כבר התיאש מכל הענין ואמר, כנראה מן השמים מעכבים. אולם הוא לא יכול היה לעמוד מול הפצרותיהן של אחיותי ואחרי מאמצים מרובים נשלח עוד סרטיפיקאט לקונסול הבריטי. סרטיפיקאט זה נשלח כבר אחרי שעזבנו את עטשעד, והיינו תקועים בבודאפעסט במשך כששה שבועות. אחרי כל התלאות והמאמצים הכבירים זכינו לעלות לארה"ק ובר"ח אדר א' תרצ"ט הגענו בשלום לארה"ק.

פרק י

בר"ח אדר א' תרצ"ט הגענו בשעטו"מ לארה"ק, האניה עגנה בנמל תל אביב. כן, באותו זמן היה כדבר הזה. אבל בנמל לא היה מזח, האניה עגנה במרחק ביכר מן החוף והנוסעים הורדו לסירות קטנות ששטו עד החוף, שם נחתו הנוסעים. המצב הבטחוני בארץ לא היה מהתקונים, המרד הערבי נגד שלטון המנדט ונגד היהודים היה בעיצומו מה שנקרא "מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט". הכביש לירושלים היה סגור בשעות הערב, ואנחנו הגענו לתל-אביב בשעות אחה"צ המאוחרות וכבר לא יכולנו להגיע לירושלים באותו היום. ברח' עליה בת"א, היה איזה מבנה מיושן שנקרא "בית עולים", שם קיבלנו מקום ללינת לילה אחד. (זו היתה כל העזרה שקבלנו מידי הציונים בעליטנו ארצה). בשעות של לפני הצהריים הגענו לעיה"ק ירושלים, ההתרגשות היתה רבה מאוד, גם עצם העליה לארץ והפגישה עם האחיות שלא ראינו אותם זה כמה שנים.

כמה חודשים התגוררנו אצל אחותי פייגא תח"י, ובנה הבכור חיים נ"י, שהיה אז בן 7 חודשים קיים מצות קליטת עליה, כי הוא מסר לי את מטתו ואותו השכיבו בלול. אחרי כמה חודשים שכרנו דירה בשכונת "בית ישראל" הישנה. דירה של שני חדרים, המטבח והשירותים היו בחצר, מים שאבו מהבור, בקיצור הרגשנו שם מאוד היימיש כי הכל היה בערך כמו בעטשעד, גרנו שם שנה. אח"כ עברנו לדירה בשכונת בית ישראל החדשה, שם כבר עלינו בדרגה, בדירה זו היה במטבח ברז מים ולא היינו צריכים לשאוב מים מהבור.

אבל סאת התלאות כנראה עדיין לא התמלאתה. מצב הפרנסה היה קשה מאוד, אמנם האחיות געגנדל ואסתר ע"ה מסרו את חלק הארי ממשכורתם להורי ז"ל אבל הקומץ לא השביע את הארי. ההורים גם לא רצו להשתמש בכסף, מאחר ששתיהן כבר הגיעו לפרקן ועמדו בשידוכים. ואם אין לכסף מוצא, שידוכין מאין. בבית שרר המחסור, אמנם הד"ר וואלך, שהוכיח את עצמו כידיד המשפחה ואפילו יותר מכך,

רצה להלוות לאבא ז"ל כסף בכדי שיפתח חנות מכולת. אבל באותם שנים, כשרותם של המוצרים שנמכרו בחנויות היתה מפוקפקת, ואבא ז"ל לא רצה למכור מוצרים אלו. הוא גם חשש שלא יהיה ביכולתו להחזיר את ההלוואה לד"ר וואלך.

באחד הימים אמר לו ידיד אחד, "רבי יוסף, הלא אתם יהודי ת"ח למה שלא תלכו אל הרב הראשי הרב הרצוג ותתוודעו אליו, הוא אדם שמאוד מקרב ותומך בתלמידי חכמים, אולי על ידי זה תמצאו איזה מקור פרנסה". אבא ז"ל התלבט מאד, כי באותם הזמנים, הרבנות הראשית הציונית עדיין היתה אצל כל היראים והחרדים ממש מוקצה מחמת מיאוס. אבל כבר נאמר, "ההכרח לא יגונה", גם נאמר "בנפשו יביא לחמו". אחרי שאבי התייעץ עם כמה ידידים החליט לבקר אצל הרב הרצוג. ואמנם, הרב הרצוג קיבלו בסבר פנים יפות ושעה ארוכה התפלפלו ודברו בלימוד. אמר לו הרב הרצוג, "כבודו ודאי מעונין במשרה רבנית". אבא ז"ל ענה לו, שהוא לא מחפש משרה רבנית, לא אכפת לו אפילו לקבל משרה של שמש בבית כנסת, העיקר שיהיה לו לחם לפי הטף. הרב הרצוג הבטיח לו שיעשה כל מה שאפשר בכדי שתמצא איזה משרה ההולמת את אבא ז"ל.

אכן, כעבור כמה שבועות התפתה משרה של משגיח בבית חרושת לנקניק, הרב הרצוג המליץ לקבל את אבא ז"ל. המשרה הזאת היתה משרה מאוד מכובדת, עם משכורת הגונה. אבא ז"ל שמח מאוד בחשבו שכבר הגיע אל המנוחה ואל הנחלה. אבא ז"ל חשב שמשגיח הכשרות, ובפרט בתעשית הבשר, הוא הקובע את סדרי הכשרות ומפתח מחסן הבשר נמצא רק ברשותו וכו'. כבר ביום הראשון לשהותו במפעל, התחיל להתענין בכל פרט ופרט על מקור הבשר וכו', על ההשריה והמליחה, מי עשה ואיך עשה.

נגש אליו בעל המפעל ואמר לו, תראו רבי יהודי, היה פה משגיח שעבד אצלנו שנים רבות עם משכורת מכובדת אבל הוא יהודי חכם ונבון, הוא הבין, שאם אנשים מסתובבים בין רגלי הפועלים הם מתעצבנים ולא יכולים לעבוד. לכן הוא היה מגיע מדי פעם בפעם לביקור קצר, והעיקר, בר"ח קיבל את משכורתו. אם אתם יכולים לעבוד אצלנו באותם התנאים, יהיה בואכם לכאן בברכה, אך אם לא תקבלו את

התנאים האלו, הואילו בטובכם לחפש לכם משרה אחרת. מובן, כי אחרי קבלת פנים כזו אבא לא קיבל את המשרה. כך נמשך המצב כשנתיים, פרוטה פה פרוטה שם, אבל פרנסה אין.

המצב הכלכלי והבטחוני היה קשה מאוד. הגענו ארצה באמצע התקופה הידועה כמאורעות תרצ"ו תרצ"ט, והממשלה המנדטורית ברצונה לפייס את הערבים, הוציאה את הספר הלבן שהגביל את ההתיישבות היהודית בארץ ישראל. בתגובה לכך התחילו המרד היהודי, נוסד ארגון המחתרת האצ"ל, הארגון הצבאי לאומי, שאנשיו התחילו להלחם עם הבריטים. אחרי תקופה קצרה התפלג האצ"ל ואברהם שטרן הקים את הלח"י, ארגון לוחמי ישראל, הלח"י שהיה קיצוני יותר במלחמתו נגד הבריטים.

בי"ז באלול תרצ"ט פרצה מלחמת העולם השנייה, המלחמה אשר גרמה לשואה האיומה אשר עם ישראל לא ידעה כמותה מיום היותו לגוי. בתחילה לא הרגשנו בארץ באופן מיוחד את המלחמה. אבל היות שהסחר הבין לאומי נפסק, התמעטו מקורות הפרנסה אשר גם עד אז לא היו מהמשופרים ביותר. ענף הפרדסנות, אחד ממקורות היצוא הגדולים, הושבת כליל, כי לא היתה אפשרות לשלוח את הפרי לחו"ל, מצב זה גרם לפליטת אלפי פועלים לשוק האבטלה. בקיצור, היתה זו כמעט משימה בלתי אפשרית למצוא מקום עבודה. נוסף לכך, נשלט שוק העבודה כליל ע"י ההסתדרות שנשלטה ע"י מפא"י. כל עובד התקבל לעבודה רק ע"י לשכות העבודה ההסתדרותיות, לקבל מקום עבודה למי שלא היה פנקס אדום, היה בבחינת "על מנת שתעלה לרקיע". אמנם, באגוד המקצועי הממונה על לשכת העבודה ההסתדרותיות, היו חברים הפועל המזרחי ופועלי אגו"י, אבל ארגונים אלו קבלו רק אחוזים מעטים משוק העבודה, שוק זה היה סגור לפני יהודים כאבא ז"ל, שהיה מוכן לקבל כל עבודה העיקר שיהיה לו לחם לפי הטף.

פרק יא

בתקופה זו גרנו בשכונת בית ישראל החדשה, באותם הימים שרר החוק הטורקי העותומני שקבע, שחזה שכירות נקבע רק לשנה, ובחודש המוחארם פג תוקפו של החזה. אם רצו לחדש את החזה חדשו, ואם לא רצו לא חדשו. אפשרות זאת היתה טובה הן לשוכר והן למשכיר (חוק הגנת הדייר עדיין לא קיים אז). במוחארם של שנת ת"ש עברנו להתגורר בבני ברק.

בבני ברק גר אז קרוב משפחתנו ר' מרדכי פולצ'ק ז"ל אשר זוגתו מרת מרים תחי' היתה בת דודה הן של אבא והן של אמא. אביה של מרת מרים ר' יצחק שוורץ ז"ל היה גיסו של הסבא ר' נתן, אשתו השלישית של הסבא ר' נתן היתה אחותו של ר' יצחק ואשתו של ר' יצחק היתה אחותו של הסבא רבי חיים, בני משפחת פולצ'ק המליצו מאוד שנעבור לבני ברק. כי בבני ברק היתה סבירות גבוהה יותר למצוא פרנסה מאשר בירושלים.

בשעה טובה עברנו לגור לבני ברק, אבא ז"ל שכר דירה של חדר וחצי, כאשר המטבח והשרותים היו בחצר. אך לעומת הדירות שהיו לנו בירושלים, ובפרט בשנה הראשונה בשכונת בית ישראל הישנה, דירה זו היתה דירת לוקסוס. שכר הדירה היה יקר יחסית, בסך לירה אחת לחודש. הציעו לנו גם דירה אחרת, גדולה ונוחה יותר, אבל שכר הדירה שם היה לירה ועשרים גרוש לחודש, לכן העדיף אבא ז"ל את הדירה ברח' רבי עקיבא 47, שם גרנו ההורים וחמשה ילדים, ותתפלאו לשמוע כי היה בדירה זו מקום גם לאורחים.

בזמן הראשון לא נתקיים בנו המאמר "משנה מקום משנה מזל", כי גם במקום מגורינו החדש לא מצא אבא ז"ל מקור פרנסה. מחוסר ברירה קנה אבא ז"ל מזודה גדולה, העמיס בה כל מיני סחורות, כגון, חוטים, מחטים וכל מיני סידקית. הוא התחיל לסחור במרכולתו ברמת גן, כפר סבא. זרעננה. והרוויח מספר גרושים בודדים ליום, סכום שהספיק בקושי ללחם צר. לא פעם ולא פעמים היה אבא ז"ל חוזר בבוקר

מהתפילה, קונה כיכר לחם במאפית מלין ופורס לכל אחד מאתנו פרוסה אחת. כאשר בקשנו פרוסה נוספת, היה אבא ז"ל אומר, והצער נשקף מעיניו, "בצהריים, אי"ה, תקבלו פרוסה נוספת".

כאשר התגוררנו בירושלים לא היווה חנוך הילדים בעיה. אחי, רבי יצחק שרגא, שכבר היה בחור גדול, נתקבל לשיבת הרב דושינסקי זצ"ל. והבנים למדו בת"ת "שומרי החומות", שנקרא "די אונגערשע תלמוד תורה" משום שמוסד זה השתייך לכולל שומרי החומות, "האונגערשער כולל", רק בבואנו לבני ברק התעוררה שאלת החנוך.

המושבה בני ברק נוסדה בשנת תרפ"ד ע"י חסידי סקרנוביץ, היוזם והמייסד, רבי יצחק גרשטנקורן, היה חסיד סקרנוביץ, ורעיון יסוד מושבה חרדית בא"י קרם עור וגידים בשטיבל הסקרנוביצי בוורשא הבירה. בשלב מאוחר יותר הצטרפו ליוזמה גם חסידי גור. משום שהאדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" זצ"ל עודד מאוד את חסידיו לעלות ולהתישב בא"י.

המייסדים והמתישבים הראשונים היו רובם מחסידי סקרנוביץ, ומעוטם, כמה משפחות מחסידי גור. רבה הראשון של בני ברק היה הרב רבינוביץ, מחסידי סקרנוביץ. לאחר כמה שנים בהן כיהן ברבנות, עזב את העיר בגלל סיבות רפואיות, ועבר להתגורר בעיה"ק ירושלים. חסידי סקרנוביץ בקשו והפצירו ברבם, האדמו"ר רבי יוסף צבי קאליש זצ"ל, שיעלה לארץ ולכהן פאר כרבה של המושבה בני ברק. האדמו"ר נעתר לבקשתם ועלה לארץ והוכתר בכתר רבנות בני ברק.

למרות שרוב המתישבים הראשונים היו חסידים ויר"ש, הם נתפסו לציונות והיו ציונים בהשקפתם. אגודת "בית ונחלה", האגודה שבנתה את המושבה, הקצתה מגרש ציבורי לבית ספר. בית הספר שהקימו היה בית ספר של "המזרחי" ולא תלמוד תורה. חלק מן המתישבים החרדים לדבר ה', שלא נתפסו לציונות, הרעישו עולמות בדרישה, שיקציבו מגרש גם להקמת תלמוד תורה על טהרת הקודש. אבל הרוב בועד אגודת "בית ונחלה" התנגד לכך. סיבה נוספת, ואולי היא העיקרית לסירובם של ועד

"בית ונחלה" להקמת תלמוד תורה היתה, כי המוסדות המיישבים של ההסתדרות הציונית התנו את מתן התמיכה למושבה, בתנאי שיקימו בית ספר ולא תלמוד תורה.

האדמו"ר מגור בעל ה"אמרי אמת" זצ"ל, אשר רכש גם הוא מגרש במושבה, תרם את המגרש הפרטי שלו לצורך הקמת התלמוד תורה, כאשר נודעה לו ההחלטה של ועד המושבה. ואמנם בנין התלמוד תורה ברח' אחיעזר שייך עד היום ורשום בטאבו על שמו של האדמו"ר מגור זצ"ל.

אחרי מלחמות עזות וקשיים לאין שעור, הוקם התלמוד תורה שהתנהל בדרך המסורה לנו מדור דור. השפה אשר בה התנהלו הלימודים היתה אידיש. בשנת תרצ"ז נסע האדמו"ר רבי יוסף צבי קאליש זצ"ל, לבקר בפולניא לפי בקשת והפצרת חסידיו. אנשי ה"מזרחי", תושבי המושבה, שלא היו מרוצים מהנהגתו של הרב קאליש, נצלו את ההזדמנות אשר רבה של המושבה נמצא בחו"ל וגם רבי יצחק גרשטנקורן נמצא באותה עת בחו"ל, וקבלו את הרב לנדא זצ"ל כרבה של בני ברק.

דברים אלו, ממש לא יאומנו כי יסופרו. בפרט לאלו שהכירו את הרב לנדא זצ"ל בשנים שאחרי קום המדינה, אך את ראשית פעלו בבואו לכהן כרבה של המושבה התחיל במערכה קשה לשינוי שפת הלימוד בתלמוד תורה מאידיש לעברית. כל בעלי הזרוע מהחוגים הציוניים בעיר נרתמו לעזרתו, ולאחר מערכה כבדה, מעשה שטן הצליח, ובת"ת רבי עקיבא התחילו ללמד בעברית.

אבינו ז"ל לא הסכים בשום פנים ואופן שאנחנו נלמד בת"ת שמלמדים שם בעברית. ובחסדי השי"ת, המקדים רפואה למכה, מצאנו מקום לימוד לפי השקפתו הטהורה של אבא ז"ל. רבי יעקב שניידמן זצ"ל, שיסד באותם שנים את הישיבה "תפארת ציון", בעידודו ובהנהגתו של מרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל, נצטווה ע"י ה"חזון איש" זצ"ל להקים מסגרת של ת"ת לילדים, שהוריהם שומרי הגחלת הקדושה, לא רוצים שילמדו תורה בשפת הציונים, וגם אנו נקלטנו באותה מסגרת. בתלמוד תורה זה למדו ילדים בגילאים שונים, בין תלמידי הכתה שלי נמנה גם הרב רבי חיים קנייבסקי שליט"א. הלימודים התקיימו בבית הכנסת הגדול, והבית אשר בו גרה כיום משפחת זר, שימש כחדר אוכל ופנימיה לבחורים וילידים מחוץ לעיר. זכינו לפיקוח

מיוחד ממרבן ה"חזון איש" ו"הסטייפלר" זצ"ל, אשר היו באים בכל יום חמישי לבחון את התלמידים. הבחינה והתעודה של סוף הזמן חתומות ע"י מרן הסטייפלר זצ"ל.

בני ברק היתה מושבה קטנה שבה גרו כ- 3000 נפשות, וכולם הכירו את כולם. רמת החיים היתה נמוכה, הפשטות, הצניעות וההסתפקות במועט אפיינו את כל חובדי האוכלוסיה, הסטנדרט הכללי למגורים היה דירה של 2 חדרים למשפחה גדולה. אפילו פארה והדרה של המושבה מרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל התגורר בדירה של 2 חדרים ברח' חת"ם סופר. חדר אחד היה מיועד לבית מדרש, שם התפללו תמידים כסדרן בבוקר ובערב. אמנם היה רק מנין מצומצם של מתפללים, אבל החדר היה מיועד לתורה ותפילה, ולמגורי ה"חזון איש" עצמו והרבנית נשאר רק חדר אחד וגם הוא היה מרוהט בשיא הפשטות.

אבא ז"ל בהיותו תושב חדש, לא הכיר את מערכת הכשרות בעיר. לכן, בהגיענו לבני ברק, ביקר אבא ז"ל אצל מרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל ושאל לדעתו אצל מי יקנה בשר. כי בעיר היו שני אטלזים. אחד, בהשגחתו של הרב קאליש והשני בהשגחתו של הרב לנדא. מרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל ענה לאבא ז"ל, שהוא קונה בשר אצל לאופר, החנות שהיתה תחת ההשגחה של הרב לנדא.

גם אני הייתי רגיל לצאת ולבוא בבית מרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל בעודני ילד. בכל פעם שבקרתי אצלו, הכנתי איזו שאלה לשאול את ה"חזון איש" זצ"ל, והוא ז"ל ענה לי בסבר פנים יפות. לא רק שלא הכבדתי עליו בביקורי, אלא שמרן ה"חזון איש" זצ"ל ממש עודדני לצאת ולבוא אצלו. תמיד הפליא את שאלותי, גם כאשר הם היו בדרך כלל שאלות ילדותיות. אבל הוא ז"ל, נתן לי את ההרגשה שזה מאוד חשוב אצלו.

מרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל, היה רגיל להתפלל מנחה גדולה וגם בערב שבת. פעם, כאשר הייתי אצלו בערב שבת, ביקשני למצוא עוד כמה אנשים להשלים המנין. באותה תקופה הייתי בחור בר מצוה, כאשר התכנסו כבר תשע אנשים אמרתי לו שיש כבר מנין. אמר מרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל, אתה שייך לחסידים, ואצלכם המנהג להתפלל מנחה בערב שבת אחרי הדלקת הנרות, ואין זה נכון לשנות. על כן ביקש ללכת למצוא אדם נוסף שישלים את המנין, כי הקפיד מאד על עשרה מתפללים.

אין תורה כמורת ארץ-ישראל (מד)

בעיה

בית אולפנא לצעירים "תפארת ציון" בני-ברק. אי"

№ 22

תעודה

הח'מיד מר. יצחק מר. ביר. חלומד במחלקה

זמר על המבון בחבוינה הכללית ביום כח. לחוש אדר תס. א. תעשה
באותה תקופה שנה נפ. והתחיל לזנוק וזוהי תעשה. ומנהג בלתי
בהשתתפות ואולי קניינים. לזנוק על כל חשך יום 1918

ורצטין בדיעה טוב מאד
בהכנה מצוינת
בהתמדה טוב מאד
בהנהגה טוב מאד

וכפי הצטינותו נתעלה למחלקה

יצד המנהל: יצחק מר. חתמה: יצחק מר. חתמה: יצחק מר.
ההנהלה: יצחק מר. חתמה: יצחק מר. חתמה: יצחק מר.
יום כח. לחוש אדר תס. א.

דרך ארץ קדמה לתורה (אבות)

דפוס: א. גוסל, רמתי

התעודות בחתימתו של הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל - ה"סטייפלר"

אין תורה כתורת ארץ-ישראל (מיד)

בעיה

בית אולמא לצעירים, תפארת ציון בני-ברק א"

מס' 10

תעודה

התלמיד מר

צבי זאב

הולמד במחלקה

בני ברק

עמד על המבחן בהבחינת הכללית ביום

בהשתתפות

הרבנים רבאונים סבני ברק, והגאונים ורהפסוב, קנייבסקי, בראשות דבאוו טרן בעל חזון איש שליט"א,

והצטיין בידעיה

בהבנה

בהתמדה

בהנחה

וכפי הצטיינותו נתעלה למחלקה

ועד הבוחן:

ההנהלה: *אברהם יצחק גרשון* י"ג *אברהם יצחק גרשון* י"ג *אברהם יצחק גרשון* י"ג
יום כ' לחדש אלול תש"א חלצ"ל

דרך ארץ קדמה לתורה (אבות)

דפוס: מ. ויצמן, תרש"ח

התעודות בחתימתו של הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל - ה"סטויפלר"

פרקיב

בשנת תש"ב עברתי ללמוד בישיבת "אור התלמוד" בתל אביב, ישיבה זו היתה ישיבה ליטאית בנוסח סלבודקה. ישיבות קטנות ברוח החסידות לא היו קיימות כלל באותה תקופה, וגם לא היו ישיבות גדולות ברוח החסידות, לבד מישיבת "שפת אמת" וישיבת "בית יוסף צבי" של מרן הגר"צ דושינסקי זצ"ל. גם ישיבות קטנות בנוסח ליטא היו מעטות מאוד. ישיבה זו, ישיבת "אור התלמוד", שעל יד "היכל התלמוד", היתה הישיבה המעולה ביותר. ובאותה תקופה למדו שם בניהם של כל המי ומי בעולם התורה, בניהם של כל ראשי הישיבות, כגון חברון ומיר, בניהם של הגר"ד פוברסקי זצ"ל ועוד. אמנם לא היתה זאת משאת נפשו של אבא ז"ל, שאני אלמד בישיבה ליטאית, אך מחוסר ברירה ההכרח לא יגונה.

כי זאת עליכם לדעת, הליטאים של ימינו אינם כליטאים דאז, הליטאים כיום הם צדיקים וקדושים לעומת הליטאים דאז. נדגים זאת בשתי עובדות. הראשון למאי, היה תמיד יום גינוסיא של הציונים הסוציאליסטים. ההסתדרות ששלטה אז בארץ, הכריזה על יום זה כעל יום שבתון כללי, הציונים חגגו בחרדת "קודש" את יום "אחוות העמים", תחת הסיסמה "פועלי כל הארצות התאחדו". ארגון "הנוער העובד" ההסתדרותי, ארגן בראשון למאי תהלוכה אדירה בחוצות תל אביב, בכדי להבליט את השגי תנועות מפא"י וההסתדרות. מובן מאליו, שתהלוכה זו משכה אליה המונים מכל שכבות הציבור.

למרבה הפלא נתן משגיח הישיבה רשות לכל מי שרוצה בכך מתלמידי הישיבה, ללכת לתהלוכה. ואמנם, רובם של התלמידים נצלו את ההזדמנות והלכו לחזות בטקסים ובתהלוכה. לבד מכמה בחורים חסידיים, שנמנעו ולא הלכו לחזות בתהלוכה. כאשר שאלנו את המשגיח, היתכן שתלמידי ישיבה יורשו לחזות בדבר שכזה? ענה לנו המשגיח, כי לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר. זה היה ההסבר שלו.

ועוד עובדה אחת, הימים ימי המלחמה, הנהלת הישיבה התקשתה מאוד להחזיק את הישיבה מבחינה כלכלית. המצב האקונומי היה קשה מאד, נתיבי הקשר בעולם הושבתו, וגם מהארצות שלא היו תחת הנוגש הנאצי לא התקבלו תרומות. מובן שהנהלת הישיבה חיפשה עצות שונות בכדי לאפשר את קיום הישיבה.

הנהלת הישיבה קיבלה הצעה מעירית תל אביב, לקבל ארוחות צהריים לתלמידי הישיבה מהמטבח המרכזי של העיריה, המספק ארוחות חמות לתלמידי בתי הספר. ההנהלה קפצה על הצעה זו כמוצאת שלל רב. הם לא שאלו ולא בדקו את נושא הכשרות, מיד פיטרו את הטבחית והתחילו לקבל אוכל ממטבח העיריה. שאלנו את משגיח הישיבה, מה בנוגע לכשרות?, ענה לנו המשגיח, שאין בארוחות אלו תבשילי בשר, רק חלבי או פרווה, וממילא אין כאן בעיה של כשרות (פשוט אין גראד). היו בינינו כמה בחורים שלא רצו לאכול מפת בג המלך. ודרשנו אוכל חילופי, אמרנו שאין אנו דורשים להחזיק בשבילנו טבחית, ברצוננו לאכול אפילו לא מבושל העיקר שלא נתגאל בפת בג המלך. המשגיח התקצף עלינו מאוד, ואמר לנו בחומרה רבה, כי מי שלא סומך על הנהלת הישיבה בנוגע לכשרות האוכל שיחפש לו ישיבה אחרת חד וחלק.

עמדנו בפני דילמה קשה מאוד. מצד אחד, לא רצינו לאכול את האוכל אשר כשרותו מוטלת בספק גדול, אך מאידך, בשביל חטא כזה להזרק מהישיבה, דבר זה לא התקבל על דעתנו. באותו שבוע באתי הביתה לש"ק. ביום שישי בקרתי אצל מרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל, סיפרתי לו גופא דעובדא, ואת מה שנגזר עלינו. שאלתי לדעתו הקדושה מה עלינו לעשות. מרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל, לקח פיסת נייר, וכתב להנהלת הישיבה, כי אין זה מהראוי והנכון לזרוק מהישיבה תלמידי ישיבה המקפידים על כשרות האוכל, וצריך לתת לאותם התלמידים שאינם חפצים לאכול ממטבח העיריה, אוכל אחר. ולעצם קבלת האוכל ממטבח העיריה לא רצה להתיחס.

ביום ראשון, כשחזרתי לישיבה הגשתי את הפתק של מרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל למשגיח. והוא המסכן, חשכו עיניו, בתרעומת גלויה אמר לי, למה הלכת ל"חזון איש"? האיום לזרוק אתכם מהישיבה היה רק איום סרק. ובעיקר רצה מאוד לדעת,

אם הזכרתי את שמו אצל ה"חזון איש". אמרתי לו שכלל לא הזכרתי את שמו. אז נחה דעתו במקצת. הנהלת הישיבה קבלה את הוראת ה"חזון איש", והם ספקו לנו אוכל אחר. שתי עובדות אלו, הן הפרט המלמד על הכלל, על מצבם הרוחני בבחינת יראת שמים של הליטאים דאז, כאשר אנשי "אור התלמוד", היו מסלתא ושמנא של עולם התורה הליטאי.

בתחילת שנת תש"ב הגיעה לארץ קבוצה גדולה של ילדים שנקראו "ילדי טהרן". היתה זו קבוצה של ילדים יתומים, אשר הארגונים ההומניטריים דרשו מהשלטונות הסובייטים לאפשר להם לעזוב את שטח ברית המועצות ולהגר לארץ ישראל. ילדים פולנים אלו גורשו מארצם במבצע הגירוש האדיר שבצעו הרוסים בפולניה בשנת תש"ב. כידוע בהסכם ריבנטרופ מולטוב חילקו ביניהם הרוסים והגרמנים את פולניה, וכל אזרחי פולניה שהיו בשטח הכיבוש הרוסי ואשר לא רצו לקבל את האזרחות הרוסית, גורשו בתוך לילה אחד למרחבי רוסיה וסיביר. את היתומים שנותרו מהגירוש הזה הסכימו השלטונות הסובייטיים לשחרר, והם עזבו את רוסיה לטהרן ושם נמסרו לידי תנועת עליית הנוער הציונית.

למרות שרובם ככולם של ילדים אלו היו מבתי חרדיים, התחילו הציונים, עוד בהיות הילדים בטהרן, את מלאכת השמד וההעברה על הדת. בכוח ובברוטליות הכריחו את הילדים לחלל שבת, הלעיטו אותם בטרופות, ומי שהתנגד געש קשות. כאשר הגיעו הילדים לארץ, חולקו לפי המפתח המפלגתי בין המפלגות החילוניות. אגו"י לא קיבלה בכלל שום אחוזים, המזרחי קיבלה אחוזים בודדים, והיתר חולקו בין השומר הצעיר ובין העובד הציוני ושאר מרעין בישין.

הצבור החרדי אמנם היה קטן בכמות, אבל בכל זאת התגייסו בכל הכוחות להציל נשמות טהורות אלו שנפלו לידי הסטרא אחרא. הם ממש גנבו ילדים שהיו מוכנים למסור נפשם ולא להטמע בעולם החילוני, שיכנו את אותם הניצולים בבתי פרטיים, ומפה לאוזן נמסרה בקשה מיוחדת ממרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל, להתאמץ ולקבל ילד אחד לפחות, בכדי להצילים מהשמד הרוחני שנגזר עליהם. אכן ההענות היתה רבה לאין שיעור וערך.

בשכונת זכרון מאיר הקימו נשי "המזרחי" מוסד לילדי טהרן, ילדים וילדות בגילים של בין שמונה לשנים עשרה שנים. לנו, הילדים החרדים, נתנה הוראה להתחבר עם הילדים האלו, ולקשור אתם קשרי חברות. כמעט בכל יום, ובעיקר בשבתות וביומא דפגרא, היינו הולכים אליהם ומשחקים איתם בכל מיני פעילויות של התקרבות. כי כל הילדים היו מבתים חסידיים שמאוד רצו לחזור לחיים שהיו רגילים אליהם מבית אבא, לכן הם היו מאוד מעונינים לקשור אתנו יחסי חברות.

כך במשך כמה שבועות, עד שהתחילו להכין את הילדים, ולספר להם בסודי סודות שנעשים מאמצים כבירים להעבירם למוסדות חרדיים. העיקר שישמרו הדבר בסוד, ושישתפו פעולה עם המצילים. ואז בלילה בהיר אחד, העבירו יותר מעשרים ילדים למוסדות של אגו"י. כל זה נעשה בחשאי ובעזרתם הפעילה של ילדי בני ברק החרדים, וזה היה חלקנו בהצלחתם הרחנית. עם כמה מהילדים האלו קיימתי קשרי ידידות גם במקומם החדש. וב"ה שגדלו והקימו בתים נאמנים בישראל, אחרי הפעולה הנועזת הזאת העבירו נשי המזרחי את המוסד שלהם מבני ברק ואנחנו נשארנו מחוסרי עבודה בנידון.

פרק יג

המצב הבטחוני בשנים ת"ש-תש"ב היה קשה ביותר. הגיעו ידיעות מחרידות על נצחון הגרמנים בחזית האפריקאית, בחזית זו הם הלכו מנצחון לנצחון וכבשו את טוברוק עיר הנמל הראשית בלוב. הכוחות הגרמנים הלכו והתקרבו לגבול מצריים, והשמועות שעברו מפה לאוזן אמרו, שהצבא הבריטי החליט לפנות את כל המזרח התיכון כולל את ארץ ישראל. המצב הזה הביא פחד ומורך בכל הלבבות, בבתי הכנסת בירושלים היו משמרות של אומרי תהילים יומם ולילה במשך חודשים רבים. גם בבני ברק התקיימו ימי תפילה. אבא ז"ל עבר לפני התיבה, הוא היה בעל רגש עצום וכל הקהל פרץ בבכי בעת אמירת התפילות.

בארץ ישראל שמעו את הצורך הרשע בנאומיו ברדיו בהם א"מ כי היעד הקרוב העומד לפניו הוא כבוש ארץ ישראל. הוא הבטיח בנאומיו, לשבור את האגדה, כאילו את הכותל המערבי אי אפשר להחריב. אני אראה לכל העולם, אמר, כי גם אגדה זו היא שקרית כמו כל השקרים שהיהודים מפיצים, ובמו ידי אני אפעיל את התותח שיהרוס את הכותל המערבי. על דברי בלע אלו חזר הרדיו הגרמני כמה וכמה פעמים, ומובן כי דברים אלו לא הוסיפו למצב הרוח של הציבור.

אבל כבר נאמר, "רבות מחשבות בלב איש ועצת השם היא תקום". הכוחות הגרמניים שהגיעו כבר לאל עלמין אשר בגבול מצרים, נהדפו אחור באופנסיבה הגדולה שהכוחות הבריטיים פתחו בה בראשותו של הגנרל המצביא הראשי מונטגומרי, וכמו שנאמר, "אם החילות לנפול לפניו נפול תיפול", תבוסות הגרמנים הלכו והתגברו מיום ליום, הכוחות הבריטיים התקדמו בקצב מהיר, ותוך כמה שבועות הצליחו לשחרר את לוב ואת כל ארצות המגרב ולעם ישראל בארץ ישראל היתה הרווחה.

המצב הכלכלי במדינה היה קשה מאוד. כמעט שלא היתה קיימת תעשייה, בכדי לקבל מקום עבודה היו זקוקים לפנקס אדום, דהיינו, להיות חבר ב"הסתדרות העובדים". דבר שאבא ז"ל התנגד לכך בתוקף. אמנם גם אי אפשר היה להיות חבר ב"קופת חולים" ללא כרטיס חבר מפלגתי. אבל את החברות בקופת חולים, היה אפשר לקבל גם ע"י חברות בהסתדרות פועלי אגודת ישראל. ואמנם אבא ז"ל נרשם כבר בפא"י, אבל לא היה להם להציע מקומות עבודה. ההסדר באותם הימים היה, שההסתדרות הכללית שלטה בכל מקומות העבודה, והיא, ברוב חסדה העניקה גם לאיגודים אחרים מקומות עבודה מעטים כגון להסתדרות הפועל המזרחי וכדו'. אבל הסתדרות פא"י לא קבלה אלא מספר מועט של מקומות עבודה ולמקומות המועטים האלו היו להם אנשים קרובים יותר לצלחת מאשר אבא ז"ל.

אי לזאת, חיפש לו אבא ז"ל כל מיני פרנסות, אחד מהפרנסות היה לשמש כש"ץ בבית הכנסת הראשון בבני ברק. הוא עבר שם לפני התיבה בימים הנוראים ובחגים, וכמו כן בכל שבת כשלא היה חיוב של אחד המתפללים. התשלום שקיבל היה זעום מאד, אבל היה יותר טוב מכלום. גם על המעט הזה ויתר אבא ז"ל בגלל עקרונותיו, בגלל שלא רצה לסטות אפילו סטיה כל שהיא מדרכו הקדושה בהשקפה טהורה רחוקה מכל רבב ונגיעה בציונות ובכל המשתמע מכך.

ומעשה שהיה כך היה, באותם הימים התחילה ההנהגה הציונית להדליף מעט ידיעות על הנעשה בשטחי הכבוש הנאצי באירופה. בתחלה, בגלל האינטרסים האפלים שלהם, הם מנעו פרסום ידיעות מהנעשה בשטחי הכבוש הנאצי, העם היושב בציון לא ידע כמעט מאומה על הנעשה באירופה, כי העתונות שנשלטה ע"י הציונים נמנעה בהוראת הסוכנות מלפרסם את הנעשה שם. בשנת תש"ב הותר מעט הרסן, התחילו להתפרסם מעט מאוד ידיעות על מצבם החמור של אחינו בני ישראל הנמצאים תחת המגף הנאצי, ומה שמעוללים להם. בהתאם לידיעות הללו קבעה הרבנות הראשית לישראל תפילה מיוחדת שתאמר בבתי כנסיות בש"ק אחרי קריאת התורה.

בש"ק אחרי קריאת התורה ניגש הגבאי, שהיה יהודי חרדי אבל ציוני נלהב, ומסר לאבי ז"ל את העתון 'דבר', עיתון חילוני, בטאונה של ההסתדרות הכללית, עיתון שהיה מלא דברי כפירה ומינות, בעיתון היה מודפס נוסח התפילה שקבעה הרבנות הראשית לומר אחרי קריאת התורה. אבא ז"ל אמר לגבאי, כי לצערו הרב לא יוכל לומר את התפילה הזאת, כי אותו למדו רק להתפלל מתוך סדור תפילה שיש בו קדושה. "להתפלל מתוך עתון מלא כפירה ומינות לא למדתי, וממילא לא אוכל לומר את התפילה הזאת כי פשוט מאוד, אני לא יודע להתפלל מתוך עתון חילוני".

הגבאי בשמעו זאת, נתמלא קצף היתכן להוציא לעז על עיתון ציוני, ואמר לאבא ז"ל מתוך כעס והתנשאות, "אתם כן תאמרו את התפילה כמו שאמרתי לכם, ואם לא אתם מפוטרים מיד!" ענה לו אבא ז"ל, "אני מקבל את הפיטורים". ועזב מיד את בית המדרש לפני תפילת מוסף. אף על פי שבאותם לירות בודדות שהיה מקבל בשכרו השתמש ממש ללחם, בכל זאת אם דרשו ממנו להתנהג בניגוד להשקפת עולמו וליידישקייט, אין חכמות ואין פשרות.

פרק יד

באותה עת נפתח בבני ברק בית חרושת לכפתורים. בבית חרושת זה עבדו בחורים מעולי הונגריה, אשר את ארוחותיהם הם אכלו במסעדות. המצוקה היא אם כל הרעיונות הטובים, והרעיון שנולד אז היה, שיאכלו אצלנו ארוחות צהריים. אמא ע"ה היתה ידועה בטיב תבשיליה, ואמנם הרעיון קרם עור וגידים וכעשרה מהעובדים בקשו לאכול אצלנו את הארוחות. אמי ע"ה הכינה להם ארוחות טובות, טעימות ומזינות, הבחורים היו מאוד שבעי רצון, וגם לנו היתה רווחה. אם כי "גרויסע גליקן" לא היו פה, בכל זאת היו לנו ארוחות חמות וטעימות תמידים כסדרן, דבר שלא הורגלנו לו זה עידן ועידנים.

אבל לא לעולם חוסן, כי בשכנות לנו היתה מסעדה. בעל המסעדה שראה את הבחורים הבאים אלינו מדי יום ביומו לאכול, הלשין במשרד הבריאות, כי אצלנו בבית מתנהלת מסעדה בלא רשיון. הרשויות איימו עלינו במשפט ובכדי למנוע צרות נוספות, נאלצו הורי ז"ל להפסיק את הארוחות, ושוב חזר המחסור לשרור בביתנו.

כאמור לעיל, בכדי להשיג מקום עבודה היו נאלצים להצטייד בפנקס חבר מתאים. באותם ימים שימש כמזכיר "הפועל המזרחי" יהודי חסידי שהכיר את אבא ז"ל, בהיותו גם הוא מתלמידי בעל "הערוגת הבשם" זצ"ל.

באחד הימים פנה המזכיר הנ"ל אל אבא ז"ל ואמר לו, שמע ידידי, יש לי אפשרות להמציא לך מקום עבודה בבית החרושת לכפתורים, אבל בכדי שתוכל לקבל את העבודה, עליך להרשם כחבר "הפועל המזרחי". הוא הוסיף ואמר לאבא ז"ל, זה לא יחייב אותך בכלום כי רק בדרך זו אוכל להשיג לך את מקום העבודה.

אבא ז"ל קיבל את דבריו ונרשם כחבר ב"פועל המזרחי". אמנם תוך כמה ימים נתקבל לעבודה בבית החרושת לכפתורים. העבודה לא היתה קלה, בלשון המעטה. בבית החרושת הזה ייצרו כפתורים מצדף. היו שם מכונות רבות, מכונת חתוך,

שעצבה את הכפתורים, ומכונות שנקבו את הנקבים וכדו', אבא ז"ל עבד במכונת הלטוש, מכונה שהעלתה תוך כדי עבודה אבק רב.

מאז שאבא ז"ל התחיל לעבוד בבית החרושת לכפתורים, השתפר מצב הפרנסה לאין שעור וערך. אמנם לא בכדי להפקיד חסכונות בבנק, אבל במושגים של הימים ההם, היה מצבנו הכלכלי די טוב. אבא ז"ל קיבל משכורת יומית של 30 גרוש, וסכום זה הספיק ללחם בלי הגבלה ואולי גם לדג קטן ורבע עוף לכבוד שבת.

גם כאן התגלתה רוחו האיתנה של אבא ז"ל ודביקותו ללא רבב בשיטתו ובהשקפתו הקדושה. כאשר היה מוכן לאבד גם את מקום הפרנסה הזה, ורק לא לסטות כמלוא נימה מהשקפתו הטהורה. אותו חבר נעורים, מזכיר הפועהמ"ז שהשיג לו את מקום העבודה בבית חרושת לכפתורים בתנאי שירשם כחבר בפועהמ"ז, אמר אמנם לאבא ז"ל שחברותו לא תחייב אותו לדבר. אבל בכל זאת ניצל את העובדה שלאבא ז"ל יש פנקס חבר של הפועהמ"ז, והתחיל לעשות נפשות ותעמולה בין היראים והשלימים מאחב"י שהמזרחי היה בעיניהם מוקצה מחמת מיאוס, ובתוך דבריו אמר, "לרבי יוסף פרידמן מתאים להיות חבר בפועהמ"ז ולך לא?"

ביום בהיר אחד ניגש יהודי חרדי לאבא ז"ל ושאלו, האם אמת נכון הדבר שכבודו חבר בפועהמ"ז? אמר לו אבא ז"ל, רק באופן זה יכולתי להשיג מקום עבודה, לכן נרשמתי בלית ברירה, אבל אני רחוק מהם כרחוק מזרח ממערב. אמר לו אותו יהודי, תדעו כי מזכיר הסניף מנצל את העובדה שכבודו נושא פנקס חבר בכדי לגייס חברים לפועהמ"ז.

כאשר שמע זאת אבא ז"ל התחלחל מאוד ולבו נחרד בקרבו, היתכן שינצלו את שמו לגיוס חברים לתנועה ציונית שהוא התנגד לה בכל תוקף ועוז? מיד שם פעמיו אל אותו מזכיר, "ידיד נעוריו", ואמר לו, אני לתומי חשבתי שבאמת רצית לעזור לי בכדי שאמצא מקום עבודה, אבל כעת אני רואה לצערי שאתה בכלל אותם ארורים - שאין טובתם שלימה. הוא קרע את פנקס החבר וזרק את הקרעים על השולחן, באמרו למזכיר, עכשיו לך ופרסם ברבים שחודלתי מלהיות חבר מפלגתכם. אותו "חבר ידיד נעורים" אמר לאבא ז"ל בקור רוח ומבלי להתרגז, אל נא באפכם, רבי יוסף,

חשבו היטב מה אתם עושים, כי מקום העבודה שלכם הוא על חשבון חברי הפוהמ"ז, אם אפנה למנהל בית החרושת, מחר בבוקר אתם מפוטרים. אני מוכן להבליג על בזוי המפלגה בגלל הידידות שאני רוחש כלפיכם.

אבא ז"ל לא גרע ואמר, הזן והמפרנס לכל הברואים גם אותי לא ינטוש ואני לא חוזר בי. שאל המזכיר את אבא ז"ל, לכתחילה מאי כסבר שהסכמתם לקחת פנקס חבר, ולבסוף מאי כסבר, שאתם כל כך נחושים, ואתם מוכנים אפילו לאבד את מקום הפרנסה שבמאמץ כה קשה השגתם?

אמר לו אבא, בתחילה חשבתי שאתם באמת רוצים לעזור לי למצוא מקום פרנסה, רק באין ברירה אחרת, אני מוכרח לקבל פנקס חבר מהמפלגה. ממילא עשיתי חשבון בנפשי, כי ההכרח לא יגונה. ובפרט, שאתם אמרתם לי שזה לא מחייב אותי בשום דבר, אבל כעת שנודע לי שאתם מנצלים את שמי בכדי לעשות נפשות למפלגתכם ויש פה ענין של חילול השם, כאן אני כבר לא יכול ואסור לי להבליג.

ואמנם, "ידיד נעורים" זה פנה מיד למחרת להנהלת המפעל ודרש את פיטוריו של אבא ז"ל. והודיע שהוא שולח עובד אחר במקומו. למנהל בית החרושת, שהיה איש חילוני, חרה מאוד הדבר, אחרי שבירר אצל אבא ז"ל את כל הענין, כינס מיד אסיפת פועלים וקרא באזניהם את המכתב, מיד הודיעו כל הפועלים, שאם יפטרו את מר פרידמן, הם מכריזים על שביתה כללית.

מנהל המפעל פנה למזכיר הפוהמ"ז, ואמר לו שבגלל האינטרסים המפלגתיים שלו אין הוא מוכן להיכנס לסכסוך עבודה עם הפועלים, ואין הוא מוכן לפטר את מר פרידמן מעבודתו. אמנם הענין הסתיים בכי טוב, אבל אבא ז"ל היה מוכן במסירות נפש ממש אפילו לאבד את מקום פרנסתו רק שלא ינצלו את שמו להשפיע על כל מאן דהוא להתחבר למפלגה ציונית.

אביא כאן עוד סיפור בענין זה. כשאבא ז"ל הגיע ארצה החל להתמסר ללימוד תורת הרז ונמנה על תלמידיו של מהר"ל אשלג זצ"ל. כן היה תלמידו של אדמו"ר

מסויים שהיה יהודי תמים צדיק במעשיו וחסיד בדרכיו אבל הוא היה שר צבא אצל מלך אביון עני מרוד שטפלא תלוי' בי וממש אין לו לחם לאכול.

נכמרו רחמיהם של האחים לבון ומצאו עצה להמציא לו פרנסה בכבוד. האח הראשון, פנחס, היה המזכיר הכללי של ההסדרות מראשי ומנהיגי מפא"י. אחיו, זעליג, היה מנכ"ל חברת העובדים של ההסדרות. שניהם אנשים בעלי עצמה ושלטון, אשר שורש משפחתם מחסידי האדמו"ר הנ"ל. וכשראו שהאדמו"ר הוא עני ואביון, וגם דירה ראויה לא היתה לו והוא מתגורר באיזה חור נידח פרוץ לרוח ולגשם. טכסו האחים ביניהם עצה איך לעזור לאדמו"ר ולהעמידו על רגליו. החליטו שלהסדרות נחוץ מאוד רב ראשי שידאג לספק צרכי דת לאלפי חברי ההסדרות. וכשהאחים לבון מציעים הצעה כלשהי אין ילוד אשה שיוכל להתנגד לה, כך התמנה האדמו"ר לרב הראשי של ההסדרות. כמובן שמיד דאגו לו לדירה מכובדת ההולמת את מעמדו הרם. והאדמו"ר ברוב תמימותו קיבל את המשרה ולא ראה בה שום דבר יוצא דופן.

אבל לאבא ז"ל הדבר חרה מאוד. היתכן, יהודי צדיק כזה יתן היתר וגושפנקא להסדרות הכללית שמטרתה המוצהרת היתה עקירת הדת ח"ו. אבא ז"ל פנה אליו במכתב מאוד מנומס כי החשיב את האדמו"ר לרבו, וכתב לו:

היות ולמדתי אצלו הרבה ענינים, אנא במטותא ממכם תנו לי עצה מה לעשות בכדי שאשכח הכל מה שלמדתי אצלכם, כי סופו מעיד על תחילתו. אבא ז"ל התכוון בענין הזה באמת, ולא כתב לו זאת על מנת לקנטר. אלא באמת רצה לשכוח הכל ממה שלמד אצלו. אבא ז"ל מאוד הצטער על כך שאדם חשוב כזה יסטה כל כך מהדרך, ובמקום שיש חלול השם אין חולקים כבוד לרב.

ביום ז"ך לחודש מרחשון תש"ד נכנסתי בעול מצוות. אבא ז"ל רצה מאוד לקנות לי תפילין מהודרות מעור שור, אך זה היה מעבר לאפשרויות שלנו, לכן נרכשו עבורי תפילין מהודרות מעור אחד. הפרשיות נקנו מסופר מומחה וירא שמים. עד היום משמשות אותי הפרשיות המהודרות האלו, מחירם של תפילין מעור שור היה 10 לירות, ומחיר התפילין מעור אחד היה 5 לירות. מובן מאליו שממשכורת של 30 גרוש ליום שהם בערך שש וחצי לירות לחודש אי אפשר להוציא 10 לירות לתפילין, ובפרט

שהמושגים "גמ"ח" ו"אוברדרפט", לא היו קיימים באותן הימים. אדם חי והוציא למחייתו רק את מה שהרויח, ועוד חסך כמה גרושים ליום סגריר. ממש לא יאומן כי יסופר, אבל אלו הן העובדות וכבר אמר החכם עם עובדות לא מתוכחים.

את שמחת ה"בר מצוה", חגגנו ברוב פאר והדר. לצערנו כל האולמות כבר היו תפוסים, ובשום פנים ואופן לא השגנו אולם, (מהטעם הפשוט שעדיין לא היה קיים המושג "אולם לשמחות"). בש"ק באו כמה אנשים מביהכנ"ס לקידוש, באמצע השבוע הוזמנו כמנין אנשים לסעודה בבית, ביניהם, מנהל ביהח"ר, חברי ועד העובדים והמשפחה. כמו כן עשינו חגיגת "בר מצוה" בישיבה, אמי ע"ה אפתה עוגת טורט, שאותה חלקנו בין תלמידי הישיבה. החגיגה היתה מושלמת, החברים שרו ורקדו והעיקר שהיה שמח. וזאת למודעי, כי בענין הזה לא היינו יוצאי דופן, אלו היו הסטנדרטים המקובלים פחות או יותר. אבל מינוס בלי פלוס אי אפשר, והפלוס היה שלהורי נחסכה אחת מהדאגות שיש בימינו להורים לנערי בר מצוה, והיא הדאגה היכן לאכסן את הספרים שלא קבלתי לבר מצוה.

פרק טו

בשנים תש"ג תש"ד, כבר נודע ליהודים בארץ ישראל מצבה הקשה והמחריד של יהדות אירופה. השלטונות הציוניים הסירו לאט לאט את איסור הפרסום ואת העלמת הידיעות, עדיין לא נודע ההיקף המזויע של ההשמדה ההמונית, שבו הושמדה יהדות אירופה. אך ידיעות מועטות, זעיר פה זעיר שם, כבר התפרסמו, יהודי הארץ היו בהלם. ובלבם תפילה שכל הידיעות הללו הם לא נכונות.

אין מילים בפי, ודל קולמוסי מלהביע את רגשי השמחה וההתלהבות ששררו בין כל חלקי העם, ובפרט ביהדות החרדית, על כל פלגיה וזרמיה, כשהגיעה לארץ ישראל הידיעה המרנינה, כי הנה, כ"ק מרן האדמו"ר מבעלזא, ואחיו, הרה"ק מבילגורייא, ניצלו מצפוני הנאצים, והם בדרכם לארץ ישראל. האוירה היתה מחושמלת, כולם ציפו ליום הגדול והנהדר בו ידורך כ"ק מרן מבעלזא על אדמת ארץ הקודש.

ואכן היום המיוחל והמצופה הגיע, ביום ג' לפרשת בשלח, ט' לחודש שבט, עברו מרן זצ"ל ואחיו את הגבול הלבנוני, ורגליו הקדושות של מרן זצ"ל דרכו על אדמת ארה"ק.

בראשית דרכם של מרן ואחיו זצ"ל בארץ ישראל שמו את פעמיהם לעיר חיפה, שם שבת מרן את השבת הראשונה. מאות אנשים מכל חלקי הארץ התאספו לשבות את השבת הראשונה במחיצת מרן זצ"ל, השמחה וההתעלות עלו לגבהים בל יתוארו. אמנם אני אישית לא זכיתי להיות באותה שבת במחיצת מרן זצ"ל, אבל שמעתי מכלי ראשון, מאנשים שזכו להסתופף באותה שבת עילאית במחיצת מרן זצ"ל.

תושבי חיפה ערכו למרן ולאחיו קבלת פנים נהדרת, מרן זצ"ל ערך את השולחנות ואת תפילות השבת בביהמ"ד הגדול של העיר. משלחת מכובדת מיקירי ירושלים באה לחיפה לקבל פני מרן זצ"ל, הם הביאו למרן קאפטען ירושלמי לבן, ובקשו ממרן זצ"ל שילבש את המלבושים המקובלים בא"י. מרן זצ"ל הודה להם על המתנה החשובה

שהביאו לו, ואמר להם, אני לא אשנה מלבושי אבותי, אבל בכדי להראות לכם את החשיבות שאני מייחס למתנתכם, והחשיבות של הלבוש הירושלמי, אלבש את הקאפטן הזה בעת אפית מצות מצוה בערב פסח. עוד הוסיף מרן ז"ל ואמר להם, אבותי הקדושים הורישו לי בעקיטשע של המגיד ממזריטש זי"ע, את הבעקיטשע הזה לבשו אבותי הקדושים בשעת אפית מצות מצוה בערב פסח, וכן נהגתי גם אני. היות שהבעקיטשע הזה אבד ואיננו, לכן אי"ה אלבש במקומו את הקאפטן שהבאתם לי. ואמנם, בכל ערב פסח לבש מרן זצ"ל לאפית המצות, את הקאפטן הירושלמי הלבן.

ספור נוסף באמתתתי על אנשי ירושלים. הם אמרו למרן זצ"ל, היות והשוב"ים דמתא מקבלים משכורתם מהרבנות הראשית, אי לכך הביאו שו"ב של העדה החרדית. מרן זצ"ל אמר להם, ביררתי על השוב"ים דמתא שהם יהודים יראי שמים, אאמו"ר זצ"ל הקפיד מאוד להשתמש רק בשחיטתו של השו"ב דמתא, ולא בשו"ב מעיר אחרת. ואמנם היו אז בחיפה שוחטים יראי שמים, והיה ביניהם אחד מיוחד, ששמו נשכח ממני, מחסידי גור היה, שו"ב זה נקרא למרן זצ"ל, הראה את סכינו, ומרן זצ"ל אכל משחיטתו.

מנהג זה, לבדוק את סכין השחיטה כשבאים לעיר מסוימת, הנהיג הבעש"ט הקדוש, וכך נהגו אחריו כל תלמידיו.

מרן זצ"ל עזב את העיר חיפה ביום שלישי, ובדרכו לירושלים, עשה חניית ביניים בתל אביב בביתו של הרה"ח ר' בעריש אורטנר, בשדרות רוטשילד 79. התאספו שם אלפי איש, מאות ילדי בתי התלמוד תורה של העיר תל אביב, עם דגלונים שעליהם הכיתוב "ברוך הבא בשם השם כ"ק מרן האדמו"ר מבעלזא שליט"א". הקהל הרב, שמנה כמה אלפי איש ציפה בדריכות לעבור ולקבל את פני קדשו של מרן. בגלל תשיותו ועייפותו נמנע ממרן זצ"ל, לקבל את כל הקהל. מרן זצ"ל יצא למרפסת הפונה לרחוב, ומשם בירך את כל הקהל הרב, הוא ביקש את סליחתם על שאינו יכול לקבלם וללחוץ את ידם, הקהל הרב הריע בקול גדול, "יחי אדוננו מורנו ורבנו", ותרעש הארץ לקולם, גם אני הייתי בין הזוכים לקבל פני מרן זצ"ל באותו מעמד מרגש.

הסיבה העיקרית לביקורו של מרן זצ"ל בבית ר' בעריש אורטנר, היתה הכרת הטוב שמרן זצ"ל רצה להביע לר' בעריש ז"ל. ר' בעריש, שהיה קשור בכל נימי ליבו ונפשו למרן זצ"ל, הוא הגבר שקם לעסוק בהצלתו של מרן זצ"ל מגיא התופת ולהעלותו לארה"ק. ר' בעריש ז"ל, שהיה סוחר מצלית, בעל בית דפוס גדול בתל אביב, הזניח את כל עיסוקיו והתמסר במסירות אין קץ, להשיג את הסרטיפיקטים הדרושים למרן זצ"ל ולמשפחתו. בארץ לא ידעו באותה תקופה שרק מרן זצ"ל ואחיו הרה"ק מבילגוריא נותרו אודים מוצלים מאש מכל המשפחה העניפה. עדיין נתקבלו אז ידיעות, כאילו כל בני משפחתו של מרן עדיין בחיים חיותם. כפי שכבר כתבתי, האיפול על כל מה שהתרחש בארצות הנאנקות תחת המכבש הנאצי היה רב, רק אי אלו ידיעות לא ברורות הסתננו לידיעת הציבור. (הערך המקודש של זכות הציבור לדעת עדיין לא היה קיים). ר' בעריש הפך עולמות, נפגש עם כל שועי הארץ, מנהיגי הסוכנות, הרב הראשי הרב הרצוג, ראשי המפלגות, וכו' וכו'. יומם ולילה לא נח ולא שקט עד שבעזה"ש הצליח להשיג את הסרטיפיקטים הדרושים למרן ולאחיו זצ"ל. כפי מובא באריכות ובפרוטרוט בספר "דבר חן", שהו"ל נכדו הרב נתן אורטנר שליט"א רבה של העיר לוד. ובביקור זה בביתו של ר' בעריש, רצה מרן זצ"ל להביע את תודתו והערכתו לר' בעריש על פעליו הרבים כנ"ל.

לאחר שמרן זצ"ל התפלל ונח מעט, נסע מרן זצ"ל לירושלים. בשעות אחרי הצהריים המאוחרות הגיע מרן זצ"ל לשערי ירושלים, שם נערכה לו קבלת פנים המונית, אשר ירושלים לא ראתה כמוה מיום שהתחדש בה הישוב היהודי עד היום הזה. לפי הערכה שפרסמה המשטרה הבריטית, השתתפו בקבלת הפנים יותר מחמישים אלף איש. כלל הישוב היהודי בירושלים, אנשים נשים וטף, מנה בסך הכל, כמאה אלף איש. נמצא שכל תושבי ירושלים השתתפו בקבלת הפנים. התפרסמו מודעות קבלת פנים מכל בתי הדין ומכל מוסדות הציבור בירושלים. השמחה וההתרגשות העילאית ששררו בכל חלקי הצבור אינם ניתנים לתאור, כח התאור האנושי, דל מלתאר את ההתרגשות והשמחה ששררו אז בין יהודי א"י בכלל ובין תושבי ירושלים עיה"ק בפרט.

פרק טז

רבים התעמקו לדעת ולהבין, מה הביא אנשים שהמושג "חסידות" רחוק מהם, ואף פעם לא התנסו במושג של קבלת פני צדיק, להתקבץ ולעמוד שעות על שעות בדוחק עצום ורב, ומטרה אחת לנגד עיניהם, לזכות ולראות את פני הצדיק ולו ראייה חטופה בלבד.

בשנת תרצ"א, נחקק חוק בפולניה האומר, שלא יוכל רב לשרת בקהלתו כל עוד לא תהיה בידו תעודת בגרות ממשלתית. אגב, חוק זה נחקק בהשתדלותם האדיבה של הציונים, שרצו לקעקע בעזרתו את קיומו של העם היהודי מבחינה רוחנית. ואמנם, גדולי ישראל ראו את הסכנה האיומה לקיום הדת אם ח"ו גזירה זו תצא אל הפועל. מרן בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל, קרא את כל גדולי ישראל קברניטי האומה, לאסיפת חרום בעיר הבירה ווארשא, בכדי לטכס עצה כיצד להביא לביטול הגזרה האיומה הזאת. כאשר קיבל מרן זצ"ל את הזמנת בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל, ובידעו את חומרת המצב, החליט לנסוע ולקחת חלק פעיל באסיפה רבתי זו.

בהתאסף ראשי חסידות בעלזא לדון ולהסדיר את ביקורו של מרן זצ"ל בעיר ווארשא, המטרופולין של יהדות פולין, היו צריכים לארגן את הנסיעה מבחינה לוגיסטית ומבחינת שלומו ונוחיותו של מרן זצ"ל, נענה אחד מראשי החסידים, ואמר, אינני מבין על מה כל הדיון הזה וההערכות לקראת מסעו של מרן זצ"ל, ווארשא איננה למברג, ושם לא יבואו המונים לקבל פני מרן זצ"ל. כי כפי שידוע לו, אין בוורשא חסידי בעלזא. ואם יזמינו משטרה לשמירת הסדר, תהיה זאת חוכא ואיטלולא, והדבר יראה כאילו מרן זצ"ל מובל כאסיר בין כל השוטרים הרבים. נענה למולו הגה"ק מטרנופול ואמר, טעות גדולה היא בידיכם, מרן רבנו הקדוש, הוא צדיק יסוד עולם, ובכל מקום שבו הוא יופיע, יוציאו משמייים את האנשים, בכדי שיבואו לקבל את פניו, כי רבנו הקדוש הוא בבחינת מלך ישראל.

אף אחד מהחסידים לא הרהר אחר דברי הגה"ק מטרנופול, הם פנו לשלטונות הפולניים, בבקשה להציב יחידות שוטרים שישמרו על הסדר בעת הגיעו של מרן לעיר

ווארשא. כאשר אמר הגה"ק מטרנופול, כך היה, כמה עשרות אלפי איש התאספו לקבל את פני מרן זצ"ל. למרות הכוח המשטרתי הגדול, נאלצו להוציא את מרן זצ"ל מדלת צדדית מפני לחץ ההמון האדיר, כך בווארשא וכך בעיה"ק ירושלים.

מרן זצ"ל קבע את אכסנייתו בביתו של הרה"ח רבי מנדל פרנקל ברח' שמואל הנביא. את התפילות והשולחנות, ערך מרן זצ"ל בבית היתומים "בלומנטל" אשר בשכונת הבוכרים. המקום היה מרווח יחסית, המונים המונים מכל חלקי הצבור, באו לשחר את פני קדשו. ובתוכם כל גדולי העיר מכל החוגים ומכל העדות, ומרן זצ"ל, כדרכו בקודש קיבל את כולם בסבר פנים יפות והרעיף עליהם טללי נוחם וברכות.

האדישות ששררה בצבור החרדי באשר למצבם החמור של יהודי אירופה, הטרידה מאד את מרן זצ"ל. האדישות הזאת גבעה כאמור בעיקר בגלל חוסר הידיעה על המתרחש בעמק הבכא. מרן זצ"ל נרתם מיד לפעולה, כדי לעורר את הצבור על חומרת המצב שבו נתונים אחב"י. ביחד עם האדמו"ר מגור זצ"ל, בעל ה"אמרי אמת", קרא לעצרת תפילה והתעוררות בער"ח אדר, בעצרת זו נתאספו המוני בני"י בהיכל ישיבת מאה שערים, (האולם הגדול ביותר שהיה קיים בימים ההם). מרן זצ"ל נשא דברי התעוררות, ומיד אחריו, אחיו הרה"ק מבילגוריי, אשר בדבריו החוצבים להבות אש, ביטא את הכאב הצער והיגון אשר נצטברו בלבבם בראותם את צרת אחיהם. הרה"ק מבילגוריי, סיפר בפרוטרוט את כל מה שעובר על אחב"י בארצות המצוקה. דבריו הכואבים, הביאו את צבור האלפים, משתתפי העצרת, להתעוררות עצומה. נחלי דמעות שנשפכו כמים על צרת אחינו, קולות התפילה בקעו שחקים, וזקני ירושלים העידו שהם לא זוכרים עצרת שהסתיים בהתעוררות כבירה כזו.

מרן זצ"ל כשעדיין היה בהונגריה, הביע את דעתו הקדושה, שברצונו להשתקע בתל אביב, והטעם לכך נשאר כמוס עד היום הזה. מיד בהגיעו לארה"ק, נמסר הענין לידי ר' משה אורטנר ז"ל, בנו של ר' בעריש אורטנר. ר' משה התחיל מיד בחיפוש אינטנסיביים אחר בית מתאים למשכנו של מרן זצ"ל. חפץ השם בידו הצליח, והוא רכש את הבית ברח' אחד העם 63, בית רחב מדות עם חצר גדולה. מיד עם רכישת הבית, התחילו בעבודת שפוך, סיוד וצביעה, כי מרן זצ"ל, הביע את דעתו הקדושה

שהוא רוצה לעבור לתל אביב עוד לפני חג הפסח. מרן זצ"ל הפציר מאוד בר' משה אורטנר, שיעשה כל מאמץ, כדי שיוכל לעבור כבר לפני פסח לדירתו בתל אביב. למרות שמרן זצ"ל היה רגיש מאוד לריחות, ובמיוחד לריחות של סיד וצבע, לא התחשב בכל אלו, ומיהר לעבור לדירתו בתל אביב עוד לפני חג הפסח. הדבר היה לפלא, לא מובן היה מה סוד המהירות. שמעתי מהרה"ק מבילגוריי, שלפי דעתו, מרן זצ"ל חשש לשיטת ה"חתם סופר", שגם בזמן שאין ביהמ"ק קיים, חייבים להקריב קרבן פסח. לכן רצה מרן זצ"ל להיות "בדרך רחוקה", ואז הוא פטור מקרבן פסח לכל השיטות.

פרק יז

העיר תל אביב זכתה שמרן זצ"ל בחר בעיר הזאת לשבת בה. ואמנם מיד בהגיע מרן זצ"ל לעיר, נהפך ביתו שבמרכז העיר, לתל תלפיות. כל האזור כולו פשט צורה, ולבש צורה אחרת שתושבי תל אביב לא היו רגילים אליה. המונים מאחבי, שלומי אמוני ישראל, פקדו את ביתו נאוו קודש. יהודים בעלי צורה נראו ברחובותיה של העיר, מדי שבת בשבתו הלכו ברחובותיה יהודים חובשי שטריימלך לעשרות, מחזה שתושבי העיר לא היו רגילים בו. כי אפילו היהודים החרדים שגרו בתל אביב, מהחוגים החסידיים חבשו את השטריימל רק בביתם ולא הלכו ברחובות עיר חבושים בשטריימל. היו עשרות אברכים מחסידי גור, יראים ושלמים ובעלי השגה בחסידות, שנמנעו משום מה מלחבוש את הספודיק ברחובה של עיר. משעה שהגיע מרן זצ"ל לעיר, והמוני בני היהדות החרדית פקדו את ביתו ובאו לחסות בצילא דמהימנותא, והתהלכו בראש חוצות בלבוש החסידי המקורי, אזרו גם התושבים החרדים עוז ואומץ, וגם הם התחילו ללכת בלבוש החסידי ברחובות קריה בלי בושה ופחד.

אספר על אפיזודה מעניינת המעידה על הלכי הרוח ששררו אז בין רובדי היהדות החרדית. המעשה התרחש שנים הרבה אחרי בואו של מרן זצ"ל לתל אביב, כאשר עדיין לא כולם הרימו ראשם בגאווה מול החילונים. באחד השבתות אחרי חתונת הלכתי מבית מדרשו של מרן זצ"ל, בשבת אחרי התפילה, לבית חותני ז"ל שעדיין דר אז ביפו, בשכונת מנשיה. עברתי ברח' אלנבי, עטוף בטלית, כדין גוברין יהודאין שהולכים בשבת לביתם עטופים בטלית, באמצע רח' אלנבי, עצר אותי יהודי חרדי, שזקן שיבה רב מידות עוטר את פניו, ואמר, "אברך! מהטלית שלך ניכר שאברך חדש וטרי אתה, לכן ברצוני להעיר לך, ללכת בחוצות העיר תל אביב עטופים בטלית, אין לכם חילול שמים יותר מזה". לרגע נשארתי המום, עד כדי כך גדול הוא רגש הנחיתות מהציבור החילוני! אך מיד התאוששתי ואמרתי לו, "ישמע ר' יהודי, אני לא יודע לאיזה 'השם' אתם עובדים, אבל בזה אני סמוך ובטוח, שהשי"ת אלוקי ישראל,

שש ושמח לראות אברכים המתהלכים בחוצות בחזרם מבית תפילתם עטופים בטלית". אמרתי לו "גוט שבת" והמשכתי בדרכי.

הסיפור הנ"ל מהווה רק סימפטום אחד, אך מהפרט אפשר ללמוד על הכלל. היום אנחנו מסתכלים על העולם החילוני, כציבור השקוע ראשו ורובו בבהמיות ובתאוות המכוערות ביותר ואין לו בעולמו אלא תאוות עוה"ז, והוא לא נרתע משום דבר, כל זוהמה וכיעור נהפכים אצלם לאידאולוגיה, והבהמיות חוגגת בראש כל חוצות. וממילא צעיר חרדי, שהוא לא בעל נפש מושחתת, לא נמשך אחרי זוהמת ההבל אשר הצבור החילוני מייצג, ובמיוחד שאין לו רגש נחיתות כלפי החילוני, אלא להפך, הוא מרגיש עליונות כלפיו וזה מוצדק מכל הבחינות.

אבל לא כך היו הדברים באותם זמנים. החילוני לא שמר אמנם תורה ומצוות, אבל גם לא היה שונא דת. כי לרובו של הצבור החילוני עדיין היתה זכורה גירסא דינקותא. הם התייחסו בכבוד ובדרך ארץ ליהודים חרדים, וגם התנהגותם היה שונה תכלית שינוי מהתנהגותם כיום. למשל, היה באפשרותו של יהודי חרדי להתגרר יחד עם שכנים חילוניים. במקרה הגרוע ביותר שמע קול רדיו בשבת, או ראה רכב נוסע בשבת. אבל החילוניים עדיין התנהגו כבני אדם מן הישוב, מה שאין כן היום, הלא כבהמות נדמו.

מלבד זאת, הציבור החילוני היה מלא באידיאות, במטרות נעלות שאין ביניהם ולעוה"ז ולא כלום. באותה עת, האנגלים ששלטו בארץ כממשלת המנדט, סגרו את שערי הארץ לפני פליטי המלחמה ולא נתנו שום אפשרות לניצולי מחנות המוות לעלות ארצה. הפליטים נמקו במחנות בלי כל זיק של תקווה, רוב המדינות סגרו שעריהם לפני היהודים ניצולי המחנות. אז התחילה העליה הבלתי ליגאלית, היינו, היו שוכרים אניה רעועה אשר בקושי החזיקה מעמד, העמיסו עליה פליטים רבים, הרבה יותר מכושר קיבולה. כך הגיעו פליטי החרב באישון לילה לאחד החופים השקטים בארץ, המעפילים הורדו לחוף ופוזרו בין מקומות הישוב בארץ. לפעולות האלו שהיו כרוכות בהרבה מסירות, התגייסו אלפים מבני הנוער החילוני. גם בלילות החורף

הקרים עמדו הנערים החילוניים, חצי גופם במים הקרים, והורידו את העולים מהאוניה בזריזות בטרם יגלו אותם הבריטים.

באותה עת התחילו ארגוני האצ"ל והלח"י ותנועת המרי של ההגנה, שהבריטים קראו להם ארגוני טרור, לנהל מאבק מזוין נגד השלטונות הבריטיים. הם טמנו פצצות ומוקשים תחת גלגלי הרכבים של המשטרה הבריטית, התקיפו בניי משטרה ושדדו נשק מהצבא הבריטי. כל הפעולות הללו הלהיבו את הנוער אשר התגייס בהמוניו לשורות הארגונים. למרות הסכנה הגדולה הכרוכה בפעולות הללו, ואולי בגלל הסכנה, כי הם ראו בזה אתגר הרפתקני אשר בדרך כלל נוער, ובפרט בשנות "הטיפש עשרה" אינו בוחל בו. גם התעמולה, שכל עצם קיומנו בארץ הזאת תלוי אך ורק בנצחונם של הציונים על האנגלים, משכה את הנוער לפעילויות ולמאבק בבריטים.

פרק יח

לצערנו ולבושתנו חדרו רעיונות אלו גם לתוך המחנה החרדי. עשרות מבני הישיבות, ממיטב הנוער, נטשו את היכלי התורה והצטרפו לארגוני הטרור. בתחילה משך אותם הרעיון, וכדי לגייס אותם לארגונים הובטחה להם מסגרת חרדית. אך המציאות טפחה על פניהם, רובם ככולם עזבו את דרך התורה והפכו לחלונים גמורים. כח המשיכה של האידיאליים הציוניים היה חזק מאוד, והיו צריכים חזק רב וסייעתא דשמיא בכדי לא להגרר אחרי דמיונות ופתינות הרחוב. כאמור, למדתי אז בישיבת "אור התלמוד" שע"י ישיבת "היכל התלמוד", ישיבה שהיתה ספינת הדגל של הישיבות הקטנות בארץ, אמנם לא היו אז ישיבות רבות, וישיבה זו היתה "הישיבה" במלוא מובן המלה. למדו שם בניהם של כל המי ומי בעולם התורה, בזמני למדו שם כשישים בחורים, יותר ממחציתם נשרו לעולם החילוני, וזאת משום שהנוער החרדי הרגיש עצמו נחות כלפי הנוער החילוני.

לבד מכל זאת, המעמד והחשיבות של בחור בן ישיבה בעיני המון היהודים, אפילו החרדים, היה שפל ביותר, ממש הסתכלו עליו כעל פאראזיט, אוכל לחם חסד. הכנוי הנפוץ שבו כינו בחורי ישיבה היה "א באנק קוועטשער", ואל נא תחשבו שכנוי זה היה נפוץ בין החילונים, לא ולא, דווקא בין החרדים הסתכלו כך על בחורי הישיבות. המון העם, ומדובר ביהודים שומרי תורה ומצוות, הסכימו איך שהוא שבחור ילמד בישיבה עד גיל 15 או לכל היותר עד גיל 16, אבל בחור מבוגר יותר שלמד בישיבה, עליו כבר הסתכלו כעל מבלה העולם.

זכורני כשבהיותי בערך בן 19, הייתי שבת אחת אצל הורי, והתפללתי עם אבא ז"ל בבית מדרשו של הרב לנדא זצ"ל. ניגש אלי יהודי חרדי, מחשובי המתפללים, ואמר לי, סלח לי, אבל עד מתי תהיה "באנק קוועטשער", הלא עליך לדאוג לתכלית, מי יחתן אותך אם לא תלך לעבוד ולהרויח כסף, האם אתה חושב שהקב"ה אוהב בטלנים מבלי עולם? עניתי לו, תודה על דאגתך לי, דבר אחד אני יכול להבטיח לך כדי שתהיה רגוע, אתה לא תצטרך לשאת בעול הוצאות החתונה שלי והסר נא דאגה מלבך. אלו היו הלכי הרוח באותם הימים כלפי בחורי ישיבות, וכך אפשר להבין את הנשירה הגדולה ואת רגש הנחיתות של הציבור החרדי לעומת העולם החילוני.

בשנת תשי"ד סיימתי את לימודי בישיבה הקטנה, ועברתי ללמוד בישיבת "בית יוסף צבי", אצל מורי ורבי הגרי"צ דושינסקי זצ"ל בעיה"ק ירושלים. בישיבה זו למדו גם אחי הבכירים ר' יצחק שרגא, ור' מנחם מנדל. ישיבה זו התנהלה כמתכונת הישיבות בהונגריה, הרבי ששימש כראש ישיבה אמר שיעורים כסדרם מדי יום ביומו לכל תלמידי הישיבה מכל הגילים והדרגות, והבחורים הגדולים היו חוזרים על השיעור עם הבחורים הצעירים, הם נקראו 'חזר בחור' היינו, לכל בחור צעיר הצמידו בחור מבוגר יותר, שחזר אתו על שיעורו של הרבי.

כשאחי המבוגרים הלכו ללמוד בישיבה, עדיין היה נהוג ההסדר של אכילת ימים. אך נתמזל מזלי, ובאותם הימים, כשנכנסתי ללמוד בישיבה, הגיעו כחמישים בחורים מפליטי המלחמה ממחנה בוכנוואלד. פתחו להם "מענזה", ובזכותם אכלו גם יתר תלמידי הישיבה ב"מענזה". אמנם לא האכילו אותנו שם יונים צליות, אבל היה יותר נעים לאכול לחם צר בחדר אוכל בישיבה, מאשר לאכול "מעדנים" אצל בעלי הבתים. בימי שבת, הייתי הולך לאכול אצל אחיותי שדרו אז בירושלים, ובכל שבת אכלתי אצל אחות אחרת. למען האמת, הייתי ברצון רב מוותר על התענוג הזה, אבל הורי לא הסכימו בשום אופן. לכן בשבתות נאלצתי לאכול "ימים".

תנאי הדיור בישיבה, אפילו במושגים של הימים ההם, היו קשים מאוד. לא היה בנין מיוחד לישיבה, בית המדרש, שבו למדו תלמידי הישיבה, היה ברחוב שמואל הנביא. בקומה העליונה גר רבנו זצ"ל ולמטה היה היכל הישיבה, חדר האוכל היה במרחק לא גדול משם בשכונת מאה שערים, בשכונת בתי אונגרין החזיקה הישיבה בכמה דירות ששימשו למגורי הבחורים, דירות אלו נקראו בשם קוואטיר. אחרי מאמצים רבים ופרוטקציות, קבלתי גם אנוכי מיטה בקוואטיר כזה. בתחילה שוכנתי בפרוזדור, רק אחר כך זכיתי וקבלתי מיטה "בטרקלין". בחדר אחד ישנו עשרה בחורים, הקירות בדירה היו ממש שחורים, אפילו זקני ירושלים לא זכרו מתי סיידו את הדירה הזאת. מלבד זאת, היה שם מכת פשפשים, צרה צרורה שבני הדור הנוכחי לא מכירים ולא יודעים. אמנם חוסר ידיעה זה מהווה חור גדול בהשכלה אבל מוטב כך, הפשפש הוא יצור מבחיל, טפיל שעוקץ את האדם הישן ומוצץ את דמו. בעיקר היו הפשפשים שורצים בפינות המיטה, לכן לא היו באותם הימים בארץ מיטות עץ, כי לא היה שום אפשרות לבערם ממיטות עץ, בעיקר השתמשו אז בארץ במיטות ברזל, אשר היו מבעירים אותם בפרמוס, וכך מדבירים את הפשפשים השורצים בהם.

חומרי הדברה לא היו אז בנמצא, היה רק 'K' בלי מספרים, והוא לא השמיד פשפשים, אך דא עקא, שבדירה שלנו, היינו הקוואטיר, שרצו המוני פשפשים, לא רק במיטות אלא גם בתוך קירות החדר. הם איוו להם מושב איתן, וממקום מושבותיהם אלו, היו יוצאים בלילות לפשיטות, שהותירו אותנו נטולי שינה ומלאים בנקודות אדומות.

טכסנו עצה מה לעשות, על פניה להנהלת הישיבה בבקשה שיתקנו את הנגע, על זה אפילו לא העזנו לחלום. אבל מה שכן עלה בדעתנו, היה לבצע את העבודה בכוחות עצמנו, היות והיו אתנו כמה בחורים מבוגרים שהחליטו שיש ביכולתם לבער את הפשפשים. היינו, לשרוף את החורים בקיר ולסתמם בגבס, ולסייד את התקרה

ואת הקיר בצבע שמן למען יעמדו ימים רבים. עשינו חשבון שההוצאות לרכישת החומר מסתכמות בכמה לירות, פנינו למנהל הישיבה, הרב הלל שלזינגר ז"ל, ושטחנו לפניו את הבקשה. ציינו, שבלי השיפוצים האלו, פשוט אי אפשר להתגורר בדירה הזו. תשובתו היתה, שראשית, אין לי כסף, ואפילו עם היה לי כסף, אינני יודע עם לפי ההלכה, מותר לי להוציא כספי הישיבה, אשר היהודים התורמים לישיבה, תורמים למען החזקת לומדי תורה, לפי דעתי סיד וצבע אינו נכלל בקטגוריה זו. לא היתה לנו שום ברירה, גייסנו את הכסף מבין יושבי הדירה, סדרנו את הדירה, בערנו את הפשפשים, ואז היתה לנו הרווחה.

זו רק דוגמה אחת מהווי החיים, מידת ההסתפקות במועט היתה מוטבעת אז אצל כל אחד ואחד. אפילו בעלי הפרנסה לא בזבזו כספים, ואפילו במושגים של הימים ההם. למשל הארוחות הרגילות ב"מענזע" של הישיבה. בארוחות הבוקר והערב היה לחם ללא הגבלה, מעט שמן זית ובצל, ולאחריו כוס שתיה דמתקריא "קפה", אלא שמשקה זה לא ראה קפה בחיים שלו, אבל מכל מקום, זה היה די טעים. תפריט זה היווה בדרך כלל את התפריט היומי. לארוחת הצהריים בשלו בדרך כלל מרק ותוספת. לפעמים תפוחי אדמה או שעועית, ולעתים נדירות גם בשר. פעם השיגה הנהלת הישיבה בשר צאן בזיל הזול, בשלו מהבשר הזה מרק, ידוע שבשר צאן מתאים רק לצלי, אבל בשר צלי היה מעל ומעבר למושגים של ההנהלה. לכן בשלו מרק, למותר לציין שהריח של המרק היה ממש מחריד, אבל האמת ניתנה להיאמר, שהמרק היה די טעים. היינו רעבים, כשאכלנו את המרק החזקנו את הכף ביד ימין, וביד שמאל סתמנו את האף. כך אכלנו את המרק וגם טעם הבשר היה סביל.

בשכנות לדירתנו בבתי אונגרין, גר יהודי יקר וחשוב מאוד מיקירי ירושלים בשם רבי אברהם הרש שיינברגר. הוא היה המנהל הרוחני של תלמוד תורה "שומרי החומות", לבנו ר' מנחם שיינברגר, היתה חנות מכלת ברח' מאה שערים. יחסית, הוא

נקרא 'א בעלבאטישער יוד', היינו, שהיתה לו קצת פרנסה. ר' מנחם זה חיתן את בנו. אביו, רבי אברהם הערש, סיפר לי שבנו מחתן את בנו, אמר לי רבי אברהם הערש מתוך צער, תראה באיזה דור פזרתי אנו חיים, נכדי דורש מאביו שתי חליפות, וגם ארון של שלוש דלתות. ואני, אינני יודע מה הוא יעשה עם שתי החליפות, מתי תהיה לו הזדמנות בכלל ללבשם, הלא לשבת הוא קונה לו קאפטען, אז מתי הוא ילבש את שתי החליפות הללו? והוסיף ר' אברהם הרש לתמוה, גם הארון עם שלושת הדלתות, במה הוא רוצה למלאות את הארון הזה? בזמני, כשאני התחתנתי קנו קאפטען לשבת, וקאפטען לימות החול. ארון בכלל לא קנו, כי לא היה לנו שום צורך בו. קנו מטה אחת לזוגתי, ואני ישנתי על החלון, (בבתי אונגרין היו הקירות עבים מאוד, ואפשר היה באמת להציע מיטה על אדן החלון). היינו מאושרים, ומאומה לא חסר לנו. היום, תראה לאיזה מצב של ביזבז הגענו, מי יודע לאיזה מצב תביא אותנו הרדיפה הזאת אחרי מותרות!

מי יגלה עפר מעיניך, רבי אברהם הערש ז"ל, אני, בשמעי את הדברים האלו, שנאמרו מתוך צער וכאב אמיתי וכנה, לעגתי לו בלבי. היום, לו הייתי אומר את דעתי בנוגע למותרות, היו גם כן לועגים לי, לכן עדיף לשתוק. כמאמר הנביא "והמשכיל בעת ההוא ידום". אבל כנראה, כפי שהמצב נראה כיום, בעוד דור תהיה לצעירים של היום אותה בעיה כמו לנו, גם הם ייחשבו מיושנים כלפי הצעירים, לכן צרת רבים חצי נחמה.

פרק יט

נחזור לחורף תש"ד, כשמרן זצ"ל הגיע לארה"ק. כאמור, עבר מרן זצ"ל מחיפה לירושלים, ובסוף חודש אדר הגיע לביתו נאוו קודש בתל אביב. בואו של מרן זצ"ל לת"א, הפיח חיים חדשים בעצמות היבשות של תל אביב. אני למדתי אז בישיבת "היכל התלמוד" בתל אביב ובאתי לקבל שלום ממרן זצ"ל. הייתי אז כמה חדשים אחרי ה"בר מצוה" שלי, היו לי פאות ארוכות ומסולסלות כדין גוברין יהודאין, מרן זצ"ל שאל לשמי ולמקום למודי, אמרתי לו שאני לומד פה בתל אביב. אז פנה מרן זצ"ל ופניו ממש מאירות, ואמר להרב מבילגוריי שעמד סמוך אליו, "איהר זעהט בילגוריער רב, אין תל אביב געפינען זיך אויך יונגלעך מיט פאות".

מאז לא הפסקתי לפקוד את מעון קדשו, בכל הזדמנות ובכל שבת. מרן זצ"ל קירב אותי בחלוקת שיריים וכדומה, בתחילה קראו לי "דער בני בראקער בחור", אבל תוך זמן קצר קראו לי כבר בשמי, וכבר נחשבתי "א היימישער בחור". כשמרן זצ"ל היה בת"א, לא היתה לי בעיה להגיע לתפילות ולעריכת השולחנות, וכמעט שלא החסרתי שבת אחת מלהיות ולהשתתף בשולחנות הקדושים. אבל בחודשי הקיץ, כשמרן זצ"ל התגורר בירושלים, לא היה באפשרותי לנסוע לירושלים, משום שלא היה ביכולתי לשלם את דמי הנסיעה.

פעם, בתוך אחד השיחות עם ר' ישראל קלפהולץ ז"ל, לפני נסיעתו של מרן לירושלים, שאלני מתי אבוא לירושלים. אמרתי לו שאני מאוד משתוקק לבוא להסתופף בצילא דמהימנותא, אבל בדלכא כולא עלמא לא פליגא, ובשום אופן אין לי כסף לנסיעה. אמר לי ר' ישראל בוכניער, כך הוא נקרא בבעלזא, שלא אדאג, שאבוא לירושלים מתי שאוכל, והוא ישלם לי את ההוצאות. ואמנם כך הווה, נסעתי לעיתים קרובות, כל אימת שהתאפשר לי מהישיבה, ור' ישראל דאג לי להוצאות וגם לאכסניה. כך, שעל חלק גדול מהתקרבותי לבעלזא אני חב לו, כי הוא נתן לי את האפשרות לכך, וגם דאג לאכסניה מתאימה בכל עת בואי לירושלים.

בשנים הראשונות לא היתה למרן זצ"ל דירה קבועה בירושלים. פעם התאכסן אצל ר' מנדל פרנקל ברח' שמואל הנביא, ופעם אצל ר' יושע גולדברגר בבתי ווארשא. הדירות בהן התאכסן היו דירות רגילות בנות שני חדרים. בחדר אחד התגורר מרן זצ"ל, ובחדר השני התפללו וערכו את השולחן. בחורף תש"ד, בשנה שמרן זצ"ל הגיע לארץ, והתגורר בירושלים עד אמצע אדר, פקדו המונים את דלתות קדשו. בשבתות הראשונות, כשמרן זצ"ל התאכסן בבית ר' מנדל פרנקל, ערך מרן את השולחנות בבית היתומים "בלומנטל". אח"כ עבר מרן זצ"ל לביתו של ר' יושע גולדברגר בבתי ווארשא, ומרן זצ"ל התפלל וערך את השולחנות בבית המדרש הגדול של בתי ווארשא.

בחודשי הקיץ של תש"ד, נסע מרן זצ"ל לעיה"ק צפת ושהה שם עד עבור ימי החגים. באותה עת גם ביקר מרן זצ"ל במירון. המצב הכספי בבית מרן זצ"ל היה קשה מאוד, והגבאי, ר' הלל, התלבט מאוד מאין יקח כספים לכסות את הוצאות השחייה בעיה"ק צפת, כי העוברים ושבים שם היו מועטים מאוד, ולא היה שום סיכוי, שתושבי צפת והסביבה יכסו את הוצאות החזקת בית מרן זצ"ל, כי כולם היו עניים ואביונים מרודים. הגבאי ר' הלל הביע את דאגתו לפני מרן זצ"ל, אבל מרן זצ"ל התעלם מדבריו ולא הגיב כלל.

מרן זצ"ל הגיע לצפת, אחרי כמה ימים לשהותו של מרן בצפת, באו שני יהודים קשישים מזקני צפת ומסרו קויטל ופדיון נפש בסכום אסטרונומי, הון רב, שהיה בו בכדי לכסות את כל הוצאות בית מרן זצ"ל די והותר. לשאלת מרן זצ"ל, מאין להם סכום אדיר כזה, ולמה הם נותנים סכום גדול כל כך, כי לפי מה שנראה, אין הם נמנים על עשירי העיר. ענו ואמרו למרן זצ"ל, כי הם חסידים של אדמו"ר מסוים ששמו אינו זכור לי, והם נמצאים כבר הרבה שנים בארץ. וכשעלו לארץ ונפרדו מרבהם, שאלו איך יקיימו את הקשר עם רבהם, כי הם רוצים להמשיך לתת לו קויטלעך עם פ"נ. אמר להם הרבי, בכל עת שתמצאו למסור לי קויטל, תכתבו את הקויטל, ותפרישו את הסכום שאתם רוצים לתת לי כפדיון נפש. את כסף הפדיון תשמרו עד העת בה יבוא אדמו"ר צדיק מפורסם לצפת, ותבינו בדעתכם כי ראוי הוא לקבל את פדיונכם,

אז תמסרו לו את הכסף המצטבר אצלכם. וכעת בא רבנו אלינו בחלום, ואמר שלרבי
הזה היתה כוונתו, והיה הדבר לפלא. את הספור הזה שמעתי מפי הרה"ק מבילגוריי
זצ"ל.

בשנים הבאות, נסע מרן זצ"ל בחודשי הקיץ לעיה"ק ירושלים. בדרך כלל נסע מרן
זצ"ל בתחילת חודש תמוז, לפעמים בפרשת קרח או חוקת. מרן זצ"ל שהה בירושלים
עד עבור ימי החגים, עד פרשת נח או לך לך, ואז חזר לנוה קדשו בתל אביב. כאמור,
לא היה לו מקום מגורים קבוע בירושלים בשנים הראשונות, אבל משנת תש"ו, קבע
מרן זצ"ל את דירתו בחודשי הקיץ בשכונת בית וגן, אצל יהודי שנקרא ר' שמריה כהן
והוא השכיר את ביתו למרן זצ"ל. זו כבר היתה דירה מרווחת, וילה בת חמשה חדרים,
ובה היה גם חדר להרה"ק מבילגוריי זצ"ל, וחצר גדולה, בה הקימו לימים הנוראים
"שאטער", שבו ערך מרן זצ"ל את שולחנו הטהור ובסוכות גם התפללו שם.

בבוקר חג הסוכות התפלל הציבור שחרית עד הלל, ולתפילת הלל היה מרן זצ"ל
נכנס להתפלל עם הצבור. תפילת הלל זו התקיימה בדרך כלל בשעות אחר הצהריים
המאוחרות, אז היו באים כבר הרבה אנשים וחדר התפילה הרגיל היה צר מלהכילם.
לכן התפללו ב"שאטער", שהפך לסוכה. למרן זצ"ל היו ארבע מינים מיוחדים לקהל,
ורבים באו לברך ולקיים מצות נטילת לולב על הארבע מינים של מרן זצ"ל.

פרק כ

מיד אחרי שנסתיימה מלחמת העולם כאשר נודעו ממדי השואה האיומה שניחתה על עמנו, ומאות אלפי ניצולים נמקו במחנות העקורים בגרמניה, התעוררו ראשי הישוב בארץ, ודרשו מממשלת המנדט לפתוח את שערי הארץ לפני הפליטים השרידים. כמובן שהממשלה הבריטית סירבה, אז פתחו ארגוני הטרור במלחמת חרמה נגד ממשלת המנדט. ארגון ה"הגנה", אשר היה כפוף למוסדות הישוב, היינו הסוכנות היהודית, ארגן עליה בלתי לגאלית, כאשר מדי פעם הביאו אניות עולים שעל סיפוניהן פליטים אשר לא קבלו אשרות כניסה לארץ ישראל. בתחלה הורשו העולים להכנס לארץ, ואחרי בואם רכזו אותם הבריטים במחנה מעצר בעתלית. לאחר תקופה מסויימת שוחררו לפי המכסה של הספר הלבן. אך כשהתרבו אניות המעפילים, החליטה הממשלה הבריטית לסגור לחלוטין את שערי הארץ, והמעפילים גורשו לקפריסין. שם הקימה הממשלה הבריטים מחנות הסגר לפליטים.

בתגובה לסגירת שערי הארץ בפני הפליטים, הגבירו ארגוני הטרור את מלחמתם בבריטים. אחרי כל פעולה של הארגונים נגד הבריטים, הכריזו הללו עוצר על הישוב. מצב זה שיבש מאוד את מהלך החיים, נערכו חיפושים נרחבים ברחבי הארץ אחר חשודים בחברות בארגונים, אלפי אנשים נעצרו, הוקם מחנה מעצר בלטרון, שם הוחזקו החשודים שנים ללא משפט. את עיקר המלחמה נגד הבריטים ניהלו האצ"ל והלח"י אבל מדי פעם בפעם הצטרף עליהם גם ארגון ההגנה. אולם ברוב הזמן ניהל ארגון ההגנה מלחמה נגד הארגונים היריבים, האצ"ל והלח"י, שנקראו על ידם "ארגוני הפורשים". כי האצ"ל והלח"י היו עצמאיים ולא קבלו את מרות הסוכנות ופעלו לפי שיקוליהם הם. לכן החליט בן גוריון, ראש הסוכנות, להביא לחיסול האצ"ל והלח"י, על ידי מסירתם של לוחמי האצ"ל והלח"י לידי הבריטים, והחרמת נשקם של הארגונים. תקופה אפילה זו נקראת תקופת "הסיוון", המצב הזה נמשך בערך

שנתיים וסכנת מלחמת אחים ריחפה באויר, לולא מנחם בגין, שעמד בראש האצ"ל, והתנגד מאוד למלחמת אחים, מלחמה כזו היתה פורצת עם כל המשתמע מכך.

פעולות האצ"ל הלכו והתגברו הפכו ליותר עזות ויותר מתוחכמות, השלטון הבריטי התבצר במחנותיו, כל תחנת משטרה נהפכה למבצר צבאי מגודר בגדרות גבוהות. אז המציאו אנשי האצ"ל את הפצצה המתגלגלת, היינו, הרכיבו מנוף ענק על משאית, המשאית התקרבה לגדר תחנת המשטרה, ותוך שניות הפצצה היתה כבר בתוך המתחם המבוצר, עוד כהנה וכהנה המצאות שהביכו מאוד את הבריטים ובתגובה הכבידו הם את עולם על הישוב בגזירות של עוצר ומצב צבאי ושאר מרעין בישין.

ברח' קינג ג'ורג' בירושלים, לא הרחק מבניי הסוכנות, היה בנין ששימש כמועדון קצינים של הצבא הבריטי. כמובן שהבנין היה מבוצר, עם עמדות שמירה וגדר ענקית שהקיפה את כל הבנין, אבל למרות השמירה המעולה, הצליחו אנשי האצ"ל להחדיר לתוך הבנין כמות ענקית של חומר נפץ, בשעה שהיו בבנין הרבה קציני צבא. כל הבנין עף באויר, ולצבא הבריטי נגרמו אבדות כבדות. היו שם יותר משמונים הרוגים ועשרות פצועים, נוספה לזה גם הפגיעה ביוקרתו של הצבא. מיד הוכרז עוצר בכל רחבי ירושלים. הדבר היה בשבת אחרי הצהריים, אנחנו מהרנו להגיע לקוואטיר שלנו, כך שנשארו בלי אוכל. ביום ראשון בוטל העוצר לשעתיים בכדי שהתושבים יוכלו להצטייד במזון. במה יוכלנו, אנו הבחורים, להצטייד? הבאנו כמה ככרות לחם ותו לא. אחרי יום הוכרז על חלק מירושלים מצב צבאי, החלק הזה הקיף את שכונותיה הצפוניות של ירושלים, כי הבריטים היו משוכנעים שבשכונות הצפון מרוכזים עיקר החברים של ארגוני האצ"ל והלח"י. כל האזור הוקף בגדר תיל, אין יוצא ואין בא. איתרע מזלנו, וגם שכונת בתי אונגרין נכללה באזור המצב הצבאי ופתאום מצאנו את עצמנו לכודים בתוך הדירה בלי מזון ובלי מחיה.

בבתי אונגרין היו שלושה גושי בתים שנקראו "דיא דריי ציילען" זה היה בנין ארוך בעל שתי קומות, כל קומה הכילה בערך שלושים דירות, והשירותים היו בסוף הבנין. ממול הבנינים האלו היתה גבעה קטנה, ועל הגבעה הזו התמקם לו חייל בריטי. בכל

פעם שנפתחה איזו דלת, החייל ירה צרור כדורים. אפשר לתאר את הפאניקה והחרדה ששררו אצל כל תושבי הבתים האלו, כי גם מים זורמים לא היו בתוך הדירה וכל פתיחת דלת גררה צרור כדורים. החלטתי לקחת לענין הזה סוף, לקחתי מקל ארוך, קשרתי בראש המקל צרור סמרטוטים, ועל הצרור הזה הלבשתי מגבעת. הוצאתי את המקל דרך החלון, והחייל הבריטי חשב שמאן דהוא מציץ, מיד ירה צרור כדורים. משכתי את המקל פנימה, ואחרי רגעים מועטים עוד הפעם הראש מציץ, והחייל יורה. הנשים שהסתכלו מהחלונות התחילו לצעוק בהיסטריה, "עהר וועט אונז אלע שיסן, לאסט אפ!" הספור הזה נמשך כשעה בערך, וכנראה שהעצבים של החייל היו יותר רופפים מאשר עצבי אני, והוא לקח את מכונת היריה על כתפו והסתלק מהמקום ולכל בית ישראל היתה הרווחה.

בתוך אזור המצב הצבאי היה עוצר מוחלט, נתנו לנו רק שעתיים הפוגה בכדי שנוכל להצטייד באוכל. כל אורך רח' מאה שערים היה גדור בגדר תיל בגובה של 2 מטר בערך, אך מול השער של מאה שערים היה פתח ברוחב אדם, בכדי שיוכלו להעביר חבילות מזון לנצורים. פתח זה היה מאויש ע"י חייל בריטי ובכל פעם שרצו להעביר חבילות מזון, החייל זז הצידה וכך יכלו להעביר את מצרכי המזון הנחוצים.

ימי הפורים הולכים ומתקרבים, ובכלל לי נמאס מהמעצר הזה, גם רציתי מאד להגיע לקריאת המגילה אצל מרן זצ"ל, והחלטתי לצאת מאזור הנצור בכל מחיר. סיירתי כמה ימים בשטח, ואז עלה בלבי רעיון ומיד למחרת בצעתי אותו. לקחתי את תיק התפילין ושמתיו בכיס המעיל, יותר מזה לא לקחתי אתי מאומה, נעמדתי על יד השער שהיה חסום על ידי החייל הבריטי. היו שם המוני אנשים משני צידי הגדר, וכשהחייל הפנה את גבו נתתי לו דחיפה הגונה, ועל ידי כך הוא נדחף מהשער, ואני עשיתי "ויברח", מיד התערבתי בתוך ההמון, והבריטי המסכן, מה הוא כבר יכול היה לעשות במקרה כזה?, אחרי כמה שעות הייתי כבר בתל אביב בבית מרן זצ"ל. מצב המצור עדיין נמשך בערך כשבועיים אחרי שנמלטתי, ואני את נפשי הצלתי.

פרק כא

שכונת בית וגן מחוברת כיום לעיר ירושלים וכל השטח מיושב. לא כך היה באותם השנים כשמרן זצ"ל שהה בשכונת בית וגן. האזור כולו בין שכונת בית וגן לירושלים לא היה מיושב, בין העיר לבית וגן היתה שכונה קטנה, בית הכרם, אבל לבד משכונה זאת כל האזור היה שומם. היות והמצב הבטחוני היה מעורער, כשהמשטרה והצבא הבריטי עורכים פטרולים בלילות, ולפעמים גם עוצרים או מתקיפים עוברי אורח. לא הסכים מרן זצ"ל שנחזור לעיר בליל שבת אחרי עריכת השולחן, לכן נאלצנו להשאר ללון בלילות שבת בבית וגן. מסיבה זו כמעט ולא היו אברכים בשולחן הקודש בליל שבת, רק בחורים. לפעמים באו אנשים בודדים לשבות כל השבת במחיצת מרן זצ"ל, אבל בעיקר היו כמה בחורים, בדרך כלל היה מנין מצומצם בלבד.

בסמוך לדירת מרן זצ"ל היה מגדל, ובו היה חדר גדול ששימש כמועדון בני עקיבא. הם מסרו לנו את החדר הזה שבו נוכל ללון בליל ש"ק, לא היו שם באותו מועדון, שום רהיטים לא מיטה ולא מזון, רק רצפה חשופה. אך אנו הסתפקנו בכך, העיקר שהיו קירות וגג, ולא היינו צריכים ללון תחת כיפת הרקיע. מאן דהוא אסף כמה מחצלות של סיב וגמי, אותם פרסנו על הרצפה וישנו שם שנת ישרים.

בשבת הראשונה בה שהה מרן זצ"ל בבית וגן, לאחר עריכת השולחן, קרא לי הרה"ק מבילגוריי לחדרו ושאל אותי היכן אני ישן. עניתי לו, שאנחנו הולכים לישון במועדון של בני עקיבא. שאל, האם יש לכם לפחות מזרונים? אמרתי לו, מזרונים אין לנו, אבל יש מחצלות. ניגש הרה"ק מבילגוריי למיטתו, הוציא כר, ואמר לי, קח את הכר בכדי שיהיה לך לפחות על מה להניח את ראשך. וכמובן שסירבתי לקבל את הכר, ואמרתי שלא יעלה על הדעת, שאני אקח כר מתחת למראשותיו. אמר לי בטון כמעט נעלב, האם אתה חושב אותי לבן אדם כזה, שאני אישן במטה מוצעת, עם מזרון ושני כרים, ואתה תישן על מחצלת בלי כר למראשותיך? לא נותרה לי כל ברירה, ונאלצתי למרות רצוני לקחת את הכר. ומאז הפך הדבר לשגרה, בכל ליל

שבת הייתי נאלץ לקחת ממנו את הכר, ולמחרת בבוקר החזרתי לו את הכר, ואפילו תודה על כך לא הסכים שאומר לו.

נקודת האמת היתה אחת מאבני היסוד בחסידות בכלל, ובחסידות בעלזא בפרט. דהיינו, שבן אדם לא ירחף בעננים ויחשוב שהוא בעל מדרגה, אלא להפך, אפילו אלו מהחסידים ואנשי מעשה, שזכו ועלו ונתעלו במדרגות של חסידות ויראת שמים, הסתירו את זאת מאין רואים, והחזיקו את עצמם לפשוט שבפשוטים. כפי שאומרת האמרה החסידית המפורסמת, "ולא תנונו איש את עמיתו", שבן אדם לא ירמה את עצמו, היינו את האמת שלו, (עיין יחזקאל כח, ב, בדברי המלבי"ם שם). וכדי להמחיש את הענין, עד היכן הדברים מגיעים, יש בפי ספור קטן אבל פיקאנטי.

כאמור היה צבור קטן מאוד בלילות ש"ק בשולחנו הטהור של מרן זצ"ל, וברובם היו בחורים. בליל שבת אחד, היה שם אברך, שהיום הוא אדמו"ר מפורסם, וגם אז כבר התנהג באדמו"רות. אני קבלתי שירים ממרן זצ"ל 'פולקע' שלם, כמובן שמאוד נהניתי, קבלתי מנה הראויה להתכבד. אחרי השולחן נכנס מרן זצ"ל לחדרו, היות שהשעה היתה מוקדמת עדיין, המשכנו לשבת עם הרה"ק מבילגוריי, שהיה חוזר על דא"ח שאמר מרן זצ"ל בשולחנו הטהור. אמר לי אותו אברך האדמו"ר, נו, קבלת מנה הראויה להתכבד ממרן זצ"ל, מה היה לך מזה, אכלת מנה הגונה של בשר ותו לא, אם אני הייתי מקבל מנה כזו, הייתי כבר יודע מה לעשות, ואיך להפיק תועלת רוחנית ראויה. נענה הרה"ק מבילגוריי ואמר לו, את האמת אומר לכם, גם אני בעוונותי, כשאני אוכל שירים של אחי הקדוש, אני לא מרגיש כלום חוץ מטעם האוכל, מאוד אבקשכם לאלפני בינה, איך יכולים להפיק תועלת רוחנית מהשירים, דבר שאני לצערי לא יודע. האברך האדמו"ר הנ"ל עמד נדהם ופניו חפו, אח"כ בתוך השיחות למחרת, אמר לי הרה"ק מבילגוריי, יצאתי מגדרי בנוגע לאברך הנ"ל, כי לא יכולתי לסבול, שאברך יתרברב בהשגות עילאיות, בזמן שבכלל אין לו שום מושג בענינים כאלו.

פרק כב

המצב הבטחוני הלך והחמיר, האצ"ל והלח"י הגבירו את פעילותם נגד השלטון הבריטי, ואניות המעפילים המשיכו להגיע. היתה גם תקופה קצרה שבה התאחדו כל שלושת הארגונים היינו ההגנה, האצ"ל והלח"י, לפעילות יזומה משותפת הידועה כ"ליל הגשרים". בלילה אחד פוצצו הארגונים הנ"ל בשיתוף פעולה נדיר ביניהם את כל הגשרים המקשרים את הארץ עם הארצות השכנות, כל הגשרים על הירדן, הגשרים של הרכבות למצרים, וגם את הגשרים המרכזיים בתוך הארץ. פעולה שהצליחה למעלה מהמשוער וניתקה את הארץ מכל הארצות השכנות, וגם היוותה מכה קשה ליוקרת הצבא הבריטי, אשר למרות ההערכות והשמירה המעולה, הצליחו הלוחמים היהודיים להכות בהם מכה רבה כל כך.

עתוני העולם הגדול נתנו פרסום רב לכל הפעולות הללו. נשיא ארה"ב דאז, מר הנרי טרומן, פנה לממשלה הבריטית ודרש להקציב לפחות מאה אלף סרטיפיקאטים לפליטים השוהים במחנות העקורים בגרמניה. הממשלה הבריטית סירבה, כי היתה נתונה תחת לחץ הארצות הערביות. הארגונים הגבירו את פעילותם, והיוקרה של בריטניה ירדה פלאים. הענין הועלה בעצרת האו"ם, ארגון שזה מקרוב הוקם, ועדיין הרקיעה יוקרתו שחקים. ארגון האו"ם החליט להקים ועדת חקירה, שתבוא לארץ לחקור את מצב הענינים, ולהמליץ על פתרון למשבר המתמשך.

הורכבה ועדת חקירה שכהנו בה נציגי האומות בראשות השופט גראנדוס מאורוגואי. הועדה הגיעה לארץ, ומטרת העיקרית היתה לשמוע את טענותיהם של כל התושבים, בני כל החוגים, יהודים ולהבדיל ערבים ונוצרים. הוועדה התמקמה בבנין אימק"א הנמצא מול מלון המלך דוד בירושלים. שם ניהלו ישיבות פומביות שאליהם הוזמנו כל המגזרים המרכיבים את תושבי הארץ, גם היהדות החרדית המיוצגת ע"י אגודת ישראל הוזמנה. היות והעדה החרדית היתה רשומה כנציגת היהדות החרדית הארצישראלית, הוזמנה ראשי העדה להופיע לפני הוועדה כנציגתה של היהדות החרדית.

בישיבה משותפת של מרכז אגו" עם הנהלת העדה החרדית הוחלט למנות כראש המשלחת ודבורה, את רבה הראשי של היהדות החרדית, הוא רבנו הגר"צ דושינסקי זצ"ל. ביום שנקבע להופעת רבינו זצ"ל שררה התרגשות עצומה בין כל חלקי היהדות החרדית. כשעתיים לפני מועד ההופעה היה כבר האולם הגדול, שבו ישבה הועדה, מלא מפה אל פה המוני יהודים חרדים, שרצו להיות נוכחים ברגע היסטורי הזה שלא בכל יום מתרחש. כמובן שמקומם של תלמידי הישיבה לא נפקד, כך שגם אני זכיתי להיות נוכח במעמד אדיר וגדול זה שעצם קיומו היה קידוש השם אדיר וחזק.

רבינו זצ"ל בהופעתו ההדורה והאצילית, כשקרני הוד וקדושה קורנים מפניו, הפתיע את חברי ועדת החקירה. בהכנסו של רבינו זצ"ל לתוך האולם, קמו כל חברי הועדה על רגליהם באופן ספונטני. ועל פניהם ניכרה ההתרגשות העצומה שבעצם הופעתו של אדם כזה לפניהם.

בחוגים הציוניים אשר ניסו למנוע את הופעתו של רבינו זצ"ל לפני הועדה, שררה חרדה גדולה. הם חששו שרבינו זצ"ל ישלול את הרעיון של הקמת מדינה יהודית בארץ. אך להפתעת כולם, רבינו זצ"ל דווקא כן צידד בהקמת מדינה יהודית. רבינו זצ"ל דיבר בלשון הקודש, בנאום שנשמע בחרדת קודש ע"י כל הנוכחים, כולל חברי הועדה. רבינו זצ"ל גולל את מסכת היסורים שעמנו עבר בתקופה האחרונה, ואת סבלם של ניצולי השואה הנמקים במחנות העקורים בארצות אירופה, כשהשלטון הבריטי סוגר את שערי הארץ מבלי לתת לעקורים שרצונם בכך, להגיע לארץ. רבינו זצ"ל דרש את פתיחת שערי הארץ לפני הפליטים העקורים. לשאלת חברי הועד על עתידו הפוליטי של השלטון בארץ, צידד רבינו זצ"ל בהקמת מדינה יהודית. הופעתו המרשימה והאצילית של רבינו זצ"ל, מאוד מאוד הרשימה את חברי הועדה ואת כל הנוכחים. עדות לכך הם התאורים הנלהבים בעתונות של הימים ההם.

בעתונות של הימים ההם לא היתה אותה שנאה עיוורת שקיימת היום ליהודים החרדים, אבל אהבה יתירה לא אהבו אותנו גם אז. אולם העתונאים, והעתונות בכלל, היו יותר עניינים, יותר אובייקטיביים ויותר הגונים מאשר היום. כולם תיארו את

הופעתו של רבינו הגרי"צ דושינסקי זצ"ל בתיאורים אוהדים, ודווחו על ההופעה המרשימה שהוסיפה כבוד ליהדות החרדית.

ועדת האו"ם ישבה על המדוכה חדשים מספר, ואח"כ התכנסה עצרת האו"ם בלייק סאקס אשר בארה"ב, (בנין האו"ם בניו יורק עדיין לא היה קיים), וביום 29 לנובמבר 1947, החליטה עצרת האו"ם על חלוקת הארץ והקמת מדינה יהודית בחלקה האחד של הארץ, ומדינה ערבית בחלק השני של הארץ. היהודים קבלו את ההחלטה בקולות שמחה וצהלה, המונים יצאו לרחובה של עיר, רקדו ושרו עד עלות השחר. הידיעה על החלטת האו"ם הגיעה במוצש"ק, וברח' גאולה בירושלים רקדו ושרו בלילה. בין הרוקדים היה צבור גדול של יהודי ירושלים החרדים, ואפילו לבושי קאפטאנים ראיתי בין הרוקדים.

אך מיד למחרת הושבתה השמחה, הערבים דחו מיד ובמלוא התוקף את החלטת האו"ם. וכדרכם של פראי המדבר, הגיבו בהתקפות אלימות נגד היהודים. ביום ראשון לפנה"צ הותקף אוטובוס יהודי שהיה בדרכו מנתניה לירושלים, כמה מהנוסעים נהרגו ורבים נפצעו. וכך יום חודף יום, הגבירו הערבים את פעולות הטרור שקבלו צורה של מלחמה נגד הישוב היהודי, ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחברתו.

גם בתוך העיר ירושלים הורגש מיד מצב המלחמה. לעיר העתיקה אפשר היה להגיע רק במכוניות משוריניות, כי הערבים ירו ללא הבחנה על כל רכב יהודי. ההלוויות להר הזיתים נערכו באבטחת הצבא הבריטי, אשר לא תמיד היה מוכן לתת את האבטחה הנדרשת. ובירושלים, אשר תמיד הקפידו לא להלין בה מת בתוך העיר, וההלוויות נערכו בה אפילו באישון לילה, כעת, בגלל המצב הבטחוני והתלות ש'חברה קדישא' היו תלויים ברצונם של הבריטים, נערכו הלוויות רק בימים מסוימים כשהצבא הבריטי היה מועיל בטובו לתת אבטחה.

פרק כג

גם אנו, תלמידי הישיבה, סבלנו מאד מהמצב הקשה. היכל הישיבה ודירתו של מרן הגרי"צ זצ"ל היו ברח' שמואל הנביא שהפך לקו הגבול. מרן זצ"ל נאלץ לעזוב את ביתו ולצאת לגלות. הישיבה על כל תלמידיה שמנו אז כ- 120 תלמידים נאלצה לעזוב את היכל הישיבה ולצאת לגלות. רבנו זצ"ל השתכן ארעית בבנין בית החולים "שערי צדק", הד"ר וואלאך מנהל ביה"ח, היה ידידו ומעריצו של רבנו זצ"ל ומסר לו את דירתו הפרטית שהיתה בבנין ביה"ח. אמירת השעורים ע"י רבנו נפסקה לחלוטין, חלק מתלמידי הישיבה למדו בביהמ"ד בבתי נייטען הסמוכה לבתי אונגרין וחלק מהתלמידים למדו בביהמ"ד פרושים בבתי אונגרין. בקיצור הבאלאגן חגג במלוא עוצמתו, אך ראוי לציין, שתלמידי הישיבה לא הלכו בטל אלא למדו בהתמדה כאילו כלום לא קורה סביבם.

לתפילת מנחה ומעריב היו הולכים כל תלמידי הישיבה לביה"ח "שערי צדק", שם התפללנו במחיצתו של רבנו זצ"ל. שם גם ראינו את מחזות הזוועה ואת הטרגדיות הנוראות, כי לחדר המתים אשר בביה"ח הביאו את כל הקרבנות שנפלו מידי הערבים והמחזות היו נוראים. פעם הביאו כמה אנשים שהיו שרופים ממש לגמרי, ועוד כהנה וכהנה מחזות נוראים אשר גם בהזכרי בהם כיום עוברת בי חלחלה.

בראותי את המצב החמור כמות שהוא, וגם העובדה שהישיבה לא תפקדה כמו שצריך, רציתי לעזוב את ירושלים ולעבור לתל אביב, לשהות בבית מרן זצ"ל. כי השעורים בישיבה בין כה וכה לא התקיימו, לכן, במקום ללמוד בבתי נייטען, אלמד בבית מרן זצ"ל. לא חשבתי בכלל לחפש לי ישיבה אחרת, כי אמרתי נמתין עד יעבור זעם, הכל יבוא על מקומו בשלום ואחזור ללמודי בישיבה כמקודם.

כאמור ניסיתי לעזוב את העיר אבל כבר איחרתי את המועד, הנסיעות מירושלים לתל אביב היו רק בשיירות מוגנות ומאובטחות ע"י כוחות ההגנה, הערבים התקיפו את השיירות, וכמעט בכל נסיעה כזו היו קרבנות. השלטון הבריטי הצר את צעדיה של ההגנה, ולעומת זאת נתן תמיכה מלאה לכנופיות הערביות. לא פעם ולא פעמיים

מנע הצבא הבריטי בכח הגשת סיוע מצד כוחות ההגנה לשובים או לשיירות שהותקפו, כרטיסי הנסיעה באוטובוסים של אגד, נמכרו רק לאלו שהיה ברשותם אשור מ"משמר העם", בשם זה נקראו כוחות ההגנה שעסקו בשמירת העורף. לאלו שהיו בגיל הגיוס, היינו מגיל 17 עד גיל 50, לא ניתנו אישורים, רק במקרים יוצאים מהכלל. בתעודת הזהות שלי הייתי רשום כתושב בני ברק. חשבתי שבהתחשב בזה שאני תושב בני ברק ורק נתקעתי בירושלים יתנו לי אשור לעזוב את העיר, אבל הם, אפילו בלי לשאול אותי, אמרו לי מיד, אתה הלא לומד פה בישיבה בירושלים, לכן אתה נחשב כתושב העיר ואין לנו שום אפשרות לאפשר לך לעזוב את העיר, מפני שהעיר זקוקה למגינים צעירים.

והנה נתקבלה הבשורה המרנינה והמשמחת שנולד ניר לבית בעלזא, להרה"ק מבילגורי נולד בן זכר, ה"ה כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א. בליבי בערה תשוקה עזה ואדירה לקחת חבל וחלק בשמחה גדולה זו, כלל וכלל לא רציתי, לא חשבתי ולא עלתה על דעתי האפשרות שאני לא אזכה להשתתף בשמחה גדולה זו. ממש הפכתי עולמות, חפשתי כל מיני פרוטקציות, הלכתי למפקד משמר העם, בכיתי והתחננתי לפניו, ספרתי לו כל מיני ספורים אבל כלום לא עזר, ממש 'רעד צום לאמפ'. לא מצאתי מרגוע לנפשי, חפשתי כל מיני תחבולות, ניסיתי להתגנב למשאית מהשיירה, אך משמר ההגנה תפס אותי ואנשיו גרשו אותי משם ככלב בזוי. והנה עבר השבוע, ולא זכיתי להשתתף בהכנסתו בבריתו של אאע"ה. לא אמרתי נואש, יש לי עוד שלושה שבועות עד הפדיון הבן, והחלטתי בנפשי, שאפילו אם אצטרך ללכת רגלי, אצא לדרך, כי אני מוכרח להיות בפדיון הבן ויעבור עלי מה. על זה לא אוותר בשום פנים ואופן.

חפשתי כל מיני קשרים עם נהגי משאיות, עד שבס"ד מישהו הפגיש אותי עם ידידו, שהבן דוד שלו עובד בתור נהג בחברת "קשר". היתה זו חברת מוניות שהובילה נוסעים במוניות בקו תל אביב ירושלים, ובנוסף קיימה שרות הובלות בטנדרים. בן הדוד הזה עבד בתור נהג טנדר בחברת "קשר", והיה נוסע עם רכבו בשיירות העולות לירושלים ולהיפך. הידיד הזה הבטיח לי לדבר עם בן דוד שיקח אותי במכוניתו. ואמנם

אחרי כמה ימים הוא הפגיש אותי עם הנהג. בתחילה התנגד הנהג לתוכנית, וטענתו עמו, כי נסיעה זו נוגדת את הוראות מפקדת ההגנה, אבל ב"ה, אחרי רוב הפצרות, ובעיקר אחרי ההשתדלות הנמרצת של בן דודו באות לצרף אותי לשיירה. אך אליה וקוץ בה, מקום הערכות השיירה היה סוד כמוס, גם לנהגי השיירה הודיעו את מקום כינוס השיירה רק בשעות הלילה, לכן לא ידעתי, ולא היה לי שמץ של מושג מאיזה מקום תצא השיירה.

באותו יום גורלי שכל כך ציפיתי לו, הודיע לי הנהג בשעה 9.30 בערב, שהשיירה תצא אי"ה בשעה 4 לפנות בוקר, ומקום ההערכות הוא בשכונת בית הכרם. הנהג הוסיף ואמר שלצער הרב הוא אינו יכול להסיע אותי לבית הכרם, כי אם יראו אותי לפני צאת השיירה ישלחוני אחר כבוד הביתה. עלי להופיע במקום רק רגעים אחדים לפני השעה 4 אחרי ביקורת מפקדת ההגנה. לכאורה נראה לי הדבר כ"על מנת שתעלה לרקיע", כי האוטובוסים לבית הכרם או לבית וגן לא נסעו בשעה כזאת. לא היתה לפני ברירה אחרת, אלא ללכת רגלי, אבל הליכה כזאת היתה ממש בגדר סכנת נפשות, היה עלי לעבור את שכונת רוממה שהיתה אז עדיין מיושבת בערבים. ללכת ברח' יפו היה בלתי אפשרי, בגלל הפטרולים של הצבא הבריטי. ואצבעותיהם של החיילים הבריטיים על ההדק היתה קלה מאוד, ועל כל דבר חשוד הם פתחו ביריות. כלל וכלל לא היה לי חשק להיהרג, לא מכדורי הערבים וגם לא מכדורי הבריטים, אבל להגיע לתל אביב הלא מוכרח אני! שקלתי את הדבר שקול היטב, שמתי מבטחי ברבון עולם, לא גיליתי לשום בריה את תכניתי ובעזה"ש"ת יצאתי לדרך.

עד קצה שכונת מקור ברוך לא היתה שום בעיה, בגבול שכונת רוממה הלכתי שפוף, כמעט בזחילה, עד שהגעתי לאזור שבו נמצאת כיום התחנה המרכזית. פנית כה וכה, כשראיתי שלא חולפות מכוניות ברח' יפו, עברתי את רח' יפו בריצה מהירה, במקום שהיום נמצאים בניי האומה. השתטחתי מיד על הארץ, חששתי שאולי הערבים משכונת רוממה ראו אותי חוצה את הכביש, כי מידי פעם בפעם הם היו מאירים את הכביש בפרוז'קטורים, בכדי לראות אם אנשי ההגנה לא מתקרבים לחבל בשכונתם.

נתתי תודה להשי"ת שעברתי מכשול זה בשלום, התקדמתי בזחילה עד קרוב למוסך המקשר, שהיה מאויש ע"י אנשי ההגנה, שגם בהם לא היה לי שום חשק להתקל, כי גם ידם היתה מאוד קלה על ההדק. נכנסתי בזחילה לתעלה שע"י הכביש, ובזהירות מרובה התחלתי לרוץ בקומה שפופה, כשראיתי מרחוק אורות של מכונית השתטחתי אפיים ארצה עד יעבור זעם. כך, לעיתים בריצה, לעיתים בהליכה ולעיתים בזחילה, הגעתי בשעטו"מ בשעה 3.30, קרוב מאוד למקום הערכות השיירה. ראיתי ממקום מחבואי שמכוניות השיירה עברו כבר את הבדיקה של אנשי ההגנה, יצאתי בריצה לעבר המכונית של חברת "קשר". הנהג שכבר ציפה לבואי, הסתיר אותי מיד כדי שלפחות לא יבחינו בי עד צאת השיירה. איתרע מזלי, ומפקד השיירה החליט לערוך בדיקה חוזרת. כמובן שהוא גילה אותי מיד, ורצה להוריד אותי מהמכונית. התחלתי לבקש ולהתחנן על נפשי, ספרתי לו באיזו מסירות נפש הגעתי עד הלום, ושאיני מוכרח מסיבות משפחתיות להגיע לתל אביב, וב"ה שמצאתי חן בעיניו והוא הרשה לי להשאר ולהצטרף לשיירה.

בשעה 4 בדיוק יצאה השיירה לדרכה כשהיא מאובטחת ע"י שתי מכוניות של אנשי ההגנה, מכונית אחת נסעה לפני השיירה ומכונית אחת אחרי השיירה. עד קרוב לשער הגיא נסענו בשלום, אך כשהתקרבנו לשער הגיא, נפתחה עלינו אש תופת מההרים שמסביב. כל אנשי השיירה קפצו לתעלות שבצד הכביש ואנשי ההגנה השיבו אש. הדבר נמשך כשעתיים, עד שהמתקיפים הערבים נסוגו וברחמי שמים לא היו נפגעים מצדנו. אנשי ההגנה החביאו מיד את נשקם, משום שחיילי הצבא הבריטי היו רגילים אחרי תקריות ירי כאלו להחרים את נשקם של אנשי ההגנה. ואמנם לאחר שהמשכנו בדרכנו, נתקלנו לאחר כמה קילומטרים במחסום של הצבא הבריטי, הם כהרגלם ערכו חפוש אחרי נשק, אבל אנשי ההגנה המיומנים הסתירו את הנשק בצורה כזו, שלמרות החפוש לא גילו דבר.

כביש ירושלים ת"א עבר בתחומי העיר רמלה, שנשלטה ע"י הכנופיות הערביות. לכן נבצר מאתנו לעבור את העיר רמלה, השיירה פנתה לשדות במטרה לעקוף את רמלה. לאחר כשעת נסיעה בדרך חתחתים הגענו לסביבות קבוץ חולדה, אז נתקלנו

בואדי עמוק שעבר בתוך השדה. המכוניות שלא יכלו לעבור את הוואדי בגלל עומקו, נקשרו לטרקטור שהעביר אותן דרך הוואדי, מובן שחילוץ זה נמשך כמה שעות. אחר כך המשיכה השיירה את דרכה דרך רחובות, ראשל"צ ומקוה ישראל. כאן היינו צריכים לעבור את הכביש הראשי, כביש יפו רמלה, הכביש הזה נשמר ע"י הצבא הבריטי שוויסת את התנועה בין היהודים והערבים. היינו, פעם פתחו את הכביש למכוניות הערביות שנעו בין יפו לרמלה, ופעם פתחו את הכביש למכוניות שבאו ממקוה ישראל לתל אביב, ובשעטו"מ בשעה 9 בערב הגענו לתל אביב בשלום בלי כל פגע.

פרק כד

תחנת חברת "קשר" היתה בשדרות רוטשילד. ומיד בהגיעי לתל אביב שמתי פעמי לחצר הקודש. להפתעתי כי רבה, עשו לי קבלת פנים שלא הייתי רגיל לה. ר' הלל וינד, הגבאי, שמח וצהל לבואי ואמר לי, ב"ה שרואים פנים של 'א היימישען בחור', ומיד רץ ונכנס לקודש פנימה לבשר על בואי. אני עדיין עומד ומשתומם, מה הולך פה, ממתי נעשיתי אדם חשוב כל כך שכה שמחים לבואי. אך מיד הוברר לי הענין, כשר' הלל אמר לי שחסר מאוד משב"ק למרן זצ"ל, והוא מקוה שאני אתרצה לקבל עלי את התפקיד.

מרן זצ"ל היה זקוק למשב"ק בכל שעות היממה. תמיד היו שלושה משבקי"ם, ר' גרשון ז"ל, שהיה אדם מבוגר ומשמרתו היתה מהשעה 8 בבוקר עד השעה 2 בצהריים. ושני בחורים שהיו בתורנות, שבוע אחד מהשעה 2 בצהריים עד השעה 10 בערב, והמשב"ק השני מהשעה 10 עד 8 בבוקר וחוזר חלילה. כשבועיים לפני בואי, עזב אחד המשמשים את משמרתו, ונשאר רק המשב"ק ר' מנחם לבקוויטש ז"ל לבדו. מובן שזה היה למעלה מכוחותיו, ויומיים לפני בואי הוא פשוט התמוטט באמצע הלילה. הוא התישב על כסא ונרדם, לא נמנום קל, אלא ישן שינה עמוקה.

מרן זצ"ל קרא לו מנחם, מנחם, ואין קול ואין עונה. למזלו, פתח ר' מנחם את החלונות של החדר הגדול, בכדי שיתאווור קצת. בסמוך, מאחורי הבנין שבו גר מרן זצ"ל, התגורר יהודי בשם ר' רפאל שטרן ז"ל, הוא התעורר משנתו ונחרד לשמוע את זעקת מרן ז"ל, שצעק מנחם, מנחם, בקול גדול. ר' רפאל נבהל מאוד, מיד קפץ ממטתו, ועבר את הגדר בקפיצה למרות שכבר לא היה אדם צעיר. הוא הגיע במרוצה לבית מרן זצ"ל, וראה לחרדתו את מנחם יושב על הכסא, וראשו שמוט לפניו. מיד התחיל להעיר אותו, ואחרי רוב נענועים הוא הצליח להעירו. כאשר שמעתי את

הדברים הבגתי את פשר השמחה ששמח הגבאי ר' הלל ז"ל, כשראה אותי כי ממש נפלתי לו מהשמיים.

מיד נקראתי לקודש פנימה, מרן זצ"ל אמר לי בלשון קודשו "דיא ביסט דאך א היימישער בחור, איך האב ניש קיין משמש אין איך וויל דוא זאלסט ווערען א משמש". עניתי למרן זצ"ל, "מצידי אני מאוד רוצה ומסכים, אבל עלי לשאול את דעתו של אבי ז"ל". אמר לי מרן זצ"ל "א וודאי אין א וודאי אהן דיא הסכמה פון טאטע'ן ויל איך נישט, סע מיד לבני ברק ותחזור עוד הערב". כך עשיתי, וכשספרתי לאבי ז"ל את דברי מרן, אמר לי, "נו, איך אני יכול להגיד אחרת". אבי ז"ל נתן לי את הסכמתו וברכתו. בדרך כלל כשמרן קיבל משב"ק חדש, עברו כמה שבועות עד שהמשב"ק למד והורגל בעבודת הקודש, אבל אני, בלית ברירה, נכנסתי כבר למחרת לתפקידי. כך נתמניתי למשב"ק, ובפדיון הבן של כ"ק אדמו"ר שליט"א הייתי כבר משב"ק ותיק.

הייתי בחור צעיר, אך בכל זאת הרגשתי את גודל האחריות שקבלתי עלי. בחרדת קודש נכנסתי לקודש פנימה להיות עומד ומשרת. וכמו הכהן הגדול בשעתו לפני יום הכיפורים, שהיו מזהירים אותו לאן אתה נכנס, לבית קודשי הקדשים, כך היתה הרגשתי ובלבי תפילה שלא אכשל ח"ו. אמנם ידעתי, אבל הרבה לא הבגתי בגדולות ובקדושתו של מרן זצ"ל. אך אינה דומה ראייה שרואים את מרן בתפילתו, או בעת עריכת השולחן הטהור, או שרואים אותו בתוך ביתו בהנהגתו היום יומית. כי אפילו אנו, בעינים הבהמיות ראינו והבנו, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא.

כל ה'מעט לעת' היה מרן זצ"ל דבוק ואדוק בעולמות העליונים. בלי הפוגה, מנותק בתכלית הנתוק מכל הבלי העוה"ז, אין לפנינו לא אכילה, לא שתיה ולא שינה, אלא בכל היום כולו הוא אחוז שרעפים ופניו להבים, כל כולו מרחף בעולמות עליונים וטמירים. רק גופו נמצא בעוה"ז, אבל רוחו ונפשו נמצאים בהיכלות העליונים. כמה פעמים רציתי לנסות ולראות עד כמה. פעם הפלתי ספסל שעשה בנפילתו רעש גדול, ומרן זצ"ל לא חש ולא הרגיש, בכלל לא שמע את הרעש, כי כנראה היה מאוד רחוק

מאתנו באותה שעה. ראיתי פלאות בענין החרדה והפחד מפני הדרת קדשו, כי בשעה שהייתי צריך להכנס לקודש פנימה מתוקף התפקיד, לא הרגשתי שום פחד ורתיעה, או כשהייתי צריך לעשות איזה שרות אישי, התנהגותי היתה כאילו מדובר באדם רגיל. מובן שעשינו הכל באימה, ביראה ובדרך ארץ הכי גדולה, אבל לא היה לנו הפחד והחרדה מגודל קדושתו. מה שאין כן כשהייתי צריך להכנס לקודש פנימה שלא בשעת תפקיד, אז אחזני פחד ורעדה וחשבתי עשר פעמים כן להכנס או לא להכנס.

פרק כה

התנהגותו של מרן זצ"ל היתה הסתר בתוך הסתר, כמו שנאמר, "שבילך במים רבים ועקבותיך לא נודעו". לא ידענו ולא הבנו ולו שמץ קטן מהתנהגותו של מרן זצ"ל, רק זאת ידענו והבנו, כי איש קדוש נורא מאוד עומד לפנינו ועלינו לעשות כל מאמץ שח"ו לא לפגל בעבודתנו.

לא היתה למרן זצ"ל שעה קבועה לקומו ממשכבו בבוקר, דבר זה היה תלוי בשעה בה עלה על משכבו. בכונה תחילה אני לא משתמש במילה 'שינה', כי אי אפשר להגדיר את שכיבתו במיטה של מרן זצ"ל כשינה, מרן זצ"ל אף לא הוציא מילה זו מפיו, רק תמיד השתמש במילה 'לנוח', 'זיך אפרוען'. גם כשאמר לאחד המשמשים שילך לישון, לא השתמש במילה לישון אלא 'לך לנוח'.

וכשקם ממשכבו, התחילו ההכנות לברכת התורה הכנות אלו ערכו לפעמים שעות רבות. מרן זצ"ל היה רגיל להתהלך בחדרו אחוז שרעפים ופניו לוהטות, או היה יושב על כסאו וממלמל בפיו. אף פעם לא זכינו להבין מה הוא אומר באותה שעה, אחר כך אמר מרן זצ"ל את ברכת התורה בקול נעימה וקדושה שממש הרטיטה את הלב. אבל מרן זצ"ל השתדל שאף אחד לא יהיה בחדרו בעת אמירת ברכת התורה, שגם כן נמשכה זמן ממושך.

אחרי ברכת התורה הגישו שתיה, גם זאת היתה אחת מהעבודות הקשות למרן זצ"ל, ראינו בעליל כי זו לא סתם שתיה, מרן זצ"ל השקיע בעבודה זו כוחות כבירים. וזה היה סדר השתיה, הביאו שני בקבוקי מים, באחד מים רותחים ובשני מים רתוחים קרים. עשינו תמצית תה ותמצית קפה, וגם כוס חלב. כאשר מרן זצ"ל צוה להכין לו למשל כוס קפה, היינו מוזגים חצי כוס מים רותחים ואח"כ משלימים במים קרים וטפה של תמצית ומעט מאוד חלב. מרן זצ"ל היה לוקח טפה סוכר בקצה הכפית, מברך "שהכל" ושותה "מהקפה". אותו סדר היה גם בתה, וכך לסרוגין, פעם קפה ופעם תה, לפעמים שתה כך כמה וכמה כוסות. לפעמים בשעת השתיה, דיבר אתנו מרן זצ"ל מענינים שונים, אבל ברוב הפעמים גם בשעת השתיה, היה מופשט לגמרי מעוה"ז, ורק ברמז היה אומר לנו מה למזוג בכוס.

גם ברכת "בורא נפשות" אחרי השתיה היתה עבודה, כי מרן זצ"ל הקפיד שחיוב "בורא נפשות" הוא רק עם שותים כוס מלאה בבת אחת בלי הפסקות. היות ומרן זצ"ל לא היה מסוגל לכך, היינו צריכים אנו להוציאו בברכה. מרן זצ"ל הסתכל על השוטה אם הוא לא מפסיק בשתיה, ופעמים רבות אמר לנו, לא שתית בבת אחת, ותחזור חלילה. לפעמים היינו צריכים לשתות כמה כוסות עד שנחה דעתו של מרן זצ"ל ששתינו כהלכה, ואפשר לברך ברכת "בורא נפשות" בלי פקפוק. יכולים אתם לתאר לעצמכם את גודל התענוג שהיה לנו בשתית מים פושרים אלו, ולפעמים ברך מרן בעצמו, אבל רק בארמית, בריך רחמנא מלכא דעלמא עילאא בורא נפשות רבות וגו'.

כשנגמרה עבודת השתיה, התחילו ההכנות לתפילה, וגם זה נמשך שעות רבות. עוד היתה למרן זצ"ל עבודה שהיתה בעינינו הפלא ופלא, טמירין עילאין, והיא ענין התרת נדרים. עמדנו שלושה אנשים, ושפתיו של מרן זצ"ל מלמלות ואנו היינו צריכים להגיד לפי הוראת קדשו, מותרים לך שלוש פעמים. דבר זה נמשך לפעמים שעות על גבי שעות, ואנו היינו צריכים לעמוד כמסומרים למקום, לא לעזוב את החדר, ולומר מידי פעם בפעם שלוש פעמים מותרים לך. לא היה לנו שום מושג מה זה ועל מה זה, רק זאת ידענו, שיש כאן למרן זצ"ל עבודה קשה מאוד. לפעמים זה התחיל מיד בקומו ממשכבו, ואפילו לפני ברכת התורה.

אני הלא שמשתי בקודש בזמנים הכי קשים ליהודי הארץ, כי מיד לאחר הכרזת המדינה, ביום שישי ה' באייר תש"ח, פלשו צבאות מדינות ערב לתחומי ארץ ישראל, וכל הישוב היה בסכנה גדולה מאוד. שמתי לב לדבר אחד, מרן זצ"ל, עמודא דצלותהון של ישראל, עמד על משמרתו לחלות ולחנן פני נורא ואיום, שיחוס וירחם על פליטת עמו בית ישראל, וענין התרת הנדרים היה חלק מעבודה טמירא זו. כי בימים שצבאות ערב ערכו התקפותיהם על הישובים היהודיים, מרן זצ"ל עסק כמעט כל היום כולו בעבודה זו, ופעמים רבות עסק בזה אפילו לפני ברכת התורה, ורק בשעות אחרי הצהריים המאוחרות התפנה לברך ברכת התורה. וכמוכן שגם עבודת הקודש בשתיה נדחתה, בזמנים כאלו היו פניו פני להבים, היה פוכר ידיו זו בזו, וממש ראינו את המלחמה האדירה שמרן זצ"ל לוחם נגד כוחות החושך.

אחרי כל ההכנות האלו היתה למרן זצ"ל גם עבודה מיוחדת בחלוקת צדקה לפני תפילת שחרית. מרן זצ"ל חילק סכומים גדולים לכל מיני אנשים, היינו שאמר לגבאי

למי לתת וכמה לתת. אותה פעולה חזרה על עצמה גם לפני תפילת ערבית. כמו כן היה מרן זצ"ל קונס את עצמו בסכומים גדולים על כל מיני "עבירות" שעבר במשך היום. למשל, מה הן העבירות שמרן זצ"ל קנס את עצמו בגללם, מרן זצ"ל הקפיד שכל בגד יוגש לו כשהאמרה בפנים, ולפעמים מתוך טעות הגישו לו את המגבת כשהאמרה בחוץ. זו היתה אחת מ"עבירות החמורות" שחייבו קנס ועוד כהנה וכהנה עבירות חמורות כאלו.

לאחר חלוקת הצדקה התכונן מרן זצ"ל לתפילת שחרית, לפעמים בא בארוכה ולפעמים בא בקצרה. אחרי הנחת תפילין דר"ת, התכונן מרן לתפילת מנחה. לפעמים התפללו מנחה מיד, ולפעמים זה נמשך הרבה זמן. בינתיים עסק מרן זצ"ל בענייניו, שבהם לא היה לנו כל מושג. אחרי תפילת מנחה התחילו ההכנות לתפילת ערבית. לפני מעריב היה למרן שעור קבוע במסכת ברכות וברמב"ם וכן בספר נועם אלימלך. אחרי תפילת ערבית קיבל מרן זצ"ל את הקהל הממתינים למסירת ה"קויטלעך". גם לזה לא היה זמן קבוע, בשעה 11.40. ערך מרן תקון חצות, היינו הוא ישב על כסאו, חלץ את נעליו ואנו היינו צריכים לעזוב את החדר. מרן צוה עלינו בצווי חמור שנעיר אותו בשעה 12 בדיוק.

פעם אמר לי מרן בלש"ק, "איך בעיט דרך, דוא זאהלסט נישט זיין קיין פרומער, אין זאהלסט מיך דערוועקן פונק צוועלף אזייגער, וייל אז נישט שטעלסטו איין דרך אין מיך אין דיא גאנצע וועלט, אין אויב דיא וועסט מיך נישט קענען דערוועקן זאהלסט אינטער הייבען דאס בענקעל, דער עיקר זאהלסט מיך דערוועקן". דברים כדרכו ובעת שמעי דברים אלו, חיל ורעדה יאחזני לבל חלילה וחלילה יצא מכשול מתחת ידי. ואמנם הרבה פעמים היה עלי לנער את הכסא בחוזקה עד שהצלחתי להעיר את מרן זצ"ל. ופלאי פלאות, מרן זצ"ל, שמירי פעם בפעם היה נוטל את ידיו, לא נטל ידיו אחרי "שינה כזו".

גם ענין נטילת הידים היה עבודה גדולה ומופלאה, בחדר היו שתי כסאות, על כסא אחד עמד דלי גדול עם מים ועל הכסא האחר עמדה קערה גדולה (בעקין) עם ספל שבו נטל מרן את ידיו, כמעט בכל שעה היו צריכים למלאות את הדלי ולשפוך את הקערה, ובכל כמה שעות להחליף את המגבת שנרטבה מרוב שמוש.

פרק כו

בדרך כלל נמשכה קבלת הפתקאות עד השעה שתיים או שלוש בלילה, אחר כך התפנה מרן זצ"ל לאכול את "סעודתו" היומית. התפריט כלל "מרק" ירקות, צימעס, לפעמים הוכן מתפוחי עץ ולפעמים מתפוזים. את ה"מרק" הכנו בצורה מיוחדת, לקחנו תפ"א קטן, חצי גזר וראש בצל קטן, בשלנו את הירקות במים עד שהתרככו, סננו את הירקות, ובתוך המרק שמנו בערך 15 גרם חמאה, זה היה ה"מרק". את הצימעס בשלנו גם בצורה מיוחדת, אם זה היה תפוח עץ, היינו לוקחים תפוח אחד חותכים אותו לפלחים ומבשלים עם מעט מים וסוכר. ואם היינו מכינים את הצימעס מתפוזים, היינו מבשלים את הפלחים במים ובמעט סוכר. הכנו גם "בילקע", בערך שלושה 'כזיתים', מהם היה מרן אוכל בערך את החצי. הגשנו את "המרק הטעים", ובכדי שמרן לא יהנה יותר מדי מתענוגי העוה"ז, היה מרן זצ"ל שם בתוך המרק חופן מלח ואוכל מזה כמה כפות, וכן כמה כפות מהצימעס. זה היה כל מה שאכל מרן זצ"ל במשך עשרים וארבע שעות, את השיריים מהמרק היינו שופכים, כי אף אחד לא היה מסוגל לאכול את המרק המלוח הזה ובפרט אחרי שעבר את הטיפול של מרן זצ"ל.

וגם לסעודה הזו היו הרבה פעמים צריכים לזרז את מרן זצ"ל. כי כשהגיע זמן עלות השחר, הפסיק מרן את סעודתו, לכן השגחנו תמיד וזרזנו עד כמה שהיה אפשר, בכדי שיהיה מספיק זמן לגמור את "הסעודה הדשנה הזאת". וכאן התחילו ההכנות 'צו זיך גיין אפרוען', כי כפי שכבר הזכרנו, המילה 'לישון', לא עלתה על דל שפתיו של מרן זצ"ל. זה היה אחד מהדברים היותר מגונים בעיניו של מרן, ללכת לשכב במיטה. וכמה שאפשר היה דוחה את הזמן לזה. בכלל המיטה בעצמה היתה בעיניו דבר מגונה, וכשנגעו במיטה, אפילו כשהיא מוצעת, היו צריכים ליטול את הידים.

בשבת אחת של חודשי הקיץ, התפלל מרן זצ"ל בחדרו, בצד החדר היתה מרפסת סגורה, במרפסת הזו עמדה מיטה מוצעת, שכמעט אף פעם לא השתמשו בה. דלת חדרו של מרן הפונה למרפסת היתה פתוחה, ואני ישבתי על המיטה הזו במרפסת, מוכן להענות לקריאתו של מרן אם יזדקק לי. הייתי לבוש בבעקיסשע וחגור באבנט, מוכן בכל רגע להכנס לקודש פנימה, בידי היה ספר "נועם אלימלך" לעיין בו בזמני הפנוי. פתאום הופיע מרן בדלת, כשראה שאני מעיין בספר, שאל אותי, איזה ספר יש בידך. אמרתי, "נועם אלימלך". אמר לי מרן, היתכן, אתה יושב על מיטה עם ספר "נועם אלימלך"? אז קבלתי 'פסק' כהוגן. היה עלי ליטול את הידים, להתישב על כסא ולעיין מעט בספר. כי מרן זצ"ל הקפיד מאוד לא לסגור ספר בפתאומיות, ומרן זצ"ל חזר ואמר לי, כשיושבים על מיטה אין מחזיקים ספר קדוש ביד. עד כדי כך היתה מיטה מגונה בעיניו.

בשכנות לביתו של מרן ברח' אחד העם 65, היה שטיבל של חסידי גור. בשעה 5 בבוקר היו מתאספים בשטיבל כמה מהמתפללים ולומדים. קול הלימוד נשמע בבית מרן זצ"ל, ומרן מאוד נהנה מכך. כמה וכמה פעמים אמר לי, נו, אתה שומע, ב"ה שומעים קול תורה. פעמים רבות, כשמרן זצ"ל התכוון לעלות על יצועו, התחיל להתמרמר בקול ואמר בלש"ק, "קוק צוא ויא אזוי זעי איך אויס, יודן זיצען אין לערענען אין איך גיי מיך לייגען אפרוען, אוי ויא זאהל איך גיין, אוי ויא זאהל איך לויפען פאר חרפה, ויא איך קוק אויס יודען זיצען אין לערענען, אין איך גיי מיך לייגען אפרוען". מרן חזר על הדברים כמה וכמה פעמים, ופעם אזרתי עוז, ואמרתי למרן זצ"ל, רבי, היהודים הללו שלומדים כעת ישנו ב"ה כל הלילה, ומה עשה רבנו כל הלילה. ענה לי נכון נכון, אבל כעת הם לומדים, ואני הולך לנות.

השינה עצמה, שמרן זצ"ל כל כך התמרמר עליה ורצה לדחותה כמה שאפשר, היתה גם כן עבודה קשה. ראשית, מרן זצ"ל אף פעם לא שכב במיטה כשרגליו שטוחות כדרך כל אדם רגיל, אלא השכיבה היתה במצב של ישיבה. היינו מסדרים כר אחד בשכיבה, את הכר השני היינו מקפלים לחצי ומעמידים אותו על הכר השוכב, על זה הוספנו כר שלישי, כך שכל הכרים ביחד היו בגובה של מטר בערך. וכך, נשען על

מערכת הכרים האלו היה יושב במיטתו. היינו מכינים את הדלי כשהוא מלא מים, ואת הקערה כשהיא ריקה לגמרי, מרן זצ"ל היה שוכב במיטה לפעמים שעתיים ולפעמים עד שלוש שעות, ובמשך הזמן "הארוך" הזה נקראנו כמה פעמים למלאות את הדלי שהתרוקן, ולשפוך את הקערה שהתמלאה. נו, יכולים אתם לתאר כמה מהזמן הזה הוא ישן באמת.

עצם השינה. בכדי שנוכל להבין איזו מין שינה ישן מרן זצ"ל, אספר, הנה בראש השנה וביום הכיפורים, לפני שהש"ץ בשחרית התחיל לומר "המלך", הסתובב מרן זצ"ל לעבר החזן וביחד עמו אמר "המלך". כל הקהל עמד אז 'קעפ אוף קעפ' להסתכל בצורתו הקדושה של מרן זצ"ל, שהיתה ממש אש להבה. פחד גדול נפל על כל האנשים כשהסתכלו על דיוקנא קדישא שלו באותו עת, כי זאת עליכם לדעת, מרן זצ"ל היה גאון עצום בהסתרה, כמעט אף פעם לא ראו אצלו שנוי בהנהגה או בצורת פניו הקדושים, כל התפעלות וכל התרגשות הוא הסתיר באופן מפליא. וכאן ראו כל הקהל את השינוי הנורא בקלסתר פניו של מרן זצ"ל, ועל זה זה אני מעיד בעדות גמורה, שבדיוק אותה צורת הפנים שהיתה למרן זצ"ל בעת אמירת "המלך", כך היתה צורת הפנים שלו בזמן "השינה".

זה בערך התאור של סדר היום הרגיל של מרן זצ"ל, ומזה מובן שמרן היה זקוק למשב"ק כל עשרים וארבע השעות של היממה. לכן אין פלא, שר' מנחם לבקוויטש ז"ל, שנשאר כמה שבועות לבד, הגיע ממש למצב של התמוטטות.

פרק כז

נכנסתי לעבודת הקודש בדחילו ורחימו, והשתדלתי במיטב יכולתי למלאות את תפקידי כיאה וכיאות. למרבה הפלא, באחד הימים התרגז עלי מרן זצ"ל, ואמר לי דברים קשים מאוד שאני לא מרחם עליו וכדומה וכדומה. אני עמדתי נפעם ביודעי שאין בידי כל עוולה, הייתי בטוח שלא עשיתי מאומה, ובפרט ידעתי שלא עשיתי דבר כל שהוא שיצדיק תרעומת כה קשה מצד מרן זצ"ל. כמובן שלא פציתי פה, קבלתי את הנזיפה הקשה בשקט אבל בתוך תוכי מאוד התפלאתי. שחזרתי לעצמי את כל מעשי, בכדי לבדוק היכן טעיתי. אך גם אחרי החיפוש, לא מצאתי דבר שבו אוכל לתלות סרחוני.

כל הזמן התהלכתי כסהרורי, לא מצאתי מנוח לנפשי. לא כך תארתי לי את עבודתי הקדושה, כאילו אני חלילה וחלילה מצער את מרן זצ"ל. אחרי הרבה התלבטויות, נכנסתי לקודש פנימה. אמרתי למרן זצ"ל, ראשית אבקש שימחל לי אם עשיתי מה שהוא שלא כשורה, הוספתי ואמרתי, כנראה שאינני מתאים לתפקיד קשה ואחראי זה. לכן אבקש, שמרן זצ"ל ישחרר אותי מהתפקיד אשר כנראה אינני מתאים לו. בחיור סלחני אמר לי מרן זצ"ל, ח"ו אני מאוד מרוצה מעבודתך, ובכלל לא התכוונתי אליך. ובלשון קדשו, "איך האב בכלל נישט דרך געמיינט". אז התחלתי להבין מעט את תהלוכות קדשו בענין זה, הרבה פעמים אח"כ אירע לי כדברים האלו, אבל ידעתי שזה קשור עם עבודתו הקדושה, ועם המאבקים שהוא מנהל עם כוחות שאין לי עליהם כל מושג, וממילא לא התיחסתי יותר לגערות כאלו, אלא הקשבתי ושתקתי. זה היה גם עם משמשים אחרים, וכשספרתי את הדבר לר' מנחם לבקוויטש ז"ל, הוא צחק ואמר לי למה לא ספרתי לו זאת קודם, כי הוא היה מסביר לי את הענין לאשורו. אמרתי, אני שמח שלא ספרתי לך כי כך, לפחות שמעתי זאת מפי קדשו של מרן זצ"ל.

פדיון הבן של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, שכה השתוקקתי להשתתף בו, ואשר בזכות השתוקקות זה נהייתי למשב"ק ואשר אז כבר הייתי משמש ותיק, התקיים

בביתו של הרה"ק מבילגוריי ברח' קרית ספר 10, ומרן זצ"ל השתתף בפדיון. באותה עת, היו אצל מרן זצ"ל שני אנשים חשובים מאנ"ש שבאו מחו"ל בשליחות מסוימת, שניהם כהנים, האחד הזקן שבחבורה, היה הרה"ח רבי חיים נטע כץ ז"ל מלונדון, ומשנהו הרה"ח רבי משה גראס משווייץ. מרן זצ"ל הורה להרה"ק מבילגוריי שיפדה את בנו אצל שניהם, כך שכ"ק מרן האדמו"ר שליט"א נפדה פעמיים, וכל אחד מהם קיבל חמשה סלעים. אחרי הפדיון ערך מרן זצ"ל לחיים טיש, אבל לסעודה הוא לא נשאר, בפדיון השתתפו כל האדמו"רים תושבי תל אביב וגם כמה מאנ"ש, ביחד היו כשלושים איש.

אח"כ שאלתי את הרה"ק מבילגוריי זצ"ל לסיבה שמרן זצ"ל הורה לפדות את הבן אצל שני הכהנים. האם בגלל הספק, או בגלל שמרן זצ"ל רצה לכבד את שניהם, ולא רצה לבכר את האחד על פני השני. הרה"ק מבילגוריי זצ"ל אמר לי, אנוכי שאלתי כבר את אחי הקדוש, אבל תשובה ברורה לא קבלתי, כנראה ששני הדברים נכונים. בשנת תשל"א הייתי בשווייץ, ובקרתי אצל רבי משה גראס בעיר מגוריו בג'נבה. דברנו על פדיון הבן ומה היתה כוונתו של מרן זצ"ל, אמר ר' משה שהוא כמעט בטוח שכוונת מרן זצ"ל היתה בגלל שרצה לכבד את שניהם, כי סבו של ר' משה נחשב בבעלזא כהן מיוחס, והראה לדבר, כי כשמרן אדמו"ר מהרי"ד זצ"ל הגיע כפליט במלחמת העולם הראשונה לעיר מונקאץ', חזר מרן מהרי"ד זצ"ל ופדה את כל הנכדים הבכורים הקטנים אצל סבו של ר' משה, למרות שכבר נפדו בשעתו. מזה היתה לו ראייה חותכת שסבו נחשב בבעלזא כהן מיוחס.

לעיתים הסתיר מרן זצ"ל את כוונותיו גם מאחיו הרה"ק מבילגוריי זצ"ל. למרות האהבה, החיבה ורגשי הכבוד שמרן זצ"ל חש כלפי אחיו זצ"ל, בכל זאת היו דברים שאת טעמם לא גילה לאף אחד ואפילו לא לאחיו. אציין שני דברים. האחד, הטעם למה בחר מרן זצ"ל את מקום משכנו בעיר תל אביב עובדה שרבים התפלאו עליה, כי עוד בהיותו בבודאפעסט הביע מרן זצ"ל את דעתו שברצונו לקבוע את דירתו בתל אביב, ואת טעם הדבר לא גילה לשום בריה גם לא לאחיו, אשר ממנו לא הסתיר כמעט שום דבר.

ועוד מעשה שהיה, כמדומה לי שהדבר היה בשנת תש"ט, פסח חל להיות בשבת ושביעי של פסח ביום ו', היות והיתה אז תקופת הצנע, רבים מהאנשים שבאו

להסתופף בצילא דמהימנותא נשאר ללא מצות לש"ק. כאשר בא"י כבר לא פסח, ואם לא היה חל בשבת כבר היו אוכלים חמץ. דאגנו מה יהיה עם האנשים שאין להם אפילו כזית מצה, מה יעשו בש"ק, הלא צריכים לפחות לחם משנה וכזית מצה. נזדמן שם באותו זמן בעל החנות המכולת שאצלו היינו קונים צרכי הבית, והציע למסור לנו כמה חבילות של מצות מכונה שיש לו בחנותו, ולכל הקהל הקדוש תהיה הרווחה.

ברגע הראשון קפצתי על המציאה, שאלתיו כמה חבילות יש לו, וכמעט שכבר בקשתי שילכו להביא את חבילות המצה, אבל ברגע האחרון נרתעתי, אמרתי בליבי שדבר כזה לא אוכל לעשות מבלי לשאול את פי מרן זצ"ל, ואמנם מיד נכנסתי לקודש פנימה, אמרתי למרן זצ"ל שרוב האורחים נשאר בלי כזית מצה לש"ק, ומר כהן, בעל חנות המכלת, מוכן לתת לנו כמה חבילות של מצות מכונה. להפתעתי אמר לי מרן זצ"ל, "וואס פאל דיר איין, מעשין מצות". אמרתי למרן, הלא השבת היא כבר לאחר חג הפסח, אמר לי מרן זצ"ל, אל תשאל קושיות ובלש"ק "פרעיג נישט קיין קושיות, אין ברעינג נישט". ובזה נגמר הספור, ואמנם עשינו כל מיני השתדלויות, ובקושי מצאנו לכל אחד לפחות כזית מצה.

אז התעוררה השאלה בהבנת כוונת מרן זצ"ל שסירב בתוקף שיביאו מצות מכונה לביתו, למרות שחג הפסח כבר עבר. היו מי שאמרו שמרן זצ"ל חושש לשיטת הרה"ק מצאנז שפסק שמצות מכונה המה חמץ גמור. והיו מי שאמרו שמרן זצ"ל חשש שאנשים לא ישימו לב שחג הפסח כבר עבר, יראו שבבית מרן זצ"ל משתמשים במצות מכונה, ויבואו לידי טעות, ואחר כך יעידו שראו במו עיניהם, שבחג הפסח השתמשו בבית מרן זצ"ל במצות מכונה. הרה"ק מבילגורי שאל את פי קדשו של מרן זצ"ל, אבל תשובה ברורה הוא לא קיבל. הרה"ק מבילגורי אמר שלפי דעתו, הסיבה שמרן זצ"ל סירב ולא הרשה שיביאו מצות מכונה, היא בגלל שהוא חושש לשיטת מרן מצאנז זצ"ל. אבל לא רצה להוציא מילים כאלו מפיו הקדוש, כי הלא רבים וטובים מאחב"י משתמשים במצות מכונה, לכן לא רצה להגיד כי בעיניו זה חמץ גמור ח"ו. והוסיף עוד הרה"ק מבילגורי, שגם את הטעם השני אין לבטל.

פרק כח

המצב הבטחוני בארץ הלך והחמיר מיום ליום, הכנופיות הערביות הגבירו את פעולתם, וכל האפשרויות היו פתוחות לפניהם. מצד אחד, הם נתמכו פיזית ומורלית ע"י השלטון הבריטי המתפורר אשר נתן להם נשק וגם חופש פעולה מלא, אשר נבצר מכוחות המגן היהודיים. ומצד שני, קבלו תמיכה בנשק ובכוח אדם מהמדינות הערביות השכנות. העיר יפו, אחת מהערים הערביות הגדולות בארץ, מיררה את חיי תושבי תל אביב. מחצית העיר היתה משותקת בגלל ירי הכוחות הערביים אליה, מסגד "חסן בעק" אשר בשכונת מנשיה, הנמצא בקצה שוק הכרמל, שרץ צלפים שכוונו את נשקם לחלק גדול מדרום תל אביב וגם לחלק גדול מרח' אלנבי. בהוראת כוחות המגן, הקימה העירייה חומה ענקית לכל אורך רח' אלנבי, רחובה הראשי של העיר ומרכז העסקים שלה. תחילת החומה היתה על שפת הים, והיא נמשכה עד ב'הכנ"ס הגדול. ההליכה בכל הרחובות אשר מעבר לחומה היתה בגדר סכנת נפשות, כי שם היו חשופים לצלפים הערביים שהיו יורים על העוברים והשבים.

ראשי ההגנה בעיר פנו לועד הישיבות ובקשו לגייס 100 בחורי ישיבה בכדי שיצאו לשמירת העמדות ואיושם. ראשי הישיבות נענו לבקשה, משום שלא היה זה גיוס לצבא אלא במסגרת המשמר האזרחי. הוסכם שהבחורים יעברו אימון חלקי בהפעלת נשק מגן, ותורנות השמירה שלהם בעמדות תהיה פעמיים בשבוע בשעות הלילה, כך שזה לא יפגע בסדר לימודם של הבחורים המגויסים.

היינו ארבעה בחורים הרשומים ברשימה של ישיבת בעלזא, והמכסה שלנו היתה 2 בחורים. נבחרנו ע"י מרן זצ"ל, מנחם לפקוויטש ז"ל ולהבדלח"א אנוכי, ושנינו יצגנו את ישיבת בעלזא. עברנו אמונים בהפעלת תת מקלע סטן ובזריקת רמונים, תת המקלע סטן היה מיוצר על ידי התעשייה הצבאית של ההגנה, וזה היה נשק מאוד מעולה עד שלא השתמשו בו. למדנו לפרק ולהרכיב את הסטן ולנקותו, אבל ירי חי לא לימדו אותנו, כי היה חבל על כל כדור. כמו כן למדנו לזרוק רמונים, אך בגלל

החוסר ברמונים, לא זרקנו רימונים חיים. לאחר האמון הבסיסי והמינימלי הזה היה עלינו לאייש את עמדות ההגנה ברחבי תל אביב.

התאמנו במשך יומיים, ביום רביעי וביום חמישי כעשר שעות בכל יום, וביום שישי עברנו סדרת צילומים, צלמו אותנו בכל תנוחות הקרב האפשריות. ואם בסוף לא נעזרו בנו מבחינה צבאית לפחות נעזרו בנו מבחינה תעמולתית, כפי שידוע לכם מהתמונה המפורסמת שבה אני נראה שוכב על הקרקע ובידי הסטן.

לאחר שסיימנו את "האימונים הצבאיים", היו צריכים לשבץ אותנו במשמר האזרחי בכדי לאייש את העמדות הנ"ל. מסבב הסיבות סיבב את הענין שבחסדי השי"ת כבר לא היו זקוקים לנו, ונפטרנו מעונשו של זה, ומעשה שהיה כך היה.

את המלחמה נגד הערבים גיהלו שלוש המחתרות, הגדולה שבהם היתה ההגנה, היא היתה זאת שנשאה בעיקר הפעילות מכח היותה הזרוע הצבאית של הסוכנות ומוסדות הישוב, שהיוו את הממשלה שבדרך. היות שהסוכנות היהודית קיבלה באופן רשמי את תכנית החלוקה, נמנעו אנשי ההגנה מלהתקיף באותם המקומות אשר לפי החלטת האו"ם נכללו במדינה הפלשתינאית, לכן לא התקיפו את העיר יפו. האצ"ל שלל את הטענה הזו מכל וכל, טענתו היתה שהערבים לא קבלו את תכנית החלוקה, והם מתקיפים אותנו בכל מקום, ואין שום סיבה בעולם שאנחנו ננהג אחרת.

ביום בהיר אחד, ביום ראשון של חוה"מ פסח, תקפו כוחות האצ"ל את שכונת מנשיה הערבית, בתחילה נחלו הצלחות גדולות וכבשו כמה רחובות בתוכם את המסגד המאיים "חסן בעק". כשחיילים בריטיים שהיו מרוכזים בתחנת הרכבת של יפו, ראו שידם של הערבים על התחתונה הם התערבו מיד בקרב לטובת הערבים, והתחילו בהפגזת כוחות האצ"ל, הפגזה שגרמה להם לעשרות אבדות בהרוגים ובפצועים. ההגנה יצאה בתעמולה פראית נגד הפעולה הזאת, בטענה, כי מי שלא יכול להגן על תל אביב, שלא יסכן אותה.

האצ"ל העמיד נקודת שידור בככר מגן דוד בתל אביב, משם שודרו כל הזמן חדשות משדה הקרב, נמסרו במשך כל הזמן הודעות על נצחונות, בכדי להרים את

פרק כז

דרך עבודתו הקדושה של מרן זצ"ל היתה אפופה מסתורין, הסתר בתוך הסתר. אנו עמדנו בלי שיהיה לנו מושג, ולא שמץ של מושג מדרכי עבודתו. ההגדרה "כתרנגול בבני אדם" היא לשון המעטה, כי סמוך ובטוח אני שכשמחזיקים את התרנגול לכפרות, ואומרים את התפילה, "בני אדם יושבי חושך" והתרנגול מסתכל לתוך הסדור נראה לי שהתרנגול מבין יותר במה שכתוב בסדור, מאשר אנחנו הבנו דרכי מרן זצ"ל. הוא היה כולו רזין דרזין, לית מוחא תפיסא בי כלל. אך בכל זאת, לפעמים ראינו שהוא מנהל מאבקים קשים עם כוחות איתנים, ראינו בעליל את התאמצותו במאבק זה, הוא הסתובב בחדרו ופניו להבים, כולו אחוז שרעפים, לא חלי ולא מרגיש ממה שנעשה מסביבו, לפעמים היה נעצר באמצע החדר, פוּכר ידיו זו בזו, וגונח גניחות המשברות לבו של אדם.

למרות הפער העצום בין המושג למשיג ראינו בחוש את המלחמה העצומה שניהל מרן זצ"ל עם כוחות נעלמים ונסתרים ואציין כמה עובדות, המעידות על הכלל. היו ימים מיוחדים שבהם ראינו את מרן זצ"ל במתח עצום, המתח היה ברור וחד שאפשר היה למשש אותו בידים ממש.

ערב פסח עד אחרי זמן ביעור חמץ, היה אחד מן הימים הללו. בשעות הבוקר המוקדמות, היה מרן זצ"ל יוצא ל"גרויסע שטוב" להיות נוכח בסיום המסכת, ואף על פי שכמעט אף פעם לא ראו אצל מרן זצ"ל שינוי בהתנהגותו החיצונית, כי בחכמתו העצומה ידע להסתיר את מעשיו ודרכיו, בערב פסח לא היה כך, ניכר היה בעליל המתח העצום בו היה שרוי מרן זצ"ל. וגם בשעת אמירת ה'תורה' בזמן שריפת החמץ, ראינו את עיניו הזולגות דמעות, דבר שהיה חזין בלתי רגיל ולא ראינו זאת בפעמים אחרות. וכן בפורים, עד לאחר קריאת המגילה היה מרן זצ"ל שרוי במתח עצום, המלחמה שהוא ניהל נגד כוחות הרשע נראתה לעינינו בחוש.

כך גם בערב יום הכיפורים עד לאחר שחיטת הכפרות. נהוג היה אצל מרן ז"ל שכאשר הגיע השו"ב, היה מרן זצ"ל בודק את סכין השחיטה ולא במישוש כרגיל, אלא היה מסתכל על החלף ובודק אותו ע"י הסתכלות. אח"כ היה מרן זצ"ל מקיים את סדר הכפרות ומוסר את התרגול לשחיטה אצל השוחט, כמובן שכל העופות חולקו לצדקה.

בערב יום כיפור תשי"א, הגיע השו"ב ואחד המשמשים אמר למרן זצ"ל, שהשו"ב כבר הגיע. מרן זצ"ל התחיל להתרגז ולצעוק ואמר: מי שאל אותך, מי ביקש ממך שתאמר, ובקול רעש גדול צעק, "רשעים ארורים מה אתם רוצים ממני, מה גטפלתם אלי, אני יהודי חלש ובעל יסורים, ישנם כל כך הרבה גויים בריאים וחזקים, תטפלו אליהם, אתם שופכים את דמי". ובלשון קודשו אמר: "העטף צאפטס מיר דאס בליט, אמת בליט צאפטס פון מיר". וחזר על הדברים כמה וכמה פעמים. ואנו, חרדה גדולה נפלה עלינו, כי לא היינו רגילים לשמוע דיבורים כאלה. לאחר זמן קצר קרא מרן זצ"ל לשו"ב כרגיל, בדק את החלף וקיים סדר כפרות כדרכו בקודש.

עובדה נוספת שהייתי עד לה, ואפילו כיום, בחלוף שנים רבות, כשאני נזכר באותו מעמד עדיין אברי דא לדא נקשן. היה זה באחד השבתות קרוב לראש השנה, איני זוכר אם היה זה בשבת סליחות או בשבת שלפניה, מרן זצ"ל התכוון לאמירת ה'תורה'. בשעת אמירת ה'תורה' של מרן זצ"ל, הייתי עומד שפוף ליד מרן זצ"ל כי תפקידי היה לכתוב את דברי התורה שמרן זצ"ל השמיע מידי שבת בשבתו ולשלחם לקיבוצי אנ"ש בארה"ב אנגליה ואנטוורפן, פתאום ראיתי שהכסא שעליו ישב מרן זצ"ל מתרומם באויר ומתהפך, מיד קפצתי והחזקתי את מרן זצ"ל שלא יפול, ומרן זצ"ל צעק, אוי, אוי! העמדנו את הכסא על מקומו ולאחר שהיה מעטה השמיע מרן את דברי התורה, וכשנכנס לחדרו אמר, זיי האבן געוולט איבר קערין דעם גאנצן טיש.

הספור הבא חרות בליבי ועומד לנגד עיני כאילו אירע היום, ובכל פעם שאני נזכר במעמד מפחיד זה ליבי רוטט. בליל חורף אחד, אחרי שהקהל עזב את ביתו של מרן זצ"ל, נשארתי אני לבדי, ר' מנחם ז"ל היה צריך ללכת לסידורים, מאחר שהיה אז במשמר יום. מרן זצ"ל אמר לי, לך וסגור את כל החלונות, הגף את התריסים, סגור

היטב את כל הדלתות ובדוק בדיקה אחר בדיקה שהכל יהיה סגור על מסגר וברית. אחרי שבצעתי כל זאת, אמר לי מרן זצ"ל, לך ובדוק עוד פעם אם הכל סגור ומסוגר. חזרתי ואמרתי שהכל סגור ומסוגר. אז אמר לי מרן זצ"ל, הקשב ושמע היטב אם יבוא מי שהוא, יהיה אשר יהיה, אפילו הבן בית הכי קרוב, בלשון קודשו "אפילו דער גרעסטער היימישער", וירצה להכנס, השמר והזהר לבל תפתח לו את הדלת, זכור זאת היטב כי הזהרתיך, ואל תקח זאת בקלות. מרן זצ"ל חזר והזהיר אותי כמה וכמה פעמים, מובן מאליו שאע"פ שאני לא נמנה על הפחדים, באותה שעה פחדתי ולבי רעד בקרבי כי לא הסכנתי בכאלה.

מרן זצ"ל הסתובב בחדרו והוא כולו להבה, ואני בתוך החדר רועד מפחד. ופתאום אומר לי מרן עוד הפעם, לך תבדוק את הדלתות והחלונות אם הם סגורים היטב. רעדתי מפחד, וממש חששתי לצאת ולבדוק את הדלתות והחלונות, כי בחדרו של מרן הרגשתי את עצמי יותר בטוח. אמרתי למרן זצ"ל, הלא כבר בדקתי כמה וכמה פעמים והכל סגור, סגור היטב. אמר לי מרן זצ"ל, "האב א טבע אז מען זאגט דיר זאהלסטו פולגען, אין פרעג ניש קיין שאלות גיי זיי בודק אין האב נישט קיין מורא".

הלכתי ובדקתי, חזרתי ואמרתי הכל סגור כמקודם. הענין הזה נמשך כמה שעות, וכבר היה קרוב לעלות השחר, העזתי ואמרתי למרן השעה מאוחרת, עוד מעט יגיע זמן עלות השחר, ואז כבר לא יוכל לאכול את "הסעודה". לאחר זמן מה נענה מרן זצ"ל ושאל אותי מה השעה, אמרתי את השעה המדויקת אז אמר מרן זצ"ל, "אוי ס'איז טאקע זייער שפעיט", והתכוון לאכול את "הסעודה". הלילה עבר ב"ה למזלי בלי שמישהו ידפוק בדלת או בחלון, אבל הרבה זמן עוד הייתי תחת הרושם של הפחד והמסתורין שעבר עלי באותה לילה.

בכלל, הימים האלו של חודשי החורף שנת תש"ח, היו ימים מאוד קשים. הערבים הגבירו את התקפותיהם על הישוב היהודי אשר ידיהם היו כבולות בגלל ההתנכלויות של השלטון הבריטי. לערבים ניתנה יד חופשית וגם עזרו להם בנשק ובציוד מלחמתי, וגם המדינות השכנות ספקו להם נשק למכביר. ולעומת זה כוחות ההגנה של היהודים היו דלים בנשק ובציוד מלחמתי. כוחות ההגנה והאצ"ל והלח"י ערכו מגביות

לצורך רכישת נשק, הם עברו מבית לבית וכמובן שלא פסחו על בית מרן זצ"ל, ומרן זצ"ל צוה לתת להם תרומה הגונה. בכלל, ההתייחסות של מרן זצ"ל לפעולותיהם של הציונים, כל מה שהיה קשור בפקוח נפש, קיבל את התמיכה של מרן זצ"ל. תמיד היינו מזכירים לפנינו את המקומות שבהם הערבים מתקיפים את היהודים.

ההגנה התחיל לגייס לשורותיה את כל חייבי הגיוס, ורבים מהם היו באים להזכיר את עצמם לפני גיוסם. מרן זצ"ל ברכם והתפלל בעדם וממש לא מש שמם וזכרונם מלפניו, עקבנו אחרי כל אלו שבאו להזכיר עצמם אצל מרן זצ"ל אחרי גיוסם, או לפני צאתם לפעולות מלחמתיות, ויכול אני להעיד, כי איש מהם לא נעדר וכולם חזרו בשלום ממערכת המלחמה ויהי הדבר לפלא ולנס.

ביום ו' ה' באייר, 15 במאי למנינם, הכריזו הציונים על הקמת המדינה שנקראה בשם "מדינת ישראל". עוד באותה לילה, ליל שב"ק, פלשו כל מדינות ערב השכנות לארץ ישראל. המצרים מדרום, הירדנים במרכז והסורים מצפון. גם העיר תל אביב הותקפה מהאוויר באותה לילה, "ולמגיני העיר" לא היו שום אמצעי הגנה נגד ההתקפות מהאוויר והמצרים עשו בעיר כבתוך שלהם, אבל למזלנו לא היה לצבאות ערב חיל אוויר ראוי לשמו, ממילא בחסדי השי"ת הנזקים לא היו רבים אבל הם הטילו מורא ופחד בלב התושבים.

במוצש"ק בשעה 5 לפנות בוקר בערך, בשעה שמרן זצ"ל התכוון לעלות על יצועו, הטילו המצרים פצצה ברח' פיירברג, רחוב המקביל לרחוב אחד העם, המרחק האווירי היה כמה עשרות מטרים מביתו של מרן זצ"ל, השמשות והקירות רעדו ממש ואנחנו נבהלנו מאוד, לא ידענו היכן נוכל לשכן את מרן זצ"ל, ולהשאר בקומה העליונה היה בגדר של סכנת נפשות ממש.

פרק ל

בשכנות לבית מרן זצ"ל ברח' אחד העם 59, גר יהודי בשם ר' דוד בירנבוים, שהיה אופה במקצועו, המאפיה שלו היתה בחצר ביתו, והיה אופה את החלות למרן זצ"ל. דירתו של ר' דוד בירנבוים היתה בקומת הקרקע, הוא הגיע לבית מרן והציע לתת חדר בביתו, בכדי שמרן זצ"ל ישהה בביתו עד שנמצא איזה פתרון. מרן זצ"ל קיבל את ההצעה, מיד העברנו את מיטתו של מרן זצ"ל לביתו של ר' דוד, ומרן זצ"ל נשכב שם לנוח. היינו אז רק כמה בחורים, כי הגבאי ר' הלל, נסע לביתו בירושלים ולא היה באפשרותו לחזור. אחרי כמה שעות, בא הרה"ק מבילגורי ששמע בביתו שהפצצה נפלה קרוב לביתו של מרן זצ"ל, הוא היה מאוד מודאג לכן בא מיד לראות מה המצב.

מרן זצ"ל אמר לו שזה בלתי אפשרי לחזור לביתו, כי השהות בקומה העליונה של הבית מסוכנת בגלל ההפצצות. אז הגיע יהודי מאנ"ש, בשם ר' יוסף בילר, שהתגורר ברח' אחד העם 8 בגבול ע"י יפו. ביתו היה בן 4 קומות והוא גר בקומה התחתונה, ר' יוסף אמר שהוא יכול למסור חדר למרן זצ"ל. בלית ברירה קיבל מרן את הצעתו, מיד העברנו את הדברים הנחוצים לביתו של ר' יוסף, ומרן עבר להתגורר בביתו. הדירה היתה בת שני חדרים, וחדר אחד נמסר לרשותו של מרן זצ"ל, סדור זה היה מאוד לא נוח, כי למרן זצ"ל לא היתה שם הפרטיות שהוא היה מאוד זקוק לה.

אחרי שהייה של כשלושה שבועות בביתו של ר' יוסף בילר, נמצאה דירה ברח' קלישר אצל ר' ישראל מנדל. גם זו היתה דירת קרקע, כאן כבר היה למרן זצ"ל הרבה יותר נוח, כי הדירה היתה דירה גדולה יחסית למושגים של הימים ההם, מרן זצ"ל שהה שם כחודש ימים. אחר כך נמצאה דירה ברח' יצחק אלחנן, זו כבר היתה דירה מרווחת, בית קטן בן 4 חדרים. מרן זצ"ל שהה שם עד ר"ח אלול, ואז חזר מרן זצ"ל לביתו נאווה קודש. תאור זה מתאר רק במקצת את התלאות שמרן זצ"ל עבר באותם חודשי הקיץ של שנת תש"ח שנת הקמת "מדינת ישראל".

בתחילת חודש סיון תש"ח, עבר מרן זצ"ל לביתו של ר' ישראל מנדל שהיה מחשובי חסידי גור. באותו זמן חלה האדמו"ר מגור בעל ה"אמרי אמת" זצ"ל. בכל יום הגיעו אזכרות למרן זצ"ל שבהן הזכירו את האדמו"ר מגור זצ"ל. בחג השבועות

תש"ח השיב האדמו"ר מגור את נשמתו הטהורה ליוצרה ועלה לגנזי מרומים, מרן זצ"ל לא שאל ולא התענין במצבו ושלומו של הרה"ק מגור זצ"ל, למרות שידוע ומפורסם היה כי ידידות גדולה שררה בין שני הצדיקים הקדושים האלו.

בלילה שבו חל יום השלושים לפטירתו של האדמו"ר מגור זצ"ל, ביושבי בחדרו שאל אותי מרן זצ"ל, מה נשמע אצל האדמו"ר מגור. אמרתי כי הכל בסדר, כי הלא זה כחודש שאדמו"ר מגור זצ"ל בעל ה"בית ישראל", ישב על כסא האדמו"רות של חסידות גור, ואני חשבתי כי לא אני צריך להיות זה שמבשר למרן זצ"ל בשורה כזו, לכן עשיתי את עצמי כתם ואמרתי מה שאמרתי. מרן זצ"ל קם מכסאו, נעמד ואמר לי בלשון קודשו "זאוג וואס איז", ראיתי כבר שאין לי ברירה, ואמרתי למרן זצ"ל, שהאדמו"ר מגור נפטר בחג השבועות והיום הוא ליל השלושים.

מרן זצ"ל אמר שלוש פעמים "ברוך דיין האמת", והוסיף, "עהר איז געווען א וואילער יוד, עהר איז געווען א לייטישער יוד" חזר ואמר זאת שלוש פעמים, (כי זאת ידוע שאדמו"ר בעלזא לחורתיים מיעטו מאוד בשבחים על נפטרים, ולפי זה הדברים שאמר מרן זצ"ל על האדמו"ר מגור זצ"ל, היו דברי שבח והלל גדולים מאוד). כפי שמסופר על מרן מהר"ש מבעלזא זי"ע, שכאשר נפטר הרה"ק בעל "בני יששכר" זצ"ל היה מרן זצ"ל בצער גדול. שאלה אותו הרבנית מלכה, מה היום מיומים שהוא שרוי כל כך בצער. אמר לה, נסתלק היום אן ערליכער יוד, שאלה מי הוא. ענה לה מרן זצ"ל, בעל ה"בני יששכר". אמרה בתמיהה, רק אן עהרליכער יוד, הלא הוא היה אדמו"ר גדול. ענה מרן זצ"ל, אדמו"רים גדולים יש הרבה, עהרליכע יודען יש מעט.

אחר כך שאל אותי מרן זצ"ל מי ממשיך דרכו על כס האדמו"רות, אמרתי, הרבי ר' ישראל, והוא נתמנה על פי הצוואה של אביו האדמו"ר זצ"ל. אז הבנתי כי מרן זצ"ל ידע זה מכבר שה"אמרי אמת" נלקח לבית עולמו, והמתין עד ליל השלושים שאז רצה לשמוע זאת מפיו ממש.

פרק לא

באותו יום ראשון, בו נאלץ מרן זצ"ל לעזוב את ביתו נאווה קודש בגלל ההפצצות של המצרים, נדונו הרבה הצעות למקום משכן למרן זצ"ל, ביניהן הועלתה הצעה של יהודי תושב בני ברק שהקים לעצמו וילה נהדרת, והיה מוכן למסור את הוילה למרן זצ"ל בלי כל תשלום כל זמן שמרן זצ"ל ירצה לגור במקום. אך אליה וקוץ בה, עדיין לא מלאה שנה מאז שהתחיל בבניה. ולפי צוואת רבי יהודה החסיד אין לגור בבית רק שנה אחרי הבנותו, אמרתי למרן זצ"ל כי שמעתי מזקני ירושלים שצוואת רבי יהודה החסיד בנוגע לדירות, אינה נוהגת בארץ ישראל אלא רק בחו"ל. מיד כשאמרתי דברים אלו ראיתי שהם למורת רוחו של מרן זצ"ל, מיד התחרטתי, כאילו 'וואס האט דאס מיר געטויגט'. אבל כבר היה מאוחר ואת הנאמר אין להשיב. אמר לי מרן זצ"ל, הער זיך איין, רבי רב הערש וואלף, (כי זה היה דרכו של מרן כשרצה לומר למאן שהוא שהוא מתערב בדברים שהם למעלה מהשגתו, היה משתמש בביטוי "רבי רב") אם היית מביא את הדברים שאמרת בשם איזה גדול שהוא לפחות כמו רבי יהודה החסיד, מילא, אבל לבוא ולומר על צוואת רבי יהודה החסיד 'אומרים' מען זאגט, ועל סמך זה להקל בצוואת רבי יהודה החסיד? ומרן זצ"ל חזר על הדברים האלו כמה וכמה פעמים, להקל בצוואת רבי יהודה החסיד על סמך מה שאומרים, בעיני מרן זצ"ל האמירה הזו היתה דבר חמור מאוד.

אצל מרן זצ"ל היה נהוג שבלייל ראש חודש היו מכינים "לסעודה" גם דגים, אבל מרן זצ"ל אף פעם לא טעם מהם, אלא היה מוסר זאת למשב"ק, ואומר לו, מחר אי"ה בשעת הסעודה תאכל את הדגים. הימים ימי צנע ומחסור, הגיע ערב ר"ח, אני מתרוצץ בכל השווקים של העיר תל אביב, אולי אמצא איזה דג לרפואה בכדי שלא לבטל את מנהג קדשו של מרן שצריך לשים דגים על השולחן. אבל כל עמלי היה לריק, לא מצאתי בשום מקום דג קרפיון, כי מרן זצ"ל השתמש רק בדגי קרפיון חיים, נכנסתי לקודש פנימה ואמרתי למרן זצ"ל, זה כמה שעות שאני מסתובב בשווקי העיר ואין להשיג דגים בשום פנים ואופן.

אמר לי מרן זצ"ל, הלא הנך יודע שזה מנהג ישראל לאכול דגים בראש חודש, ואיך אוכל לבטל מנהג ישראל. אמרתי למרן זצ"ל, הלא הרבי אף פעם לא אכל את הדגים

שמכינים לראש חודש, ואפילו לא טעם מהם, אולי נחשוב שיש דגים על השולחן ובה נצא ידי חובת המנהג. מרן זצ"ל אמר לי, סיא נישט אזוי, מען דארף צוא גרייטען פיש ווייל ס'זא מנהג ישראל. ומרן ממש הפציר בי לא להתיאש וללכת לחפש עד אשר אמצא דגים. אז נזכרתי ביהודי מבני ברק, שהיתה לו חנות דגים עם בריכה קטנה, חשבתו שיתכן ואמצא שם דגים. ואכן הגעתי ליהודי הזה, אמרתי לו שאני צריך דג עבור מרן האדמו"ר מבעלזא לסעודת ראש חודש, והיהודי הזה נענה לבקשתי ומכר לי דג אחד.

בשמחה רבה חזרתי לתל אביב, נכנסתי לקודש פנימה ובישרתי למרן זצ"ל שאחרי קשיים ומאמצים מרובים הצלחתי להשיג דג לסעודת ראש חודש. אמר לי מרן, אתה רואה, אם מתכוונים ברצינות השי"ת עוזר. כאשר הגיע זמן הסעודה, הגשתי את הדגים שהצלחתי להשיג בעמל כה רב, ואמרתי למרן זצ"ל, הרבי יודע בכמה יגיעות יגעתי, וכמה וכמה התרוצצויות התרוצצתי, עד שבחסדי השי"ת הצלחתי להשיג את הדג, וגם היהודי בבני ברק, שמכר לי את הדג, מכר לי אותו בתנאי שזה בשביל הרבי מבעלזא. לאחר כל התלאה הזאת, אני מקווה שהרבי לפחות יטעם מהדג. אמר לי מרן זצ"ל, בוודאי שאני רוצה לאכול, כי הלא זה מנהג ישראל לאכול דגים בראש חודש.

מרן זצ"ל נטל את ידיו, אכל מ'הגריץ' כהרגלו תמיד וגם מ'הצימעס' כרגיל, אח"כ הגשתי את צלחת הדגים. מרן זצ"ל התחיל לסובב את הצלחת פעם ימינה פעם שמאלה, וכך אחרי כמה סיבובים שסובב את הצלחת, אמר לי מרן, "אווואדע אין אוואדע אז איך וויל עסן דיא פיש ובפרט עס איז דאך א מנהג ישראל, אבל מה אני יכול לעשות כי איני יכול לאכול, כל אחד מכיר את עצמו, וגם אני מכיר את עצמי, בשום אופן אני לא יכול כעת לאכול את הדגים, ותמחל לי מחר לאכול את הדגים בסעודת ראש חודש". ראיתי בזה דבר מפליא מהנהגתו של מרן זצ"ל, הקפדה גדולה לקיים כל מנהג ממנהגי ישראל, כי אם לא היו מבשלים את הדגים, היה זה כאילו ביטלו מנהג ממנהגי ישראל, ועל זה לא רצה מרן זצ"ל לוותר. אבל כשמגיע לאכילה, אז כל אחד מכיר את עצמו, וגם הוא מכיר את עצמו, ולכן אינו אוכל מהדגים, כי הלא הוא מכיר את עצמו שהוא אינו מסוגל לאכול דגים.

פרק לב

באותה עת החלה העליה הגדולה. ראשית, הביאו את המעפילים שהוחזקו במחנות המעצר באי קפריסין. גם ממחנות העקורים אשר בגרמניה, החלו להגיע רבבות עולים אשר שוכנו במעברות, במחנות הצבא הבריטי לשעבר ובמחנות אוהלים שהוקמו בידי הסוכנות היהודית. רבים מאוד מהעולים החדשים באו למרן זצ"ל לקבל את ברכתו, מרן זצ"ל קבלם בסבר פנים יפות והרעיף עליהם טללי נוחם וברכות לרוב. הבאים יצאו מעודדים ומחוזקים מביתו של מרן זצ"ל, כל אחד ואחד מהם, נחשב בעיני מרן זצ"ל כאילו היה בנו היחיד, והיהודים המדוכאים הרגישו בזאת, ושפכו את מר ליבם לפני מרן זצ"ל. לבו של מרן זצ"ל התפלץ נוכח מצוקתם של היהודים האלו, מצוקתם הגדולה לא נתנה לו מנוח, והוא הרבה מאוד בתפילות ובבקשות למען רווחתם של אחב"י.

בלילות החורף, כשגשמי זעף ירדו בחוצות, הסתובב מרן זצ"ל בחדרו והתאונן, תראה איך אני נראה, אני יושב בחדר מוסק, תחת קורת גג, ואחינו העולים מתגוררים באוהלים, והגשם מזלף לתוך אהליהם. כך, כמעט מדי לילה בלילה, חזר על עצמו המחזה הזה, כאשר מרן זצ"ל לא מוצא מנוח לנפשו לנוכח מצוקתם של העולים. פעם אף התבטא, אם בן גוריון היה יושב אצלי בשעת קבלת הקויטלעך, היה בודאי מתיחס אחרת לאחינו בני ישראל ודואג יותר לרווחתם. וכשהיה מגיע יהודי שהתגורר בבית העולים, ומבשר למרן זצ"ל, כי הצליח למצוא איזו דירה ביפו או במקום אחר, לא היה קץ לשמחתו של מרן זצ"ל, בשום הנאה לא היו יכולים להנות אותו, כמו בהנאה שחש למשמע בשורה כזו שיהודי נוסף הצליח למצוא לעצמו איזה דירה ולעזוב את מחנה האוהלים.

וכשמדברים על דירה, אל תחשבו שמדובר בדירה נאה בת שלושה חדרים לפחות, היו אלו דירות מוזנחות שננטשו בידי ערביי יפו אשר נמלטו רובם ככולם. העולים החדשים התיישבו בדירות אלו, אשר היו ממש ארמונות של מלך אביון, לעומת בתי העולים ומחנות האוהלים, היו אלו באמת ארמונות לתפארת. הרבה מאוד מאנ"ש,

יהודים חרדים, התגוררו אז בשכונות יפו הנטושות כגון שכונת מנשיה. גם משפחתו של חמי ז"ל התגוררה ביפו, להם היתה באמת דירה מרווחת, דירה בת כמעט שלושה חדרים, אשר הקור ששרר בה בחורף והחום בקיץ היו ממש ללא נשוא.

באחד הימים, הצליח האברך הרה"ח ר' יונה קליין ז"ל לעזוב את דירתו שבשכונת מנשיה ביפו, ולשכור בדמי מפתח דירה בת חדר אחד בבני ברק. מרן זצ"ל מאוד שמח על כך משום שהמצב הרחני באותם שכונות ביפו לא היה מהמשופרים ביותר בלשון המעטה. באחד הלילות, בעת הסעודה, אמר לי מרן, שמעת שר' יונה קליין עבר לגור לבני ברק, אני מאוד שמח על כך. מרן זצ"ל המשיך ואמר, פעם היה נסיון העושר נסיון גדול יותר מנסיון העוני, אבל כיום התהפכו הענינים, כיום נסיון העוני הוא יותר גדול. וכשהקב"ה עוזר ליהודי, הוא יכול להרשות לעצמו לעבור לגור בין היימישע יודען ולדאוג לחנוך קדוש לילדים. בשמעי זאת, נצלתי את ההזדמנות ואמרתי, אם כך העבין, אז מרן זאהל פילעווען היימישע יודען זיי זאהלען זיין עשירים. ענה מרן זצ"ל, דער אייבישטער זאהל העלפען זיי זאהלען האבען פרנסה.

לאחר שעברו כמעט כל ימי הקיץ, על כל התלאות וההרפתקאות שעברו על מרן זצ"ל, שגלה גולה אחר גולה, גם החום והלחות המעיקים אשר שוררים בתל אביב בחודשי הקיץ הכבידו על מרן זצ"ל, ובחודש אלול תש"ח חזר מרן זצ"ל לביתו נאווה קודש והחיים חזרו למסלולם השגרתי.

פרק לג

כשבועיים לפני ראש השנה הגיעה קבוצה של כשלושים איש מאנ"ש באנטוורפן בלגיה, ובראשם הגה"צ מנארול שליט"א, כולם פליטי השואה שרק זה עתה התישבו באנטוורפן. למרות שעדיין לא היו מסודרים בפרנסה, גברה עליהם השתוקקותם לחזות בנועם קדשו של מרן זצ"ל ולהסתופף בצילא דמהימנותא על כל הקשיים, היתה זאת קבוצה נבחרת מזקני אנ"ש, שרובם נמנו על היושבים בבעלזא לפני המלחמה. מרן זצ"ל שש ושמח לראותם "ריכטיגע היימישע יודען", למרן זצ"ל היה אז ממש בבחינת "ותחי רוח יעקב אביהם", משום שהתחילו להרגיש מעט מהרוח הבעלזאית שלפני המלחמה.

כי זאת עליכם לדעת, אמנם היו בארץ הרבה יהודים שבאו לחסות בצל קדשו של מרן זצ"ל, אבל חסידים אמיתיים, אמת'דיגע ריכטיגע חסידים, כמעט ולא היו. היו אמנם מתי מעט חסידים שנסעו לבעלזא לפני המלחמה, אך אלו היו כבר ארץ ישראל'דיגע חסידים, היינו, שרצו להכתיב למרן זצ"ל איך ומה יתנהג בענינים פוליטיים, ואיזו עמדה ינקוט בשאלות הפוליטיות. כל אחד רצה להטות את מרן זצ"ל לעמדתו ולדעתו, כאשר מרן זצ"ל, שדרכו בקודש מיום שזכה לדרך על אדמת הקודש היתה, שלא להתערב בשום ענינים פוליטיים. מרן זצ"ל ברח, כבורח מפני אש, מכל דבר שהיתה לו משמעות פוליטית. אבל אלו "מהחסידים" שהיו קשורים למפלגות או עמדות פוליטיות, רצו בכל כוחם לערב גם את מרן זצ"ל בעניניהם.

מרן זצ"ל עמד כצור חלמיש נגד המגמות האלו, עגמת נפש רבה נגרמה לו מהנסיגות האלו, אינני רוצה להרחיב בנושא זה, אך על ענין אחד כן אזכיר בכדי שיהיה לכם מושג מה ממה שהתרחש אז בארה"ק.

כשהבריטים כבשו את ארץ ישראל והאימפריה העותומאנית התמוטטה, מסר חבר הלאומים את המנדט לשלט בא"י לידי הממשלה הבריטית. כמובן שלציונים היתה השפעה גדולה על השלטונות הבריטיים עוד מימי הגדוד העברי מיסודו של זאב ז'בוטינסקי, ואנשי ניל"י שנלחמו לצד הכוחות הבריטיים נגד השלטון העותומני. ולכן, כשהחל שלטון המנדט להסדיר את עניני השלטון האזרחיים, מסרו שלטונות המנדט

את כל סמכויות השלטון הפנימי על הישוב היהודי לידי הסוכנות היהודית. הם הקימו את ועד הקהילה בשם "כנסת ישראל", כל יהודי תושב הארץ, וכל יהודי שהגיע כעולה חדש, הפכו באופן אוטומטי לחברים בקהילת כנסת ישראל. קהילה זו נשלטה כולה ע"י הציונים שמטרתם המוצהרת היה לעקור כל זיק יהודי מתושבי הארץ, כאשר ראשית דרכם היתה מלחמת חרמה בחנוך הטהור של ילדי ירושלים, והשתלטות מוחלטת על כל שירותי הדת והרבנות.

גדולי ישראל בעיה"ק ירושלים ובראשם הגה"צ רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, יצאו למלחמת הגנה נגד השתלטות הציונים על חיי הדת ועל החיים המדיניים, כי גדולי ישראל ידעו שאם לא תהיה להם עצמאות מדינית וזכות להתארגן בקהילה עצמאית, יקיץ חס וחלילה הקץ על היהדות החרדית בא"י.

היהדות החרדית שהיתה מאורגנת באגודת ישראל העולמית, הקימה קול זעקה בכל בירות העולם נגד העוול המשוע של שלטונות המנדט שמסרו את כל השליטה על היהודים תושבי הארץ לידי הציונים שונאי הדת. הם הוקיעו בכל כלי התקשורת העולמיים את מגמתם הפסולה של הציונים, הרוצים לעקור כל קודש מבני ישראל תושבי הארץ, באמצעות הכח שקבלו מידי שלטונות המנדט.

אחרי מלחמות קשות ומאמצים מרובים בכל בירות העולם, ובפרט בעיר הבירה לונדון, הצליחה היהדות החרדית לקבל מידי שלטונות המנדט אוטונומיה וזכות להקים קהילה עצמאית, עם רבנות עצמאית, שלא יהיו כפופים לממסד הציוני. התקבל תיקון לחוק הקהילות, שכל אזרח ארץ ישראל, בהגיעו לגיל שמונה עשר, יכול להצהיר שהוא לא רוצה להיות חבר בקהילת כנסת ישראל, ואז הוא לא יכלל ברשימת החברים, חודש אייר נקבע בחוק כחודש "היציאה", היינו, בכל שנה, במשך כל חודש אייר, היתה זכות לכל יהודי תושב הארץ או עולה חדש, שהגיע במשך השנה, להצהיר שהוא יוצא מקהילת כנסת ישראל הציונית.

גדולי ישראל מכל הארצות ומכל החוגים חתמו על מכתבים וכרוזים שחייבו כל יהודי שיראת השם בלבבו להיות "יוצא" ואסרו באסור חמור להיות חבר בקהילת "כנסת ישראל" הציונית.

בחדש אייר תש"ד פנו ראשי העדה החרדית ואגו"י (שאז זה היה עדיין היינו הר) אל מרן זצ"ל ובקשו שמרן זצ"ל יחתום על חובת היציאה, מרן זצ"ל ענה להם שהוא לא רוצה להתערב בשום נושא מעין זה.

בארכיון של העדה החרדית נמצא מכתב משנת תרפ"ז, השנה בה עלה מרן זצ"ל על כסא האדמו"ר"ת הבעלזאית כממלא מקום אביו הקדוש, הנהלת העדה החרדית שלחה מכתב ברכה למרן זצ"ל ובו גם בקשה לחתום על חובת "היציאה". במכתב התשובה, שנכתב ע"י אחד הגבאים, כתובים דברי תודה על הברכות והאיחולים ובו גם התייחסות לחובת "היציאה". ידוע שמרן זצ"ל ניהל מלחמת חרמה נגד הציונים ובמכתב כתוב בשם מרן זצ"ל, שחוב קדוש מוטל על כל יהודי לממש את זכותו ולהיות "יוצא". היות ומרן זצ"ל סירב לחתום מחדש על כרוז המחייב את "היציאה" הלכו אנשי העדה ופרסמו את המכתב משנת תרפ"ז. ענין זה היה יכול לעבור בהשקט ובטח, אבל אז התעוררו מתרדמתם שניים "מהחסידים" שהיו סמוכים על שולחן 'איזבל הציונית' וכאות הוקרה לנותני לחם, פרסמו כרוז, ובו הודיעו, כאילו בשם חסידי בעלזא, שמרן זצ"ל סירב לבקשתם של ראשי העדה לחתום על חובת "היציאה", וחתמו על הכרוז "חסידי בעלזא בא"י". וכתשובה לכרוז הזה הלכו "החסידים" שהיו סמוכים על שולחן העדה החרדית, ופרסמו את המכתב משנת תרפ"ז תחת הכותרת "נכונים הם" וגם הם חתמו על הכרוז "חסידי בעלזא בא"י".

כמובן שמלחמת הכרוזים הזאת, הציתה את אש המחלוקת. כל יום יצאו כרוזים בעד ונגד, כל הכרוזים חתומים בשם חסידי בעלזא בא"י. כמובן שמרן זצ"ל מאוד הצטער על כל ההמולה שגרמו הני אינשי דלא מעלי, עד שפורסם מכתבו של הגבאי ר' הלל וינד, במכתב הוסבר, שאמנם ראשי העדה פנו אל מרן זצ"ל שבקש והודיע להם, כי הוא בא לארץ אחרי רוב תלאות וצרות שעברו על ראשו והוא אינו מתערב בשום ענין פוליטי בארץ. אחרי זה שקטו הרוחות, אבל כל אלו שהיו מעורבים בענין שלמו מחיר יקר מאוד, אחד מהפעילים הראשיים נפטר בפתע פתאום, והוא צעיר לימים במיטב שנותיו, והאחד שהיה בר אבהן, כנראה עמדה לו זכות אבות, הוא קיבל שתוק ברגליו ועד יום מותו לא ירד מערש דוויו.

פרק לד

אחרי סקירה היסטורית קצרה זו, אפשר להבין את גודל שמחתו של מרן זצ"ל כאשר הגיעה הקבוצה החשובה מאנ"ש שהם חסידים מונהגים ולא חסידים מנהיגים וד"ל.

את הימים הנוראים והחגים עשה מרן זצ"ל בביתו נאווה קודש בעיר תל אביב, לא כהרגלו מימים ימימה לשהות בימים הנוראים בעיה"ק ירושלים, וזאת בגלל המצב הבטחוני שעדיין לא אפשר למרן זצ"ל לנסוע לעיה"ק ירושלים, אמנם היה קצת צפוף אבל היה די מקום לכולם.

בשנת תש"ט, החליטה הממשלה הזמנית על עריכת בחירות לאסיפה המכוננת, שנקראה אחר כך "הכנסת". מרן זצ"ל שיצא מגדרו שלא להתערב בענינים פוליטיים, חתם על הכרזת שחוב קדוש הוא להשתתף בבחירות ולהצביע לרשימת אגודת ישראל. אצל גדולי ישראל היו הרבה ספקות איך להתייחס למדינה ואם להשתתף במוסדותיה, העדה החרדית שנשלטה ע"י הנטורי קרתא, שללה את הבחירות והכריזה על איסור חמור להשתתף בבחירות ובראש החותמים על איסור זה היה האדמו"ר מסטמער זצ"ל. אך אחרי שמרן זצ"ל חתם על החובה להשתתף בבחירות, הלכו בעקבותיו גדולי ישראל, רובם ככולם, וחייבו את ההשתתפות בבחירות. מרן בעל החזון איש זצ"ל אמנם לא חתם, אבל הביע את דעתו הנחרצת שחוב קדוש הוא להשתתף בבחירות, ומרן זצ"ל אמר שאגו"י נחוצה בארץ ישראל, כמו האורתודוקסיה בהונגריה.

בכלל, בנוגע להתייחסות למדינה מצד גדולי ישראל היתה בהתחלה אי בהירות גדולה מאוד, המון העם, ואפילו תוגים נרחבים ביהדות החרדית, היו נלהבים מאוד מהקמת המדינה ובהרבה בתי כנסיות של היהדות החרדית הצרופה, אמרו הלל ביום חגאת העצמאות הראשונה, ואם מאן דהוא העז להטיל ספק אם נכון והגון לומר הלל ביום זה, הוא נדון בקיטון רותחים וזלזולים נוראים כאילו כפר בביאת המשיח ח"ו.

רבים וטובים מבין האדמו"רים, שהיו חברים במועצת גדולי התורה, לבשו בגדי שבת וערכו שולחן ביום חגא זה. כנראה כי זה היה מאין איתערותא דלתתא או אולי להפך, זה שהציבור החרדי היה כל כך נלהב מהקמת המדינה זה היה איתערותא דלעילא, לך תדע, אבל מעשה שהיה כך היה, הטשטוש הרעיוני היה גדול מאוד וזה חלק מההסתר פנים.

לא יכולתי לברר את דעתו של מרן זצ"ל, כיצד הוא מתייחס לכל החגאות האלו של השלטון הציוני, כי לא היו בי העוז והחוצפה לשאול לדעתו הקדושה, אבל השי"ת חנן אותי בעצה איך לברר דעתו הקדושה.

הנוהג אצל המשבקי"ם היה, שאפילו המשב"ק שלא היה בתורנות, לא עזב את בית מרן זצ"ל בלי להודיע ולבקש רשותו כי לפעמים היו זקוקים לו. ביום החג הראשון נכנסתי בבוקר לקודש פנימה, ואמרתי למרן זצ"ל שאני הולך להתפלל בביהכנ"ס "יבנה". וזאת עליכם לדעת, כי בית הכנסת "יבנה", היה באותו עת 'בית הכנסת' בה"א הידיעה, התפללו שם מסלנא ושמןא של היהדות החרדית בעיר תל אביב, חסידים ואנשי מעשה, רבנים ידועים, דינים יושבי על מדין. בקצור, כל 'המי ומי' ביהדות החרדית בתל אביב התפללו ב"יבנה". ושם אמרו הלל ביום החג הציוני, אחרי כחצי שעה, נכנסתי לקודש פנימה ומרן זצ"ל שאל אותי למה עדיין לא הלכתי להתפלל, עניתי למרן זצ"ל, מזכרתי שהיום הוא יום החג הציוני, וביבנה אומרים הלל לכן נמנעתי מללכת. אמר לי מרן זצ"ל, זייער גלייך האסטו געטון, אין זיי מוחל גיי שטעל דיך דאווענן. כך נודעה לי דעתו הקדושה של מרן זצ"ל בנוגע לחג הציוני.

חתנא דבי נשיאה של האדמו"ר הרה"ק המהרי"צ מליובאוויטש זצ"ל, הגה"ח רבי שמעריל גוראריה, הגיע לביקור בארה"ק. בעת ביקורו אצל מרן זצ"ל זכיתי להיות נוכח, זו היתה שיחה מאוד מרתקת ומעניינת, כי חותן האורח הרה"ק מליובאוויטש זצ"ל פעל גדולות ונצורות למען הצלתו של מרן זצ"ל מגיא התופת, גייס כספים בסכומים אדירים, הפעיל כל מיני אישים שילחצו על ממשלת המנדט להוציא סרטיפיקאט למרן זצ"ל, בקיצור, הוא היה מעמודי התווך של העסקנים שפעלו והמריצו למען הצלתו של מרן זצ"ל, ומרן זצ"ל הכיר לו תודה על כך.

מדת הכרת הטוב של מרן זצ"ל היתה הפלא ופלא, אם מישהו עשה לו אי פעם אפילו שירות כלשהו, הכיר לו מרן זצ"ל טובה על כך, עד שלנו זה היה נראה כצורה מוגזמת. לכן קל וחומר, בן בנו של קל וחומר, כשהגיע למרן זצ"ל אדם חשוב כל כך, חתנו של ידיד נפשו, שמרן זצ"ל חייב לו תודה והכרת הטוב, שמרן זצ"ל יצא מגדרו כלפי האורח הזה. כי כל אורח שהגיע, חשוב ככל שיהיה, תמיד ידענו מראש מה יהיה נושא השיחה, כי כל רגע ושניה היו יקרים וחשובים בעיני מרן זצ"ל, ולכן מיעט מאוד בשיחה. מרן זצ"ל כיבד את האורח בשתיית לחיים ובמזונות וכל הביקור לא ערך יותר מרבע שעה לכל היותר.

השיחה עם רבי שמעריץ זצ"ל נמשכה כשעה וחצי, הוא שאל את מרן זצ"ל בשם חותנו, מה דעתו של מרן בנוגע למדינה. מרן זצ"ל ענה לו, שמאות אלפים של יהודים נצולי השואה שוכנים במחנות בארצות אירופה ואין להם לאן ללכת, ופה במדינה מקבלים אותם ברצון ודואגים להתבססותם. מרן זצ"ל אמר לו את הווארט הידוע ממרן אאז"ק מהר"ש זצ"ל, מה שכל העולם אומרים לפני קידוש, ואנחנו אומרים זאת לפני מנחה בעש"ק, בזמר וברוכים הם "שתרחמנו עוד בגלותנו לגאלנו", די היה אם נאמר "שתרחמנו לגאלנו", אלא הענין הוא, לעתיד לבוא יהיה אי"ה הכל בתכלית השלימות, אבל אנחנו מבקשים מהשי"ת שישפיע לנו כעת, לעת הגלות, מהגאולה שעתידה להיות במהרה בימינו, וזה הענין שתרחמנו עוד בגלותנו שגם בזמן הגלות יושפע לנו ניסים וישועות בכדי שנוכל להתקיים גם בעת הגלות, וזה היה המקרה היחיד שבו מרן זצ"ל הביע דעתו הקדושה בנוגע למדינה.

רבי שמעריץ זצ"ל שאל את מרן על מהלך ההצלה, ולהפתעת כולנו מרן זצ"ל סיפר לו בפרוטרוט את כל מהלך הנסיעה מגטו בוכניא עד בערעגסאז, ועל כל אותם הניסים והנפלאות שארעו בדרך. מרן זצ"ל אמר דער גוי האט געזאגט אז עס איז געווען אוואלקען וכו', זו גם היתה הפעם היחידה שבה סיפר מרן זצ"ל על מהלך הנסיעה ההיסטורית שבה ניצל מצפרי הנאצים ימ"ש, כי בדרך כלל נמנע מלשוחח בענינים אלו וכאן, בגלל כבודו והכרת הטוב לאדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל שינה מרן זצ"ל מדרכו בקודש.

פרק לה

כאשר נתבונן היטב בהנהגתו של מרן זצ"ל בשני הדברים שנזכרו לעיל, והיא א. תמיכתו הבלתי מסויגת בהשתתפות בבחירות. ב. תמיכתו באגודת ישראל, נראים הדברים לכאורה כשינוי מהפכני בשיטתו של מרן זצ"ל מימים ימימה. נבער אני מדעת וקטונתי מאוד, וגם איני טיפש עד כדי כך, שאוכל לנסות ולהבין דרכיו של מרן זצ"ל, ואין אני ח"ו הולך בגדולות להתימר כאילו אני מבין ויודע דעת עליון, עפר אני תחת כפות רגליו של מרן זצ"ל, אבל תורה היא וללמוד אני צריך, לכן אנסה לתאר הדברים כפי שהם נראים לי והקב"ה יצילני משגיאות.

ידועים ומפורסמים לכל בר בי רב, המלחמות הגדולות והמאבקים שמרן זצ"ל ניהל נגד הציונים ונסיון השתלטותם על הקהילות היהודיות בגליציה, מאבקים רבי הוד אשר בזכותם נצלו אלפים ורבבות מצעירי צאן קדשים מליפול קרבן למלתעות הפעורות של הציונים שרצו לבלוע את כל היקר והקדוש, ואשר כתבו על קרן השור כי אין להם חלק ונחלה באלוקי ישראל.

וכך גם המלחמה ללא פשרות שניהל נגד התבססות אגו"י בגליציה. אמנם זו היתה מלחמה אחרת לחלוטין, בעוד שאת הציונות ראו אדמור"י בעלזא כאויב אשר מבקש ח"ו לעקור את הכל, לא כן אגודת ישראל, אשר יסודה בהררי קודש ע"י גדולי ומאורי העם. מרן זצ"ל לא שלל ח"ו את קיומה של אגודת ישראל, להפך, הוא ראה זאת בצורה מאוד חיובית. ידוע המכתב המפורסם של הרה"ק בעל "אמרי אמת" מגור זצ"ל, שרצה לנסוע למארינבאד לפגוש שם את מרן מהרי"ד זצוק"ל, לשמוע מפיו את הסיבה להתנגדותו לאגודת ישראל. הוא כותב במכתבו שבדרך פגש את הרב אח"ד סופר זצ"ל שהיה נשיא כולל גליציה ונאמן ביתו של מרן מהרי"ד זצ"ל, הרב סופר אמר לו שמרן מהרי"ד אינו מתנגד באופן עקרוני לאגו"י אלא במחזותיו, היינו במדינת גליציה, אין בה צורך ואשר עלולה עוד להזיק ח"ו, וממשיך בעל ה"אמרי אמת", אחרי ששמעתי כל זאת קבלתי הדברים ונחה דעתי.

מרן זצ"ל המשיך בשיטתו של אביו הגדול אשר שללה את קיומה של אגו"י בגליציה. חסידות בעלזא, כפורחת עלתה ניצה בימיו של מרן זצ"ל, ותחת הנהגתו

הקדושה התרבו הספסלים בשטיבלעך של חסידי בעלזא, ובכל עיר ועיירה דאג מרן זצ"ל להושיב אברכים תלמידי חכמים מופלגים, שילמדו עם צעירי הבחורים. כי בגליציא כידוע, כמעט שלא היו קיימות ישיבות ובפרט לא בחסידות בעלזא. גם בבעלזא גופא נמנו מאות בחורים על "היושבים". הרה"ח רבי מיכלי ז'ולקווער זצ"ל הגיד שעורים תמידים כסדרם לבחורים, כמה וכמה פעמים שמעתי התבטאויות מאוד חשובות ודברים גדולים שמרן זצ"ל אמר על רבי מיכלי ז"ל, בקצור, חיים קדושים וטהורים היו מפכים בערי גליציא ועיירותיה, ובעיני מרן זצ"ל אגודת ישראל היתה מיותרת.

את עיקר המאבק נגד ההשתתפות בבחירות ניהלה העדה החרדית בהשראתו של האדמו"ר מסטמער זצ"ל. בפעם הראשונה שיצאו באיסור על הבחירות נימקו זאת בגלל בחירת נשים, (אמנם בשנים הבאות השמיטו כבר את הטיעון הטפשי הזה). הם נאחזו בסיבה הזו, כי יהודי ירושלים היו רגילים מקדמת דנא שכאשר התקיימו בחירות לקהילת כנסת ישראל הציונית, אסרו על ההשתתפות בבחירות אלו בגלל בחירת נשים. אבל הם שכחו פרט קטן, אלו היו בחירות לקהילה, ובבחירות לקהילה אמנם נאסרה בחירת נשים, אבל הבחירות האלה הם להנהגת המדינה וכאן יש זכות בחירה לכל האזרחים כולל נוצרים וערבים, ומהסיבה הזו לא ראו גדולי ישראל פוסקי הדור לאסור את ההשתתפות בבחירות.

גדולי ישראל, מנהיגי הדור האמיתיים, אינם נאחזים בסטיגמות קבועות ובוחנים כל ענין לגופו. מרן זצ"ל בעיני הבדולח שלו, ראה שהיהדות החרדית חייבת להשתתף בבחירות ולקחת חלק בהנהגת המדינה, בכדי ששלוחי הציבור יוכלו לדאוג לצרכי הצבור החרדי ההולך ומתפתח בארץ. מאותה סיבה גם הביע מרן זצ"ל את דעתו הקדושה שצריכים לקחת כסף משלטונות המדינה להחזקת מוסדות התורה. ידוע שמרן זצ"ל, בעת יסוד הישיבה, אמר לעסקנים וחזר והזהירם, לבל יקחו חלילה כספים להחזקת הישיבה מאלו ששוכחים עיקר שבת, (כי מרן זצ"ל אף פעם לא התבטא על יהודי שהוא מחלל שבת, רק אמר שהוא שוכח עיקר שבת), ומהממשלה, אמר כמה וכמה פעמים, שצריכים לקחת מהם כסף, וכפי שהורה לנו מרן זצ"ל, אנחנו לוקחים את הכסף שלנו.

נתבונן נא וגראה, לו היינו מקבלים את דעתם של האוסרים לקחת כספים מהממשלה, מי היה מחזיק את מוסדות התורה שקיימים ומתרבים בלעה"ר לשם ולתפארת. וזאת ידוע, שאם מרן זצ"ל לא היה מצדד ופוסק להשתתף בבחירות, כל גדולי ישראל יוצאי הונגריה ורומניה, וגדולי ישראל מהציבור החסידי, לא היו מחייבים השתתפות בבחירות, כי כולם נהו אחרי הפסק של מרן זצ"ל.

בעונותי הרבים, נשלחתי ע"י מרן שליט"א לייצג את חסידות בעלזא במרכז אגו"י. אין זה סוד שהם רצו את השתתפותה של בעלזא באגו"י רק לצרכיהם הם, והצורך להתחשב בצרכי חסידות בעלזא היה מהם והלאה, ואפילו את הפירוים מהעוגה סרבו לתת לנו. פעם, בעת ויכוח שעלה לטונים גבוהים, כשראשי אגו"י נוכחים, אמר לי אחד מגדולי מנהיגי אגו"י, מהי בכלל טענתכם החזקה לאגו"י, הלא בעלזא מאז ומתמיד התנגדה לאגו"י. עניתי ואמרתי לו, העובדה שיש לכם בכלל חכ"ם, היא תודות למרן זצ"ל, כי אלולא היה מרן זצ"ל תומך בהליכה לבחירות, היתה מתקבלת שיטתו של האדמו"ר מסטמר על חב גדולי ישראל. נענה ר' שלמה יעקב גרוס ואמר, בזה הוא צודק, כי אני באופן אישי שמעתי זאת מכמה וכמה גדולי ישראל שאמרו, לולי הרה"ק מבעלזא שחייב השתתפות בבחירות היינו אוסרים ההשתתפות בבחירות.

יחסו של מרן זצ"ל לציונות לא השתנה כמלוא נימה, אבל בלית ברירה, ובכדי להציל את עולם התורה המתפתח בארץ ישראל, הסכים מרן זצ"ל שהיהדות החרדית תקח חלק בהנהגת המדינה. כי מרן זצ"ל לא ראה בעין יפה (בלשון המעטה), שיהודים מהגרים מארץ ישראל לארה"ב. פעם נכנס אחד מחשובי החסידים וביקש רשות ממרן זצ"ל להגר לארה"ב, ונימוקו עמו, שבגלל חנוך הילדים הוא רוצה להגר. מרן זצ"ל ענה לו, וכי חושב אתה שבאמריקה תוכל לחנך את ילדיך יותר טוב מאשר כאן, אין מקום יותר טוב לחנך ילדים מאשר בארץ ישראל.

וביחס לאגו"י כבר גילה מרן זצ"ל את דעתו כי בא"י זקוקים לאגודת ישראל כמו לאורטודוקסיה בהונגריה, ואמנם לבד מחיוב הבחירות, והכרזו לתמיכה בחנוך העצמאי לא חתם מרן זצ"ל שום חתימה לאגו"י.

פרק לו

בחודשי הקיץ היה מרן זצ"ל רגיל לנסוע לעיר הקודש ירושלים, אבל בקיץ שנת תש"ט לא רצה מרן זצ"ל לנסוע לירושלים בגלל המצב הבטחוני שעדיין לא היה התייצב די צרכו.

אנשי הבית טכסו עצה וחפשו מקום בו יוכל מרן זצ"ל לשהות בחודשי הקיץ, כי היה זה בלתי אפשרי שמרן זצ"ל ישאר בתל אביב. אמנם גם בירושלים היו חלונות הבית סגורים תמיד, אך בכל זאת החום לא היה כבד כל כך כמו בתל אביב, ובעיקר העיקה מאד הלחות הגבוהה, כי מרן זצ"ל סבל מאוד מהלחות. הוחלט אז לנסות את בני ברק, נשכרה וילה מרווחת בהר שלום, ומרן זצ"ל גר בה כחודשיים, בחודשים תמוז ומנ"א.

כשביקר רבה של בני ברק, האדמו"ר מסקרנוביץ, רבי יוסף צבי קאליש זצ"ל, אצל מרן זצ"ל בעת שהותו בבני ברק, שאל את מרן זצ"ל אם הוא שבע רצון מהמקום. אמר לו מרן זצ"ל, פה החום הוא פחות בעשרה אחוז מאשר בתל אביב. שאל אז הרב קאליש זצ"ל, למה החלונות תמיד סגורים. אמר לו מרן זצ"ל, בטבעי אינני סובל רוח פרצים לכן החלונות סגורים. בתירצים פשוטים היה מרן זצ"ל ממש גאון, כי תמיד מצא תשובה פשוטה לענות לשואלים. למשל, פעם שאל אחד מהגדולים את מרן זצ"ל מה הסיבה שהוא השתקע בתל אביב, אמר לו מרן זצ"ל, טבעו של כל אדם שהוא רוצה לגור קרוב לבני משפחתו, ולי יש אחות בתל אביב. לאחר תשובה כזו, כבר לא היה לשואל מה לשאול עוד.

בתחילת חודש מנ"א תש"ט, נסע הרה"ק מבילגורייא זצ"ל לארצות אירופה. באותה עת התגבשה קבוצה של חסידי בעלזא מפליטי השואה שהתיישבו באנטוורפן ויסדו שם קהילה חסידית לשם ולתפארת. הם היו זקוקים לחיזוק ועידוד, לכן הסכים מרן זצ"ל לנסיעתו של הרה"ק מבילגורייא זצ"ל. בעת הפרדו ממרן זצ"ל שאל את

מרן, מה אגיד לאנ"ש. אמר לו מרן, תאמר להם שהגזירה היתה על כל כלל ישראל ומי שזכה להנצל, שני מלאכים שמרו עליו וכך ניצל.

בתחילת חורף שנת תש"ט עזבתי את תפקידי כמשב"ק, כי פשוט כשל כוחי והרגשתי שלא אוכל יותר להמשיך במאמץ הזה, וברצוני היה להמשיך ללמוד. לא חפצתי לחזור לשיבת "בית יוסף צבי", כי רבנו הגרי"ץ זצ"ל נפטר בערב חג הסוכות תש"ט. רציתי להכנס לשיבת סלבודקה בבני ברק, מרן זצ"ל הסכים שאלמד בישיבה זו רק בתנאי שבכל שבת אהיה אצלו, ולתנאי זה לא הסכימה הנהלת הישיבה. לכן הלכתי ללמוד בישיבת וולוז'ין בת"א, ישיבה זו היתה מעין כולל, בלי פנימיה ובלי אוכל. בכל ערב הייתי נוסע הביתה לבני ברק, ובכל ש"ק הייתי אצל מרן זצ"ל. כמובן שהמשמשים נהנו ממני מאד, בכל עת ובכל זמן פנוי הייתי מחליפם, למשל בכל שבת הייתי בתפקיד משב"ק. כל השבת, מיום שישי אחה"צ עד יום ראשון בבוקר, גם כשהיו זקוקים לי באמצע השבוע הייתי מתייצב לתפקיד, וכשמרן זצ"ל שהה בבני ברק שמשתי בקודש בכל יום, כי המשב"ק באותו עת היה ר' משה טובי' שהיה עסוק בעשיית שטריימלך ומאוד נהנה כאשר הייתי מחליף אותו בתפקיד, עוד יתרון היה לר' משה טובי' בכך, כי הוא היה בא אל בית הורי, שם העמידו לרשותו מכונת תפירה, ובכך אפשרנו לו להשתלם במלאכת עשיית השטריימלך.

באחד הימים היה חסר דבר מה לצרכי מרן זצ"ל, החנויות כבר היו סגורות ולא היה באפשרותי ללכת ולקנות. אמרתי למרן שאלך לבית הורי, ושם בודאי אמצא את הדבר שחסר. התחיל מרן זצ"ל לדבר אודות אבי ז"ל, ושאלני היכן למד בבחרותו, עניתי ואמרתי שאבי ז"ל למד אצל בעל "ערוגת הבושם". נענה ר' משה טובי' ואמר שכעת אבי ז"ל עוסק הרבה בתורת הנסתר. אמר מרן זצ"ל, יהודי כזה באמת ראוי ונכון שיעסוק בתורת הנסתר, כי הוא ראוי לאיצטלא זו.

בעת ביקורו של מרן זצ"ל אצל הרב לנדאו זצ"ל, הבחין שאין לילדי הרב "פאות" כמנהג חסידי חב"ד. אמר לו מרן זצ"ל, שישנם מצוות מעשיות וישנם מצוות סגוליות, "פאות" הם מצוה סגולית ליראת שמים.

מרן זצ"ל שהה בבני ברק עד תחילת חודש אלול, ואז נשכרה דירה בעיה"ק ירושלים בשכונת קטמון. שכונת קטמון היא שכונה שבה התגוררו האפנדים הערביים. הבתים היו בתים מהודרים מאד, וילות רחבות ידים שנבנו ברוב פאר, וכן דירות בנות חמשה או ששה חדרים, דבר שלא היה בנמצא כלל במגזר היהודי. במלחמת תש"ח נכבשה קטמון ע"י כוחות ההגנה ותושביה הערביים נמלטו על נפשם בהשאירם אחריהם את כל רכושם. בתחילה התיישבו שם פליטי העיר העתיקה שתפסו בתים כפי ראות עיניהם, ואח"כ נכנסו והתיישבו בשכונה גם שאר תושבי ירושלים שמצאו כאן הזדמנות לשפר את תנאי הדיור שלהם.

בדרך כלל התגוררו שתי משפחות בדירה אחת, לא היה זה לפי מושגי הימים ההם שמשפחה, אפילו ברוכת ילדים, תתגורר בדירה של חמשה חדרים או יותר. הדירות היו דירות מאוד מרווחות, בעלות חדרים גדולים עם כל הנוחיות, ממש פאר והדר. ר' זלמן הופמן, שהיה באותו עת מאורס, מצא דירה בשכונת קטמון, כששכנו ושותפו לדירה היה ר' אשר יאקאב. ר' זלמן הופמן הציע את הדירה שלו למרן זצ"ל, ור' שלום פויגל נסע לירושלים לבדוק את הדירה, וגם בא בדברים עם ר' אשר יאקאב, ושאלו אם הוא מוכן למסור את דירתו למרן זצ"ל. כמובן שר' אשר יאקאב קפץ על ההזדמנות שלא חלם עליה, והסכים ברצון רב למסור את דירתו למרן זצ"ל. הדירה היתה דירה מאוד מרווחת, בעלת הול ענק וארבעה חדרים גדולים, כך שר' שלום מצא את הדירה מתאימה בתכלית לצרכי מרן זצ"ל.

מרן זצ"ל הגיע לירושלים ונכנס לחדר שהוכן עבורו, והנה, רק התיישב על כסאו מיד קם ואמר בהתמרמרות, כך יוצא כששולחים בטלן לשכור דירה, איזו דירה הוא הכין לי, הלא זו דירה של גויים, איך אני יכול להשאר כאן, כי בדירה זו עדיין לא

התגוררו יהודים. ניסינו להעביר את מרן זצ"ל לחדר אחר, אבל גם זה לא עזר. מרן זצ"ל בשלו, ובלשון קדשו "דאס איז דאך אגוישע דירה וויא אזוי קען איך דא בלייבען". עמדנו כולנו אובדי עצות, מה עושים?

בסייעתא דשמיא מיוחדת נזכרתי באותו רגע בספור שסופר על הגה"ק רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, רבה של ירושלים. רבי יוסף חיים זצ"ל הוזמן לטקס הנחת אבן הפינה לשכונת "אבן ישראל" בירושלים, באותה עת בנה ערבי אחד עתיר נכסים את הבנין הגדול ביותר בירושלים הידוע עד היום כבנין "סנסור", הבנין משתרע על פני ארבעה רחובות: רח' יפו, רח' לונץ, ככר ציון ורח' בן יהודה, בנין אדיר ממדים. רבי יוסף חיים נהנה מאד לראות שבונים בנין ענק כזה בירושלים, והביע את שמחתו המרובה על כך באזני מלוויו. נענה אחד מהמלווים ואמר לרבי יוסף חיים, כי בונה הבנין הוא ערבי, ואם כך, לשמחה מה זו עושה? אמר לו רבי יוסף חיים: "אדרבא עכשיו אני שמח עוד יותר, כי הלא ידוע שלנו אין את האפשרות הכספית לבנות את כל חורבות ירושלים, לכן אדרבא, הלא הגויים הם המה שהחריבו את ירושלים, מן הדין הוא שיעזרו לנו בבניינה. כי הלא בסוף, הכל יעבור לרשותנו".

סיפרתי סיפור זה למרן זצ"ל, וממש אחר פניו הקדושות זיקק של שמחה נצנץ בהן, ואמר לי, "אזוי האט עהר געזאגט". מרן זצ"ל אמר לי לחזור על הסיפור עוד פעם ועוד פעם, ואח"כ נרגע מרן זצ"ל והתיישב על כסאו והכל בא על מקומו בשלום, והיה הדבר לפלא. אני ראיתי בזה סייעתא דשמיא מיוחדת שבדיוק באותו רגע נזכרתי בספור זה.

בחודש אלול תש"ט, מעת בואו של מרן זצ"ל לירושלים לשכונת קטמון, כאילו התעוררה חסידות בעלזא מתרדמתה. המונים המונים התחילו לפקוד את ביתו של מרן זצ"ל, אמנם לא במושגים של היום, אבל בכל זאת חלה התעוררות עצומה והרבה סיבות לכך. ראשית, העליה מארצות אירופה. לרבים מהעולים החדשים, אפילו אם לא היו חסידי בעלזא, היה השם בעלזא יקר וקדוש בעיניהם. בפרט היהודים, אשר

אחרי שנות הסבל והאימה תחת המגף הנאצי, ולאחר שהשתחררו ממחנות הריכוז והתגוללו שנים במחנות העקורים בגרמניה, וגם בבואם לארץ לא שפר עליהם גורלם, רובם ככולם התגוררו במעברות ובמחנות אוהלים חשופים לחום הקיץ ולקרת החורף, שבורים ורצוצים בגוף ובנפש, באו להסתופף בצילא דמהימנותא. מרן זצ"ל, ברוב אהבתו וברוב חמלתו לכל נפש ישראלית, הרעיף עליהם טל של תחיה בהתעניינותו במצבם, בברכותיו הקדושות יצאו מלפני מרן זצ"ל מעודדים ומחוזקים. כפי שהדבורה נמשכת לדבש, כך נמשכו המוני העולים אל מרן זצ"ל אשר השיב להם אהבה אלף מונים.

מצבם העגום של העולים במעברות נגע מאוד ללבו של מרן זצ"ל והדבר פשוט לא נתן לו מנוח. פעם באחד הלילות החורפיים גשם עז נתך ארצה והרוח הניע את החלונות, אמר לי מרן זצ"ל: "תראה איך אני נראה, המוני אחב"י מתגוררים במעברות ובמחנות אוהלים ואני יושב לי כאן, החדר חם ומוסק, אם בן גוריון היה יושב אצלי בשעה שאני מקבל קויטלעך והיה רואה ושומע בצערם של ישראל הוא בטח היה מתייחס אחרת לאחינו בני".

פרק לז

לראש השנה תש"י הקימו "שאטער" גדול. הגיעו יותר ממאתיים איש, בערך חמישים אנשים הגיעו מארה"ב ומבלגיה, וכמה יהודים הגיעו גם מלונדון. מתוך שמחה רבה הרגשנו כי הנה חסידות בעלזא מחדשת נעוריה ומתוך אפר המשרפות תקום אי"ה חסידות בעלזא ביופיה ובתפארתה כבימי קדם. תקוה זו פיעמה בכל הלבבות של אנ"ש שהתקבצו כאמור מכל קצוי תבל. אז עלה הרעיון בקרב ראשי חסידות בעלזא, להקים ישיבה גדולה שבה יתרכזו וילמדו כל ההימיישע בחורים, אשר אמנם לא היו רבים באותו שעה, אבל כאמור, תקוה עזה פיעמה בלבבות, שבעלזא בהנהגתו של מרן, תוסיף להתקיים ולעלות אבר כנשרים עד ביאת הגואל בב"א.

משנכנסו העסקנים לקודש פנימה ושטחו את הצעתם לפני מרן זצ"ל, שמח מאד ויגל לבו. מיד הביע את דעתו הקדושה שזה רעיון מאד רצוי וביקש שיגשו מיד לתכנן את יסוד הישיבה ולדאוג לקיומה הגשמי. לאחר ימים מספר, נכנסו העסקנים לקודש פנימה עם הצעה מפורטת על היסוד הכספי ההתחלתי לביסוס וקיום הישיבה. לשאלת מרן זצ"ל: "עם כמה בחורים אתם חושבים להתחיל?" ענו: "לפחות שלושים". ענה להם מרן זצ"ל כשבת צחוק קלה על שפתיו, ואני הייתי נוכח אז בקודש פנימה: "תלמיד אחד כבר יש לי". ואז פנה מרן זצ"ל אלי: "האם תסכים לבוא ללמוד בישיבתי?" כמובן שעניתי בחיוב. ומרן זצ"ל אמר להם: "אם יהיו לכם עוד תשעה בחורים אני מסכים לפתיחת הישיבה".

אמנם תוך כמה ימים היו להם כבר תשעה בחורים והעשירי היה חסר, כי מרן זצ"ל אמר להם שלא להפעיל לחץ על אף אחד, רק מי שרוצה לבוא לישיבה מרצונו החופשי יקבלו אותו, אבל לא להשפיע על אף אחד. הסיבה לכך היתה, כי היו כמה הימיישע בחורים שלמדו בישיבת הרב דושינסקי, אבל הם חששו שהישיבה שמקים מרן זצ"ל לא תהיה בת קיימא וחששו לעזוב את ישיבת דושינסקי. בין כסה לעשור שנת תש"י הגיע התלמיד העשירי, ואז נתן מרן זצ"ל את ברכתו לפתיחת הישיבה. ההכנות לפתיחת הישיבה בר"ח מרחשון נכנסו להילוך גבוה.

נשכרו שני חדרים בשכונת קטמון שבהם ילוגו התלמידים, והוסכם עם הגבאים של בית הכנסת הגר"א שהבחורים ילמדו בביהכ"ס. הרה"ג רבי יהושע דייטש זצ"ל נבחר ע"י מרן זצ"ל לראש הישיבה, והרה"ק מבילגורייא נתמנה ע"י מרן זצ"ל כמשגיח רוחני, יום פתיחת הישיבה נקבע לראש חודש מרחשוון. מרן זצ"ל דאג והתעניין בכל פרט ופרט מסדרי הישיבה, עדיין לא הוקמה הפנימיה ונעשו סדורים שונים להסדיר את כלכלת בני הישיבה.

הניהול הכספי של הישיבה היווה נטל קשה מאד. ציבור אנ"ש היה מועט, רובם דלים ורשים, ובעלי הפרנסה מתוכם היו מעט מזעיר. ברם זכור אותו האיש לטוב, הרה"ח ר' זאב רייכמן שמו, אשר מיד ביסוד הישיבה כי קיבל על עצמו להמציא סכום של חמש מאות דולר מידי חודש בחודשו. באותם הימים היה זה סכום עתק, אך ר' זולף ז"ל נרתם ברוב עוז ותעצומות ובלהט חסידי לתפקיד הקדוש שנטל על עצמו. מידי שבת בשבתו נדד מבית כנסת למשנהו וערך מגביות לטובת הישיבה. במשך השבוע עסק בגבית התרומות שלא על מנת לקבל פרס. ואכן עמד במשימתו והמציא את הסכום הגדול הזה מידי חודש בחודשו. במשך כמה שנים היווה את עמוד התווך שעליו התקיימה הישיבה.

הרה"ח ר' שלמה פרידמן נתמנה למנהלה הגשמי של הישיבה. בשכונת קטמון היה מטבח מטעם הג'וינט שבו בישלו ארוחת צהרים לתלמידי התלמוד תורה של פליטי העיר העתיקה המשותף ל"עץ חיים" ו"חיי עולם", תלמידי הישיבה הצטרפו לאותו בית תבשיל ואכלו שם את ארוחת הצהרים, כמובן תמורת תשלום מיוחד. את ארוחת הבוקר והערב אכלו בחדרים שבהם לנו. בשבתות התחלקו התלמידים לשתי קבוצות, חלק אכל אצל הרה"ח רבי אלעזר בריזל שליט"א, וחלק אצל הרה"ח ר' אפרים גוטליב ז"ל, שניהם מיקירי וחשובי חסידי קרלין, שראו לעצמם זכות מיוחדת לסייע ולעזור לביסוס הישיבה. הם לא הסכימו לקבל תשלום עבור הסעודות הללו, ולכן שילמה להם הנהלת הישיבה רק את הוצאותיהם. סעודות השבת אצל היהודים החשובים והיקרים האלו היו חוויה מיוחדת במינה. אמנם מעדני מלכים לא קבלנו שם, אבל סבר הפנים היפות שבו נתקבלנו היה שווה יותר מכל מעדני מלכים.

בכדי לציין את גודל השמחה והסיפוק של מרן זצ"ל מההחלטה לייסד את הישיבה אביא כאן ספור קטן: בימים הראשונים אחרי שמרן זצ"ל הגיע לירושלים, בא הרה"ק ה"בית ישראל" מגור לבקר אצל מרן זצ"ל, היה זה ביקורו הראשון מעת שנכתר בכתר האדמו"רות לבית גור. ה"אמרי אמת" זצ"ל נסתלק בחג השבועות שנת תש"ח, ואז נתמנה בנו ה"בית ישראל" לממלא מקומו, ועדיין לא היתה לו ההזדמנות לבקר אצל מרן זצ"ל עד שהגיע לירושלים, בין יום הכפורים לסוכות החזיר לו מרן זצ"ל ביקור, כנהוג שכל אדמו"ר שבא לבקר אצל מרן זצ"ל היה מרן זצ"ל מחזיר לו ביקור ובפרט לאדמו"ר בית גור אשר ידידות עזה שררה בין בית גור לבית בעלזא מימים ימימה.

בעת הנסיעה לאחר הביקור אמר מרן זצ"ל, מאוד נהניתי מהביקור אצל הרבי מגור, בפרט כשראיתי שם ב"ה בחורים בלבוש החסידי המקורי, מאד מאד נהניתי לראות זאת. נענה המשב"ק ר' גרשון ואמר למרן זצ"ל, גם לרבי היו יכולים להיות בחורים כאלו, לו הסכים הרבי להקים ישיבה, כי כמה וכמה פעמים בקשו מהרבי להקים ישיבה והרבי לא הסכים. ענה לו מרן זצ"ל, האמן לי ר' גרשון, כל הזמן רציתי אבל לא היה הזמן מתאים לכך, אך כעת אני מקוה בעזהשי"ת שזה בעתו ובזמנו.

לאחר שנים רבות, כשהתבוננתי בדבריו אלו של מרן זצ"ל "כל הזמן רציתי", אמרתי בליבי לכל אדם יש רצונות, למשל מי מאתנו לא רוצה לזכות בפיס וכדו', ולומר שמרן זצ"ל אמר "תמיד רציתי", וזה נראה כעין רצון שלנו לזכות בפיס וכו', אך הלא זה אבסורד לחשוב כך, כי כידוע אצל מרן זצ"ל, כל מילה היתה שקולה בפלס כפי ששוקלים זהב, התעמקתי רבות בנסיון להבין דברי מרן זצ"ל אלו, עד שבס"ד עלה בליבי רעיון ואני מקוה שכוונתי לדעתו הקדושה, ואם לא השם הטוב יכפר.

פרק לח

בתחילת שנת תש"ו קרא מרן זצ"ל להחסידי ר' בעריש אורטנר ז"ל ואמר לו, תכין לי בבקשה ממך, שטאטוטען (תקנון), [למה שקוראים בימינו "עמותה" נקרא אז "אגודה עותומנית"] לשיבות ולתלמודי תורה של חסידי בעלזא בארץ ישראל. ר' בעריש מאוד התפלא על בקשתו של מרן זצ"ל, כי מי חלם אז על הקמת מוסדות כאלו. אך כחסיד נאמן לא שאל שאלות, אלא הכין הכל כדת וכדין וקיבל אישור מרשם האגודות. הוא הדפיס דרוקסורטן (לוגו) עם הכיתוב תלמודי תורה ושיבות דחסידי בעלזא בא"י, את כל החבילה שמו למשמרת בבית מרן זצ"ל, והענין נשכח מלב כולם. והנה בשנת תש"ח, כשהיו צריכים לקבל פטור מהצבא למשבקי"ם, אמר מרן זצ"ל הלא יש דרוקסורטן מוכנים, ואמנם השתמשו בהם להכנת הרשימה למשרד הבטחון.

בשנת תש"ט, כשהחליט מרן זצ"ל להקים את התלמוד תורה "מחזיקי הדת" בת"א, התעוררה בעיה חוקית. חוק חינוך חובה נכנס לתוקפו, והשלטונות הציוניים לא אישרו פתיחת תלמודי תורה חדשים. רק המוסדות שהיו קיימים מכבר יוכלו לפתוח סניפים. והנה גם אז אמר מרן זצ"ל לעסקנים, הלא אין לכם שום בעיה, כי האגודה שלנו נוסדה עוד בשנת תש"ו וזו לא אגודה חדשה. ויהי הדבר לפלא, אז התחלנו להבין את דעתו הקדושה ואת ראיתו מרחיקת הלכת. דבר זה נשנה ביסוד הישיבה, לא היו זקוקים לשום אשורים הכל היה מוכן, וזאת לדעתי העניה מה שמרן זצ"ל אמר לר' גרשון תמיד רציתי, ואמנם מרן זצ"ל גם עשה הכנות לכך.

ועוד הוכחה חותכת נוספת שמרן זצ"ל רצה להקים ישיבה ועשה הכנות לכך, בעובדה שאביא להלן. כאמור לעיל, נוסד בשנת תש"ט תלמוד תורה "מחזיקי הדת" בתל אביב, עצם יסוד התלמוד תורה בתל אביב, בשפת האידיש, נראה כצעד מאוד נועז בימים ההם, כי מלבד ירושלים, לא היו קיימים מוסדות חנוך בשפת האידיש בערי הארץ, ורבים, אפילו מאנ"ש, חשבו שזו תהיה תופעה חולפת ולא תהיה זכות קיום לתלמוד תורה בשפת האידיש. אבל מרן זצ"ל, בעיני הנשר הקדושות שלו חשב

אחרת, כי זאת לדעת שמרן זצ"ל לא הסכים בקלות להקים מוסדות חנוך, רק אם היה משוכנע שלמוסד הזה יש זכות קיום, ורק אז נתן את הסכמתו הקדושה.

שמעתי פעם מפה קדשו שאמר, אז מען גייט אויף שטעלין א בעלזער מוסד, דרפמען זעהן אז דאס זאהל האבען א זכות קיום, אין אז נישט דארפמען נישט אויף שטעלין. שתי עובדות ידועות לי בקשר לכך, עובדא אחת, בשנים המאוחרות יותר, כשכבר גרו כמה אברכים מאנ"ש בשכונת קטמון, רצו כמה מהם ליסד תלמוד תורה של בעלזא בקטמון. כשנכנסו לקודש פנימה לבקש את הסכמתו וברכתו של מרן זצ"ל, אמר להם, איני יודע למה לכם תלמוד תורה משלכם, הלא יש כאן בקטמון תלמוד תורה על טהרת הקודש, ת"ת המשותף לעץ חיים וחיי עולם. כשיצאו העסקנים אמרתי למרן זצ"ל, אני לא מבין את הגישה של מרן, אני חשבתי שמרן יעודד ויחזק את האברכים העסקנים, שיוסיפו עוד נדבך בחומות בית בעלזא. והנה למרבה הפלא, מרן זצ"ל אמר להם, שיש כאן תלמוד תורה, וממילא הקמת תלמוד תורה נוספת מיותרת לחלוטין. אמר לי מרן זצ"ל, קים איך וועל דיך לערנען, אז מען גייט אויף שטעלין א בעלזער מוסד, דארף מען זעהן דאס זאהל קענען האבען א זכות קיום, כמה ילדים יש לכם פה, וכמה אברכים בכלל גרים בשכונת קטמון, הלא רובם של האברכים מתגוררים בעיר ולמי אתם רוצים להקים כאן תלמוד תורה.

עובדה שניה. רבי חיים שלמה פרידמן ז"ל התגורר בשכון ה', הוא רצה להקים שם תלמוד תורה של בעלזא, ולא מצא לנכון לשאול דעת קדשו של מרן זצ"ל, כי היה סמוך ובטוח שמרן זצ"ל מסכים ורוצה שיקימו מוסדות חנוך של בעלזא. הוא גייס כספים ורכש מגרש בשכון ה' להנחת אבן הפינה. כמובן שהוא ביקש שמרן זצ"ל ישתתף, אבל מרן זצ"ל סירב להשתתף ולא כבדו, אלא אמר לר' יחיאל הירש שהיה משב"ק באותו עת, אבן מקיר תזעק, שהאבן שמניחים כעת כאבן פינה זועקת, איפה אתה מניח אותי. ואמנם לא היתה זכות קיום לתלמוד תורה הזה, מרן זצ"ל ראה זאת בעיני קדשו, לכן ההתבטאות הקשה הזאת. אבל בכל זאת, מעז יצא מתוק, כאשר הקימו את בנין המוסדות בבני ברק, מכרו את הבנין בשכון ה', והכסף שנתקבל היה היסוד שממנו יכלנו להתחיל את בניית בנין המוסדות.

כשמרן זצ"ל נתן את הסכמתו וברכתו הקדושה להקמת התלמוד תורה בתל אביב, למרות הספקות של אנ"ש ידעתי שזה יהיה אי"ה מוסד לתפארת. לכן מאוד התפלאתי שמרן זצ"ל סירב לקבל עליו נשיאות התלמוד תורה, מרן זצ"ל התחמק מזה בתירוצים שונים, ואמר שיכתבו "נוסדה ביוזמת הרה"צ מבילגוריי", ואכן עד היום הכיתוב של המוסד הוא כך, אחרי כמה שנים הבנתי לענ"ד את כוונת מרן זצ"ל בסרבו לקבל עליו את הנשיאות של התלמוד תורה.

בשנת תשי"ב, באו כמה מבחורי הישיבה בקשרי שידוכין, רובם ככולם היו יתומים, שרידי חרב מנצולי השואה, בלי קרוב גואל או מודע, ממש כערער בערבה. התעוררו כמה אברכים עסקנים מאנ"ש, ובראשם, יזכר לטובה, רבי מרדכי שפרונג ז"ל, שעשה לילות כימים וכתת רגליו להביא מזור ועזר לחתנים, אשר לא היתה להם אפילו פרוטה לפורטה. בכדי למסד את הענין, החליטו להקים קופה ציבורית שתוכל לגייס כספים הן מהנדיבים בארץ והן מהנדיבים בחו"ל, הוחלט להקים את הקרן לעזר חתנים בשם "מחזיקי תורה" הקיימת עד היום. כשנכנסו לקודש פנימה לקבל את הסכמתו וברכתו של מרן זצ"ל, הביע את שמחתו הגדולה על כך ובדברים נלהבים, הסביר את גודל יקר ערך הענין ואת המצוה הגדולה שעושים בכך.

לבקשת העסקנים, שמרן זצ"ל יקבל עליו את הנשיאות של "מחזיקי תורה" אמר מרן זצ"ל, לצערי לא אוכל לקבל עלי את הנשיאות, כי זה יפחית מערכה של נשיאות הישיבה, אם אני אקבל עלי נשיאות נוספת. אבל זאת יכולים אתם לפרסם, כי אני החבר הראשון באגודה קדושה זו. מרן זצ"ל גם פרסם מכתב מטעמו בנוסח זה. לשאלת רבי מרדכי שפרונג ז"ל, הלא הרבי הוא הנשיא של הגמ"ח. אמר לו מרן זצ"ל, נשיאות זו קבלתי עלי לפני יסוד הישיבה והתמנות של קדושה אין מבטלים, אבל לקבל עלי נשיאות איני יכול בגלל הסיבה הנ"ל. אז רק אז התחלתי להבין, למה לא רצה מרן זצ"ל לקבל עליו את נשיאות התלמוד תורה "מחזיקי הדת", כי אז כבר רצה מרן זצ"ל בהקמת הישיבה, כמו שאמר לר' גרשון, תמיד רציתי אבל עדיין לא הגיע הזמן, אבל כעת אי"ה זה בעתה ובזמנה.

פרק למ

הימים הנוראים של שנת תש"י היו בשבילנו ימים של התעלות וספוק עצום. התאספו עשרות עשרות מאנ"ש, מאלו שנסעו לבעלזא עוד לפני המלחמה. האווירה הכללית היתה שונה בתכלית השנוי מהימים הנוראים שהיינו רגילים להם בשנים קדמוניות, עד היום עומד לפני עיני המחזה מעורר החמלה, בר"ה שנת תש"ז בבית וגן, מרן זצ"ל נכנס לתפילת שחרית ושאל את הגבאי ר' הלל ז"ל, הלל עס איז דא א מנין, הסתכלתי על הנוכחים, היו שם חמשה חובשי שטריימלעך ועוד איזה שבעה בחורים, אמרתי בליבי, רבש"ע, מלך ישראל, אשר בימי ראש השנה היו אלפים מישראל פוקדים את נוח קדשו, וכעת הוא שואל אם יש מנין. אבל, וזאת חובה עלי לציין, אצל מרן זצ"ל לא ניכר שום שנוי בעבודתו הקדושה, אם היה זה במעמד אלפים מישראל, או במעמד של עשרה מישראל. אותה עבודה ואותה התנהגות בלי שום שנוי והבדל. לכן מאוד שמח לבי ותגל נפשי בימים הנוראים של שנת תש"י, שאז כפורחת עלתה נצה, והמונים פקדו את נוח קדשו של מרן זצ"ל, הדוחק היה רב, וממש הרגשנו את מאמר חז"ל אגרא דכלא דחוקא.

באותה שנה היתה הפעם הראשונה שבה הקימו "חברה", אנ"ש דאגו לספק לכל הבאים את הצרכים הגשמיים וגם היתה לנו סייעתא דשמיא, כי אותם הימים היו ימי השיא של הצנע, והכל סופק תמורת תלושים, בשר ודגים היו ממש בבל יראה ובל ימצא. משפחה קיבלה חמש ביצים לכל היותר ובקבוק שמן, 250 גרם בשר עוף למשפחה וכדו' הכל בשיא הצמצום.

המפקח על המזונות במחוז ירושלים היה יהודי בשם טירקל, בן דודו של הגאון מטשעבין זצ"ל, התפקיד של מפקח על המזונות היה באותן הימים תפקיד מרכזי ובעל עוצמה רבה. המפקח שלט על כל מלאי המזון במחוז ובידו היתה הסמכות לספק מזון לחריגים כגון, בתי מלון, בתי תולים, מסעדות וכדו'. כאשר פנו אליו מטעם בית מרן זצ"ל, בבקשה לאספקת מזון חריגה, בכדי לדאוג לצרכיהם של האורחים והתיירים הרבים הבאים להסתופף בצילא דמהימנותא, המפקח נענה מיד

לבקשה בעין יפה והוציא אשורים לכמות גדולה של בשר, שמן, ביצים וכו', כך שבבית מרן זצ"ל היה שפע גדול, והכינו לאורחים סעודות דשנות שלא כמנהג בימים ההם. מרן זצ"ל רווה מכר הרבה שמחה ונחת, לאחר כל סעודה, דווחנו למרן זצ"ל מה נתנו לאורחים לסעודת החג, פניו של מרן זצ"ל נהרו ממש, מתוך שמחה והנאה על האפשרות שנתנה לו לתת לכל האורחים את די צרכם בריווח.

הרה"ק מבילגוריי היה רגיל לעבור לפני התיבה בתפילת שחרית, אך בראש השנה דאז הוא שהה בחו"ל, לכן עבר לפני התיבה ביום ראשון של ראש השנה, הרה"ח ר' ישעי' לברון מקראקא. ביום השני של ראש השנה עבר לפני התיבה הרה"ח ר' אברהם לייב ברגופן גם הוא מהעיר קראקא. אצל מרן זצ"ל היה נהוג, שלפני התחלת התפילה, היו נכנסים הבעלי תפילה לקודש פנימה, ומרן זצ"ל היה מברכם שהתפילות יתקבלו ברצון לפני אדון כל. בראש השנה דנן, כבר התכוון מרן זצ"ל להכנס לשאטער לתפילת שחרית, אחד המשמשים שאל את מרן זצ"ל, האם לקרוא כבר לבעלי התפילה להכנס. אמר לו מרן זצ"ל בלשון קדשו, בעל תפילה בין עך, זיי זענען נאהר מתפללים, לך במחילת כבודך, והכנס את המתפללים. ויהי הדבר לפלא, כי לא היינו רגילים להתבטאויות כאלו מפי מרן זצ"ל.

בין כסא לעשור חזר הרה"ק מבילגוריי לארץ. בענין זה יש ספור מאוד מדהים ששמעתי מפיו הקדוש, בדעתו היה להשאר בחו"ל עד אחרי הימים הנוראים, באשר הופעל עליו לחץ כבד מאוד מצד אנ"ש, שישאר לפחות עד אחרי החגים. מאחר שרובם של אנ"ש היו בראשית התישבותם במקומות מגוריהם, מצב הפרנסה עדיין לא היה מבוסס, והנסיעה לארץ באותם הימים היתה כרוכה בסכומים אדירים, אשר לא כל אחד היה מסוגל לכך. גם אלו, שבאו באו במסירות נפש, השתעבדו בחובות לתקופה ארוכה עד שהצליחו לשלם את הוצאות נסיעתם לארץ. לכן רצו לנצל את ההזדמנות, שאחיו של מרן זצ"ל נמצא אצלם, והפצירו בו חזור והפצר, שישאר אצלם לפחות עד אחרי החגים.

הרה"ק מבילגוריי נעתר לבקשתם, אך כבר נאמר, רבות מחשבות בלב איש. אביו זצ"ל נראה אליו בחלום, ואמר לו שלא ישאר בחו"ל, אלא יחזור מיד לארץ. כמובן

שאחרי חלום כזה, הוא לא נשתהה אפילו רגע, ומיד שם את פעמיו לחזור לארץ, בדעתו היה להגיע עוד לימי ראש השנה. התחבורה לארץ עדיין לא היתה סדירה מספיק, ובהגיעו לאיטליה בודע לו לצערן שאיחר את האניה הנוסעת לארץ, וכבר לא יוכל להגיע ארצה לפני ראש השנה. לכן נשאר לימי ראש השנה באיטליה, ומיד אחרי ראש השנה עלה לאניה והגיע יומיים לפני יו"ה"כ.

ביום הכפורים הוא עבר לפני התיבה בתפילת שחרית כרגיל, ולחג הסוכות הוא נסע לביתו בתל אביב. בדעתו היה לחזור לירושלים בימי חול המועד, אבל לצערנו הרב, בחול המועד הוא כבר לא הרגיש בטוב ורוב הזמן היה מוטל על ערש דווי. מיד לאחר חג הסוכות הוא אושפז בבית החולים, בתחילה לא חשבנו שהענין הוא כל כך רציני, הוא התאונן על כאבי בטן, הרגיש כאבים עזים מאוד וגם חולשה גדולה לכן הוא אושפז בבית החולים. את הבשורה על מינויו כמנהל רוחני של הישיבה קיבל כבר בבית החולים, אבל כולנו ציפינו שהוא יבריא ויוכל למלא את תפקידו בשלימות מתוך בריאות.

בליל ר"ח מרחשון התקיים "קביעת שעור" בבית מרן זצ"ל, ראש הישיבה, הרב דייטש זצ"ל, אמר דברי פתיחה, ומרן זצ"ל חילק "לעקעך אין בראנפין". שמחת כולם הרקיעה שחקים, אמנם הצטערנו על שנבצר מהרה"ק מבילגורייא להשתתף במעמד היסטורי מרומם זה, אבל כאמור, אצל כולנו פיעמה התקוה שהוא יבריא ויוכל למלא את התפקיד הקדוש אשר מרן זצ"ל ייעד לו, לחנך ולגדל לגיונות של צעירי הצאן לתורה וחסידות בדרך חסידות בעלזא המעטירה.

הלימודים בישיבה נכנסו למסלול הרגיל, עשרת התלמידים הראשונים היו רובם ככולם בחורים מופלגים ולמדו בהתמדה רבה. בשבועיים הראשונים של יסוד הישיבה, כשמרן זצ"ל עדיין שהה בירושלים, היה תפקידי להכנס בכל יום לקודש פנימה, ולדווח למרן זצ"ל מה אכלו הבחורים והאם הבחורים שבעי רצון מהסדרים הגשמיים, מרן זצ"ל התעניין בכל פרט קטן מסדרי הישיבה, והציע כמה וכמה שיפורים בנוגע לכלכלת הבחורים.

מצב בריאותו של הרה"ק מבילגורייא הלך והחמיר, הרופאים אמרו שצריכים לנתחו, מאחר שמצאו גידול ממאיר בחלל הבטן. אמנם הוא נותח, אבל לצערנו הרב, לאחר הניתוח כבר ידענו כי ימיו ספורים וביום חמישי כ"ה לחודש מרחשוון, השיב את נשמתו הטהורה ליוצרה. אנחנו קבלנו את הבשורה המרה ביום חמישי בבוקר, באמצע תפילת שחרית הגיע מברק בחתימת הגבאי ר' שלום פוגל ז"ל, שהרה"ק מבילגורייא הסתלק לבית עולמו. מיד התארגנו לנסוע ללוויה, הישיבה פרסמה מודעות אבל בחוצות ירושלים, וכן פורסמו מודעות מטעם כולל חיבת ירושלים וכן משאר מוסדות. ההלוויה יצאה מביתו ברח' קרית ספר ועברה ברח' אחד העם, שם הצטרף מרן זצ"ל ללוויה שהמשיכה בדרכה לביהכנ"ס "יבנה", שם הספידו מרן זצ"ל הספד תמרורים. בין הדברים אמר מרן זצ"ל, כי האבא, מרן אדמו"ר מהר"ד זצ"ל, השקיע בו כוחות גדולים ושנים רבות למד אתו שעורים כסדרן מדי יום ביומו. משם המשיכה הלוויה לטבריה, ובשעות אחה"צ המאוחרות הוא הובא לקבורה בחלקה אשר גרכשה ע"י מרן זצ"ל בסמוך למקום קבורתם של תלמידי הבעש"ט זי"ע.

אבל כבד ירד על כל חלקי היהדות בכלל, ועל חסידי בעלזא בפרט, במיוחד כשראו בעליל את צערן של מרן זצ"ל על פטירת אחיו, שהיה קשור אליו בכל נימי הלב והנפש. מרן זצ"ל התנהג בש"ק כרגיל, ערך את שולחנו הטהור, התפילות התנהלו כמו בכל שבת רגילה, ולא ניכר על פניו שום שינוי. רק בסעודה שלישית הקדים מרן זצ"ל וסיים את עריכת השולחן מוקדם בהרבה מהרגיל, התפללו ערבית, ומרן זצ"ל הבדיל על הכוס, הכל כרגיל. לאחר ההבדלה, כאשר נכנס מרן זצ"ל לחדרו, פשט את ה"שטריימל" ולבש את הבעקישע של יום חול, מיד נשתנו פניו של מרן זצ"ל, הצער, הכאב והאבל נכרו על פניו הקדושות בצורה מאוד בולטת, כי השינוי היה חד וברור מאוד.

מרן זצ"ל ביקר אצל הרה"ק מבילגורייא ביום ד' בערב, וגפרד ממנו בהבטיחו, כי ידאג לבנו היניק ה"ה כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לגדלו, לחנכו ולדאוג לכל מחסורו. ואמנם מרן זצ"ל דאג לו מאוד, והתעניין בכל שלב ושלב של התפתחותו, בכדי שהכל יתנהל על צד היותר טוב והיותר מועיל. בעודו תינוק רך, לפני מלאת לו שלש שנים, היה מרן זצ"ל שולח בכל שבת את אחד המשמשים להביאו אל בית מרן זצ"ל, הוא היה נכנס לקודש פנימה ושווה שם זמן רב ובעיקר בשעה שמרן זצ"ל התפלל. והיה

הדבר לפלא, כי מטבעו היה ילד שובב כדרך הילדים, ובחדרו של מרן היה יושב בשקט מפליא, לא הוציא הגה מהפה, רק התבונן במרן זצ"ל בעבודתו הקדושה. בדרך כלל הוא שהה בית מרן זצ"ל עד אחרי קידוש, אז נתן לו מרן זצ"ל לעקער ושלחו לביתו. לאחר שגדל מעט היה רגיל לשהות בבית מרן זצ"ל עד שעה יותר מאוחרת.

מרן זצ"ל קבע את סדרי הלימוד בישיבה, מרן שם דגש חזק על הלימוד באשמורת הבוקר ועל סדר הלימוד ביום שישי, לכן נקבע סדר לימוד לפני התפילה, בשעה חמש וחצי לפנות בוקר, וביום שישי התקיימו סדרי לימוד כביום רגיל, מרן זצ"ל אמר: "הלא לבחורים יש תמיד סדורים נחוצים, שיעשו זאת באחד מימי השבוע, ולא ביום שישי". מרן זצ"ל הביא בשם הרה"ח המפורסם רבי מיכלי מז'ולקוב זצ"ל, שהיה מגיד שעור לפרחי היושבים בבעלזא, שהיה אומר ליושבים, אם יש לכם לתקן או לסדר דבר מה, עשו זאת באחד מימי השבוע ולא ביום שישי, והקפיד מאוד שיום השישי יהיה יום למודים רגיל.

כמו כן הדריך מרן זצ"ל את הבחורים שילמדו "טור" עם "בית יוסף", ואמר שאא"ז האדמו"ר מהר"ש מבעלזא זיע"א אמר, שתחילת כניסתו ליראת שמים היתה ע"י לימוד "טור" עם ה"בית יוסף". כמו כן הדריך את הבחורים שילמדו בספרי חסידות רק בספר "נועם אלימלך", "אוהב ישראל" וספר "מעשה רוקח".

גם בנוגע לנסיעת הבחורים להסתופף בצילא דמהימנותא לתל אביב קבע מרן זצ"ל זמנים קבועים שבהם יבואו הבחורים לתל אביב. והם, ימי החנוכה, שבת שירה, ארבע הפרשיות, פורים, חג הפסח, וחג השבועות. גם בעת שמרן זצ"ל שהה בירושלים, הותר לבחורים לבוא רק לתפילת מנחה, מרן זצ"ל אמר כי לתפילת מנחה יש זמן קבוע, פחות או יותר, וממילא הבחורים לא יתבטלו מלימודם. מה שאין כן לתפילת מעריב אין זמן קבוע, לפעמים זמן התפילה מתאחר מאד, לכן יתפללו הבחורים בישיבה ולא יבטלו מסדרי הלימוד. מובן שבשבתות הקיץ, כשמרן זצ"ל שהה בירושלים, היו הבחורים משתתפים בכל התפילות ובכל השולחנות, כמו כן בימים הנוראים ובחג הסוכות, אשרי עין ראתה כל אלו.

פרק ב

למרות שמרן זצ"ל היה ספון בחדרו, לא קרא עתונים ולא שמע חדשות, היה מעורה בחיים ובמה שקורה במדינה וידע את כל האירועים שהתרחשו על בורים בלי כחל ושרק. בימים ההם היה מנהיג הציונים הכלליים, מר יצחק גרינבוים, שר הפנים בממשלה הראשונה. הוא היה מנהיג ציוני ותיק עוד בארץ מולדתו פולניה, שם ניהל מלחמת חרמה נגד היהדות החרדית, והיה מאויביה המפורסמים ביותר של היהדות החרדית, מפלגתו מפלגת הציונים הכלליים היתה המפלגה השניה בגודלה אחרי מפא"י.

לפני הבחירות הסתכסך גרינבוים הנ"ל עם ראשי מפלגתו, ורץ לבחירות ברשימה עצמאית, ברוב גאוותו חשב שהודות לאישיותו המפורסמת הוא ימשוך את מירב הקולות של מפלגתו. כשסיפרו את הדברים למרן זצ"ל אמר: "את הצדיק והישר הזה אני מכיר עוד מפולין השי"ת יעזור שתהיה לו מפלה וכשלון", ואמנם כאשר אמר כן היה, לפליאת כולם היתה לו מפלה מוחצת, הוא בקושי צבר כמאתיים קולות, ומרוב בושה ועגמת נפש הוא פרש מהחיים הפוליטיים, וזכרו אבד בתהום הנשיה.

מרן זצ"ל היה תל תלפיות לכל הפונים אליו, שום דבר בעל משמעות בחיי היהדות החרדית לא נעשה ללא הסכמתו וברכתו הקדושה. בבחירות לכנסת הראשונה הלכה היהדות החרדית והדתית בארבעה ראשים. ה"מזרחי" ברשימה משלה, ה"פועל המזרחי" ברשימה משלה, וכן היהדות החרדית "אגודת ישראל" ברשימה משלה, ו"פועלי אגודת ישראל" ברשימה משלה. אלו היו ארבע מפלגות נפרדות ולכל מפלגה מוסדות משלה. במשך השנים ירד ה"מזרחי" מגדולתו, ואז התאחדו עם ה"פועל המזרחי" ונולדה המפד"ל, אבל לפני זה הם היו שתי מפלגות נפרדות.

בבחירות לכנסת השניה, הסכימו כל המפלגות הנ"ל ללכת ברשימה משותפת בשם "החזית הדתית המאוחדת". גדולי התורה, נתנו את הסכמתם להקמת הרשימה המאוחדת ונקבע סדר המועמדים, אבל אף אחד מגדולי ישראל לא רצה לחתום על "קול קורא" המחייב את כל שלומי אמוני ישראל להצביע בעד הרשימה הזאת, עד

שמרן זצ"ל לא יתן את הסכמתו וברכתו הקדושה לכינון הרשימה המאוחדת ויחתום על ה"קול קורא".

ראשי שני הגושים המרכיבים את הרשימה, יו"ר "אגודת ישראל", ור' משה חיים שפירא ז"ל יו"ר "הפועל המזרחי", ביקרו אצל מרן זצ"ל כדי לבקש את הסכמתו וברכתו הקדושה, והנה ראו אז דבר מופלא, כי זאת לדעת, שאיש אגודת ישראל מלבד היותו יו"ר אגו"י היה יחסן גדול, בר אבהן, ובכל זאת כשבאו שני האישים לבקר אצל מרן זצ"ל, כיבד מרן את מר שפירא לשבת, לפני שכיבד את השני. כנראה שהסיבה לכך היתה, שמרן זצ"ל מצא כאן מקום להביע למר שפירא את הכרת הטוב שמרן זצ"ל היה חייב לו. וכאן המקום להרחיב קצת את הדיבור בנוגע להצלת מרן זצ"ל מגיא התופת והשגת ה"סרטיפיקאט" שאפשר את עליית מרן זצ"ל ואחיו הרה"ק מבילגורייא זצ"ל.

החוק הבריטי קבע שאין נותנים רשיון עליה לאנשים שנמצאים בשטח הכבוש הגרמני. לכן חשבו כל העסקנים המסורים ברחבי העולם שעסקו בהצלתו של מרן זצ"ל מגיא התופת, על כל מיני דרכים איך להתגבר על הקושי הזה. הם החליטו לשנות את שם המשפחה של מרן זצ"ל לטברסקי, שם משפחת אמו ע"ה, ובשם הזה הגישו את הבקשה לשלטונות להשגת ה"סרטיפיקאט" המיוחל. כמות הסרטיפיקאטים שהממשלה המנדטורית הפיקה היתה מועטה מאוד, הסרטיפיקאטים חולקו ע"י הסוכנות היהודית לכל המפלגות.

חלקה של אגו"י בסרטיפיקאטים האלו, היה ששה אחוזים. באופן טבעי פנו העסקנים לאנשי אגו"י ובקשו מהם לתת מחלקם את הסרטיפיקאטים הדרושים למרן ולאחיו זצ"ל. בתחילה, טענו אנשי אגו"י ברוב עזותם שמרן זצ"ל אינו חבר באגו"י, ולכן אינו זכאי לקבל סרטיפיקאטים. אך לאחר פניות לדרגים הגבוהים באגו"י הם כבר לא חזרו על הטענה החצופה הזאת, אבל נקטו מדיניות של לך ושוב וסחבת מכוונת. ר' בעריש אורטנר ז"ל, אשר לא נח ולא שקט ועשה ימים ולילות למען הצלת מרן זצ"ל. פנה אל האדמו"ר מגור, הבעל "אמרי אמת" זצ"ל, הוא נתן לו קויטל עבור מרן זצ"ל וכתב בקויטל שהעכוב הוא בהשגת הסרטיפיקאט. ה"אמרי אמת" זצ"ל, שלח מיד לקרוא לחתנו, ופקד עליו ששיג את רשיון העליה.

חתנו של ה"אמרי אמת", פנה אז לנציב העליון הבריטי כאילו בהשתדלות להשגת רשיון העליה. הוא אמר לנציב העליון, שאותו טברסקי, שלמענו הוגשה הבקשה, הוא הרבי מבעלזא המפורסם שכל חלקי היהדות מעונינת בהצלתו. השתדלות "תמימה" זו, העלתה בעשן את כל העבודה העצומה שהושקעה עד כה, כי לפי החוק אי אפשר היה לתת רשיון עליה לאדם ששהה בארצות הכבוש הגרמני. זה היה חלקה של אגודת ישראל בהצלתו של מרן זצ"ל. כשנודע לר' בעריש אורטנר ז"ל ה"בראך" הגדול שנעשה "בהשתדלותו המסורה" של האיש, הוא דיווח מיד לעסקנים בשוייץ על התפנית החמורה, ובלית ברירה הוכנו מסמכים חלופיים על שם אחר, אז הוחלט לשנות את שמו של מרן לזינגר, מרן זצ"ל הסכים באמרו שזה שם נכון, כי בשפה הגרמנית רוקח הוא "צינגער". ר' בעריש ז"ל פנה אז להרב הראשי הגר"א הרצוג ז"ל, הרב הרצוג הזמין אליו את מר שפירא, שהיה אז יו"ר מחלקת העליה של הסוכנות היהודית, ביקש והפציר בו שיקציב רשיונות עליה למרן ולאחיו זצ"ל. ואמנם מר שפירא נענה לבקשת הרב הרצוג ז"ל, והרשיונות המבוקשים הוקצבו, כך יכלו האחים הקדושים לעלות לא"י.

בפגישה הזאת שבה נפגשו מר שפירא ויו"ר אגודת ישראל בבית מרן זצ"ל, כיבד מרן את מר שפירא לשבת ראשונה, בזה הביע מרן זצ"ל את הכרת הטוב שחש כלפי מר שפירא ז"ל. מרן זצ"ל הביע את הסכמתו לכינון הרשימה המאוחדת, ולאחר ימים מספר גם חתם על ה"קול קורא" ואחריו חתמו כל גדולי ישראל. אני הייתי אז בירושלים בישיבה, וכשבאתי לש"ק להסתופף בצילא דמהימנותא שאל אותי מרן זצ"ל, מה אומרים בירושלים על כך. עניתי וי איינער. אמר לי מרן זצ"ל, יש לי קבלה מאבא זצ"ל, כאשר יהודי עושה פעולה כלשהי שלכתחילה היה מסופק אם לעשותה או לא, ולאחר שעברו כמה ימים והוא לא מתחרט על כך, סימן הוא כי מן השמים הסכימו על כך, ואני ב"ה לא מתחרט, והדברים ממש מבהילים.

אם נתבונן היטב בגישתו של מרן זצ"ל לעניני הבחירות, נראה גישה אמיתית ואמיצה של מנהיג ישראל אשר רק טובת הצבור לנגד עיניו בלי כל נגיעה אישית או סקטוריאלית, רק בלתי לה' לבדו ולהרבות כבוד שמים בלי מרכאות כפולות.

פרק מא

ידידות אמיתית רבת שנים שררה בין חצר בעלזא לחצר סיגעט עם הרבה הערכה הדדית. זאת ועוד, האדמו"ר מסאטמר, הרבי ר' יואליש זצ"ל, הצהיר לא פעם ולא פעמיים כי הוא חסיד של מרן זצ"ל, והיה שולח תמיד "קוויטלעך" ו"הזכרות" למרן זצ"ל. בעת ביקורו בארץ בשנת תשי"ב, התאכסן במלון "צפניה" וכשמרן זצ"ל החזיר לו ביקור השתתפו כל תלמידי הישיבה בביקור זה. כשמרן זצ"ל התכונן לחזור לביתו, עכבה אותו הרבנית מסאטמר, והזכירה את עצמה להפקד בזש"ק. הרבנית אמרה למרן זצ"ל: "הרבי הבטיח לי בפעסט שאפקד בזש"ק". ענה לה מרן זצ"ל: "אני לא הבטחתי, בבעלזא אין מבטיחים! ברכתי אותך וגם עכשיו אני מברך אותך, השי"ת יעזור שתפקדי בזש"ק".

אבל למרות הידידות האיתנה וקבלת מרותו של מרן זצ"ל עליו, הוא לא נמנע מלצאת חוצץ ולחלוק על הוראתו של מרן זצ"ל, שהורה ברורות שחוב קדוש הוא להשתתף בבחירות, ואם רק היה אומר לא להשתתף, גם זה היה דבר חמור מאין כמוהו, אבל הוא לא הסתפק בהוראה לא להשתתף בבחירות, אלא אמר בדרשתו: "עברתי על כל התורה כולה ולא מצאתי עבירה יותר חמורה מהשתתפות בבחירות, וזו אפילו עבירה יותר חמורה משלוש העבירות שעליהם פסקו חז"ל 'יהרג ועל יעבור'".

בשנת תש"ה בא האדמו"ר מסאטמר לארץ במיוחד כדי לבטל את הוראתו של מרן זצ"ל. הוא אמר לאנשי שלומו: "תראו כי כשאני אפגש עם הרה"ק מבעלזא, הוא יודה לשיטתי, ונימוקו עמו". דברים אלה אמר בשולחנו בחג השבועות תשי"ד: "הרבי מבעלזא כל כולו נמצא בעולמות העליונים והוא אינו יודע כלל מה שנעשה בעולם שפל זה, הוא מסובב עם רשעים ונואפים, והם אומרים מה שאומרים בשם הרבי מבעלזא, וסימן יהיה לכם, כי כאשר אני אפגש איתו, ואסביר לו את הנעשה בעולם שפל זה, מיד יסכים לשיטתי". אלו הדברים פחות או יותר שנאמרו בשולחנו בחג השבועות, (מיד לאחר חג השבועות, קבלתי מכתב מארה"ב ובו סופרו לי הדברים).

לא התעצלתי, נכנסתי לקודש פנימה והקראתי לפני מרן זצ"ל את תוכן הדברים, כך שבעת ביקורו של האדמו"ר מסאטמר אצל מרן זצ"ל, מרן כבר ידע מה הוא מתכוון לומר.

מיד כשהגיע האדמו"ר מסאטמר לארץ, הוא ביקר אצל מרן זצ"ל, וניכר עליו שהיה מאד מתוח. הוא ביקש ממרן זצ"ל להשאר לבד עם מרן זצ"ל בלי נוכחות הגבאים. מרן זצ"ל אמר לו שאצלנו זה לא מקובל, הגבאי שלי והגבאי שלכם ישארו וכל הצבור יעזבו את החדר.

האדמו"ר מסאטמר פתח מיד בהתקפה חזיתית, ואמר, כי איסור גמור להשתתף בבחירות. ועל כך ענה לו מרן זצ"ל: "הגאון מטשעבין הוא פוסק גדול, והוא פסק שצריכים להשתתף בבחירות", ענה הרבי מסאטמר, אני אלך גם אל הגאון מטשעבין ואזכיר לו שהוא טועה. (אבל הגאון מטשעבין זצ"ל לא רצה לקבלו). ובכך כמעט והסתיים הדו שיח עם מרן זצ"ל.

הויכוח האמיתי היה עם ר' שלום פויגל ז"ל, האדמו"ר מסאטמר נפרד ממרן זצ"ל ממורמר וכעוס עד שאפילו לא אמר כמה משפטים של נימוס, כמו למשל, לשאול לשלמו של מרן זצ"ל. הצבור חשב שלאחר ששמע במו אזניו ונוכח לדעת שמרן זצ"ל מחייב הליכה לבחירות, ולא 'הרשעים והנזאפים' אומרים זאת בשמו של מרן, הוא יחדל מהמערכה, אבל לא כך היה הדבר. הביקור התקיים אור ליום שישי, ולמחרת, בבוקרו של יום שישי, התפרסם כרוז בחתימתו של האדמו"ר מסאטמר, החוזר ואומר שאיסור חמור הוא להשתתף בבחירות ובפרט כשעכשיו נתברר לו יותר ויותר איסור זה.

בכרוז הוזמן הצבור לבוא בש"ק לדרשה שישא האדמו"ר מסאטמר, בהיכל ישיבת סאטמר בירושלים. רבים זכן טובים מאנ"ש הלכו לשמוע את הדרשה מתוך סקרנות, הם רצו לשמוע מה יאמר האדמו"ר מסאטמר על הפגישה שהיתה לו עם מרן זצ"ל. אך התברר כי הפגישה לא הוזכרה כלל בדרשה, האדמו"ר ציטט את הגמרא בסנהדרין דף ק"א ע"ב, שבה נאמר על מעשה דירבעם "מאי ויועץ, אמר רבי יהודה שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו חתמיתו על כל מה דעבידנא אמרו לי הן, אמר להו מלכא

בעינא למיהוי אמרו ליה הן, כל דאמינא לכו עבידתו אמרו לי הן, אפילו למפלח לעבודת כוכבים אמר ליה צדיק ח"ו, אמר ליה רשע לצדיק, ס"ד דגברא כירבעם פלח לעבודת כוכבים, אלא למינסינהו הוא דקא בעי אי קבליתו למימרי ואף אחיה השילוני טעה וחתם".

על הבסיס של מאמר חז"ל זה בנה את דרשתו, כלומר, שכבר היה לעולמים, אפילו צדיק וקדוש, נביא לה' כאחיה השילוני, חתם בטעות שיעבדו עבודה זרה, והתנכסים הוא, שמושיבין צדיק אצל רשע ובפרט כשהצדיק הוא מופשט מעניני עוה"ז ובקלות אפשר לפתותו, אלו בערך היו דבריו. כשסיפרו את הדברים למרן זצ"ל הוא ממש הזדעזע ואבריו דא לדא נקשן. מרן זצ"ל אמר: "כשתלמידי הבעש"ט למדו גמרא זאת הזדעזעו מעצם הענין אבל לבא ולהקיש מאמר חז"ל זה לאנשים בימינו זה כבר עובר כל גבול". ומרן זצ"ל הוסיף: "מי ששמע דרשה זו ולא מחה על הדברים וברצונו עוד לבא אלי, צריך לבא ולפייסני". עד כדי כך חרה למרן זצ"ל על הדברים שהשמיע. כשנתפרסמו דברי מרן זצ"ל, עמדו בכל ערב מאות אנשים בתור, ועברו על פני מרן זצ"ל לבקש ממנו מחילה וביניהם היו הרבה מאב"ש. אני ב"ה לא הייתי צריך לפייס כי לא הלכתי לשמוע את הדרשה.

התנהגות זו של הרבי מסאטמר והתבטאויותיו נגד מרן זצ"ל עוררו זעם רב בקרב הצבור החרדי בכלל, ובקרב אנ"ש בפרט. היתכן? בדורנו אנו, שמרן זצ"ל, אשר הוכר בקרב כל חוגי היהדות החרדית כסמכות על ושכל דבריו דברי קבלה, צדיק שהוא כל כולו אש להבה שלהבת י-ה, מופשט מכל עניני עוה"ז והוא כל כולו בלתי לה' לבדו, יבא מאן דהוא ולחלוק עליו בצורה בוטה כל כך.

הרבי מסאטמר, כנראה הבין גם הוא, שכאן הוא עבר את הגבול, אבל לא איש כמוהו יודה שטעה. אבל בכל זאת רצה לתרץ את עצמו באופן כלשהו לפני מרן זצ"ל. הוא שלח את איש אמונו, הרב אלימלך אשכנזי, שנמנה גם על חסידי בעלזא אל מרן זצ"ל בליווי אביו הרב סענדער אשכנזי. הוא ניסה לתרץ ולסנגר על הרבי מסאטמר ואמר למרן זצ"ל, שהוא כלל לא התכוון למרן זצ"ל, אלא לרבי איטשע מאיר לויין. על

זה ענה לו מרן: "לא ידעתי שהרבי מסאטמר משווה את ר' איטשע מאיר לנביא אחיה השילוני".

בתוך הדברים, שכח כנראה ר' אלימלך אשכנזי שהוא נמצא בקודש פנימה והתחיל להתחצף לפני מרן זצ"ל. בשעת ביקורו עמד הצבור ליד הדלת וחלון חדרו של מרן זצ"ל, ובשמעם איך הוא מדבר לפני מרן זצ"ל, עשו מעשה אשר מעולם לא נעשה כמוהו, והתפרצו באופן ספונטני לתוך חדרו של מרן, והתחילו לחרף ולגדף את ר' אלימלך אשכנזי. מרן זצ"ל אמר כל הזמן "שלאגט עם נישט, שלאגט עם נישט". האנשים הוציאו את ר' אלימלך אשכנזי ואביו מחדרו של מרן זצ"ל בצעקות, ומרן זצ"ל שלח את הגבאי ר' שלום פויגל ז"ל ללוותם ולהשגיח שלא יכו אותם.

בכל פעם כשהרבי מסאטמר בא לבקר אצל מרן זצ"ל, מרן היה מחזיר לו ביקור. כעת החליט מרן זצ"ל לא להחזיר לו ביקור. הדבר מאד חרה לרבי מסאטמר, הוא עשה כל מיני השתדלויות, ושלח שליחים שונים למרן זצ"ל לבקשו להחזיר לו ביקור. אך כלל לא עלה בדעתו כלל שעליו לפייס את מרן זצ"ל, והוא באחד ומי ישיבנו, כי מרן זצ"ל בודאי רוצה להחזיר לו ביקור, אך ה"רשעים" וה"נואפים" הסובבים את מרן זצ"ל לא מניחים לו לעשות כן.

ערב אחד, יומיים לפני נסיעתו חזרה לארה"ב, שלח את נכדו של הרב זאב מינצברג זצ"ל למרן זצ"ל, בבקשה לקבל את סבו, הרב מינצברג ואת הרבי מסלונים זצ"ל, שרוצים לבוא לביקור אצל מרן. הוא לא פנה אל הגבאי ר' שלום פויגל, כי הלא גם הוא נמנה על ה"רשעים", אלא פנה ישירות למרן זצ"ל. הוא ניצל את העובדה שאחרי תפילת מעריב היו אנשים פונים אל מרן זצ"ל, מי בהזכרה ומי לקבל שלום. גם הנכד הזה עמד בשורה, כשהגיע למרן זצ"ל אמר שהסבא שלו עם הרבי מסלונים רוצים לבא לבקר אצל מרן זצ"ל.

מרן זצ"ל הפנה אותו להגבאי ר' שלום ואמר לו: "תפנה לגבאי והוא כבר יסדיר אתך את זמן הביקור". הרב מינצברג זצ"ל היה מגדולי הפוסקים וצדיק תמים, ומרן זצ"ל מאוד כבד והעריך אותו ואת הרבי מסלונים זצ"ל. שני האישים החשובים האלו פנו למרן זצ"ל, ובקשו שיחזיר ביקור להרבי מסאטמר. מרן זצ"ל אמר להם: "הוא

בכלל לא בא אלי כביקור, הוא בא אלי לריב עמי" ומרן זצ"ל המשיך: "כבר פעמים רבות אמרתי לו שאני סובל יסורים גדולים" בלשון קדשו: "איך האב מיך אסאך מאהל פאזוואליעט פאר איהם אז איך בין אגרויסער בעל יסורים, והוא לא שאל אותי לשלומי ולא התעניין במצב בריאותי, תגידו לי אתם, רבי וועלוול והרבי מסלונים, כשאתם הולכים לבקר מי שהוא האם אתם לא שואלים בשלומי ולא מתעניינים במצב בריאותו? הוא לא שאלני ולא התעניין במצב בריאותי, ממילא זה לא היה ביקור אז איני חייב להחזיר לו ביקור".

דברים אלו הם שמעו מפי קדשו של מרן זצ"ל לא מה"רשעים" ולא מה"נואפים". אבל הרבי מסאטמר, גם אחרי שנאמרו לו הדברים לא חזר בו והחזיק בעקשנותו, וכמו שמרן זצ"ל הגדיר את אישיותו וזאת שמעתי מפה קדשו: "דער סאטמערער רבי איז גאנץ אוואילער יוד, נאהר וואס ער רעדט זיך איין, מיינט ער אז דאס איז תורת לאקשען. עס איז מיר נאהר א רחמנות אויף זיינע מענטשען" דברים כדרכונות, שלא היינו רגילים לשמוע מפי מרן זצ"ל.

פרק מב

ידועה אמרתו של הגרי"ז מבריסק, שהעולם חושב שהציונים רוצים מדינה ואגב כך הם עוקרים את הדת חלילה, אלא שלא כך הם פני הדברים, עיקר רצונם הוא לעקור חלילה את הדת, וזאת אפשר לעשות רק בכחה של מדינה. את אמיתותה של האמרה הזאת ראינו בעליל בהעברתם על הדת, בכפיה נוראה, של העליות מארצות המזרח, כמו תימן מרוקו וכדומה. "והרשעים כים נגרש, כי השקט לא יכול ורגשו מימיו רפש וטיט" (ישעיה נז, כ).

ראשי הסוכנות היהודית, שהיתה הממשלה של המדינה שבדרך, ברצונם שכל חלקי היהדות יתמכו בהקמת המדינה, החליטו שלמדינה יהיו סממנים יהודיים. הם ישבו עם ראשי אגודת ישראל, שייצגו את היהדות החרדית, והסכימו על 'סטאטוס קוו', כלומר שמירת המצב הקיים של היהדות בארץ ישראל. נישואין וגירושין רק על פי התורה, שמירת שבת במקומות ציבוריים, איסור תחבורה ציבורית בשבת ומטבחים כשרים בצבא.

אך בשנת תשי"ב-תשי"ג, כאשר כבר הרגישו את עצמם חזקים דיים, הם חשבו שהמדינה התבססה כבר, והשתכרו מגודל הצלחתם בהעברתם על הדת של מאות ואלפים מאחינו בני ישראל. עינם היתה צרה ביהדות החרדית, אשר התחילה לשקם עצמה לאחר החורבן הנורא בשנות השואה. נוסדו ישיבות, הוקמו עשרות בתי ספר של החינוך העצמאי, ותלמודי תורה על טהרת הקודש התמלאו בתינוקות של בית רבן. ומהחריש העמוק שחרשו גדולי ישראל, התחילו לנבוט הזרעים, וראו עין בעין כי לא אלמן ישראל, יש תקוה שהיהדות החרדית תעלה ותפרח.

אז התעורר השטן מרבצו, ורצה לקעקע את יסודות הבנין הגדול שבנו גדולי ישראל בזעת אפם. הם היו גרועים אף מפרעה, שגזר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, ואת הבת תחיון, והם רצו גם את הבנות.

נגזרה הגזרה האיומה, חוק שרות לאומי לבנות. בתחילה רצו לחייב את כל בנות ישראל להתגייס לצבא, אבל לנוכח התנגדותם העזה של כל גדולי ישראל בלי יוצא מן הכלל, שפסקו להלכה ירהג ואל יעבור, לא היתה להם ברירה, אלא לשחרר את הבנות החרדיות מהשרות בצבא.

אך את העצם הזאת הם לא יכלו הציונים לבלוע בשום פנים ואופן, הם טכסו עצה איך לגזול את כבשת הרש. לעזרתם באה המפלגה הפשרנית שכל האידיאולוגיה שלה היתה תמיד דרך הפשרה, לא קיצוניות. אבל למרבה הפלא, תמיד נטתה הפשרה לטובת החילוניות ונגד הדת. והיא מפלגת "המזרחי" ו"הפועל המזרחי". שהיו אז שתי מפלגות, והן מולידתן של המפד"ל של היום. כמו שנאמר "הרה עמל וילד שקר".

אנשי "המזרחי" העלו את הרעיון של שרות לאומי. טענתם היתה, שאמנם אין דרכה של אשה לעשות מלחמה והם מבינים את התנגדותם של גדולי ישראל שבנות ישראל ישאו נשק, אבל אי אפשר להסכים להפליה שלא כל הבנות ישאו באחריות שווה ובנטל שווה של שרות לאומי. ולכן הציעו שהבנות החרדיות ישרתו שרות לאומי לא במסגרת צבאית מלאה. מטרתם היתה שהבנות ישרתו בקיבוצים ובמושבים של הפועל המזרחי ואז ירווח להם.

גדולי ישראל, שבעיני הבדולח שלהם ראו את הסכנה האיומה שתצמח אם חלילה יצא החוק הזה מן הכח אל הפועל, נזעקו מיד אל הדגל. כולם כאחד הכריזו שאין שום הבדל בין גיוס לצבא ובמה שהם קוראים שרות לאומי וגם בזה בגדר של ירהג ואל יעבור.

הרבנות הראשית באותם הימים, היתה כפופה כולה לתנועת המזרחי, וגם המזרחי הצהירה תמיד שהיא כפופה לרבנות הראשית. אי לזאת, הופנה עיקר הלחץ לעבר הרבנות הראשית, שתכריז על שרות לאומי לבנות, כשרות צבאי לכל דבר, שנאסר גם על ידי הרבנות הראשית.

ואמנם הגאון רבי צבי פסח פראנק, רבה הראשי של ירושלים מטעם הרבנות הראשית, ובית דינו הכריזו על שרות לאומי באיסור של יהרג ואל יעבור. אבל הרבנות הראשית הארצית בראשם הרב הראשי סרבו לצאת בפסק דין כזה.

הארץ היתה כמקוקחה, הפגנות נערכו בכל מקום, אנשים ונשים נקהלו על נפשם לבטל את רוע הגזרה. גדולי ישראל, ראשי הישיבות, בהם הגאון רבי איסר זלמן מלצר, הגאון רבי זלמן סורוצקין, יושב ראש ועד הישיבות, רבי יחזקאל סרנא ראש ישיבת חברון, ועוד כמה גדולים זצ"ל, בקרו אצל הרב הראשי, כמה ימים לפני ראש השנה, לעמוד ולהתחנן על נפשם ועל נפש הדור ולבקשו שיוציא פסק דין של איסור שרות לאומי ביהרג ואל יעבור, ואז לא תהיה ברירה למפלגות המזרחי ויהיו מוכרחים למשון חזרה את הצעת החוק.

כנראה שבפיו לא היתה תשובה מתאימה לגדולי התורה. הוא עזב את חדר הישיבות בעודם יושבים בו, ולאחר זמן קצר שלח אליהם שליח, ביקש את סליחתם באומרו שאינו מרגיש טוב, ואינו יכול לחזור ולדבר איתם. בשומעם זאת קמו גדולי התורה וישבו לבתייהם. האירוע הזה לא פורסם ברבים, אך התנהגות מחפירה זו מצד הרב הראשי עוררה זעם ותסכול רב בקרב מי מהציבור החרדי שהיה מודע לכך.

מִרְן זצ"ל אשר לכאורה היה ספון וטמון בחדרו אשר בביתו נאווה קדש, היה מעורה בכל הענינים והמריץ את העסקנים להמשיך במערכה. ביום כיפור לפני תפילת המוסף קרא מִרְן להתייעצות כמה מראשי חסידי בעלזא. ולמחרת יום כיפור נסע מִרְן זצ"ל אל הרב הראשי בכדי לשכנעו ולהסביר לו את גודל הסכנה אם לא יפרסם את האיסור והחוק יעבור.

הרב הראשי, מפני יראת הכבוד שרחש למִרְן זצ"ל, התנצל ואמר, אני יודע ומכיר את חומרת הענין, והסכנה הגדולה לקיום היהדות, אבל מה אעשה, איני יכול לעמוד נגד הלחץ המפלגתי המופעל עלי. לאחר תשובה שכזו לא היה למִרְן זצ"ל מה לומר לו. ואז הכריז מִרְן זצ"ל באזני כל אנ"ש, שאסור להיות חבר בפועל המזרחי, ואפילו מי שקיבל עבודה מהם, ומקום עבודתו בסכנה, עליו לפרוש מן המפלגה.

ר' מרדכי שפרונג ז"ל, היה מן העובדים הבכירים בדואר, ושר הדואר דאז היה ד"ר יוסף בורג, מראשי הפועל המזרחי. ר' מרדכי שפרונג נכנס ללשכת השר, לבש את ה'גארטל' ואמר, "לשם ייחוד לקיים מצות לשמוע דברי חכמים", קרע את פנקס החבר וזרק אותו על השולחן. ד"ר בורג נדהם ושאל את ר' מרדכי מה קרה, על מה זה? אמר לו ר' מרדכי, יצא פסק דין של הרבי שאסור להיות חבר בפועל המזרחי. ומצוה זו צריך לקיימה בפרהסיה ולכן קיימתי בלשכת השר.

כנראה שהדבר לא נעם לו לד"ר בורג, הוא פנה לבית מן בהצעה לבוא לבקר אצל מרן זצ"ל ולהסביר לו את עמדתה של הפועל המזרחי. אבל מרן זצ"ל סרב לקבלו. ד"ר בורג לא ויתר, ובא ל'טיש', כמובן שכיבדו אותו והושיבוהו על הספסל לצידו של מרן זצ"ל. אז פנה למרן ואמר לו, "הרבי ראה כבר פעם מיניסטר עם ציצית?" והראה למרן זצ"ל שהוא לובש ציצית. מרן זצ"ל לא הגיב, נתנו לו שיריים כמו לכל החסידים ובזה נגמר הסיפור.

מרן זצ"ל הקפיד מאד לזכור ולהכיר טובה לכל יהודי שעזר לו אי פעם, או שעשה לו את הטובה הקטנה ביותר. במיוחד לרב הראשי, אשר השתדל מאד ועזר רבות בהשגת הסרטיפיקטים למרן ולאחיו זצ"ל, הכיר מרן טובה על כך. בפרוס כל שנה חדשה נוהג היה מרן זצ"ל לשלוח לרב הראשי על ידי שליח מיוחד את ברכתו לקראת השנה החדשה. אך לאחר הביקור הנ"ל, ניתק מרן זצ"ל אל כל הקשרים עם הרב הראשי.

לאחר החגים התקיימה הפגנה ענקית, שהשתתפו בה עשרות אלפי איש, זו היתה ההפגנה היחידה שמרן זצ"ל השתתף בה באופן אישי. לא היה יהודי אשר יראת ה' נוגעת בלבו מכל הארץ שלא השתתף בהפגנה זו. החוק עבר אמנם אך הושם בהקפאה ולא בוצע מעולם.

פרק מג

כאשר נוסדה הישיבה היא מנתה עשרה תלמידים. אבל תוך זמן קצר התרבו ספסלא דבי מדרשא ונוספו עוד תלמידים. רובם ככולם היו פליטי השואה, יתומים מאב ואב שהישיבה היתה ביתם היחיד, ומלבד ראשי הישיבה לא היה מי שידאג לרווחתם של הבחורים. בישיבה קיבלו התלמידים אש"ל מלא וגם מעט כסף כדמי כיס. נותרה בעיה גדולה והיא, הלבשת התלמידים. תקציב הישיבה לא היה בנוי להתמודד עם הוצאה כזו, וגם לא היה מקובל באף ישיבה לספק הלבשה לתלמידים. לאור כל זאת התעוררו כמה מהתלמידים ויסדו את "מפעל הלבשה", שתפקידו לדאוג להלבשת התלמידים. המפעל אמנם הצליח וגם עשה פרי, והבחורים קיבלו את המלבושים שהם זקוקים להם, כמעט הכל על חשבון ה"מפעל".

מֶרֶן זצ"ל התעניין כדרכו תמיד בכל פרט ופרט מהנעשה בישיבה. באחד הימים שאלני מֶרֶן זצ"ל "מי דואג למלבושים עבור הבחורים?" סיפרתי לו על המפעל המפואר שדואג ומספק הלבשה לתלמידים. מֶרֶן זצ"ל מאד נהנה, ובטרוניה מסויימת שאלני: "למה לא סיפרת לי על כך עד היום?" וכך אמר לי מֶרֶן: "לכאורה יש סתירה בין שני מאמרי חז"ל, במאמר אחד נאמר, המפזר אל יפזר יותר מחומש, ובמאמר אחר נאמר, נתן תתן אפילו מאה פעמים. איך מתיישבים שני המאמרים הללו? אלא הענין הוא כך, כאשר אתה צריך לחפש את הענין הנצרך, חובה עליך להוציא עד חומש בכדי לקיים מצוות צדקה. מה שאין כן כאשר הנצרך עומד לפניך והוא זקוק לעזרתך, אז אין עושים שום חשבון, אלא, נתן תתן אפילו מאה פעמים. ובפרט ענין כה נשגב כמו הלבשת תלמידי ישיבה, אין לך דבר נחוץ מזה". ואמנם מֶרֶן זצ"ל הכניס את מפעל ההלבשה ברשימת מקבלי הצדקה שלו ומדי חודש בחדשו קיבלה קופת המפעל סכום מאד חשוב והגון ממֶרֶן זצ"ל.

עד כמה היו תלמידי הישיבה חשובים בעיניו, ועד כמה דאג שיקבלו הבחורים את כל מחסורם על צד היותר טוב והיותר מועיל, יעיד הסיפור הבא המלמד על הכלל.

בשנת תשי"ב הגיעה הרבנית הצדקנית מרת טראנה מסקווער ע"ה, שהיתה בת אחותו של מרן זצ"ל. כידוע התגורר אביו של כ"ק האדמו"ר רבי יעקב יוסף מסקווער זצ"ל בירושלים, והרבנית הגיעה לארץ בכדי לקבל את לידיה את עזבון חמיה. בתוך העזבון היה גם ספר תורה שייחסו אותו להרבי ר' משה מפשעווארסק זצ"ל. מרן זצ"ל הורה לי לעזור להרבנית מסקווער בכל דבר שתזדקק לו, ובכך גם התקרבותי אל הרבנית ועזרתי לה במה שרק יכולתי. באחד הימים היא פנתה אלי ואמרה לי "אני מאוד רוצה לבקר בישיבה ולראות איך היא מתנהלת באופן הגשמי". מיד סדרנו לה יום ביקור. היא ביקרה בחדרי השינה, בדקה את המטות, ואף שמה את ידה על המזרון לראות אם הוא מספיק רך. היא התכופפה תחת המטות לראות אם החדר נוקה באופן יסודי, או רק מהשפה ולחוץ. לאחר כן נכנסה למטבח, ארוחת הצהרים כבר היתה מוכנה, היא ביקשה שיכבדו אותה בצלחת מרק וגם טעמה מיתר התבשילים. מאד התפלאתי על הבדיקה היסודית הזו, ורק לאחר מכן עמדתי על רוב חכמתה של הרבנית הצדקנית ומה היתה כוונתה בביקור הזה.

בשעות הערב היא בקרה אצל מרן זצ"ל וסיפרה לו: "היום ביקרתי בישיבה, מה אומר ומה אגיד לדודי, מצאתי את הישיבה מתנהלת מהבחינה הגשמית כמעט כמו בית מלון, החדרים נקיים להפליא, לא הסתמכתי על המראה החיצוני, אלא אפילו בדקתי תחת המטות, ומצאתי שהנקיון הוא ממש להפליא. כמו כן בקרתי במטבח הישיבה וטעמתי מהמאכלים, וטעמם היה משובח מאוד" וכך המשיכה לספר למרן על ביקורה בישיבה. מרן זצ"ל מאד מאד נהנה ממה שסיפרה הרבנית וממש הכיר עליה שפניו הקדושות זורחות מנחת. אחרי כן אמר לי מרן זצ"ל: "הרבנית מסקווער ממש החיית את נפשי, אמנם אני שומע תמיד שהכל מתנהל כשורה, אבל עדות של בעל'באסתע היא יותר מהימנה והיא גם יודעת על מה להסתכל". הרבנית שהיתה ידועה בצדקתה ובפקחותה, אמרה: "מאד רציתי להנות את דודי, חשבתי במה אוכל לגרום לו קורת רוח והנאה גמורה, הבנתי שע"י ביקורי בישיבה ומסירת דו"ח חיובי זה יגרום לו את ההנאה הגדולה ביותר, וב"ה שהצלחתי בכך".

פרק מד

טובת הנאה נוספת היתה לי מביקורה של הרבנית מסקווער ע"ה, כאשר שידכה לי את רעייתי תחי'. ידידות גדולה ורבת שנים שררה בין הרבנית מסקווער ובין חמותי ע"ה, לאחר שבמלחמת העולם הראשונה נמלט כ"ק מרן מהרי"ד זצ"ל להונגריה מאימת המלחמה, התגורר מרן זצ"ל תקופה קצרה בטעגלאש. כי הסבא הרה"ח רבי ישראל משה זצ"ל דאג לכל צרכי החצר עד שהסתדרו בהונגריה. הנכדים של מרן זצ"ל התגוררו בטעגלאש ושם נרקמה הידידות בין הרבנית מסקווער ובין חמותי ע"ה שהיו בערך בנות אותו גיל. אחרי מלחמת העולם השנייה כשהרה"ק מסקווער שהה בעיר בודאפעסט, ביקרו בני משפחת חמי ז"ל אצל הרבי מסקווער ושם חודשה הידידות הישנה ועל סמך ידידות זו שימשה הרבנית מסקווער כשדכנית.

לאחר החתונה קיבלנו מהרבנית ע"ה "דורון דרשה" מאד חשוב. ובברכה שצירפה, כתבה שהיא שולחת "דורון דרשה" לשני הצדדים. בזה היא הביעה את תודתה על השירותים החשובים שעשיתי עבורה כשביקרה בארצנו.

מרן זצ"ל דיבר פעמים רבות על הסבא הרה"ח רבי ישראל משה זצ"ל, ועל מה שעשה עבור אביו מרן זצ"ל, ובאיזו חכמה כלכל את הבית הגדול עם הצרכים המרובים. מרן זצ"ל סיפר פעם על חכמתו של רבי ישראל משה, "מרן מהרי"ד היה נוהג לאכול מספר מסוים של כפות מהמרק שהוגש לו. הרה"ח רבי ישראל משה זצ"ל התבונן בדבר, והחליט לעשות מעשה, הוא ביקש להכין כף מיוחדת של כסף למרן זצ"ל, הכף הזאת היתה גדולה יותר מכף רגילה, בכדי שמרן זצ"ל יאכל מעט יותר מרק. עד כדי כך היתה גדולה היתה מסירותו לאבי זצ"ל".

בכלל, היה מרן זצ"ל רגיל לספר פעמים רבות על חסידותו של הסבא הרה"ח רבי ישראל משה זצ"ל. כשנכנסתי לקודש פנימה לשאול ולבקש את ברכתו והסכמתו של מרן זצ"ל לשידוך הוא אמר: "תראה אצל רבי ישראל משה, לאחר מלחמה קשה כזו, תודה להשי"ת כל בניו ונכדיו הולכים בדרך התורה והחסידות, עהר איז געווען אעהרליכער יוד אין אגרויסער בעל צדקה".

דבר ידוע הוא שאצל כ"ק אדמו"רי בעלזא, באמרם שבח כל שהוא על נפטר היו שוקלים כל מילה במאזני זהב. כפי שידוע הסיפור על כ"ק מרן אדמו"ר מהר"ש זצ"ל, שהיה פעם שריו בצער גדול, שאלה אותו הרבנית ע"ה: "מה היום מיומיים? למה הוא כל כך שריו בצער?" ענה לה: "היום נפטר אעהרליכער יוד" שאלה: "מי הוא זה?" אמר: "הרבי מדינוב הבעל "בני יששכר" אמרה הרבנית: "רק אעהרליכער יוד, הלא הוא היה רבי גדול" אמר לה מרן זצ"ל: "אדמו"רים גדולים יש הרבה אבל עהרליכע יודען יש מעטים". כך ראיתי ושמעתי כמה וכמה פעמים. למשל, כשסיפרתי לו על פטירתו של ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל אמר מרן זצ"ל: "עהר איז געווען אוואילער יוד, אעהרליכער יוד", מה שאין כן על אנשים חיים, כאן היו יכולים לשמוע ממרן זצ"ל שבחים גדולים, עד שלפעמים התפלאתי שמרן זצ"ל כל כך משבח אדם מסוים שבעיני היה רחוק מאוד מכך.

פעם בא יהודי פשוט אבל ירא שמים לשאול את דעתו של מרן זצ"ל על שידוך מסוים שמציעים לבתו, היהודי הוסיף ואמר שהוא מחפש תלמיד חכם. הוא שאל את מרן, האם הבחור המוצע הוא תלמיד חכם. מרן זצ"ל אמר לו: "הבחור הזה הוא תלמיד חכם מופלג". באי רצון נצנצה מחשבה בראשי, היתכן, על בחור כזה אומר מרן זצ"ל בפה מלא שהוא תלמיד חכם ולא סתם תלמיד חכם אלא תלמיד חכם מופלג? אני הכרתי היטב את הבחור המדובר, הוא היה ממש מופלג מאד מלהיות תלמיד חכם. בצאת היהודי השואל מהקודש ומרן זצ"ל, שידע מה שחשבתי, אמר לי: "אבא זצ"ל אמר שבימינו אנו, בחור שלמד דף גמרא כבר נקרא תלמיד חכם, והבחור המדובר הלא גם למד תוספות. אם כן, אז הוא ממש תלמיד חכם מופלג". אני מכיר את המשפחה הזאת, ואמנם יש להם בנים ונכדים תלמידי חכמים מופלגים מרביצי תורה בדרך החסידות.

מועד נשואי נקבע ליום חמישי כ' בשבט תשי"ג והעליה לתורה לש"ק פר' בשלח שהיא "שבת שירה". כמובן שרציתי שה"אויפרוף" יהיה אצל כ"ק מרן זצ"ל. על דבר זה היו צריכים לבקש רשות והסכמה ממרן זצ"ל. נכנסתי לקודש פנימה ואמרתי למרן זצ"ל שאני רוצה שה"אויפרוף" יהיה כאן. אמר לי מרן שאני צריך לעשות זאת אצל

אבי משום כבוד אב. אמרתי למרן, הנה אבי רוצה להיות אצל הרבי ב"שבת שירה", ובגלל ה"אויפרוף" שלי הוא לא יוכל לבוא? על זה ענה לי מרן, אם אביך גם רוצה להיות כאן בש"ק, אני מסכים שתעשה כאן את ה"אויפרוף".

מרן זצ"ל התפלל בכל ש"ק בחדרו, ולקריאת התורה פתחו את הדלת הפונה לקודש, ומרן זצ"ל היה שומע את קריאת התורה. בשבתות מיוחדות כגון בארבע הפרשיות או בשבת חנוכה, או שבת ר"ח היה הצבור מתפלל שחרית, ולאחר ההפסקה מרן זצ"ל היה נכנס לקריאת התורה וגם לתפילת מוסף. היו ימים מיוחדים שבהם מרן זצ"ל התפלל עם הצבור מהתחלת התפילה. וזאת, בשבת שירה, בשביעי של פסח, בראש השנה וביום הכפורים. כמובן שבזמנים אלו לא היה זמן קבוע לתפילה אלא כשמרן זצ"ל נכנס לבית התפילה אז התפללו.

באותה שבת התאכסנתי אצל רבי חיים פרידמן ז"ל שהתגורר ברחוב עבודה, מרחק לא גדול מביתו נאווה קודש של מרן זצ"ל. בשעה אחת לפנה"צ אמר מרן זצ"ל להביא את החתן בכדי שלא יחשבו שבבעלזא מתפללים מאוחר. מרן זצ"ל נכנס לתפילת "אדון עולם" בערך בשעה שתיים וחצי. אבל הספקנו עוד גם לעשות קידוש לפני תפילת מנחה, אמנם לא "קידושא רבא" במושגים של היום אבל היה קידוש. אמי ע"ה הכינה עוגות בשפע לפי המושגים של אז, וגם הצליחה להכין קוגל, יותר מזה לא היה אפשר להשיג בתנאי הצנע של אותם הימים. השתדלתי להשיג מעט דג מלוח, אך למרות חיפושי לא עלה בידי. אך למרות הדלות, בכל זאת, בעלותי על לבי אותה שבת מרוממת בהילו נרו עלי ראשי, זכיתי שהעליה לתורה היתה בנוכחות מרן זצ"ל ובבית מדרשו, אשרי שזכיתי לכך.

החתונה התקיימה בפנסיון "וגשל". ה"אולם" הזה הכיל כשמונים איש. אנחנו שכרנו רק את האולם, כי את הכיבוד הכינה חמותי ע"ה. סעודת הנשואין היתה כשל אחד הגבירים, כי באותם ימי הצנע, אפילו מי שרצה והיה ביכולתו לשלם, לא יכול היה להשיג מצרכי אוכל כמו בשר ודגים וכדו'. לכן בכל שמחת נשואין, היו נותנים בסעודה כריכים. מי שהצליח להשיג סרדינים היה מן המאושרים והאנשים לקקו את האצבעות. היו שעשו כריכים רק מירקות או מי שהשיגה ידו לקנות ביצים בשוק

השחור, הכין כריכים מביצה קשה. בסעודת הנשואין שלנו הגישו "געפילטע פיש", שנחשבו למעדן מלכים ממש. אחרי החתונה פנה ר' הערש מיילך וגשל לחמותי ואמר שהוא רוצה לקנות ממנה את הנותר מהמנות, אבל לא נשאר אפילו פירור אחד. אלו היו המושגים באותן הימים. אבל "למרבית הפלא" העדר הזלילה והבזבז, לא השפיעו על חיינו שהיו והינם גם כיום, ברוך ה', מאושרים מאוד.

שכרנו דירה של שתי חדרים בשכונת "קטמון". הדירה היתה כמובן כמקובל באותם הימים בדמי מפתח. קנינו רהיטים מאד מפוארים. הארון היה ארון "ענק" בערך שלוש דלתות ובציפוי פורניר מלא, וכן המטות. קנינו את הרהיטים במציאה גדולה, היו אלה רהיטים משומשים ששכבו שנים רבות במחסן של דוד חמי ר' יוסף פלדמן ז"ל, הוא שמח להפטר מהם, ולנו היתה זו מציאה רבא כי חסכנו כמה מאות לירות, רק השולחן וארבע הכסאות שקנינו, היו חדשים.

פרק מזה

בשנת תשי"ג, מספר חדשים לפני נשואי, נתמנית למזכיר הישיבה. בימים ההם עוד לא השתמשו בתוארים כמו "מנכ"ל", "מזכ"ל" וכדו', היה רק תואר "מזכיר", אבל בפועל התפקיד כלל הכל. גם מנהל, גם מזכיר, גם מנהל משק וכו' וכו'. בהכנסי לקודש פנימה, לקבל ברכתו והסכמתו של מרן זצ"ל להתפקיד שקבלתי, נתן לי מרן זצ"ל את ברכתו והסכמתו ואמר לי: "בא ואלמדך מה נקרא מכתב יפה, לשון הקודש עשירה במילים נרדפות ומכתב שאין בו כפל לשון נקרא מכתב מסוגנן יפה", ואמנם זה יסוד גדול בלשון הקודש.

תלמידים רבים נוספו לישיבה, המקום לא הכיל את כולם ורבים נדחו מחמת חוסר מקום. בחורים ישנו גם בחדר המדרגות בבנין של ביהכנ"ס "הגר"א", וגם היכל ביהכ"נ צר היה מלהכיל את כל התלמידים, לכן החליט מרן זצ"ל שצריך לבנות בנין לישיבה. מרן זצ"ל דירבן והמריץ את העסקנים שימהרו וישתדלו להקים את הבנין אשר נחיצותו הלכה וגברה מיום ליום. מרן זצ"ל הקים את "ועד הבנין", שבראשה עמד העסקן הנמרץ נאמן ביתו של מרן זצ"ל ר' משה אורטנר ז"ל, שעשה לילות כימים, לא נח ולא שקט עד שראה את הבית עומד על תילו לתפארה. אם ארצה לפרט את כל המהלכים ואת כל המצבים עד שזכינו לברך על חלק מהמוגמר תקצר היריעה מהכיל את כל הספורים, המניעות היו רבות, והקשיים היו רבים מאין ספור, לכן אציין רק כמה עובדות קטנות והפרט מלמד על הכלל.

מיד בייסוד "ועד הבנין", ואני אז משמש כמזכיר הישיבה, קבלתי הוראה לחפש מגרש מתאים לבנין הישיבה. תנאי התנה מרן זצ"ל, שהמגרש לא יהיה סמוך לישיבה אחרת, מחשש שמא יגרום הדבר למנהלי הישיבה ההיא עגמת נפש. התקשרתי עם מתווכים שונים שהביאו מבול של הצעות. וראה זה פלא, מרן זצ"ל, שהיה לכאורה סגור ומופנם בתוך ביתו נאוו קודש, אך כשהבאנו לפניו הצעות שונות שבעינינו נראו מתאימות, פסל אותן מרן זצ"ל מסיבות שונות, פעם משום שהאיזור לא מתאים

לישיבה, ופעם בגלל קרבתו של המגרש לגבול. ברוב המקרים פסל מרן זצ"ל את ההצעות בלי לתת טעם, רק אמר "דאס פאסט נישט פאר א ישיבה".

הציעו לנו מגרש מצויין, בן שבעה דונם בערך, בין שכונת קטמון לשכונת טלביה, מגרש נהדר בכל המובנים וגם יחסית במחיר זול. היינו בטוחים שעל המגרש הזה בוודאי נקבל את הסכמתו של מרן זצ"ל, אבל לא כפי שחשבנו היה, מרן זצ"ל פסל את המגרש מכל וכל. כשניסיתי להסביר למרן שהמגרש נמצא במרכז העיר, במקום שקט, רחוק מהגבול וכדומה, מעלות ממעלות שונות אשר בהן לפי דעתנו נתברך מגרש זה, אמר לי מרן זצ"ל: "אל תשאל שאלות, המגרש לא מתאים!".

לאחר מספר שנים, כשבקרתי באותו אזור, הבנתי כבר היטב את התנגדותו של מרן זצ"ל. המגרש שהוצע לנו, ואנו כל כך התלהבנו ממנו, גבל עם בית הנשיא שהוקם במקום לאחר כמה שנים. וכמובן שמרן זצ"ל לא רצה את בית הנשיא כשכן לישיבה הקדושה שהוא עומד להקים.

כשבאנו למרן זצ"ל עם ההצעה של המגרש ברחוב אגריפס, הסכים מיד ואמר לר' משה: "איהר זעט ר' משה, דאס איז א פאסיגער פלאץ פאר א ישיבה". במקרה זה ראיתי את גדלות נפשו של ר' משה אורטנר ומסירותו האין סופית לצרכי בעלזא. המגרש ששטחו חמש וחצי דונם היה בבעלות רשות הפיתוח, רשות הפיתוח היתה רשות ממשלתית שבידה נמסרו כל השטחים הנטושים שנמצאו בשטח מדינת ישראל. חלק מן המגרשים שברשותה נמכרו בתנאי שיבנו בתוך חמש שנים, ואם לא, יחזרו המגרשים לבעלותה של רשות הפיתוח. והמגרש המדובר נמסר לקבלן בתנאי זה והוא לא מימש אותו.

כשבאנו ליו"ר הרשות, יהודי בשם מר עצמון, בנוגע לרכישת המגרש, אמר לנו: "תראו, יש לכם מזל, החודש נגמרה זכות האופציה של הקבלן. ומחר, בשעה עשר לפנה"צ, מתקיימת ישיבה של ועדת השרים הממונה מטעם הממשלה על עסקי רשות הפיתוח, אם תמציאו לי עד מחר בשעה תשע בבוקר את הסכום כולו, אשתדל להעביר לכם את המגרש באותם התנאים שקיבל אותם הקבלן, היינו שלא נעשה שומה חדשה, ואילו אתם תקבלו את המגרש בשומה של הקבלן". הצעה זו הבטיחה

לנו הסכון של חמישים אחוז לפחות, ר' משה הבטיח למר עצמון להמציא את כל הסכום עד למחרת בשעה תשע בבוקר.

כשיצאנו מחדרו של מר עצמון פניתי לר' משה ושאלתי, הלא אין לנו בקופה אפילו פרוטה שחוקה אחת, איך הבטחת סכום עצום כזה עד מחר בבוקר? ר' משה לא ענה לי. רק ביקש לנסוע מיד לקטמון, למשרד הישיבה. ר' משה התקשר למנהל הבנק שלו והורה לו למכור את ניירות הערך שברשותו, ר' משה הוסיף וביקש ממנהל הבנק, שאם לא יקבל ממכירת ניירות הערך את הסכום הדרוש, חמישים אלף ל"י, יתן לו אשראי על ההפרש. מנהל הבנק אמר לר' משה: "מר אורטנר, כנראה שהזדמנה לך עיסקה מיוחדת ומשתלמת במיוחד, ניירות הערך נמצאים כרגע בעליה מתמדת ואם תמתין כמה ימים תקבל תשואה גבוהה הרבה יותר לכסףך", ר' משה ענה לו, שאמנם העסקה היא מיוחדת וחד פעמית ולא בכל יום מזדמנות לפניו עסקאות כאלו. לכן חזר וביקש שיעמיד לרשותו עד מחר בבוקר את הסכום הנזכר. אני עמדתי משתומם ונדהם לראות מה שיהודי מסוגל לעשות למען מטרה גדולה ומקודשת, הבאתי את הסיפור הזה למען ידעו דורותינו איך נראו העסקנים של פעם.

ואכן, בחסידי השי"ת הצלחנו, ועדת השרים אישרה את העסקה והמגרש קם לקנין עבור בנין הישיבה, במחיר שהיה בערך כחמישים אחוז פחות ממחירו בשוק באותה שעה.

מיד לאחר רכישת המגרש ואישור הקניה ע"י ועדת השרים, תהליך שנמשך כמה שבועות, ניגשנו מיד, ובמרץ רב, לתכנון הבנינים המפוארים של הישיבה. מרן זצ"ל היה מעורב בכל השלבים של הכנת התכניות ונהנינו ממנו עצה ותושיה. מרן זצ"ל התעניין בכל פרט ופרט כגון גודל החדרים, ועמד על כך שבחדר ילוננו לפחות ארבעה בחורים ולא פחות. גם בסדרי בניית המקוה, התעניין מרן זצ"ל. בקיצור, שום פרט קטן לא נעלם מעיניו הקדושות. על מיקום היכל הישיבה היו דיונים רבים ובירורי הלכה בנוגע למיקום ארון הקודש וכדו'.

בינתיים עשינו הכנות לטקס "הנחת אבן הפינה" ע"י מרן זצ"ל, וביום שלישי, יום שנכפל בו כי טוב, ב' באלול תשי"ד ירה מרן זצ"ל את אבן הפינה במעמד מאד מרגש

בהשתתפות אלפים מישראל. מרן זצ"ל הורה שלא לומר תחנון באותו היום. נחפר בור מיוחד ומרן זצ"ל במו ידיו הקדושות שם את הלבנה בתוך הבור. כשהוגשה הלבנה למרן זצ"ל, אמר שצריכים להגיש לו גם טיט בכדי לשים את הטיט תחת הלבנה כי כך זה יחזיק טוב יותר. כשמרן זצ"ל ירה את אבן הפינה, אמר: "אני מניח את אבן הפינה בכדי שילדי ישראל יוכלו ללמוד פה תורה ויראת שמים ואני מתנה שיוכלו פה לאכול ולשתות ולעשות את כל ההשתמשויות שאדם צריך להם" מרן זצ"ל סיים בברכה שנזכה לגמור הבנין בנקל ושנזכה לילך לקבל פני משיח צדקנו במהרה.

מר יצחק קריב איש הפועל המזרחי היה ראש העיר ירושלים. הלכתי להזמין באופן אישי לטקס הנחת אבן הפינה, וביקשתי שימסור דברי ברכה בשם העיריה, אך בידעי את התנגדותו של מרן זצ"ל לשפה העברית, התניתני אתו שידבר בלשון האידיש שהיתה שגורה בפיו היטב. בשמעו את הדברים הוכה בהלם ואמר לי, איך יעלה על הדעת שראש עיריית ירושלים ינאם באידיש בפני אלפי יהודים? מה יגידו חבריו על זה? אמרתי לו, הברירה בידכם אם אתם מסרבים לדבר בשפת האידיש ימסור סגן ראש העיר הרב פרוש דברי ברכה בשם העיריה. מר קריב התפתל במבוכה, מצד אחד הוא לא רצה לוותר על הכבוד הזה, ומצד שני חשש, כאמור, ממה יאמרו הבריות. הוא לא נתן לי תשובה רק אמר לי, "תן לי זמן לחשב את צעדי כי אתה ממש מעמיד אותי לפני הקיר". אני מצידו הודעתי לו, שבנוכחות מרן זצ"ל לא ינאמו בשום אופן בעברית. כשחזרתי למשרד כבר המתינה לי הודעה, שראש העיר מסכים לנאום באידיש, ולא יוותר בשום פנים ואופן על ההזדמנות ההיסטורית לברך בשם העיריה במעמד כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא.

לאחר שמר קריב עזב את כס ראשות העיריה, הוא התמנה כמנהל מחלקת המוסדות במשרד הסעד ובמשך שנים האכילנו מרורים באמרו כי אני הכרחתי אותו לנאום באידיש בפני עם ועדה.

פרק מו

האדריכלים עבדו במרץ להכין את תכניות הבנין, בכדי שנוכל להגישם לוועדה המחוזית לבנין ותכנון ערים ולקבל את הרשיון ולהתחיל במהירות במלאכת הבניה. כמו שבכל דבר שבקדושה ישנה ההתנגדות של הסיטרא אחרא, כך היה הדבר כאן. אנחנו חשבנו לתומנו, שאם נגיש תוכנית שמבוססת על חוקי הבניה בלי כל סטיה שהיא, לא תתעוררנה שום בעיות והתכנית תאושר. אך לא כן היה הדבר, הועדה המחוזית דחתה את התכנית וסירבה לאשרה בנימוק, שהיות והישיבה היא גם בית ספר, והבנין יבנה בהצטלבות של שתי רחובות, נמצא איזה סעיף נידח בחוק, שאין לאפשר בנית בית ספר בהצטלבות של שני רחובות. הנימוק שלא לפרוטוקול היה, שהם לא רוצים להקים "מאה שערים" נוספת, ובפרט בקרבת משרד החוץ.

מיד כשנודע לנו הדבר נכנסנו לפעילות מואצת לבטל את רוע הגזירה. ראשית דרכי היתה אל נציג אגודת ישראל שהיה באותה עת סגן ראש העיר וחבר הועדה המחוזית. הוא, כדרכם של עסקני אגו, סיבבנו בכחש ואמר לנו: "היום בבוקר דברתי עם מר ברגמן, יו"ר הועדה המחוזית, והוא הבטיח לי שיביא את הענין לדיון חוזר, התוכניות יאושרו ואין לכם מה לדאוג". התפלאנו מאוד על דבריו, כי ב"המודיע", עיתונה של אגודת ישראל, הופיעה באותו יום ידיעה, שחברי הועדה נפרדו ממר ברגמן שהתמנה לקונסול ישראל בלוס אנג'לס ועזב את הארץ.

ר' משה אורטנר, שהוזעק על ידי לירושלים, נדהם גם הוא ממסכת השקרים של האיש. וכשהגענו למסקנה שממנו לא תצמח לנו הישועה, ביררנו במזכירות העיריה וקיבלנו את רשימת חברי הועדה לתכנון ובנין ערים. פנינו אל מר אמדורסקי, נציג הציונים הכלליים בעיריה, שהיה חבר הועדה המחוזית. הוא קיבל אותנו בסבר פנים יפות והבטיח לנו את מלוא עזרתו, הוא הזהיר אותנו שנמנע בכל מחיר פרסום כל שהוא בעיתונות, בכדי שלא נקלע למאבקי כוחות, כי במצב כזה יקשה עליו לשנות את ההחלטה.

מר אמדורסקי נתן לנו רקע אישי על כל אחד מחברי הועדה ועל משרדי הממשלה אותם הם מייצגים, בכדי שנוכל לכלכל את צעדנו ולהפעיל את קשרינו. אחר כך פנינו אל ר' בנימין מינץ ז"ל שהיה שר בממשלה באותם ימים. השר מינץ קיבל על עצמו לשוחח עם כמה מחברי הועדה, ולהמליץ על אישור תכנית הבניה. כך נפגשנו גם עם המהנדס המחוזי, מר שביב, שאמר לנו שחבל על מאמצינו, הענין לא יאושר, וההתנגדות היא עקרונית.

בתוך הדברים הוא אישר לנו שהנימוק העיקרי הוא שאין רצונם במבצר חרדי בחלק זה של העיר, ואין להם שום התנגדות שנקים את הבנין באזור "מאה שערים" או "גאולה". אבל כאן, הוא אמר, לא יקום ולא יהיה. אמרתי לו, תראה, אם הייתם מסיבים את תשומת לבנו לעובדת התנגדותכם לפני שמרן זצ"ל הניח את אבן הפינה, יתכן והיינו שוקלים לחפש מגרש אחר, אבל לאחר שמרן זצ"ל כבר הניח את אבן הפינה, הבנין הזה יקום פה, במקום הזה, ושום דבר לא יעזור לכם!

לאחר שיחתי עם מר אמדור, (אמדורסקי) שהזהירני מפני פרסום בעתונות, פניתי לאותו נציג, ובקשתי ממנו שהוא, כעורך "המודיע", ידאג שהענין לא יקבל שום פרסום בעתון. כמובן שהוא הבטיח לי בפה מלא שידאג לכך. אבל אני, ביודעי ובהכירי אותו, הלכתי בערב למערכת "המודיע" לבדוק אם לשם שינוי הוא יעמוד בהבטחתו, אבל לא נדהמתי בראותי ידיעה מרעישה בעמוד הראשון "למרות התנגדות נציג אגו", הועדה המחוזית לא אישרה את הקמת בנין ישיבת בעלזא במתחם אגריפס".

פניתי מיד אל עורך הלילה ואמרתי לו שסיכמתי עם העורך הראשי, שהעתון לא יפרסם שום ידיעה בענין זה. עורך הלילה אמר לי שזה לא יתכן, מאחר שלפני שעה קלה ביקר העורך במערכת, וראה את הידיעה ואף אישר את פירסומה. בקשתי ממנו שיואיל להרשות לי להתקשר אל העורך. בשיחתי הטלפונית, שאלתי אותו באופן די קשה, היתכן לסובבני בכחש כל הזמן? בלית ברירה הוא הורה לעורך הלילה להוציא את הקטע מהעתון. לאחר כל זאת, נזהרתי שלא יגונב לאזניו של הנציג הנ"ל אפילו שמץ מהפעילות שלנו בקרב חברי הועדה. לאחר שתדלנות מרובה אצל כמה וכמה גורמים משפיעים, התגבש רוב בועדה לאישור התכנית, אז פנינו שוב למזכיר הועדה,

הלא הוא המהנדס מר שביב, ולאחר שהזמנו אצלו את תוכניות הבניה, ממילא השתנו עקרונותיו.

עניננו הובא לדיון חוזר בוועדה, והתכנית אושרה ברוב מרשים לפליאתו של הנציג הנ"ל אשר כאמור לא היתה לו שמץ של ידיעה מכל הפעילות שלנו. אני עמדתי מחוץ לחדר הוועדה, כשהתכנית אושרה יצא אלי מר שביב ובישר לי על כך. מיד שמתי פעמי לתל אביב לבשר למרן זצ"ל את הבשורה הטובה. מרן זצ"ל שמח מאוד שהענין סודר על צד היותר טוב. בעודי בחצר הקודש הגיע מברק מהרב בנימין מינץ ז"ל שפעל רבות ונחרצות למעננו, נכנסתי לקודש פנימה ומסרתי את תוכן המברק למרן זצ"ל. אחרי כמה רגעים הגיע מברק מהרב איטשע מאיר לוינ ז"ל. גם את תוכנו של המברק הזה מסרתי למרן, והוספתי שהרב לוינ לא אשם באישור התכנית, כי הוא לא ידע עליה, וממילא לא יכול היה לקלקל. מרן זצ"ל לא הגיב רק חייך קלות. אחר כך הגיע מברק מהנציג הנ"ל כי כידוע להצלחה אבות רבים, וכולם היו מעונינים שמרן זצ"ל יחשוב שהענין סודר על ידם, אבל לא ידעו שמרן זצ"ל היה מעודכן כל הזמן במהלך הענינים, כי היינו זקוקים לברכתו ולתפילותיו, והנחה אותנו גם בעצות מעשיות.

מיד לאחר אישור התכנית ע"י הוועדה המחוזית ניגשנו בזריזות למלאכת הבניה, מרן זצ"ל המריץ ודרבן את העסקנים לא לנוח ולא לשקוט, ולהיכנס במלוא התנופה למלאכת הבניה. מרן זצ"ל גם נרתם באופן אישי למלאכת גיוס הכספים.

פרק מז

אציין כמה עובדות מעניינות בקשר לגיוס הכספים לטובת בנין הישיבה ע"י מרן זצ"ל, ידוע ומפורסם שמרן זצ"ל היה רחוק מעניני כספים כרחוק מזרח ממערב, מרן זצ"ל גם לא התעניין בכספים שהיו מיועדים לצרכי החזקת הבית, ומסר את ניהול עניניו הכספיים וצרכי הבית לנאמנים עליו. בשנים האחרונות, היה זה רבי משה אורטנר ז"ל שהיה אחראי על כל עניני בית מרן זצ"ל, ואותו מינה גם ליו"ר וגזבר ועד הבנין.

אך לצרכי בנין הישיבה, יצא מרן זצ"ל מגדרו, ובקש להכריז בשמו שהרוצה לתרום כספים לבנין הישיבה יכול למסור זאת לידי מרן זצ"ל, ואמנם רבים קפצו על ההזדמנות הנדירה הזאת והביאו למרן זצ"ל את תרומתם לבנין הישיבה, ובהזדמנות זאת גם שטחו בקשתם לישועה ורחמים ורבים רבים פעלו ישועות ומופתים.

דבר נפלא מאד ראינו במשך כל מהלך ההתרמות, שמנו לב לעובדה, שלא היה לנו מזל לסכומים גדולים. כל מערכת הבנינים הללו הורמה מתוך מסירות נפש של אנשים קטנים בסכומים קטנים. יהודים גדלו ממש מפייהם והרימו תרומתם למען ענין נשגב וקדוש זה, ובעיקר כדי למלאות רצון קדשו של מרן זצ"ל שראה בהקמת הבנין לישיבה, את שיקומה ובנינה של חסידות בעלזא.

יהודי אחד היה במדינת ברזיל ושמו ר' פייש מ'שקוביץ. יהודי זה היה גביר אדיר ובעל צדקה גדול. הוא בנה מכספו את מרבית המוסדות של סאטמער בארה"ב, אבל את הברכה שבזכותה זכה לעשירות הוא קיבל ממרן מהרי"ד זצוק"ל. מרן זצ"ל הסכים שיכתבו לו מכתב בשמו של מרן זצ"ל ובו בקשה שישתתף בהקמת הבנין. מרן זצ"ל הסביר את הסיבה שהוא הסכים שיכתבו מכתב בשמו, באמרו שהעשירות שר' פייש זכה לה, היא מברכתו של אבא ז"ל והוא יודע זאת. וראה זה פלא! יהודי שהיה שולח לרבי מסאטמער עשרות אלפי דולרים מידי חודש בחודשו שלח כאן,

וזאת על סמך מכתב ממרן זצ"ל סך של שלושת אלפים לירות טבין ותקילין. העסקנים רצו לכתוב לו מכתב נוסף אבל מרן זצ"ל לא הסכים לכך.

העסקנים למען בנין הישיבה בארה"ב היו: הרה"ח ר' הערשלי רעגנבוין ז"ל ומשנהו הרה"ח ר' יקיר ביגלאייזען ז"ל, אשר עבדו יומם וליל שלא על מנת לקבל פרס וגייסו סכומים רציניים למען בנין הישיבה. באלול תשי"ד, מיד לאחר הנחת אבן הפינה, הגיע ר' הערשלי ז"ל לימים הנוראים להסתופף בצילא דמהימנותא, ובאמתחתו הצעה מאת הגביר האדיר ר' ישראל זופניק ז"ל. ר' ישראל זופניק אמר לר' הערשלי שהוא יתרום סך של חמישים ושניים אלף דולר לבנין הישיבה, אם מרן זצ"ל יברכהו בבן זכר.

בכדי שנדע במה מדובר, אסביר בקצרה מי היה אותו נדיב לב, ר' ישראל זופניק ז"ל: ר' ישראל היה יהודי חסידי ממוצא הונגרי שהיגר לארה"ב שנים רבות לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, הקב"ה הצליח דרכו והוא עלה לגדולה והיה אחד מהגבירים הגדולים. הוא שלט כמעט באופן בלעדי בתעשיית השמנים בארצות הברית. ר' ישראל היה ל"ע חשוק בנים, וכיהודי מאמין פיזר הון עתק לצרכי צדקה ובזכותם רצה להוושע בזרע של קיימא. הוא הקים עשרות בנינים לשיבות ותלמודי תורה בארה"ב ובארץ ישראל. עד היום מתנוססים בעיה"ק ירושלים הבנינים שהוא הקים ל"עדה החרדית" ולישיבת דושינסקי וכו'. לכן טבעי היה הדבר שהוא ינסה מזלו גם אצל מרן זצ"ל. אבל אם בשמים לא רוצים שיהודי יוושע לוקחים לו את השכל.

ר' הערשלי נכנס לקודש פנימה, ומסר את דברי ר' ישראל למרן זצ"ל. להפתעת כולנו, שאל מרן זצ"ל את ר' הערשלי, האם הוא נתן לך סכום כלשהו כדמי קדימה? ר' הערשלי גבוך מעט מעצם השאלה וענה בשלילה. אז אמר מרן זצ"ל: "מנין אתה בטוח שהוא ישלם את הסכום הזה אם הוא יוושע?", כי הסכום הזה היה באמת הון עתק באותם הימים. מרן זצ"ל המשיך ואמר: "כבר היה מעשה כזה אצל החתם סופר זצ"ל, החתם סופר זצ"ל היה זקוק פעם לסכום גדול לצרכי צדקה, אחד מהגבירים שהיה שם, הבטיח לחתם סופר זצ"ל סכום גדול אם החתם סופר יברכהו בבן זכר, החתם סופר בירכו ולתקופת השנה נולד לו בן זכר כברכתו של החתם סופר

זצ"ל. אז השתמט הגביר מלשלם את חובו לחתם סופר". הוסיף ואמר מרן זצ"ל: "וכי איזה דרך היתה לו לחתם סופר לגבות את הכסף, האם חלילה לקחת ח"ו את ברכתו בחזרה?" כך סיפר מרן זצ"ל.

מתוכן הדברים הבנו שאם ר' ישראל יתן חלק גדול מהכסף "כדמי קדימה" הוא בוודאי יוושע. כתבתי לו מכתב והעברתי אותו טלגרפית בכדי שיגיע לתעודתו במהירות, כתבתי במכתב את כל דברי מרן זצ"ל. אך המכתב נשאר ללא מענה, מרן זצ"ל לא סמך עליו שישלם את הכסף והוא כנראה לא סמך על מרן זצ"ל שברכתו תועיל. וכך הוא נשאר חשוך בנים ל"ע. הפלא הגדול הוא, שר' ישראל הנ"ל לא היה בררן כל כך, הוא תרם לכל מיני גופים ואנשים אבל כנראה מהשמים מנעו אותו וחסמו בעדו את שערי הישועה.

באותה עת נכנס לקודש פנימה אברך שהיה נשוי כמה וכמה שנים ועדיין לא נפקד בזש"ק, הוא הביא למרן זצ"ל שלוש מאות לירות, משכורת של כחודשיים, האברך אמר למרן זצ"ל שברצונו להיות שותף גם הוא בישיבה, היינו שיוכל לשלוח את ילדיו לישיבה. מרן זצ"ל קיבל ממנו את התרומה ואמר לו, שכאשר יסיימו את יציקת המרתף ויתחילו לבנות את קירות הישיבה, ישים גם הוא אבן אחת בשורת הבנין, וכן עשה. האברך הזה זכה שכמה מבניו וחתניו למדו בישיבה. כזאת ועוד ראינו בחוש, שהתרומות שנמסרו למרן זצ"ל עבור בנין הישיבה, פתחו ממש שערי שמים, ופעלו ישועות ונחמות.

בחודשי הקיץ, מאמצע חודש תמוז עד פרשת נח שהה מרן זצ"ל בשכונת קטמון. החדשים האלו היו עבורנו, תושבי קטמון, ממש מעין עולם הבא. גרנו בשכונת למשכן קדשו של מרן זצ"ל וממילא יכולתי להיות סמוך למרן זצ"ל לא רק בשבתות ובימים טובים, אלא מידי יום ביומו. ימים אלו, בהם זכיתי לשהות במחיצת קדשו היו השנים הטובות והנעימות בכל שנות חיי, עדיין לא נוצר העט ולא נולד הביטוי שיוכלו לבטא את הרגשות הנעלים והסיפוק הרוחני שהרגשנו. למרות שכל הזמן היינו סחוסים ועייפים מחמת חוסר שינה ואכילה בזמנים שונים ומשונים, התענוג הרוחני עלה על הכל - אשרי עין ראתה כל אלה.

עבודתי בתור מזכיר הישיבה והעיסוק בפעילות למען הקמת בנין הישיבה העניקו לי סיפוק ועונג רב. ברם, הנהלת הישיבה והעומדים בראשה לא יכלו או לא רצו להבטיח לי משכורת שתהיה בה בכדי פרנסה, ואפילו פרנסה במושגים של הימים ההם. לכן, לאחר התלבטויות רבות החלטתי לעזוב את משרתי בישיבה. שאלתי את מרן זצ"ל, ומרן זצ"ל נתן לי את הסכמתו וברכתו, בתנאי שלא אעזוב את המשרה אלא רק לאחר שאמצא לי מחליף אשר יודרך על ידי עד אשר ידע לנהל את המשרד כהלכה. אמרתי למרן זצ"ל שכלל וכלל לא חשבתי אחרת, וכבר סיכמתי כך עם הנהלת הישיבה. גם בקשתי את ברכת מרן לעבור ולגור בבני ברק, ומרן זצ"ל ברכני "בהצלחה".

פרק מח

לאחר חנוכה שנת תשי"ז עברנו לבני ברק. בתחילה שכרנו דירת ארעי בת חדר אחד, עדיין לא היתה לי כל פרנסה וגם לא ידעתי במה אמצא את פרנסתי. הציעו לי משרות שונות וגם התעניינתי בנוגע לפתיחת עסק. התייעצתי עם מרן זצ"ל, ומרן אמר לי כי אם ביכולתי לפתוח עסק, זו אפשרות עדיפה על משרת פקיד. הוצעה לי חנות לממכר עופות ודגים ברח' רבי טרפון. בעזרת הלואות שקיבלתי מידידים והכסף שקיבלתי תמורת הדירה בירושלים, הצלחתי לרכוש את החנות, וכך פתחנו את חנות העופות והדגים.

בסתיו תשי"ז פרצה מלחמת סיני, המצב הבטחוני היה קשה מאד, וסכנה חמורה רבצה על עצם קיומנו. מרן זצ"ל הרעיש עולמות בתפילותיו, ידוע שמרן זצ"ל היה מעודכן במצב וידע על בוריה את הסיבה האמיתית לפרוץ המלחמה. את הדברים שמעתי מפיו של בעל המעשה הרב איטשע מאיר לוי ז"ל. שבועות מספר לפני פרוץ המלחמה הוזמן ר' איטשע מאיר אל ראש הממשלה מר דוד בן גוריון. ראש הממשלה מסר לו סקירה על המצב הבטחוני ועל המתרחש מאחורי הקלעים והודיע לו כי עומדת לפרוץ מלחמה שהוא, ראש הממשלה, מאוד חושש מפניה. להפתעתו של ר' איטשע מאיר פנה אליו בן גוריון ושאלו מי מהצדיקים יוכל לעוץ לו עצה, וגם לבקש רחמים שהענין יסתיים בכי טוב? ר' איטשע מאיר אמר לו שלפי דעתו הצדיק היחידי שעונה למשאלותיו הוא הרבי מבעלזא.

ראש הממשלה ביקש מר' איטשע מאיר שיפנה לרבי מבעלזא, יסקור בפניו את המצב, ויבקש את עצתו וברכתו. ר' איטשע מאיר פנה למרן זצ"ל ואמר לו שהוא בא בשליחות מאד סודית מראש הממשלה לכן הוא מבקש להשאר עם מרן זצ"ל ביחידות. ואמנם זאת היתה הפעם האחת והיחידה שמרן זצ"ל נשאר עם אדם כלשהו לבד בחדר, בלי הגבאי. ר' איטשע מאיר ז"ל מסר למרן זצ"ל את כל הפרטים ואת כל מהלך הענינים ומרן זצ"ל ברכו שהמלחמה תסתיים בנצחונה של ישראל.

המלחמה פרצה, כזכור לי, ביום רביעי בלילה, כוחות הצנחנים צנחו במעבר המיתלה קרוב לתעלת סואץ, שם התחוללו קרבות עזים מאוד. בליל שבת, לאחר שמרן זצ"ל גמר את תפילת מעריב, היתה דרכו בקודש לגשת אל השולחן שעליו עמדו הנרות ולהשתהות שם רגעים מספר. באותו ליל שבת, ניגש מרן כהרגלו אל השולחן והנרות ועמד שם שקוע בתפילתו משך כל הלילה עד למחרת לפני הצהריים, לא קידש על היין, לא נטל ידיו לסעודה, אלא עמד כל הזמן על רגליו ופניו להבים וכל כולו שקוע בתפילותיו והוא לא הרגיש כלל מהנעשה סביבו, ממש התפשטות הגשמיות.

קשה להשיג בשכל האנושי, ואי אפשר להבין כלל, כיצד אדם חלוש, שבקושי מתהלך על רגליו, עד כי אפילו דרך קצרה ביותר היו המשבקים נושאים אותו על כסא, עומד יותר משמונה עשרה שעות על רגליו בלי לזוז ובלי לשבת ובלי לטעום מאומה. וכך, בכל ימי המלחמה, הרעיש עולמות ממש בתפילותיו. כל סדר יומו השתנה באותם הימים שבהם התנהלה המלחמה, ואמנם תודה להשי"ת, תפילותיו של מרן זצ"ל עשו את פעולתן ומדינת ישראל יצאה מהמלחמה בנצחון סוחף, כבשה את כל חצי האי סיני ואת רצועת עזה ומיגרה לגמרי את הצבא המצרי האדיר.

פרק מט

בשנה האחרונה לחייו עלי אדמות השתנה סדר יומו של מרן זצ"ל. גם אם בימים כתיקונם חי מרן זצ"ל מעל הזמן, בשנה זו השתבשו כל הגבולות. למשל, במוצאי ש"ק חנוכה שנת תשי"ז הדליק מרן זצ"ל את נרות החנוכה ביום ראשון בבוקר, לפעמים איחר מרן להדליק בשעה או שעתיים, אבל שיעבור כל הלילה ולהדליק נרות חנוכה בבוקר כזאת עדיין לא היה. וזו רק דוגמא אחת מאותה שנה. בהתבוננות מאוחרת על כל דרכי ההנהגה של מרן זצ"ל בשנה האחרונה, ראינו כי מרן זצ"ל אמנם התכוון למעבר לעולם שכולו טוב, וברוב חכמתו הסתיר זאת. כנראה שזה היה רצון קדשו שלא ירגישו ולא ישימו אל לב וממילא לא ירעישו עולמות על כך. כפי שבחייו עלי אדמות הסתיר בהסתר גמור את התנהגותו כן בהפרדו מעוה"ז עשה זאת מתוך הסתר גמור.

בנסיעתו האחרונה מתל אביב לירושלים נפרד מרן זצ"ל מביתו בדרך פלאית ומסתורית. דרכו של מרן זצ"ל היתה לחבוש בעת הנסיעה את ה'קאפליטש', אך לפני נסיעתו זו האחרונה, ביקש מרן שיתנו לו את ה'קאלפיק', ואמר מילתא בטעמא - ברצוני שילדי תל אביב יזכרוני 'בקאלפיק'. לפני כל נסיעה לירושלים היה עומד רגעים ספורים על יד המזוזה בכניסה הראשית וכך נפרד מביתו, אך בפעם האחרונה שעזב את ביתו, עמד מרן זצ"ל על יד כל מזוזה בבית זמן רב, וכן ליד ארון הקודש וליד מקום הדלקת נר חנוכה. בכל השנים הדליק מרן זצ"ל נרות חנוכה בחדר האמצעי על יד הדלת הפונה לפרוזדור, אך משנת תשי"ב, כשהרחיבו את הדירה של מרן זצ"ל ובנו את ה'גרויסע שטוב', הדליק מרן זצ"ל נרות חנוכה על יד הדלת בכניסה ל'גרויסע שטוב', וכעת הלך מרן זצ"ל להפרד משני המקומות ועמד בכל מקום זמן רב.

הפרידה מביתו נאוה קודש נמשכה בערך שלוש שעות. הצבור עמד משתומם, אבל כבר היינו רגילים שעל דרכו והתנהגותו של מרן זצ"ל אין שואלים שאלות. ואצל

אף אחד לא נדלקה נורה אדומה, לתמוה ולחשוב מה זה ועל מה זה הפרידה הארוכה והמשונה הזאת. מאות אנשים ליוו את מרן זצ"ל לירושלים בשיירה ארוכה של אוטובוסים ומוניות שנסעה אחרי מכוניתו של מרן זצ"ל.

מרן זצ"ל נסע במכוניתו של הרה"ח ר' דוד לנציצקי (אלכסנדער) ז"ל ובדיוק מול הר המנוחות ביקש מרן זצ"ל לעצור את הרכב. מרן זצ"ל שאל את הנהג, ר' דוד דא איז גוט צו שטיין? ור' דוד הבין שמרן זצ"ל שואל אם החניה פה אינו מעכבת את התנועה. לכן ענה, יא יא, דא איז גוט צוא שטיין.

ר' משה אורטנר עשה מאמצים כבירים להשלים את בניית דירתו של מרן זצ"ל לפני חודשי הקיץ, בכדי שמרן זצ"ל יוכל לשהות בה. בלילה הראשון לשהותו של מרן זצ"ל בדירתו החדשה על יד בנין הישיבה, שאל מרן זצ"ל את המשב"ק ר' יצחק לנדא, מה רואים מהחלון? ר' יצחק ניסה להשתמט מלענות, אבל לא עזרה לו שום עצה ותחבולה, הוא נאלץ להגיד למרן זצ"ל כי מהחלון רואים את בית העלמין אשר בגבעת רם, "שייך באדער", בית העלמין אשר קודש בימי מלחמת תש"ח, כשירושלים הופגזה קשות ע"י הלגיון הירדני ועשרות חללים הי"ד נפלו מידי יום, ולא היה מקום קבורה עבורם. הגבעה הזאת נשקפה מחלון ביתו של מרן זצ"ל.

כך היו כהנה וכהנה סימנים רבים, אשר רק לאחר הסתלקותו של מרן שמו לב עליהם, וכולם התפלאו איך לא שמנו לב לדברים הכל כך ברורים, אלא, שמרן זצ"ל בחכמתו הסתיר הכל. מרן זצ"ל כבר הכין עצמו לדרך, ואנחנו לא ידענו ולא חשבנו כי אסון כזה עומד לנחות עלינו, ולכן ההלם והתדהמה היו גדולים כל כך כי באמת נשארנו כצאן אשר אין להם רועה.

באותה עת התגוררתי בבני ברק, ומדי פעם בפעם הייתי בא באמצע השבוע לבית מרן זצ"ל לתפילת ערבית. נהוג היה להכין למרן זצ"ל מלבוש חדש לקראת הימים הטובים, ומרן זצ"ל היה נותן את המלבוש הישן למשב"ק. היות ואני שמשתי בקודש

בתקופת המלחמה, שבה לא תפרו למרן זצ"ל מלבוש חדש, נשארתי אני היחיד מבין המשמשים שלא היה לו בעקיטשע ממרן זצ"ל. חברי המשבקי"ם שידעו על כך, העירו לי כמה וכמה פעמים, ואמרו לי לדבר עם מרן זצ"ל, ואז ודאי אקבל בעקיטשע בהזדמנות הראשונה. אני עניתי להם, שאם אני אהיה הגון וראוי לקבל, אני בטוח שמרן זצ"ל לא יקפח חלקי וגם אני אקבל בעקיטשע ממרן זצ"ל. ואמנם, שבועיים לפני נסיעתו האחרונה לירושלים, כשבאתי לבית מרן זצ"ל לתפילת ערבית, אמר לי ר' יצחק לנדא, שמרן זצ"ל אמר לו שיבקש ממני שאשאר אחרי תפילת ערבית ולא אלך מיד, כי הוא, מרן זצ"ל, צריך אותי לאיזה ענין.

אחרי מעריב נכנסתי לקודש פנימה, ולהפתעתי אמר לי מרן זצ"ל, אתה הרי לא קיבלת ממני בעקיטשע, ומרן זצ"ל פנה לר' יצחק ואמר לו לתת לי את בעקיטשע. הודיתי למרן זצ"ל על המתנה החשובה, ומסרתי את הבעקיטשע לניקוי יבש. כשקבלתי את הבעקיטשע מהמכבסה כבר היה אחרי הסתלקותו של מרן זצ"ל. עמדתי נבהל ומשתומם על עומק ראייתו ורגישותו של מרן זצ"ל, ביודעו שהייתי המשב"ק היחידי שלא קיבל בעקיטשע, הרגיש מרן זצ"ל את עצמו כבעל חוב כאילו הוא חייב לי, ולא רצה להסתלק מהעולם עד שלא יפרע גם "חוב זה".

בש"ק פרשת ואתחנן שבת נחמו תשי"ז איבד מרן זצ"ל את הכרתו, ד"ר שלזינגר ז"ל איבחן שמרן זצ"ל עבר אירוע מוחי. והורה לאשפזו בבית החולים "שערי צדק" שהיה סמוך ממש לביתו גאון קודש. קבלתי את הידיעה מיד במוצש"ק, לאחר שהגבאי, ר' שלום ז"ל, צלצל לביתו של ר' יחיאל בנדיקט אשר בביתו היה מכשיר טלפון. ר' יחיאל הודיע מיד לזורה"ח ר' מרדכי ניימן ז"ל ור' מרדכי בא אלי ומסר לי את הבשורה הלא טובה הזאת. מיד ארגנו מונית ונסענו לירושלים לשהות ליד מרן זצ"ל, בצאתי, אמרתי לזוגתי תחי' שאני לא אחזור עד שמרן יצא מבית החולים, כלל לא עלה בדעתי שאסון נורא כזה עלול להתרחש. היינו סמוכים ובטוחים שנמכה לקבל

פני משיח צדקנו ומלכנו בראשנו, שמרן זצ"ל יעזוב אותנו לאנחות, כזאת לא עלתה על דעתנו כלל וכלל.

כשהגענו לבית החולים, נכנסתי מיד לחדר שבו שכב מרן זצ"ל. מרן זצ"ל שכב כאמור ללא הכרה, אבל בדיוקנא קדישא שלו לא ניכר שום שינוי, אותם הפנים הזורחות המפיקות קדושה וטהרה. חצר בית החולים ורח' יפו הסמוך, המו מאות חסידים ואנשי מעשה אשר שטחו כפיהם כלפי שמיא וקול התפילות עלו ובקעו וקיעים, גם בהיכל הישיבה עמדו מאות יהודים מכל החוגים והעדות ואמרו תהילים והתפללו להשי"ת שלא יכבה נר ישראל.

בשעה שתיים בלילה ארגן הרב אונגר שליט"א נסיעה למירון, להשתטח על ציון קדשו של הרשב"י ולבקש רחמים על עם ישראל. ר' ישראל מנהיים שליט"א פנה אלי שאצטרף גם אני לנסיעה, אמרתי לו שאני לא רוצה לעזוב את המקום, כי ברצוני להיות ליד מרן זצ"ל כאשר יחזור להכרה. אך להווייתנו, נסגרו שערי התפילה ונצחו אראלים את המצוקים, ובשעה 3:55 לפנות בוקר נשבה ארון הקודש ונשמתו הזכה והטהורה של מרן זצ"ל עלתה לשמי רום,

תוך שניות מעטות, משנודעה הבשורה האיומה, פרץ כל הקהל בצעקות מחרידות, אוי מה היה לנו, ממש הוכינו בהלם, כי האסון הכבד הזה ניתך עלינו בפתע פתאום כרעם ביום בהיר. מיד נטלו את מטתו של מרן זצ"ל והעבירוהו לביתו ושם עמדו המונים המונים ואמרו תהילים בקול בכי ואנחה השובר גוף ונפש. בלבנו תמהנו, מי ישדד מערכות ומי יסתת בהרים, מי יישר מעקשות ומי יישר הדורים, מי ישפוך שיח ויגן על עם ישרים.

בבוקר יצאתי מבית מרן בכדי ללכת למקוה לטבול, כשראיתי שהחמה זורחת, התפלאתי. הייתי בטוח שביום מר ונמהר זה שבו ניטלו המאורות ונר ישראל כבה, נאסף גם נגהה של השמש ולא תזרח.

זקני החסידים התכנסו מיד לארגן את מסע ההלוויה. התעוררה השאלה איפה להטמין את גופו הקדוש של מרן זצ"ל, כידוע בעת פטירתו של הרה"ק מבילגורייא הורה מרן זצ"ל לרכוש חלקה גדולה בביה"ח אשר בטבריה סמוך לקברי תלמידי הבעש"ט זי"ע, ולהטמין שם את הרה"ק מבילגורייא. לכן עלתה המחשבה שאולי היתה זו דעתו הקדושה של מרן זצ"ל להטמין בביה"ח בטבריה. מאחר שההסתלקות היתה בירושלים, בה הקים מרן זצ"ל את הישיבה שלו, הועלתה מחשבה אחרת שהיה זה ברצונו של מרן להטמין בירושלים. זה אומר בכה וזה אומר בכה, הוחלט לשאול דעת תורה, דעתו הקדושה של הגאון מטשעבין זצ"ל, והוא הורה להטמין את מרן זצ"ל בירושלים. ונימוקו עמו, שחז"ל אמרו מושיבים ישיבה על קברו. כמה מזקני החסידים יצאו להר המנוחות לאתר את המקום שבו נמצא ציון קדשו של מרן זצ"ל.

כרוח סופה וסערה התפשטה הבשורה המרה בכל רחבי הארץ הצער, האבל והתוגה שטפו את כולם. יהודים עזבו את מלאכתם, יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה, וכולם כולם, בלי יוצא מהכלל באו לחלוק למרן זצ"ל את הכבוד האחרון. בתי הדין בירושלים הכריזו על ביטול מלאכה והמונים המונים מלאו את כל הרחובות מסביב. כמעט שלא היה יהודי שלא השתתף בהלוויה זו, שירושלים של הימים ההם לא ראתה כזאת. מאות אוטובוסים ושאר כלי רכב הביאו את המוני בית ישראל מכל רחבי הארץ, כל הרחובות הסמוכים לישיבה היו גדושים המוני בני אדם והמשטרה נאלצה לסגור את כל הרחובות לתנועת כלי רכב.

הארון נישא רגלי עד הר המנוחות ובעת שגופו הקדוש של מרן זצ"ל הונח בתוך הקבר, נתמלא הקבר בעשרות אלפי קויטלעך שיהודים השליכו לתוכו. כולם רצו לנצל את ההזדמנות האחרונה למסור קויטל למרן זצ"ל. לא נערכו הספדים בשעת ההלוויה, רק לפני הוצאת המיטה מביתו של מרן זצ"ל, אמר הרב יהודה דייטש זצ"ל אב"ד קטמון כמה דברי פרידה. בתוך דבריו אמר כמה מילים שנחקקו בזכרוני ונראה ממש ששכינה דיברה מתוך גרונו, וכך אמר, ישלח עזרך מקודש ומציון יסעך, כי בימי

חיים חיותו של רבי היינו בבחינת ישלח עזרך מקודש, יהודי שהיה זקוק לישועה פנה למרן זצ"ל ונושע. וכעת, מציון יסעדר, יהודי שהיה זקוק לישועה ישפוך שיחו על הציון ויוושע בדבר ישועה ורחמים.

גופו הקדוש והטהור של מרן זצ"ל הוטבל במקוה שבבנין הישיבה, שנחנך באותו מעמד, ובשעות אחר הצהרים יצא מסע ההלויה להר המנוחות, כשהמיטה נישאת ע"י גדולי החסידים מכל חלקי היהדות החרדית. כל הקהל הגדול הלך רגלי עד הר המנוחות, ובשעה חמש בערך, הוטמן גופו הקדוש של מרן זצ"ל באדמת הקודש לקול בכיים של המוני המלווים.

חזרנו מהלוויה שבורים ורצוצים ובהיכל הישיבה קיבל כל הקהל אבילות, אלפי אנשים קראו קריעה כדין על חכם שמת והתיישבו על הארץ כדין אבלים. בש"ק פרשת עקב, בגמר השבעה, התאספו כל אנ"ש לישיבה ושבתו את השבת בצוותא חדא, היתמות ניכרה על כל צעד ושעל - יתומים היינו ואין אב, כל יום שעבר הגביר בנו את הרגשת היתמות, ולמרות זאת התחזקו אנ"ש ובליבם החלטה להמשיך את השרשרת הקדושה ולטוות הלאה את חוטי הזהב ששזר מרן זצ"ל ולעשות הכל במסירות נפש שהנר הקדוש של חסידות בעלזא לא יכבה ח"ו.

פרק נ

בספר קהלת פרק ג' כתוב: "לכל זמן ועת לכל חפץ עת ללדת ועת למות, עת לטעת ועת לעקור נטוע, עת לבכות ועת לשחוק", והמשך הפסוק כתוב "עת ספוד ועת רקוד" ללא האות ל', הענין הוא שכל הדברים שמונה הפסוק הם בזמנים נפרדים כמו עת לשחוק ועת לבכות, מה שאין כן כשהוא אומר עת ספוד ועת רקוד פירוש ששני הדברים נעשים באותו זמן. והלא הדבר הזה הוא פלא, כי בעת שמספידים אין רוקדים, אלא שהענין הוא במות צדיק, כבר אמרו חז"ל שוכן בערבות שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק, לכן בעולמות העליונים הזמן הוא "עת רקוד", כל הפמליא של מעלה יוצאים בשירות ובתשבחות לקבל את פניו של הצדיק הקדוש, ובאותה שעה בעולם השפל הוא "עת ספוד" שמבכים את הסתלקותו של הצדיק מעולם הזה כי נמשלה מיתת צדיקים לשריפת בית המקדש, כמו שבשריפת בית המקדש נסתלקה שכינה מישראל גם בהסתלקותו של מרן זצ"ל נסתלקה שכינה מישראל.

אמנם, עלינו לשבח לאדון הכל על אותן שלוש עשרה שנים שמרן זצוק"ל חי בארץ ישראל, ובהן זכינו להסתופף בצילו, בשנים אלו הפיח רוח חיים בעצמות היבשות וממש יסד מחדש את החסידות בדרכו הקדושה של הבעש"ט זי"ע, כי לולא זאת היתה דרך קדושה זו משתכחת מישראל. ובזכות שתי ההבטחות שהבטיחו מצוקי ארץ זכינו לאורו של מרן זצ"ל שיאיך לנו את ימי המחשך. א. הבטחתו של מרן הבעש"ט זי"ע שמשיח יבא כשיפוצו מעינותיו חוצה. ב. הבטחתו של מרן האדמו"ר הראשון לבית בעלזא זי"ע שיבעלזא וועט זיין א וינקל פון תורה ויראת שמים ביז משיח וועט קומען. והן הן שעמדו לנו שזכינו לאותן שלוש עשרה שנה של התגלות אלוהית ואת האפשרות למסור לדורות הבאים איך נראה צדיק אמיתי, אמנם בהגבלה גדולה בגלל גודל המושג וקוצר המשיג.

אמנם אם נבוא לתאר את גדלותו וצדקותו של מרן זצ"ל, יהיה זה משול לסומא הבא לתאר את הצבעים, או לחרש הבא ללמד אותנו כללי המוזיקה, אבל בכל זאת פטור בלא כלום אי אפשר, ואנו, והדורות שזכינו בחסדי השי"ת להקים, צריכים לדעת

צדיק מה פעל. כי הלא כולנו תודה להשי"ת, שותים מאותו מעין, מאותו באר מים חיים שכרה וחפר מרן זצ"ל ובזכותו ובזכות עבודתו הקדושה, אנחנו קשורים והדוקים ומשתדלים ללכת באותה דרך שסלל מרן זצ"ל בדרך העולה בית א-ל.

רעיוני על משכבי סליקו, מה תועלת תצא לנו לעבודת השי"ת כאשר נזכור ונתעמק בדרכי הנהגתו הקדושה של מרן זצ"ל ובעבודתו הקדושה שהיתה מעל ומעבר הגדר האנושי, הלא ידוע ומפורסם שמרן זצ"ל זכה לנשמה גבוהה מעל גבוה, חצובה מתחת כסא הכבוד המעולה והמשובח ממחצב הנשמות, כמו שהעיד עליו זקנו מרן אדמו"ר מהר"י זצוק"ל. וממילא נשמה גבוהה כזו יכולה לעלות ולהתעלות לדרגות הכי גבוהות אבל לא כן אנשים פשוטים כמונו, איך אנו יכולים להדמות לנשמה קדושה ונעלה כזו.

אבל בהתבוננות מעמיקה נבוא אל התכלית הרצויה, כי אמנם מרן זצ"ל נשמתו היתה גבוהה מעל גבוה, אבל את כל מדרגותיו הנעלות והקדושות לא קיבל כשהוא נח על זרי הדפנה, אלא כל ימיו עבד על עצמו עבודה מפרכת, ולא מדובר רק בצעירותו, כי מיום עמדו על דעתו עבד על עצמו להפוך את החומר לצורה.

הלא ידוע ומפורסם ספור השאלה על הכבד, זה קרה בהיותו בערך בן ארבע שנים, היות ומרן היה כבר מילדותו חלש בגופו, הקפידה אמו לתת לו לחדר כל יום כבד של עוף שיהיה לו לחיזוק גופו. באחד הימים נתעוררה שאלה על העוף, באה הרבנית במרוצה למרן אדמו"ר מהרי"ד ואמרה, שצריכים לשלוח להגיד לילד הקט שלא יאכל את הכבד, כי נתעוררה שאלה על כשרותו של הכבד. מרן אדמו"ר מהרי"ד זצ"ל אמר לרבנית בחיוך שאין צורך לשלוח שליח לחדר. ואמנם בחזרו מהחדר והכבד נמצא באמתחתו, שאל אותו אביו, למה לא אכלת היום את הכבד כדרך מדי יום ביומו? ענה לאביו ואמר: "אינני יודע, משום מה הרגשתי היום חשק גדול לאכול את הכבד יותר מהחשק שיש לי בכל יום, לכן מנעתי את עצמי מלאכלו" ומדובר בילד בן ארבע שנים, האם יכולים אנו לתאר לעצמנו את הגדלות ואת עוצם העובדה שילד זה עבד על עצמו, כי הרגיש חשק גדול יותר מתמיד, ולכן נמנע מלאכל את המאכל שנתנה

לו אמו, היינו שאמר לגופו אתה רוצה אז דווקא לא תקבל. והוא אז רק בן ארבע שנים.

כמו כן ידוע הספור שבהיותו ילד קט קיבל שעון במתנה ומאן דהוא שאל אותו: מה השעה? ענה לו את השעה המדויקת כולל הדקות. אמר לו השואל אתה רוצה להראות שאתה יודע ומכיר את השעון עם הדקות? אמר לו מרן זצ"ל לא זאת כוונתי אלא קיבלתי על עצמי אם אני עושה טובה ליהודי אז זה צריך להיות בתכלית השלימות. כל זה מוכיח לנו שלמרות הנשמה הגבוהה שזכה לה, הוא עבד על עצמו עבודה קשה ומייגעת.

בעודו ילד רך עשה לילות כימים בהתמדה עצומה, לא נתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה, אלא עסק בתורה בהתמדה עצומה. סבו מרן מהר"י זצ"ל חניכו והדריכו בדרכי התורה והחסידות, ולילות ארוכים היה שוהה בחדרו של הסב הגדול.

פעם, עוד בהיותו ילד קטן והוא יושב בחדרו של סבו, נרדם מרוב עייפות. היה שם אחד מגדולי הדור, כשראה את הילד העייף, אמר לסבו, מדוע הוא אינו מרחם על ילד קטן כל כך, ולא אומר לו ללכת לישון במיטתו? ענה הסב: הוא יצטרך להיות ער לילות רבים בעבור כלל ישראל לכן מוטב שיתרגל לכך מילדותו. הסב הגדול היה ה'מבין' בנשמה הגדולה והגבוהה של מרן זצ"ל. הסיפור הידוע מספר על מרן מהר"ד זצ"ל שאחרי נשואיו היה סמוך על שולחן חותנו זקינו הרה"ק רבי אהרן מטשרנאביל זצ"ל. עברו כמה שנים ועדיין לא נפקד בזש"ק. לאחר ששהה בטשרנאביל זמן מסוים, נסע לבקר את אביו זצ"ל. היה בידו חיבור עמוק על סוגיות הש"ס שחידש כאשר שהה בבית חותנו זקינו, מאן דהוא חמד לו לצון והעלים ממנו את החיבור שהיה מאוד חשוב בעיניו ובפרט שרצה להראותו לאביו הקדוש זצ"ל.

בבואו לבעלזא סיפר לאביו על עגמת הנפש שיש לו, שהיה בידו חיבור עמוק על סוגיות הש"ס וזה נעלם ממנו. אמר לו אביו הקדוש זצ"ל: אל תצטער על כך, תקבל תמורת זאת ספר אחר, זה ספר תולדות אדם! לאחר ששב לטשרנאביל האיש שלקח ממנו את הספר התחרט על מעללו, ורצה להשיב את הספר. אמר לו מרן מהר"ד זצ"ל: כבר קבלתי מאבי ספר אחר וסירב לקבלו. ואכן באותו שנה נולד מרן זצ"ל.

לפני לידתו אמר הסבא זצ"ל: בני זכה להוריד נשמה קדושה וגבוהה שכבר מאות בשנים לא היתה נשמה כזו בעוה"ז.

לאחר לידתו, כשבא מרן מהר"י זצ"ל לאחל מזל טוב ליולדת סיפרה לו שכשיצא לאויר העולם נתמלא כל הבית אורה. אמר לה מרן מהר"י זצ"ל, לא את כל מה שרואים צריכים להגיד. ואמנם במעללי יתנכר נער ועודו יונק כבר הכירו בו גינוני קדושה. הרה"ק מצאנז זצ"ל ביקר פעם אצל מרן מהר"י זצ"ל בבעלזא, אמר לו מרן מהר"י זצ"ל: כבוד קדושתו הוא אצלי אורח חשוב מאוד, בואו ואראה לכם דבר חידוש. הכניסו לחדר שבו שכב מרן זצ"ל ואז להפתעתם ראו שזבוב נעמד על פניו של התינוק הקדוש והוא מתוך שינה סחב את השרוול וכך גירש את הזבוב ואז ראו שגם מתוך שינה הוא מתנהג בכל גינוני הקדושה.

בהיותו בערך בן אחד עשר, נכנס פעם מרן מהר"י זצ"ל לחדרו ומרן זצ"ל היה אז באמצע האכילה. עמדה לפניו צלחת דייסת קאשע ומרן מהר"י זצ"ל משך ממנו את הצלחת ואמר לו דיא ביסט נישט פאר דעם געקומען אויף דער וועלט, ומיני אז התחיל מרן זצ"ל בהתנהגותו הקדושה במיעוט אכילה.

בהיותו כבר בחור מבוגר מעט, התלוננה אמו החורגת לפני אביו מרן מהר"ד זצ"ל, על מרן זצ"ל שהוא ממעט באכילה וכמעט שלא מכניס אוכל לפיו, והתרעמה על כי אביו לא מתעניין בכך, ולא אומר לו שיאכל קצת יותר. אמר לה מרן מהר"ד זצ"ל: אני לא אומר לו כי לא ישמע בקולי. נדהמה הרבנית ע"ה ואמרה הלא הכיבוד אב שלו הוא ממש מחוץ לדרך הטבע, ועליו אתה אומר שלא ישמע בקולך? נענה לה מרן מהר"ד זצ"ל, ושלה לקרוא למרן זצ"ל ואמר לו בנוכחות הרבנית: שמעתי עליך שאתה ממעט מאוד באכילה וכמעט שאינך טועם מאומה, לכן מהראוי שתרבה יותר באכילה. ענה מרן זצ"ל ואמר, קבלתי מהסבא זצ"ל כי כאשר איש ישראל יודע שבדרך זו הוא יגיע לעבודת השם, אז הוא לא צריך לשמוע גם בקול האבא לשנות את הדרך. פנה מרן מהר"ד זצ"ל בחיוך לעבר הרבנית ואמר לה: אמרתי לך שהוא לא ישמע בקולי.

והענין הזה הוא הפלא ופלא, כי הכיבוד אב שלו היה באמת מעל ומעבר למושג אנושי. הוא עמד לפני אביו בחיל ורעדה ממש, אבריו דא לדא נקשן, ואפילו בסוף ימיו כשאנו זכינו להכירו, לא עבר יום שלא הזכיר את אביו הקדוש בסילודין, ועל כל דבר היה אומר "דער טאטע זכרונו לברכה האט אזוי געטוהן", או "אזוי געזאגט", ולפעמים נראו הדברים אפילו מוזרים, כשהיה אומר איזה דבר משמו של האבא היה אומר "דער טאטע זכרונו לברכה האט געזאגט, שטייט אין פסוק", היינו גם את הנאמר בפסוק אמר בשם אביו כאילו הוא לא ידע מהפסוק הזה עד שלא שמע זאת מאביו זצ"ל. לאחר התבוננות בהנהגה זו עלה בדעתי אולי הכוונה של מרן זצ"ל כמו שאמר רבי אליעזר בן הורקנוס התנא הקדוש מעולם לא אמרתי דבר שלא שמעתי מרבותי, לכן כשמרן זצ"ל אמר דבר מאביו שהוא רבו, אמר באותה לשון ששמע מרבו, כן נראה לעניות דעתי.

היגיעה העצומה והעבודה הגדולה שעבד על עצמו, לא פסקה ממנו גם באותם הימים שאני זכיתי לשהות במחיצת קדשו. מרן זצ"ל שלט על גופו הקדוש שלטון ללא מצרים ועשה עם גופו כל מה שרצה, ישן כשרצה אכל כשרצה וזוהי עייף כשרצה. הגוף החלש והשבירי הזה היה כולו נכנע תחת רצונו הקדוש. זה מה שנאמר בספרים הקדושים שתכלית האדם הוא להפוך את החומר לצורה, ואת זאת ראינו בעליל אצל מרן זצ"ל.

עלי לציין כאן דבר מופלא מאד, מרן זצ"ל, ישב בחדרו סגור ומסוגר, בחלונות סגורים אפילו בחודשי הקיץ החמים ביותר, לבוש בכל מלבושיו, מעולם לא הסיר מעליו את הבגד העליון, את בגדיו החליף רק פעם בשבוע, לכבוד שבת קודש, למקוה הלך רק לעיתים נדירות, לכבוד שבת רחץ רק פניו, ידיו ורגליו כמבואר בשולחן ערוך. ובכל זאת כשפשט את בגדיו בכדי להחליפם, הם היו נקיים לגמרי, כאילו רק עכשיו יצאו מן המכבסה. לא הורגש בהם שום ריח ולא ניכר בהם שום שמץ של לכלוך. הרבה פעמים חשבתי, כי חבל להחליף את הבגדים כי ממש אין הבדל בין הבגדים החדשים לבין אלו שפשט עכשיו, עד כדי כך היה גופו קדוש ומזוכר.

המנהג בבעלזא הוא שכאשר חל ט' באב בש"ק אוכלים מאכלי חלב בסעודה השלישית. בשנת תשי"א חל ערב תשעה באב בש"ק ואני מלאתי את מקומו של אחד המשמשים, היות שמרן זצ"ל היה צריך להתפלל שחרית מוקדם בכדי שיהיה הפסק של שש שעות בין הסעודה השניה לסעודה השלישית, התחילו כבר באמצע השבוע את ההכנות לשבת. וכך יצא שכמה לילות לפני ש"ק לא היה למרן זצ"ל כבר זמן אפילו למנוחה הקצרה שהיה רגיל לנוח בכל אשמורת הבוקר, כי הלא צריכים למהר להתפלל בשבת בשעה מוקדמת.

ואמנם בערך בשעה שתיים עשרה בצהריים היה כבר מרן זצ"ל אחרי הסעודה האמצעית. אני הייתי עייף מאוד, וכמעט שנרדמתי בעמידה, כי כמה לילות לפני השבת כמעט שלא ישנתי כלום. לאחר עריכת השולחן כשמרן זצ"ל נכנס לחדרו, אמרתי למרן זצ"ל: הנה יש לרבי עכשיו הזדמנות לקיים מה שאמרו חז"ל "שינה בשבת תענוג" ובפרט שמרן זצ"ל לא נח כבר כמה לילות (המילה "לישון" היתה בבית מרן זצ"ל מוקצה מחמת מיאוס לא תזכר ולא תיפקד ולא תעלה על דל שפתיים מילה זו, רק תמיד "זיך אפ רוען") ענה לי מרן זצ"ל: הפשט במאמר חז"ל הוא לא כמו שאתה אומר, הפשט הוא "שינה" מלשון "ללמוד", אבל מי שזקוק מאוד למנוחה לומד את הפשט "שינה" מלשון "לנוח", לי ב"ה זה לא חסר אבל לך זה בוודאי חסר, אז במחילה ממך לך לנוח! אני, שהייתי אז במיטב כוחי, נפלתי ממש מהרגליים מחוסר שינה ומעייפות. ולו, למרן זצ"ל זה בכלל לא היה חסר, זה נקרא שלטון ללא מצרים על הגוף ועל צרכיו.

הקפדתו של מרן זצ"ל על כל תג ותג בהלכה או במנהגי ישראל היתה ממש הפלא ופלא, ואם ח"ו "נכשל" באיזה מנהג היה קונס את עצמו בקנסות כבדים. אם זה בצדקה כמו שנאמר "וחטאך בצדקה פרוק" או במשלוח כמויות גדולות של נרות לביהכנ"ס. כי לא היה לו אופן אחר לקנוס את עצמו, כגון למעט בשינה או למעט באכילה וכדו'. לדוגמא, מרן זצ"ל הקפיד מאוד שכל בגד או מלבוש, ואפילו מגבת או מטפחת, יוגשו לו תמיד כשהצד הימני כלפי למעלה. מרן זצ"ל בדק תמיד באמרת הבגד או מפת השולחן אם הם כלפי מטה, אם קרה שהמשב"ק טעה ומסר למרן

זצ"ל את הבגד או המגבת כשהאמרה כלפי מעלה, לפעמים, אפילו אם המשב"ק לא לא טעה, אלא לא בדק היטב לפני שלקחו בידו, אמר מרן זצ"ל, "דיא האסט גיוואלט דארלאנגען פארקעט", זה היה נחשב לחטא כבד מנשוא.

מרן זצ"ל היה קונס את עצמו משום "שבא מכשול כזה על ידו", הלואי עלינו החטאים שלו. לפעמים עמדנו נדהמים מגודל הענווה שלו בעת שהיה מתחטא לפני אבינו שבשמים והיה אומר בקול מלא מרירות, "אוי רבש"ע ויא זאהל איך גיין, ויא זאהל איך לויפען, קיק וויא איך זע אויס, אוי ויא זאל איך מיך באהלטען פאר חרפה, בוש אני במעשי בוש אני בחטאי". והיה חוזר על הדברים כמה וכמה פעמים, לב מי לא יתפלץ בשמעו קדוש ישראל בוכה ומתמרמר על עצמו, וצועק במר לבו בוש אני במעשי בוש אני בחטאי. עד היום בהזכרי במעמד זה, צמרמורת תאחזני אם קדוש ישראל כך אנן יתמי דיתמי מה נענה אבתרייהו.

בכל יהודי ראה מרן זצ"ל רק את הטוב והמוטב, חוץ מאשר ביהודי אחד שבו ראה כל חטא ומרי וזה הוא בעצמו, וכמו שאמר באמרות קדשו, שלפני כל מצוה שיהודי עושה הוא צריך לחזור בתשובה, והתשובה הלא היא בעצמה מצוה? אלא העצה היעוצה לזה היא, שכל יהודי צריך לדעת שאין עוד בעולם יהודי שצריך לחזור בתשובה כמותו, וע"כ הוא כולל את עצמו בתוך הרבים ובזכות הרבים הוא יזכה לחזור בתשובה. וממש היה ניכר בדבריו הקדושים שכוונת הדברים הם על עצמו ובמיוחד על עצמו.

פעם בערב שבת בימי הקיץ הארוכים, והשעה כבר מתאחרת, ומרן זצ"ל עדיין לא אמר את ברכת התורה, התחיל להתמרמר בקול רם, ופרך את ידיו ואמר, תראה באיזה שפל מדרגה אני נמצא, השעה כבר מאוחרת, ואני עדיין לא אמרתי את ברכת התורה. ובלשון קודשו, דיא טאטע ז"ל און א זא צייט האט שוין גיאלטען נאכען דאווענען אויך שוין געלייקט רבינו תם תפילין, און מעביר סדרה גיווען, גינעמען קוויטלאך ביי יידען, און געגעסען אנבאסין, און איך זעה וי איך האלט! והתחיל להתמרמר, ראה את מצבי אנה מפניך אברח, ואנה מפניך אסתתר מפני חרפתי. וכך חזר על הדברים הנוראים האלה כמה וכמה פעמים, והסתובב בחדר אנה ואנה ברוב

התרגשות. לבסוף נעמד באמצע החדר, ואמר, אני לאבי ז"ל אינני יכול להתדמות, הוא היה מלאך אלוקים, און הער האט גיקענט אלדינג בעניין. ואחר כך התחיל לומר את ברכת התורה.

כשנתבונן בדרכי הצדיקים תלמידי הבעש"ט זי"ע נראה שכמעט ואין אח ורע לדרכו והנהגתו של מרן זצ"ל, אמנם היו צדיקים שהיו פרושים מכל עניני עוה"ז והיו הדוקים ודבוקים בהשי"ת בלי כל פניה צדדית, אבל צדיקים אלו היו מנותקים מצרכי העם ולא הנהיגו עדת חסידים רגילה אלא רק קומץ אנשי מעלה דבקו בהם ובקדושתם העילאית והעלו אותם לפסגות נשגבות. מה שאין כן מרן זצ"ל, הוא בבחינת "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" הוא בעצמו קדוש וטהור מופרש ומובדל מכל עניני עוה"ז, אין לפניו לא אכילה ולא שתיה וכל עניני העוה"ז כאין נחשבו לפניו, ולא עניינו אותו כלל וכלל. לעומת זאת, בכל מה שנוגע לאחרים ידע והכיר את החולשות שבאדם ואת כל צרכיו הגשמיים והשתדל במיטב ההשתדלות שחלילה וחלילה מאן דהוא לא יפגע. לדוגמא, בשבת רגילה סמך על הגבאי ר' שלום פויגל ז"ל שיסדר את היושבים בשולחן, מה שאין כן בימים טובים או בשבתא דריגלא, שאז היו באים אנשים מיוחסים, רבנים ויושבי על מדין, לפני כניסתו לשולחן הטהור שאל את הגבאי מי ומי מהבאים, בכדי להסדיר את סדר ישיבתם של היושבים בשולחן לפי מעלתם, והכל בכדי שלא לגרום למאן דהוא חלישות הדעת ח"ו. פעמים רבות חשבתי על כך שמרן זצ"ל, שהיה כל כך רחוק מכל ההבלים האלו הקדיש מזמנו היקר שלא יסולא בפז והכל בכדי שלא לגרום ח"ו חלישות הדעת למאן דהוא.

פרק נא

בימים הראשונים לאחר הסתלקותו של רבינו, התהלכו כל חסידי בעלזא כסהרורים, אבל לאט לאט חדרה העובדה המרה לתודעתנו, וידענו שאנו צריכים לטכס עצה בכדי להמשיך את פעלו של מרן זצ"ל ולטפח את השתיל הרך שמרן זצ"ל שתל ולעשות כל מאמץ שחסידות בעלזא תמשיך לפרוח ולהתפתח כרצון קדשו של מרן זצ"ל.

כאן החל וכוח נוקב בין החסידים הותיקים שעדיין זכו לראות את בעלזא בתפארתה ובין האברכים שגדלו כאן בא"י על ברכיו של מרן זצ"ל. רובם של החסידים הזקנים הבינו וחשבו שחסידות בעלזא בלי רבי ומנהיג לא תוכל להתקיים, וממילא, בכדי שבנין החסידות לא יתמוטט צריכים לחפש ולמצוא מנהיג שיאות להנהיג את חסידות בעלזא ברוחו של מרן זצ"ל. לעומת זאת טענו האברכים, כי אם מרן זצ"ל היה רוצה להכתיר מי שהוא להנהיג את חסידות בעלזא אחרי הסתלקותו, היה מצווה עלינו זאת. היות שמרן זצ"ל לא השמיע אפילו רמז על כך ממילא אין רשות לאף אחד למנות ממלא מקום למרן זצ"ל. זה היה בקיצור תוכן הווכוח.

בשבת הראשונה אחרי הסתלקותו של מרן זצ"ל התכנסה כל העדה הקדושה בבנין הישיבה, ובמוצש"ק נבחר ועד פעולה מנציגי כל השטיבלעך בא"י בכדי להוועד ולמצוא דרך כיצד להמשיך ולנהל את חסידות בעלזא. התקיימו מספר אסיפות שבהם התלהטו הרוחות בין אלו שציידו למנות מנהיג לחסידות בעלזא, ובין אלו שהתנגדו לכך. הועלו כמה שמות, אבל האברכים נלחמו כאריות נגד המגמה הפסולה הזאת. וכן היו צריכים למצוא דרך לשלם את החוב העצום בקופת קרן הבנין של הישיבה, שהסתכם בסכום של חצי מליון לירות, הון עצום ורב.

כך הלך הויכוח ונמשך כל ימי השלושים. במלאות השלושים להסתלקותו של מרן זצ"ל התכנסו ובאו כל אנ"ש מא"י ומאות מאנ"ש מחו"ל, ואז הורכב בית דין מגדולי החסידים, והם יבלח"א הגה"צ מנאראל שליט"א, הגה"צ גאב"ד פאפא זצ"ל והגה"צ אבדק"ק סאנדרלאנד זצ"ל. הם הוציאו פסק בי"ד שהיות ויש יורש מדאורייתא הלא

הוא הילד בנו של הגה"ק מבילגורייא אין רשות לאף אחד למנות מנהיג לחסידות בעלזא, כי זה שייך לכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א. פסק דין זה קיבל גם את אישורו של בד"ץ העדה החרדית ולאחר פסק דין זה שקטו הרוחות וכולם כאחד התלכדו במטרה קדושה להתגייס ולעשות פעלים שמפעלו הקדוש של מרן זצ"ל ימשיך להתקיים ולגדול ולצמוח ולשאת פירות, ואמנם חפץ השם בידינו הצליח כאשר תחזינה עיניכם מישרים.

ר' משה אורטנר ז"ל לא חסך כל מאמץ, והריץ את תכניות הבניה למרות הגרעון הכספי העצום שבו נמצאה קופת הישיבה, בגלל רצונו העז שמרן זצ"ל יוכל להכנס לביתו נאווה קודש כבר בקיץ תשי"ז, ולא יצטרך עוד להטלטל בדירות שכורות. ובפרט בידעו את רצונו העז של מרן זצ"ל לראות את הישיבה הקדושה, משאת נפשו, בבניה. ואמנם הצליח השי"ת מעשיו, ומרן זצ"ל חנך את דירתו החדשה בבנין הישיבה לשמחתנו ולשמחת כל אנ"ש. אמנם בחלומותינו הקודרים ביותר, לא עלתה על דעת מי שהוא מאתנו המחשבה, ששהותו של מרן זצ"ל בביתו החדש תהיה שהות קצרה כל כך. סמוכים ובטוחים היינו כולנו, חסידי בעלזא בפרט וכל המוני היהדות החרדית בכלל, כי בימיו של מרן זצ"ל ובימינו תושע יהודה וירושלים בביאת גואל צדק ובראשות מרן זצ"ל נזכה לקבל פני משיח צדקנו. לכן גדולה היתה המכה שהוכינו ובלי כל מליצות נדמינו כספינה בים גועש שקברניטה עזבה חבולה ומוכה בגלי הים הגועש והסוער.

ברם, זאת ידעו והבינו כל אלו אשר זכו לעבור את מפתן ביתו של מרן זצ"ל, כי אותה מלאכת קודש, ואותה עבודה עצומה, אשר מרן זצ"ל השקיע בכל להט נפשו הקדושה לקומם ולייסד מחדש את חסידות בעלזא המפוארת, ואותה ברכה של מרן מהר"ש זי"ע שבעלזא "וועט זיין א וינקעל פאר תורה אין יראת שמים ביז משיח וועט קומען", שברכה זו, ובפרט כשהיא מלווה בעבודה וביגיעתו העצומה של מרן זצ"ל לא תשוב ריקם ולא תתבטל לעולמי עד, לכן בהחלטה נחושה נגשו כל אנ"ש במרץ ובמעש להמשיך מפעלו הקדוש של מרן זצ"ל.

המלאכה לא היתה קלה, בקופת וועד הבנין היה גרעון של חצי מליון לירות שהיו חייבים לחברת "הבונה" שבנתה את בנין הישיבה. הסכום הזה היה סכום אסטרונומי ואף אחד לא ידע מאין ימצא הכסף. רבים וטובים, בעיקר זקני החסידים, נפלו לזרועות היאוש.

כאשר פנו לאחד "מגדולי החסידים" לבקשו שיקח על עצמו את התפקיד לצאת לאחינו שבגולה ולהתרימם למען המשך בנין הישיבה ולכסוי החוב העצום, התבטא "החסיד" הנ"ל: אתם חושבים שכל אלו שבאו למרן זצ"ל היו חסידי בעלזא, לא כי טעות הוא בידכם, הם לא היו חסידי בעלזא בכלל הם היו חסידים של מרן זצ"ל. אבל עם חסידות בעלזא אין להם ולא כלום, ואם נבחר עלינו כמנהיג את הרבי פלוני אז נוכל לגייס את הסכומים הנדרשים לכסות את החוב.

למרבה התדהמה התקבלו דברים אלו בהבנה ע"י חלק ניכר מהזקנים ראשי החסידות. ברם זכור אותו האיש לטוב ורבי ישראל פרידמן שמו, שבשמעו את הדברים האלו נחרד כולו, קם על רגליו וזעק זעקה גדולה ומרה, היעלה על דעתכם כי כל העבודה הקשה והיגיעה העצומה שמרן זצ"ל התיגע בכדי להקים את הישיבה הקדושה ובכך לחדש ולחזק את חסידות בעלזא עד ביאת הגואל, כל זה ירד ח"ו לטמיון? כל מי שחושב שמרן זצ"ל הסתלק בפתע פתאום, בלי ידיעה מוקדמת מצדו, אינו אלא מוכה בסנוורים ועיניו עוורות מלראות, דבר זה לא יעלה ולא יבא. אנו נמשיך בעבודת הבנין, נמשיך לעבוד, עד שנראה את רצונו הקדוש של מרן זצ"ל בהתגשמותו, והבנינים הקדושים יעמדו על תילם לפי חזונו ורצונו של מרן זצ"ל.

רבי ישראל, שהיה סוחר יהלומים מצליח בבורסת היהלומים בעירו, לא היה איש של דיבורים, אלא "אומר ועושה". מיד כשחזר לביתו באנטוורפן חיסל את כל עסקיו, ובלהט של קדושה התמסר לעבודת הקודש שקיבל עליו, למרות גילו המתקדם נטל מקל נדודים בידיו, וחזר על כל המקומות שבהם ישבו אחב"י לעוררם ולגייסם להטות שכם למלאות רצון קדשו של מרן זצ"ל, להקים את בניני הישיבה על תילם. כמוהו, רבים וטובים מהאברכים התגייסו יחד אתו, הזניחו את פרנסתם ואת עסקיהם ובמסירות נפש ממש נרתמו כולם למשימה קדושה זו.

ואמנם זכותו של מרן זצ"ל עמדה להם, ובכל דרכי פעולתם ראו סיעתא דשמיא ממש שלא בדרך הטבע, כי קבוץ אנ"ש לא היה רב, ורובם ככולם עדיין לא היו מבוססים בפרנסה, חלק גדול מהם יהודים קשי יום שבקושי הרויחו למחיתם. אך כולם, בלי יוצא מהכלל, קבלו כולם על עצמם התחייבויות כספיות בסכומים גדולים, ובתוך זמן לא רב שולמו כל החובות לחברת "הבונה", ובמרץ של קדושה נגשו למלאכת הקודש להשלים את הקמת הבנינים.

עובדה אחת לא כל כך ידועה עלי להנציח בכתב, בכדי שידעו דורותינו עד היכן הגיע רצונו הקדוש של מרן זצ"ל לראות את בניני הישיבה בתפארתם.

כאמור, כיתת רבי ישראל את רגליו וערך מסעות בכל המקומות שבו נמצאים אחב"י להתרימם למען המפעל האדיר והקדוש הזה, באחד ממסעיו ביקר בטורונטו אשר בקנדה, שם התגורר הגביר המפורסם רבי שמעי' רייכמן ז"ל. כמובן שראשית דרכו של רבי ישראל היתה אל רבי שמעי'. בהכנסו אליו הציג את עצמו ואמר, שהוא עוסק בגיוס כספים למען הקמתם של בניני ישיבה דחסידי בעלזא. נענה רבי שמעי' ואמר לו, רבי ישראל, כמה אתם רוצים שאתרום לכם. רבי ישראל לא חשב הרבה ואמר, אלפיים וחמש דולר. ולהפתעתו קם רבי שמעי' וניגש לכספת הוציא את הסכום המבוקש ונתנם לרבי ישראל. רבי ישראל הודה לו במילים נרגשות, כי הוא לא היה רגיל שיתנו לו סכומים כאלו בלי ניד עפעף. אבל בשמעו את דברי רבי שמעי' הוכה בתדהמה ממש, וכה אמר לו רבי שמעי', הלילה בחלומי, נתגלה אלי האדמו"ר הקדוש מבעלזא ואמר לי, מחר אי"ה יבקר אצלכם האיש שלי שאוסף כספים למען הישיבה שלי, אבקשכם שתתנו לו כמה שיבקש ובכדי למלאות רצון קדשו שאלתי אתכם כמה אתם רוצים ונתתי לכם.

התחיל רבי ישראל להתדיין אתו ואמר, אם הייתי יודע מהחלום הייתי מבקש הרבה יותר, ואתם, שזכיתם שמרן זצ"ל יתגלה לכם בחלום, מזה אתם יכולים להבין את גודל יקר ערך ונחיצות הענין ואת רצונו הכביר של מרן זצ"ל שהבנין יוקם עד כדי כך שהטריח את עצמו ממרום שבתו בגן עדן לבוא אליכם להתרימכם למען הישיבה. נענה רבי שמעי' ואמר לרבי ישראל, הנעשה אין להשיב את רצונו ובקשתו של מרן

זצ"ל מלאתי רק זאת אעשה לכם שבכל שנה ושנה אי"ה אתרום למען הישיבה את הסך של אלפיים חמש מאות דולר ואמנם קיים ר' שמעי' את הבטחתו.

דברים אלו שאמר ר' שמעי' לר' ישראל, שמרן זצ"ל אמר לו "עס וועט קומען צו אייך מיינס א מענטש", הם לכשעצמם היוו דרבון עצום לעסקנים, האם אפשר לבקש הסכמה גדולה וחשובה יותר מכך לרצונו של מרן זצ"ל? ר' ישראל הוסיף יגיעה על יגיעתו, ובעזהש"ת זכינו לראות את פרי עמלו ואת עמל העסקנים העוזרים על ידו, בתוך שנים מועטות הסתיימה בנייתם של בניני הישיבה והיכל הישיבה לשם ולתפארת, והיא כפורחת עלתה נצה, התרבו בה הספסלים, ונתגדלו ב"ה לגיונות לגיונות של בחורים ואברכים שהחן החסידי נסוך על פניהם, וכל רואיהם יכירו ויעידו כי הם זרע ברך השם, ואותו ניצוץ קדוש שזרע מרן זצ"ל הלך וגדל עד שהפך ללהב אדיר וגדול.

כיום, כשאני מסתכל אחורנית על אותן השנים רבות ההוד, כשכולם, כל אנ"ש, צעירים ומבוגרים כאחד, כולם היו חדורים בלהט העשייה, וכל אחד ואחד מאתנו הרגיש כי כל עצם קיומה, שגשוגה והתפתחותה של חסידות בעלזא מונחות על כתפיו, וכולם נרתמו לעבודת הקודש כל אחד כפי יכולתו, ואפילו למעלה מיכולתו, כי כל העשייה האדירה הזאת נתהוו ממש יש מאין. בעיה"ק ירושלים, לא היה קיים שטיבל, בשבתות התפללו בת"ת "חיי עולם", וגם תלמוד תורה לא היה, לכן נרתמו כל האברכים, בלי יוצא מהכלל, למלאכת הקודש והקימו בנין מפואר לשטיבל ולתלמוד תורה ברחוב יצחק שולל.

מכתב שנשלח לאנ"ש ברחבי העולם במלאות ימי השבעה

בס"ד

בהאסיפה שהתקיימה בימי אבלו של כ"ק אדמו"ר אור עולם רשכבה"ג מבעלזא זצוקלה"ה הכ"מ. בהשתתפות הרבנים הגאונים שליט"א וחשובי אנ"ש הי"ו מארצנו הקדושה ומחור"ל הוחלט לפרסם דברים אלו:

אל כבוד אחינו בני ישראל אנשי שלומינו חסידי בעלזא וידידי כל בית אדמו"ר מרן קודש הקדשים מבעלזא זצוקלה"ה הכ"מ די בכל אתר ואתר יתברכו בכל טוב סלה עד עולם אמנו! הנה אך למותר לתאר מצב רוחנו כי שחה לעפר נפשינו וגדול כים שברנו בהלקח מאתנו ארון אלוקים רוענו רועה ישראל אשר כל בית ישראל נשען עליו ה"ה רבינו הקודש אדמו"ר מבעלזא זצוק"ל הכ"מ רוח אפינו משיח ד' אשר אמרנו בצלו נחי'.

אתה! מה נאמר ומה נדבר נפלה עטרת ראשינו אי נא לנו כי חטאנו ועתה אין בידינו רק לחזק לבבנו הנשבר בדברי רבותינו ז"ל צדיקים במיתתם קרויים חיים כאשר זכינו לשמוע מפ"ק בליל שבת קודש האחרון שלפני פטירתו בעריכת השולחן הטהור של סעודת ש"ק שאמר בתוך דבה"ק בשם אביו מרן הק' זצלה"ה דאף דאדם לאחר פטירתו שוב אינו יכול לסגל תורה ומצוות כמש"נ בקהלת אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אבל זה רק בסתם בנ"א אבל אב שהשאיר אחריו בנים או רב שהשאיר אחריו תלמידים שהשריש בהם תורה וי"ש אז גם הם מתעלים ע"י התורה והמצוות שהבנים או התלמידים מוסיפין בעודה"ז אשר עתה ניכר שהי' כעין צוואה לנו ולבנינו להמשיך ללכת בדרך אשר הורה לנו רבינו הקדוש מאור עינינו ואבותינו הקדושים זצוקלה"ה והנה עתה חוב קדוש עלינו לעשות השתדלות לקיים צוואתו הקדושה הנ"ל ולהמשיך בהדרכתו הקדוש, דרך זה הסלולה לנו מרבותינו הקדושים מבעלזא זי"ע תעמוד לנו שלא תמוש התורה הקדושה מפינו ומפי זרענו וזרע זרענו עד ביאת גצב"ב אמנו, כאשר הבטיחו לנו רבותינו זצ"ל ע"ז (וכאשר שמענו כמה פעמים מפ"ק בזה הלשון "בעלזא וועט זיין א ווינקל פאר תורה אין יר"ש עד ביאת משיחנו").

ע"כ עלינו להתאחד כולנו בלב אחד כאיש אחד לקיים ולקבל מה שקבלנו כבר לאחוז בדרך זו לחנך בה את בנינו שיחיו ועלינו להמשיך בהקמת בתי תלמוד תורה בכל מקום ולהחזיק אותם שקיימים ועומדים וכן להעמיד בתי מדרשות שטיבלך לאנשי שלומינו בלימוד תורה ובתפילה להפיץ דברות קודש של רבותינו הקודשים זי"ע לקרב לבות א"ש ולהחזיקם בדרך זו עד ביאת גו"צ ב"ב כיהר"צ!

והנה גלוי וידוע לנו כמה כוחות דקדושה השקיע רבינו הקדוש וצוקללה"ה הכ"מ ביסודו הישיבה הקדושה בעיה"ק ירושלים יצ"ר לפי שמונה שנים עד כמה נשא נפשו הקדושה לראות בהצלחתה כי ראה בזה הקמת מקדש מעט וחיבב את התלמידים כבנים ממש א"כ איפה עלינו לעשות רצון צדיק ולעשות כל המאמצים לגמור בנין ישיבה הקדושה שכ"ק רבינו ז"ל הכ"מ שמח בחינוכו של חלק ממנו, ובעינינו ראינו שכל מאוויז וחפצו בימינו היו קיום הישיבה הקדושה וכן שמענו מפה קדשו פעמים אין מספר. ועלינו לקיים פקודת קדשו ולעסוק לטובת החזקת הישיבה הקדושה והשלמת הבנין ובטוחים אנו בזכותו של אותו צדיק כ"ק מרן זי"ע שיסייעו לנו מן השמים להעמיד הישיבה על תלה ולהרבות בזה כבוד שמים וחפץ ד' בדינו יצליח שהישיבה תמשיך להעמיד תלמידי חכמים יר"ש חסידים ואנשי מעשה לתפארת כל בית ישראל וכמו שהי' מרגלא בפומי' דרבינו הקדוש זי"ע שמוטל עלינו להכין דור שלא נבוש עמהם לקבל פני מלך המשיח ב"ב.

וגם מוטל עלינו להחזיק בתי התלמוד תורה מחזיקי הדת שישנם בכמה מקומות בארץ הקדושה ונוסדה בהשפעת כ"ק מרן זצ"ל הכ"מ וב"ה גדלו והצליחו במשך שנים האלו להעמיד כמה מאות תלמידים שכל רואיהם יכירו שהם זרע ברך ד' וכה יוסיף ד' לטובה. גם נתייסדו כוללי אברכים שבהם לומדים אברכים מופלגי תורה ויראי השם הראויים להשתלם בלימודי תורה"ק להתנוסס לגאון ולתפארת וחוב קדוש מוטל עלינו להחזיקם בכל מאמצי כוחינו.

ודבר ברור הוא לכל אנ"ש שחוב גדול מוטל עלינו להמשיך הלאה בנתינת המעמדות במלוא כנהוג עד עתה וביתר שאת ויתר עוז כדי להחזיק להלאה את ביתו ומשפחתו של מרן הקדוש זצ"ל לפי כבוד של מרן קדוש וצוק"ל, כמו עד היום.

ולמנות מי שישגיח בעינא פקיתא על חינוכו של הילד כמ' ישכר דוב שיחי' בנו של הגה"צ מבילגוריי וצוק"ל שתגדל באופן שיהא לכבוד אבותיו הקדושים מבעלזא וצללה"ה זי"ע כאשר היתה מגמתו של כ"ק מרן הקדוש זצ"ל הכ"מ.

אנו בטוחים בזכותו של כ"ק אדמו"ר וצוק"ל הכ"מ שכאשר בחיים חיותו אתנו התפלל בעדינו להמשיך עלינו שפע ישועות וטובות כמו כן עתה ימליץ טוב בעדינו לעורר עלינו רחמים וחסדים טובים, ע"כ כל אחד מאנ"ש יכול לפנות אל כתובת של הישיבה בבקשותיו לקרותם על הציון של מרן הקדוש זצ"ל והפדיון נפש הוא לטובת הישיבה. בקשתו תשולח ע"י איש נאמן על ציונו הקדוש לעורר ישועה ורחמים כן יהר"צ.

הנה ידוע לכל שכ"ק אדמו"ר זי"ע פקד עלינו תמיד שיהא בינינו אהבה ואחוה שלו' וריעות וכמו ששמענו כמה פעמים מפה קדוש אין לך תשובה גדולה מאחדות, והן בעודו בחיים חיותו אתנו שהוא הקדוש וצוקללה"ה הי' הכח המאחד אותנו להיות כאיש אחד בלב אחד הוצרך להזהיר ע"ז על אחת כמה וכמה עכשיו בודאי מוטל עלינו עוד יותר ויותר להשתדל על דבר זה בכל עוז ותעצומות שיהא שרדי בינינו אהבה אחו' ואיש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק ועל כל אחד מאנ"ש מוטל להרגיש בגודל האחריות המוטלת עליו שרק בכח המאוחד של רבים ששאבו כוחם מבארו של כ"ק מרן אדמו"ר וצוקללה"ה נוכל להמשיך לילך בדרך אשר הורנו רבותינו הקדושים ולהעמיד הכרם הקדוש אשר נטעו לנו רבותינו הקדושים עמודי עולם מבעלזא, וזכותם יעמוד לנו עד ירחם ד' על שארית צאן מרעיתו וישלח לנו משיח צדקנו וירפא את שברון רוחינו ויגאלנו גאולה שלימה במהרה בימינו אכי"ר.

כ"ח מנחם אב א' ל' שופטים בעת ששלמו שבעת ימי האבילות. תשי"ז לפ"ק.

חסיד כ"ק האדמו"ר מרן מבעלזא זי"ע

קול קורא

ליומא דהלולא הראשון (כ"א אב הבעל"ט) דמזן אדמו"ר הק' מבעלזא וצוקלה"ה הכ"מ

קריאת הרבנים הנאונים מרנן ורבנן לעזרה דחופה לגמרה בניני
ה"ישיבה החסידי בעלזא" בעיה"ק ירושלים תובכ"א

כמעט שעברה שנה שלימה שהורם העטרה ונחבקש לישיבה של מעלה וועינו אבינו רכב ישראל ופרשיו, ונגנו ארון הקודש כ"ק מרן קדש הקדשים אדמו"ר הקדוש מבלזא זי"ע ונשארנו בצאן בלי רועה יחמי דחמי אין לנו מנהל ולא מחזיק בידנו. וכוונן שכל מי שזכת להנות מאורי הגדול היו קדשו ולהושיע מגדלות קדשו בחיים חיותו אתנו, בודאי ה' מכונן גם עכשיו הרבה מהותו שיה' לו שייכות הלאה עם מרן וצללה"ה, שישא בעדו רנה וחפלה, כאשר ה' חמדי רחיש מרחשין שפתותיו בתפלה וחתונתו בעד הרמת קרן ישראל וככלל ובעד כל אחד בפרט, ולהשפיע כל מיני השפעות טובות בבני חיי' ומוני.

כמה נהדר ה' המראה מה טוב ה' חלקנו בהתאסף ראשי עם עידי עידיה של בית ישראל בארבע כנפות הארץ שכאו לחסות בצל קדשו בכל מסירת נפשם ומאודם במועדים המקודשים.

ותה חסדנו מכל זה בעזרה, ובמה איפוא אפשר לנו שלא להפסיק ח"ו השייכות עם מרן וצללה"ה שיתפלל בערנו ויגן עלינו ויזכור הקדושה בעולם העליון, שאנו מאמינים שגם כעת כפי פרושה לשמים העליונים ושפחותיו דובבות וכו' בעד טובתנו בכל הענינים כמו בחיים חיותו אתנו, בודאי רק בקיום רצון קדשו ולחזיק המוסדות הקדושים שהשאר אחריו ברכה הישיבה הקדושה בירושלים עיה"ק תובכ"א והתלמוד תורות בארה"ק וכוללי אברכים שמרן הקדוש מבלזא וצוקלה"ה הניח בעצמו ובכבודו בדביקות קדושה להפליא במעמד אלפים מירושלם את אבן הפנה במרכז ירושלים עיר קדשו למען הקים מקום קדוש אשר ירכו בתוכה את מרבית תלמידיו ולהעמיד להשועם בתי מדרשות וחדרי לימוד ולהצילם מדוחק מצב חרייר בצפיפות ללא נשוא, להחיות דעתם לתורה ותסירות אשר זה ה' רצון קדשו לראות בשמחת ישראל והרחבת דעתם באין מחסור דבר ואשר בעלות נשמחו הטהורה השמימה, נשאר באמצע בנינים.

וכאשר עתה עומדים אנו על סף השנה להסתלקות אדונונו על ראשנו ועד לא שבה רוחנו בקרבנו, וגם נחמתנו ותוחלתנו לראות בהצלחה העמדת בניני הישיבה כיפה שעד אחת קודם השלמת השנה הראשנה נזכרה מאד. תלמידי הישיבה עודם מובלים בחורף מקר, ובקיץ מחורב, מחסר מקום מתאים ללון ולאכול, האולמות והחסרים עדיין לא נגמרו, עבודת הבנין נפסק, ואנא נשא פנינו, שלא מלאנו אחריות הגדולה הדובצת עלינו למלאות רצון קדשו בהשלמת הבנין. שנתקים אור ורוע לצדיק וכ"ה גם אחרי הסתלקותו מופיע רוח קדושתו בברימ"ד. ובחורים ואברכים לומדים בחמדה רבה. בקדושה ובמהרה אשר כל רואיתן יעידון כי הם זרע ברך ד', ואנו מקוים שיתקיים רצון קדשו להעמיד דור שיוכת לקבל פני משיח צדקינו. לזאת אנו מבקשים שכל מי שה' לו שייכות עם כ"ק לא יפסיק ח"ו השייכות גם הלאה, וביום היארה-צייט יום כ"א מנחם אב יתן בכל מקום שהוא פריין גפשו בקף גלגלתא. הממשיך לא יפחות מסכום של \$10.00, למעלה מזה \$36.00 בבדי לקחת חבל בהשלמת הבנין של האדמו"ר מבעלזא וצוקלה"ה לעשות בזה נחת רוח לנשמתו המהורה והמוסיף ע"ז יוסיפו לו מן השמים רב נחת וכל מיני שיעויות, וביומא דהלולא יעשה כ"א הפרוין גפשו הנ"ל בכל מקום שהוא יצא מכלל יצא מנביות לטובת הישיבה, וידוע לכל אחד מה שאמר מרן ו"ל כמה פעמים שהנחתו בעד החזקת הישיבה שלו חרי הוא כאלו גותן לו לעצמו, וזאת זה נוכל לקיים גם כעת, ובוודאי מוכה שכ"ק רבינו וצללה"ה יעידו בעדינו ויעורר רחמים עלינו להשפיע לנו שפע ברכה והצלחה בכל ענינים בבני חיי' ומוני ריחה ונושע בישועה שלימה בנצ"א.

משה יצחק געוירצמאן
(אדמו"ר מפשעווארסק בעת באומי'וערפען)

לוי יצחק גרינוואלד
אב"ד צפתים
מאיר יחיאל שפירא
אברהם נחאלי
מרדכי יעקב ברייש
אברהם יצחק
ישוע מענדל עהרענבערג
אב"ד בקהל דא' בנראספס בעת באומי'וערפען

אברהם משה כאבאד
אב"ד במאדאדאלי, ענלאני
ישראל רעלין
ראב"ד רוקל בנראספס
בעת בירושלים
שלי' בראדער רייז הייזיכט

יוסף גרינוואלד
אברהם פאפא, סאבסאדעלי
יעקב יצחק גייטמאן
אב"ד מאמירטאל בבד"ס חסיד' בעלז
יושע דייטש
אב"ד רשבות קאסנ' בירושלים עת"ק ח"ו
שמואל זאב ראבה
חובין באהעל בעת רב כהנמ"ד
דחסידי בעלז באומי'וערפען
דוד מאשאקאוויץ
אברהם מישקאלין בעת בירושלים

פרק נב

בבני ברק, התפללנו בבית "בנדיקט" שם הקצה לנו רבי יחיאל בנדיקט ז"ל חדר לשטיבל. שבועיים לפני נסיעתו של מרן זצ"ל לירושלים, הציעו לנו את המגרש שעליו עומדים היום בית המדרש והתלמוד תורה. ביום חמישי בלילה נכנסנו לקודש פנימה לשאול ולבקש ברכתו של מרן זצ"ל לרכישת המגרש. מרן זצ"ל נתן לנו את ברכתו ואמר שעוד מחר, היינו ביום שישי תשתדלו לתת דמי קדימה. מחיר המגרש היה חמש מאות לירות, אבל בקופה לא היו אפילו חמישים אגורות. גייסנו מתוכנו סכום של חמישים לירות כדמי קדימה ועוד באותו יום שישי כפי שהורנו מרן זצ"ל גמרנו את רכישת המגרש.

לאחר הסתלקותו של מרן זצ"ל, ראינו והרגשנו את פקודת מרן זצ"ל לגמור את רכישת המגרש עוד באותו היום כצוואה והתייחסנו לכך בהתאם. ביום השלושים להסתלקותו של מרן זצ"ל הונחה אבן הפינה ברוב עם. כל אנ"ש התגייסו כאיש אחד בלב אחד למען המטרה הנשגבה והקדושה הזו, כי אדיר היה חפצנו לגמור את הבנין ולחנכו ליום היאהרצייט הראשון. אמנם הדבר נראה בשעתו כחלום אבל ראינו בעליל סייעתא דשמיא לא רגילה, נגשנו למלאכת הקודש מבלי לדעת כלל מהיכן ימצא הכסף הדרוש לבניה. כתתנו רגלנו מידי יום ביומו ודפקנו על דלתי אחב"י, וכולם תרמו בעין יפה. זכור לטוב העסקן המהולל, רבי מרדכי ניימן ממונקאטש ז"ל, שנדד למרחקים לגייס כספים לצורך הבנין. עלי לציין עובדה שהיום כמעט לא תאומן כי תסופר, כל הפעילויות והעבודות נעשו בהתנדבות מלאה, לשם שמים ושלא על מנת לקבל פרס, אפילו תכניות הבנין וההשגחה על הבניה נעשו ע"י המהנדס רבי צבי בן ברוך ז"ל בהתנדבות בלי כל תמורה.

כל נדבך וכל לבנה בכותלי הבנין הונחו במסירות נפש. להפתעת כולנו זכינו ובשבת קודש פרשת ואתחנן, שבת נחמו שנת תשי"ח, בשבת לפני היארצייט הראשון התכנסו כל אנ"ש מהארץ ורבים שבאו גם מחו"ל לשבת התוועדות בבני ברק, לחנוכת בנין בית המדרש והתלמוד תורה. אמנם סיימנו רק את בנין השלד, עדיין לא היו חלונות ודלתות, אבל הבנין התנוסס לתפארה וכולנו והרגשנו כאילו הבית הפרטי שלנו הוקם ועומד על תילו.

עדיין חרות בזכרוננו יהודי יקר וחשוב מזקני חסידי סוכטשוב, תלמידו של ה"שם משמואל" זי"ע, שאמר לי למחרת אותה שבת נפלאה ומרוממת, אין לך מושג, וגם אין מילים בפי לתאר לך את גודל השמחה שהיתה לי בשבת זו, כשראיתי קבוץ גדול נעלה וקדוש, שהתאספו לשבת התועודות בצוותא חדא. כעת רואה אני לשמחתי שטעיתי טעות גדולה, השתתפתי בהלוייתו של מרן מבעלזא זצוק"ל ולבי שתת דם, אמרתי לעצמי, לא רק את הרבי מבעלזא אנחנו מלוים עכשיו לבית עולמו, אלא את כל אותה חסידות קדושה ומפוארת שפיארה את עם ישראל יותר ממאה וחמישים שנה, ועל זאת דווה לבי. וכעת תהילה לק-ל רואה אני כי טעיתי, חסידות בעלזא חיה, קיימת, תוססת ומלאה חיים. ובטוחני שהיא תוסיף להתקיים עד ביאת גואל צדק בב"א.

מה שביטא יהודי חסידי זה, היתה ההרגשה של כולנו, כי חסידות בעלזא קיימת ותוסיף אי"ה להתקיים עד ביאת גואל צדק בב"א. כמו כן בכל מקום ומקום שאנ"ש מצויים, השתדלו להרבות פעלים להגדיל תורה ולהאדירה. ואמנם חפץ השם בידם הצליח, ובכל מקום ומקום התרחבו גבולות הקדושה ונוסדו מוסדות חדשים. הקיימים התרחבו, נוסדו שטיבלעך חדשים, ובעיקר בסיכום סופי באותן עשר השנים שחסידות בעלזא עמדה ללא מנהיג לא חדלו הפעילות והעשיה אפילו לרגע קט.

בשנת תשכ"ו, כשהוכתר מרן שליט"א למנהיג החסידות, מנתה חסידות בעלזא לפחות פי עשרה ממה שהיתה בעת הסתלקותו של מרן זצ"ל, הן באנשים והן במוסדות תורה וחסד. כל זה מכוחו של אותו זקן כ"ק מרן זצ"ל שהשקיע כוחות אדירים נעלים ונסתרים כדי לחזק ולבסס את היהדות החרדית בכלל ואת חסידות בעלזא בפרט. תקצר היריעה ודל עטי מלתאר את המסירות ואת נכונות ההקרבה מצדם של אנ"ש בלי יוצא מהכלל שנרתמו כאיש אחד בלב אחד להרבות פעלים בכדי להרחיב גבולות הקדושה שגבל מרן זצ"ל. אפשר לומר בפשטות, שאת גודל הכאב הצער והתדהמה שנפלו עלינו בהסתלקותו של מרן זצ"ל החליפנו בקדחת של פעילות ועשיה במסירות ללא ליאות והכל לשם שמים ממש בלי כל טובת הנאה ובלי לקבל פרס.

בהנהגתו של כ"ק אדמו"ר שליט"א, בעלזא היא כבר לא "ווינקל", אלא היא כיום תודה להשי"ת, תל תלפיות, אשר כל מבקש ה' ימצא בה מרגוע לנפשו, כאשר עיניכם תחזינה מישרים. וכל זה מכוחו של אותו זקן זיע"א.

לזכרון עולם

זקנינו ראשי משפחתנו

הגה"ק מוה"ר **מנדל הנדלס** זצ"ל ראש החברייא דחסידי אשוואר
☆☆☆

הר"ר **קלוגימוס קלמן שווארץ** ז"ל בן הגה"ק ר' **מנדל הנדלס** זצ"ל
והגתו מרת **מרים לאה שווארץ** ע"ה מנו"כ בראצפערט
☆☆☆

הרב ר' **שמואל ב"ר משה שווארץ** זצ"ל
והגתו מרת **גיטל ב"ר ישעי' ז"ל**
מנו"כ בקליינווארדיין
☆☆☆

הגאון רבי **משה ישעי' ב"ר שמואל שווארץ** זצ"ל
נלב"ע ט' באדר ב' תרנ"א ומנו"כ בעמשער
והגתו מרת **גינענדיל ע"ה** בת הר"ר **קלוגימוס קלמן שווארץ** ז"ל
מנו"כ בעמשער
☆☆☆

אאז"ק הרה"ח ר' **מאיר ווייס** ז"ל מעמשער
וסבתי מרת **רחל ע"ה**
נלב"ע באלול הרפ"ו ומנו"כ בעמשער
☆☆☆

סבי הרה"ח ר' **חיים ב"ר מאיר ווייס** ז"ל
נלב"ע י"ד שבט תרנ"ץ ומנו"כ בעמשער
והגתו סבתי מרת **רבקה** בת הגאון מוה"ר **משה ישעי' שווארץ** זצ"ל
נלב"ע י"ב בחשרי תרפ"ז ומנו"כ בעמשער
☆☆☆

לזכרון עולם

זקנינו ראשי משפחתנו

אאז"ק הרה"ח ר' יצחק ב"ר שמעון עוזר ווייס ז"ל

בעל ה"תולדות יצחק"

נלב"ע י"ט במנחם אב ומנו"כ במייטא סלקא

זוגתו מרת פֿעסיל' ע"ה - מנו"כ בסאמאשעק

☆☆☆

סבי הרה"ח ר' נתן ב"ר מנחם מנדל פרידמץ ז"ל מקעמעטש

נלב"ע ו' בתמוז תש"ד במחנה הסגר טערעזנשטאט

וסבתי מרת פֿילגא ע"ה בת הר"ר יצחק ווייס ז"ל

נלב"ע ברמי ימיה כ"ט בסיון תרנ"ד ומנו"כ באקעריטוי

☆☆☆

אאמו"ר הרה"ח ר' יוסף בן הר"ר נתן פרידמץ זצ"ל

נלב"ע כ"ד במבט תש"ך

אמי מורתי מרת מרים ע"ה בת הר"ר חיים ווייס ז"ל

נלב"ע ט"ז במנחם אב תשמ"ח ומנו"כ בבני ברק

☆☆☆

לזכרון עולם

אחי ר' משה ישעיה ב"ר יוסף פרידמן ז"ל

י"ז

נלב"ע

וניסתי מרת יהודית ב"ר אברהם ע"ה

נלב"ע כ"ד באדר תשמ"א ומנו"כ בנתניה

☆☆☆

גיסי ר' יהודה ב"ר מאיר קסלר ז"ל

ואחותי מרת אסתר ע"ה ב"ר יוסף פרידמן ז"ל

נלב"ע בדר"ח אלול תשכ"ז ומנו"כ בפתח תקוה

☆☆☆

גיסי ר' נתן גטיע ב"ר שמעון וייס ז"ל

חתנו של הרה"ח ר' יוסף פרידמן ז"ל

נלב"ע כ"ה בשבט תשנ"ח ומנו"כ בפתח תקוה

☆☆☆

גיסי ר' יהושע העשיל ב"ר מרדכי כהנא ז"ל

חתנו של הרה"ח ר' יוסף פרידמן ז"ל

נלב"ע כ"ג במנחם אב תשנ"ט ומנו"כ בפתח תקוה

☆☆☆

אחותי מרת גינענדיל אסטרייכר ע"ה ב"ר יוסף פרידמן ז"ל

אשת הרה"ח ר' קלונימוס קלמן אסטרייכר הי"ו

נלב"ע כ"ז בטבת תשנ"ח ומנו"כ בפתח תקוה

☆☆☆

גיסתי מרת צינה דבורה ע"ה ב"ר יחיאל ז"ל

אשת אחי יבלחט"א הרה"ח ר' מנחם מנדל פרידמן הי"ו

נלב"ע י"ח בתמוז תשנ"ט ומנו"כ בהר הזיתים

לזכרון עולם

וקנינו ראשי משפחתנו

הרה"ח ר' ישי הלוי מנדל ב"ר ישראל משה מנדל הורוביץ ז"ל

נלב"ע ח' בכסלו תרפ"ו ומנו"כ בטעגלאש

☆☆☆

הרה"ח ר' ישראל זאב פאנעט ב"ר לייביש ז"ל

נלב"ע י"ב בטבת תרצ"ו ומנו"כ בטעגלאש

וזוגתו מרת מלכה ע"ה ב"ר שמואל רוזנפלד ז"ל

נלב"ע ער"ח מג"א תש"ד ומנו"כ בויה

☆☆☆

הרה"ח ר' מאיר רוזנפלד ב"ר שמואל ז"ל

נלב"ע י"ב בטבת תרפ"ה ומנו"כ בטעגלאש

וזוגתו מרת לאה בת הגאון רבי יעקב פראגער ז"ל

מנו"כ בסאטמר

☆☆☆

הרה"ח ר' ישראל משה ב"ר ישי מנדל ז"ל

נלב"ע חוה"מ פסח תש"ד ומנו"כ במחנה בערגן - בעלזן

וזוגתו מרת חיה אסתר ע"ה ב"ר ישראל זאב פאנט ז"ל

נלב"ע במחנה ברעגן - בעלזן

☆☆☆

מו"ח הרה"ח ר' מרדכי אברהם רוזנפלד ב"ר מאיר ז"ל

נלב"ע י"א בסיון תשכ"ה ומנו"כ בהר המנוחות בירושלים

וחמותי מרת ליבא רחל ע"ה ב"ר ישראל משה מנדל ז"ל

נלב"ע ז' בשבט תשנ"ב ומנו"כ בהר המנוחות בירושלים

☆☆☆

לזכרון עולם

גיסי הבה"ח מאיר רוזנפלד ב"ר מרדכי אברהם ז"ל

נלב"ע י"א בסיון תש"ה

☆☆☆

גיסי הרה"ח ר' ישי רוזנפלד ב"ר מרדכי אברהם ז"ל

נלב"ע ג' בתמוז תשנ"ח ומנו"כ בהר המנוחות בירושלים

וגיסתי מרת חנה ע"ה ב"ר אליעזר ברלינגר ז"ל

נלב"ע ג' בתמוז תשנ"ה ומנו"כ בהר המנוחות בירושלים

☆☆☆

גיסתי מרת מרים ע"ה ב"ר פנחס אבן ז"ל

אשת גיסי יבדלחט"א הרה"ח ר' זאב רוזנפלד הי"ו

נלב"ע י"א בתשרי תשס"ב ומנו"כ בהר המנוחות בירושלים

☆☆☆

לזכרון עולם

על דא קא בכינא

על הארץ שנגדע בעודו באיבו

האברך המופלא והמופלג בתורה ויראת שמים

גאון עצום בתורה ובמידות

ומורה דרך לצאן קדשים להדריכם בדרכי התורה והיראה

הרב **שלמה בה"ר גפתלי יוחנן דויטש זצ"ל**

חתן אחותי מרת **פעסיל תחי'**

ושלשת ילדיו היקרים

בעמי ע"ה

אהרן ז"ל

לאה ע"ה

שנספו בתאונת דרכים מחרידה בכ"ג מג"א תשמ"ט

דמים בדמים נגעו

אוי מי יתן לנו תמורתם

